

Ἡ ΠΡΩΤΙΚὴ Ἑστία

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΤΟΣ ΙΓ'

ΙΟΥΛΙΟΣ 1964

• ΤΕΥΧΟΣ 147ον

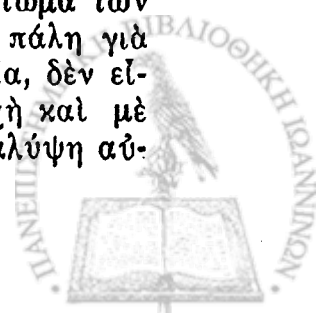
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗ ΚΑΙ ΜΕΣΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Ἡ μικρὴ αὐτὴ μελέτη συμπληρώθηκε πρὶν νὰ δημοσιευθῇ τὸ Νομοσχέδιο γιὰ τὴν Ἐκπαιδευτικὴν Μεταρρύθμιση, μετὰ βίασιν ὅτι κατὰ καιροὺς εἶχε γραφῆ σχετικὰ μετὰ τὸ περιεχόμενό του, καὶ διάφορες, πολὺ εὐλογες, εἰκασίαι, ὡς πρὸς τὴν γραμμὴν του. Σὲ γενικὰς γραμμάς, οἱ ὑποθέσεις μας δὲν ἔπασαν στὸ κενό. Ἐπειδὴ, ὅμως, παρ' ὅλα αὐτὰ, ὑπάρχουν καὶ διαφορῆς, καθόλου ἀσήμαντες, πού, ἐάν μᾶς ἦταν ἐκ τῶν προτέρων γνωστές, μετὰ ἄλλο μάτι θὰ βλέπαμε ὀρισμένα βασικά σημεῖα τῆς μεταρρυθμιστικῆς προσπάθειας, ἀναγκαζόμεστε νὰ προσθέσουμε στὸ τέλος, ἐν εἴδει κωδικέλλου, κάποιες παρατηρήσεις, πού συμπληρώνουν τὴν μελέτη μας, χωρὶς νὰ ἀλλοιώνουν σημαντικὰ τὴν οὐσίαν της.

Α. Γ.

Τὸ Φυλλάδιο αὐτὸ δὲν εἶναι λιβελλος, οὔτε προθέσεις λιβέλλου ἔχει. Δὲν τὸ γέννησε οὔτε ἡ ἰδιοτέλεια, οὔτε ἡ κακεντρέχεια, οὔτε τὸ πάθος. Τὸ γέννησε ἡ ἀγάπη γιὰ τὴν ἀλήθειαν καὶ γιὰ τὸ λαόν. Πιθανόν νὰ θίγη κατὰ τὴν πορείαν του ἀτομικὰ συμφέροντα. Ὁ συντάκτης του ὅμως ἔχει τὴν γνώμην, ὅτι σὲ μιὰ ἐποχὴ ὅπου ὁ ἑλληνικὸς λαὸς χειμάζεται καὶ κινδυνεύει, ἂν καὶ εἶναι ὀνιότητα πλοῦσια σὲ ἱστορικὸ βάρος καὶ γεμάτη ζωὴ καὶ δημιουργικότητα, πρέπει τὰ ἀτομικὰ συμφέροντα νὰ ὑποχωροῦν μπροστὰ στὸ γενικόν, καὶ ἂν, δὲν τὸ δέχονται, νὰ συντρίβονται χωρὶς οἴκτο.

Τὸ θέμα εἶναι ἠθικὸν ἐκ πρώτης ὄψεως, ἀφοῦ ἐπιχειρεῖ νὰ συλλάβῃ καὶ νὰ διερευνήσῃ τὰ αἷτια τῆς φορικτῆς ἀδικίας πού γίνεται στὰ παιδιὰ τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τὴν σημερινὴν ἐκπαίδευσιν, ὅπως τοὺς τὴν παρέχει ἡ Πολιτεία, εἴτε ἐκ προθέσεως εἴτε ἀπὸ ἀβδηριτισμό. Σὲ τελευταία ὅμως ἀνάλυσιν, ἀφοῦ ἐπιχειρεῖ νὰ ἐξομαλύνῃ τὸν, ἕως τώρα, σχεδὸν ἀπάτητο δρόμον, πού θὰ εἶναι γιὰ τοὺς νέους ἡ πρόσβασις γιὰ τὴν κατάκτησιν τῶν ἀγαθῶν τοῦ τεχνικοῦ πολιτισμοῦ, τὸ θέμα γίνεται οἰκονομικόν. «Ἡδυπάθεια» ἦταν ὁ τίτλος ἐνὸς γαστρονομικοῦ ποιήματος Ἀρχιστράτου τοῦ Γιλாலου. Ἐμεῖς οἱ νέοι Ἕλληνες θὰ δίναμε τὸν τίτλον Ἡδυπάθεια—τόσον μᾶς φαιδρύνει τὴν ψυχὴν ὁ λόγος, ὅσον κούφιος καὶ νᾶναι, — σ' ἓνα συνταγολόγιον ρητορικῆς μαγειρικῆς. Μᾶς ἔκαμαν ὅμως ἔτσι. Γιατὶ ἡ μᾶζα τοῦ πόνου πού κτύπησε τὸν ἑλληνικόν λαόν ἐπὶ χιλιάδες χρόνια, τὸ συνεχὲς τέντωμα τῶν νεύρων μπροστὰ στὸν διαρκῆ κίνδυνον τῆς ἐξουθενώσεως, ἡ ἀδιάκοπη πάλη γιὰ μιὰ σκληρὴ ὑπαρξιν, πλοῦσια σὲ πνευματικὴν καὶ καλλιτεχνικὴν δημιουργίαν, δὲν εἶναι δυνατὸν παρὰ νὰ τὸν ἔχουν πλουτίσῃ μετὰ σπάνια βιολογικὴ ἀντοχὴν καὶ μετὰ θησαυροὺς πνευματικῆς ἐνέργειας. Σκοπὸς τῆς Παιδείας εἶναι νὰ ἀποκαλύψῃ αὐ-

τούς τούς θησαυρούς, και να τούς χρησιμοποιήση για τὸ καλὸ τοῦ ἔθνους. Γιατὶ μόνον σ' αὐτὴ τὴν πολύτιμη, ζωντανὴ πρώτη ὕλη, μπορούμε θετικὰ νὰ στηριχθοῦμε, γιὰ νὰ γνωρίσουμε κι ἐμεῖς ἐπὶ τέλους, τειρακόσια χρόνια μετὰ τοὺς ἄλλους Εὐρωπαίους, τὴν Ἀναγέννησὴ μας. Τὰ ἐμπόδια σ' ἓνα τέτοιο ἐπίτευγμα θὰ φανερώσουμε τώρα, ὅσο οἱ δυνάμεις μας τὸ ἐπιτρέπουν, μὲ ὠμὴ εἰλικρίνεια. Γιατί: *gracca res est nihil vilare.*

**

«Ὁ ἄνθρωπος, γιὰ νὰ δράσῃ πρέπει νὰ εἶναι βέβαιος ὅτι ἐργάζεται γιὰ τὴν προσωπικὴ του εὐτυχία». Ὁ ἀφορισμὸς αὐτὸς τοῦ Γκαίτε ἰσχύει τόσο γιὰ τοὺς μεγάλους, ὅσο και γιὰ τοὺς μικροὺς. Γι' αὐτό, τώρα πού ἀνοίξαμε τὰ μάτια μας, ἔτσι τοῦλάχιστο φαίνεται, σχετικὰ μὲ τὸ θέμα: Παιδεία, θέλησα συστηματικὰ νὰ ἐρευνήσω, σὰν ἄνθρωπος πού ἀνάλωσε στὸ σχολεῖο τὰ καλύτερα χρόνια του, πρῶτα-πρῶτα, γιατί Αὐτό, ὅπως ὡς τώρα λειτουργοῦσε, δὲν μπορούσε νὰ ἀξιοποιήσῃ τίς δημιουργικὰς ἰκανότητες τῶν τροφίμων του, και ἔπειτα, ἂν ὑπάρχει ἐλπίδα, αὐτό, πού δὲν ἐγίνε ἕως τώρα, νὰ κατορθωθῇ μὲ τὴν νέα ἐκπαιδευτικὴ μεταρρύθμιση. Ἡ κοινωνία ἢ ἑλληνικὴ ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ ἀνθρώπινες μονάδες πλούσιες σὲ μόρφωση, ἦθος και δραστηριότητα, γιὰ νὰ βγῇ ἐπιτέλους ὁ τόπος μας ἀπὸ χῶραν και σκιὰν θανάτου.

Ἡ μικρὴ αὐτὴ ἐρευνα δὲν φιλοδοξεῖ βέβαια νὰ βρῇ ὀριστικὰς λύσεις σιὰ πολυδαίδαλα προβλήματα πού γεννᾷ τὸ ἑλληνικὸ ἐκπαιδευτικὸ θέμα. Ἐχει ὅμως τοῦλάχιστο δυὸ μεγάλα πλεονεκτήματα:

α) Στηρίζεται, ὄχι σὲ μεταφυσικὰς περὶ ἀγωγῆς θεωρήσεις, μὰ σὲ τριάντα πέντε ἐτῶν ζωντανὴ ἐνπαιδευτικὴ πείρα, ἀποκτημένη ἐπάνω στὰ θρανία, και

β) Δὲν ἀποβλέπει σὲ σκοποὺς ἰδιοτελεῖς. Φυσικὰ, δταν ὁ λαὸς μας πολιτισθῇ και μορφωθῇ, ἀπὸ τὰ κέρδος θὰ δεχθῇ και ὁ συντάκτης τῆς τὴν νόμιμη μοῖρα. Δὲν ἀγωνίζεται ὅμως γιὰ ἄνομα, γιὰ ἄμεσα ἀτομικὰ συμφέροντα. Δὲν ζητᾷ οὔτε ὑψηλοὺς θώκους νὰ καταλάβῃ, οὔτε νὰ συμμετάσχῃ σὲ διανομὴ λαφύρων. Μὲ τὰ δύο λοιπὸν αὐτὰ πλεονεκτήματα σὰν παλλάδια, θὰ μπῆ στὸ στίβο ὁ συγγραφέας τῆς μικρῆς αὐτῆς μελέτης, σὰν Δὸν Κιχώτης, ἴσως, μὰ μὲ τὴν ὑπόσχεση ὅτι, κατὰ τὴν πορεία του, δὲν θὰ τοῦ λείψῃ ποτὲ ὁ Σάντσος ἀπὸ τὸ πλευρὸ του.

Τώρα, ἐπειδὴ «ἐν ἀρχῇ ἦν ἡ μέθοδος», συμφέρον θὰ εἶναι νὰ θέσουμε πλαίσια, πού μέσα σ' αὐτὰ θὰ κινηθοῦμε, και νὰ ὀρίσουμε τὴν σειρὰ πού θὰ ἀκολουθήσουμε κατὰ τὴν πρόχειρη αὐτὴ ἐρευνα.

Τὰ πλαίσια θὰ εἶναι αὐτὰ πού ὀρίζουν οἱ ἴδιες οἱ ἀρμοδιότητές μας, οἱ γενικὲς ἀρμοδιότητες ἐνὸς πολίτη, πού δὲν θέλει οὔτε μπορεῖ νὰ καταπατήσῃ ξένα οἰκόπεδα, οὔτε νὰ ἔλθῃ σὲ ἀντιδικία μὲ ὑψηλὰς εἰδικότητες, πού διατηρεῖ ὅμως στὸ ἀκέραιο τὸ δικαίωμα νὰ ἐνδιαφέρεται γιὰ τὰ ζωτικὰ προβλήματα τοῦ λαοῦ.

Ὅσο γιὰ τὴν σειρὰ θὰ εἶναι ἡ ἐξῆς:

α) Πρῶτα θὰ ἀναφερθοῦμε *grosso modo* στὰ αἷτια τῆς ἐκπαιδευτικῆς μας κακοδαιμονίας, τὰ ἐγγενῆ στὴν ἐθνικὴ μας ζωὴ.

β) Ὑστερα σιὰ εἰδικὰ αἷτια, τὰ ἐντοπισμένα στὴν σάρκα τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ μας συστήματος, και πού, σὰν ὀλέθρια παράσιτα, τὸ καταδικάζουν στὴν καχεξία και τὸν μιρασμό.

γ) Τέλος θὰ προσπαθήσουμε νὰ ἀντιληφθοῦμε ἐὰν τὸ νέο ἐκπαιδευτικὸ σύστημα, πού θὰ εἰσαγάγῃ ἢ μεταρρύθμιση, ὅπως τοῦλάχιστο τὸ ξέρουμε σις γενικὲς του γραμμές, θὰ ἔχῃ μέσα του τὴ δύναμη νὰ θεραπεύσῃ τὴν ἀρρώστεια και νὰ ἰκανοποιήσῃ τὸν Πανελλήνιο πόθο γιὰ μιὰ δυναμικὴ και προσγειωμένη ἀγωγή.

«τῶν μὲν προγεγενημένων μεμνήσθαι, τὰ δὲ ἐνεστῶτα πράττειν». Ἰσοκράτης

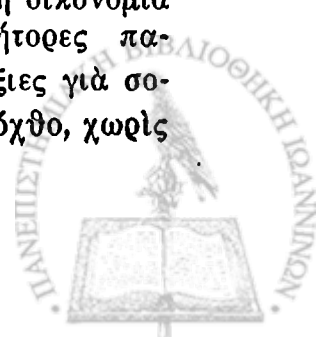

α) ΑΙΤΙΑ ΕΓΓΕΝΗ ΣΤΗΝ ΕΘΝΙΚΗ ΜΑΣ ΖΩΗ

1) Σάν μικρός λαός, πού ζῆ σέ νευραλγικό σημεῖο τοῦ πλανήτη, ὁ ἑλληνικός λαός ἔχει γιά μοῖρα νά συνθλίβεται πάντα ἀνάμεσα σέ τεράστιες δυνάμεις ἀντίρροπες. Αὐτές οἱ δυνάμεις του εἶναι ἢ ἐκδηλα ἔχθρικές ἢ φαινομενικά, ὑπολογιστικά εὐνοϊκές. Γι' αὐτό, μοῖρα του εἶναι, ἕως τώρα, νά ὑποφέρει καί νά ἀγωνίζεται. Ἔτσι ἢ ζητάει σέ ξένα χώματα μιὰ καλύτερη ζωὴ ἢ μένει ἐδῶ, καί γιά νά ἐπιζήση, καταφεύγει σ' ἓναν ἀτομισμό μέχρι ἐσχάτων. Μὰ δὲν τοῦ μένει περιθώριο γιά νά βελτιώσῃ σοβαρὰ τοὺς δρους τῆς ζωῆς του, χτυπιέται γιά νά τὴν σώσῃ. Γι' αὐτὸ δὲν μπόρεσε ποτὲ νά γίνῃ ἐδῶ πέρα ἢ μακρόχρονη κοινὴ προσπάθεια, πού χάρισε τὴν σημερινή τους ἀκμὴ στὰ πλούσια καί προηγμένα ἔθνη τῆς γῆς. Σ' αὐτὰ δυστυχῶς δὲν ἀνήκουμε. Ἡ συναίσθηση ὅμως τῆς βαρειᾶς μας ἱστορικῆς εὐθύνης, τὸ σύμπλεγμα τοῦ ξεπεσμοῦ πού τυραννεῖ τὸν καθένα μας, μᾶς ἀνάγκασε νά ζητήσουμε ἄσυλο στὸν κόσμο τῶν ἰδεῶν. Καί καταφύγαμε στὶς ψευδαισθήσεις,—ἀφοῦ ἡ ἠγεσία στάθηκε, μὲ σπάνιες φωτεινὲς ἐξαιρέσεις, παράλυτη καί στείρα—καί στὸ οἰκτρὸ ὑποκατάστατο τῆς γόνιμης δράσεως: τὴν λογοκοπία. Πουθενὰ δὲν ὑπάρχει, ἐπάνω στὴν μᾶζα πού ἀγωνιᾷ, τέτοιος πλοῦτος τραπεζοθητόρων. Πουθενὰ δὲν ξοδεύεται τόσο χαρτὶ στὸν ἀνόητο φραστικὸ στόμφο. Πουθενὰ δὲν καλλιεργοῦνται οἱ αὐταπάτες μὲ τόση κατάχρηση ρητορικῆς μέθης. Τίποτε δὲν ἐξασφαλίζει τὴν ἀτομικὴ προβολὴ καλύτερα ἀπὸ τὴν ἀκράτεια τῆς γλώσσας. Πετάξαμε στὸν κάλαθο τῶν ἀχρήστων τὴν αὐτοκριτικὴ, καί παρουσιαζόμαστε στὴν διεθνή κοινότητα μὲ τὰ μεγάλα λόγια σὰν οἰκτρὴ πανοπλία. Αὐτὸ φυσικὰ οἱ ξένοι τὸ ἔχουν νοιώσει καί μᾶς μεταχειρίζονται ἀναλόγως. Αὐτοί, γιά νά μᾶς κρίνουν, δὲν λογαριάζουν τὰ λόγια μας καί τίς στατιστικὲς μας, δίνουν πίστη μονάχα στὰ μάτια τους. Κρίνουν τὴν παιδεία μας ἀπὸ τὴν μᾶζι τῶν ἀγραμμάτων καί τῶν ἀπαιδευτῶν τὴν κοινωνικὴ μας πρόνοια ἀπὸ τὰ σμῆνη τῶν ζητιάνων, τῶν ἀναπήρων καί τῶν τυφλῶν, πού ἐπαιτοῦν στοὺς δρόμους τὴν οἰκονομικὴ μας ἀνάπτυξη, ἀπὸ τίς μυριάδες τῶν νέων πού ἐκπατρίζονται, ἀπὸ τὰ κατάμεστα καφενεῖα καί ἀπὸ τὰ πλήθη τῶν ἀνθρώπων, πού ζοῦν λουστράροντας παπούτσια, πουλῶντας κουλούρια, λαχεῖα, χτένες τῆς δραχμῆς, τσακμακόπετρες, μπαλαῖνες γιά γιαννάδες ἢ κάνοντας ἄλλες παρεμφερεῖς «παραγωγικὲς» ἐργασίες. Κρίνουν τὴν στάθμη τοῦ πολιτισμοῦ μας ἀπὸ τὸ σαπούνι πού ξοδεύουμε, ἀπὸ τὴν κακὴ σωματικὴ μας διάπλαση, ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους πού ἀδειάζουν τὴν μύτη τους στὸ δρόμο, ἀπὸ τὴν βρωμιὰ τῶν πόλεων, ἀπὸ τὸν λαβύρινθο καί τὴν καχυποψία τῶν κρατικῶν ὑπηρεσιῶν.

Οἱ ξένοι λοιπὸν μᾶς ζέρον καί ἀπ' αὐτὸ ἀπορρέει ἡ ἀτσαλένια τους ἀνάδεια στὶς πολιτικὲς σχέσεις μαζί μας. Ἐμᾶς ὅμως καρφί δὲν μᾶς καίγει: αἰ. Πιπιλίζουμε συνεχῶς μὲ αὐτάρχεια τίς ἴδιες λέξεις πού εἶναι γιά μᾶς διαποτισμένες μὲ κάποιο μυσταγωγικὸ θῆλγητρο: Ἡρωικός, μεγάλη κληρονομία, πιστοὶ εἰς τὴν παράδοσιν, ὁ παγκόσμιος θαυμασμός (γιά μᾶς, ἐννοεῖται). Μὲ τέτοια ὅμως κωμικὰ μαντζούνια δὲν θεραπεύεται ὁ ξεπεσμός.

Περιμένουμε τώρα ὀρθὴ ἀγωγή καί δυναμικὴ παιδεία στὸν Ναδν αὐτὸν τοῦ βερμπαλισμοῦ, καί ἀποροῦμε, γιὰ τὸ πόθος τοῦ κάθε Ἑλληνα εἶναι νά καθίσει σὲ μιὰ καρέκλα, νά πιᾷ μιὰ πέννα καί νά γεμίξῃ μὲ λόγια ἓνα χαρτί; Ὑποβάλαμε καμμιά φορὰ, μὲ γόνιμη αὐτοκριτικὴ, σὲ ἔλεγχο τὸ τεχνητὸ κλίμα ψυχικῆς εὐφορίας, πού μέσα σ' αὐτὸ ζοῦμε, στρέφοντας τὰ νῶτα στὴν νεώτερη οἰκονομία καί στὴν σύγχρονη τεχνικὴ; Ἀφοῦ θαυμάζουμε τὴν εὐροϊαν λόγου, ρήτορες πασχίζουμε νά φτιάσουμε στὰ σχολεῖα μας. Ὅχι μονάδες ἀνθρώπινες, ἀξίες γιά σοβαρὴ ἐποικοδομητικὴ ἐργασία, μὰ παράσιτα πού ἀπομυζοῦν τὸν ξένο μόχθο, χωρὶς πόνο καί χωρὶς συστολή.

Ἀπόρροια αὐτῆς τῆς ροπῆς μας νὰ καλλιεργοῦμε τὴν στεῖρα φλυαρία εἶναι καὶ πολλὰ ἐλαττώματα τοῦ σχολείου τοῦ παλαιοῦ, αὐτοῦ τοῦ ἐκκολαπτηρίου θεσιθηρῶν, ὅπως ἔλεγε ὁ Ροΐδης.

Αὐτὸ τὸ παλαιὸν σχολεῖο, γεννημένο τὴν ἐποχὴ τῆς Ἀντιβασιλείας, εἶχε καταντήσει, μὲ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου, μιὰ ταριχευμένη ὄντοτητα, ποὺ εἶχε ὑποστῆ τὰ τελευταῖα ἐξῆντα χρόνια κάποιες ἀσήμαντες ἐπισκευές ἀπὸ τὰ διάφορα κόμματα ποὺ ἐνέμονταν τὴν ἐξουσία. Κάποια ἐποχὴ εἶδε νὰ ἀπειλεῖται ἡ μακαρονικὴ ἀξιοπρέπεια τοῦ ἐκφραστικοῦ του ὄργανου ἀπὸ τὶς ἐπιθέσεις τῶν δημοτικιστῶν. Τὰ γλωσσικὰ ὅμως Ταλμοῦδ εἶχαν ἀκουμπήσει γερὰ τὶς ἔδρες τους στοὺς θώκους τῆς ἐξουσίας καὶ πολεμοῦσαν μὲ σκληρότητα γιὰ τὰ πάθη τους, τὰ συμφέροντά τους καὶ τὶς ἰδεολογίες τους. Τὸ Credo τους δὲν ἔχει ἀλλάξει, τὸ χέρι τους εἶναι ἀκόμη βαρὺ, καὶ εἶναι πολὺ πιθανόν, ὅτι θὰ ἐπηρεάσουν σημαντικὰ τὴν προσπάθεια τὴν τωρινὴν γιὰ μιὰ λογικὴ ἐκπαιδευτικὴ μεταρρύθμιση. Αὐτὸ φαίνεται ἀπὸ τὸ ὅτι δὲν παραλείπουν εὐκαιρία γιὰ νὰ τὴν ἀναφέρουν μὲ εἰρωνεία καὶ ἀπὸ τὰ κηρύγματά τους, τὰ γεμᾶτα δῆθεν ἀγωνία γιὰ τὴν τύχη τῆς ἀνθρωπότητας, τώρα ποὺ ὁ δικός τους κλασικισμὸς ἄρχισε νὰ παραμερίζεται. Ἐν τούτοις, ἓνα πρᾶγμα εἶναι βέβαιο: ὅτι ἑκατὸν τριάντα χρόνια ἀχαλίνωτου λογιωτατισμοῦ δὲν μπόρεσαν νὰ χαρίσουν στὴ χώρα μας οὔτε γόητρο, οὔτε ὑλικὴ ἀνεση, οὔτε ἀξιοπρέπεια. Οὔτε νὰ ἀνεβάσουν τὴν στάθμη τοῦ ἥθους τοῦ λαοῦ. Ὁ τρόπος ποὺ ἀντιδροῦν οἱ ξένοι σὲ κάθε κρίσιμη καμπὴ τῆς ἐθνικῆς μας ζωῆς, εἶναι ἀπαράδεκτα δυσμενῆς ἢ καθαρὰ ἐχθρικός γιὰ τὴν βασανισμένη μας γῆ, δταν ζωτικὰ δικά τους συμφέροντα δὲν τοὺς ἐπιβάλλουν τὸ ἀντίθετο. Τὸ μέγα θέμα τῆς Κύπρου στάθηκε ἀκόμη μιὰ φορὰ ἡ λυδία λίθος, ὅπου δοκιμάστηκε ἡ γνησιότητα τῶν ἀπέναντι τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ αἰσθημάτων τους. Ὅσο γιὰ τὸ ἥθος μας, θὰ ποῦμε τὴν ἀλήθεια, χωρὶς ἐνδοιασμοὺς καὶ περιφράσεις. Εἶμαστε ἀρα γε ἱκανοποιημένοι ἀπὸ τὸ ἥθος μας, ὕστερα ἀπὸ οὐμανιστικὲς σπουδὲς ἑκατὸν τριάντα χρόνων, καὶ πιστεύουμε σοβαρὰ πὼς ἀνέβηκε ἡ στάθμη του ἀπὸ τὸ 21 καὶ ὕστερα; Ἄν τὰ πιστεύουμε αὐτά, ἄξιος ὁ μισθός μας! Γιατὶ εἶναι τόσον φανερὴ ἡ χαλάρωση τοῦ πατριωτισμοῦ, ἡ ἐξαφάνιση τοῦ πνεύματος αὐτοθυσίας, ἡ ἀμβλυνση τοῦ αἰσθήματος τῆς τιμῆς, ἡ ἀτονία τοῦ σεβασμοῦ, ἡ ἀνάγκη νὰ κατοχυρωθῆ μὲ χίλιους νομικοὺς τύπους ἢ καλὴ πίστη, ὥστε θὰ ἦταν γελοῖο νὰ μιλήσῃ κανεὶς γιὰ βελτίωση τοῦ ἥθους. Ὑστερα, γιατί νὰ πᾶμε μακριά; Οἱ ἀσχοῦντες τὶς ὑψηλὲς τέχνες τῆς νοθείας τῶν τροφίμων, τῆς αἰσχροκέρδειας, τῶν διπλῶν λογιστικῶν βιβλίων, οἱ φοροφυγάδες, οἱ δοσίλογοι, οἱ ἐθνικῶς ἀνάξιοι, οἱ ἀνθρωποὶ τῶν ἀνόμων συμβάσεων, τῶν καταχρήσεων, τῶν παραβάσεων καθήκοντος, ὅσοι εἰσπράττουν μισὸ χιλιόδραχμο ἀπὸ τὸν φτωχὸ γιὰ νὰ τὸν στηθοσκοπήσουν ἢ νὰ τοῦ διαβάσουν μιὰ ἀκτινογραφία, ὅσοι καταδολιεύονται τὴν ἐμπιστοσύνη τοῦ πελάτη τους, κατὰ μεγάλο ποσοστὸ ἀπὸ τὸ κλασικὸ Γυμνάσιο ξεκίνησαν κάποια μέρα, μὲ τὸ ἀπολυτήριό ὑπὸ μάλῃς, ἀφοῦ διδάχτηκαν ἐπὶ δέκα ὥρες τὴν ἐβδομάδα Σοφοκλῆ, Θουκυδίδη καὶ Πλάτωνα.

Ἡ κλασικὴ παιδεία ἀπέτυχε στὸν τόπο μας. Δὲν φταίει ὅμως αὐτὴ. Τὴν ἐποχὴ τῆς Ἀναγέννησης, αὐτὴ ἡ ἴδια παιδεία, μὲ τὴν βοήθεια, φυσικά, καὶ ἄλλων σημαντικῶν παραγόντων, μπόρεσε νὰ δημιουργήσῃ ἓνα εἶδος ἀνθρώπου: τὸν Εὐρωπαῖο τῶν νέων χρόνων. Δὲν πρέπει ὅμως νὰ λησμονοῦμε, ὅτι εἶναι παιδεία ἀριστοκρατικὴ. Ἀπευθύνεται στοὺς πνευματικὰ ἐκλεκτοὺς, στοὺς ἱκανοὺς γιὰ ἀφηρημένη γνώση, σὲ μυαλὰ νεογόννα, ποὺ ἡ μοῖρα τὰ προορίζει γιὰ ταγοὺς τοῦ λαοῦ. Καὶ ἡ Ἀναγέννηση, πολὺ σωστά, τὴν ἔδωσε σὰν πνευματικὴ τροφή στοὺς ἀνθρώπους ποὺ διψοῦσαν γι' αὐτήν. Μὰ καὶ ἡ προπολεμικὴ Εὐρώπη, στὰ σχολεῖα κλασικῆς κατευθύνσεως, ποὺ τώρα σχεδὸν τὰ ἔχει καταργήσει, πρὸς μεγάλη ἀσφαλῶς ζημίαν τοῦ ἀνθρωπισμοῦ—χωρὶς αὐτὸ βέβαια νὰ σημαίνει, ὅπως τὸ θέ-

θε το, λέει ὁ Φάουστ, ἓνα παλληκάρι ποῦ φιλοσοφεῖ μοιάζει μὲ ζῶο, ποῦ, σὲ μιὰ κατάξερη γωνιά, ἓνα κακὸ πνεῦμα τὸ σέρνει ἐδῶ κι' ἐκεῖ, ἐνῶ κοντὰ του βρῖσκειται ἄμορφο, πράσινο χορτάρι». Οἱ νέοι νοιώθουν πὼς δὲν τοὺς ὀδηγοῦμε, ἔμεις τὸ πνεῦμα τὸ πονηρὸ, στὸν ὀρθὸ σκοπὸ. Θέλει ὕλην ὅμως ἢ νεότης, καθὼς ἔλεγε ὁ παλαιὸς μας ρωμαντικός. Εἶναι αὐτὸ ὠμὸς ὠφελιμισμὸς ἢ εἶναι δικαίωμα ἱερὸ καὶ ἀναφαίρετο; Γιὰ κάθε λογικὴν ἀνθρώπο εἶναι ἀσφαλῶς τὸ δεύτερο. Γιὰτί, ἀπὸ παλιὰ χρόνια, ἔχει διαπιστωθῆ ὅτι ὁ ἀνθρώπος ἀγωνίζεται γιὰ κάτι, δταν βλέπη προσωπικὸ καὶ ἄμεσο σκοπὸ στὸν ἀγῶνα του. «Γιὰ νὰ πῶ ὅλη τὴ σκέψη μου, γράφει ὁ Πετρώνιος στὸ Σατυρικόν, πιστεύω πὼς ἐκεῖνο ποῦ κάνει τοὺς μαθητὲς μας ἀνόητους περιωπῆς εἶναι, ὅτι στὶς τάξεις τίποτα, ἀπὸ ἐκεῖνα ποῦ ἀκοῦν καὶ βλέπουν, δὲν τοὺς προσφέρει τὴν εἰκόνα τῆς ζωῆς». Δυὸ χιλιάδες χρόνια πέρασαν ἀπὸ τότε καὶ ἔμεις αὐτὸ τὸ ἀπλὸ πρᾶγμα δὲν μπορέσαμε ἀκόμη νὰ τὸ καταλάβουμε.

Αὐτὴ ἡ περιφρόνηση τῆς ἀμέσου χρησιμότητος καὶ ἡ ἔξαρση τοῦ λόγου εἶχε σὲ μᾶς ἓνα ἀποτέλεσμα πολὺ δυσάρεστο. Ἐδημιούργησε τὴν ἐντύπωση ὅτι ὑπάρχουν ταπεινὰ καὶ ὑψηλὰ ἐπαγγέλματα. Ταπεινὰ εἶναι ὅσα ἐξυπηρετοῦν ἀμέσως τὴ ζωὴ, ὅσα στηρίζονται στὴν ἐμπειρία, σὲ μακρόχρονη μαθητεία, ἢ σὲ δεξιότητες σωματικές. Ὑψηλὰ, εἶναι τὰ ἄλλα, αὐτὰ ποῦ ἀπαιτοῦν ἱκανότητες πνευματικές μεγαλύτερες, συχνὰ ὅμως μόνον γλῶσσα εὐτροχη καὶ μνημονικὴ προσπάθεια σημαντικὴ, ἰδιαίτερα στὴν πρώτη φάση τοῦ ἀγῶνα, δηλαδὴ τὴν γυμνασιακὴ γιὰ τὴν ἀπόκτηση τοῦ βιοποριστικοῦ διπλώματος. — Νὰ μὴν ξεχνᾶμε ὅτι δὲν πάνε πολλὰ χρόνια, ἔπαιρνε κανεὶς ἄριστα στὰ μαθηματικά, ἂν κατώρθωνε νὰ ἀποστηθίσῃ τὰ θεωρήματα—. Ἀνάμεσα σ' αὐτὲς τὶς δυὸ τάξεις ἐπαγγελμάτων ὁ λαὸς μας ἔτρεφε πάντα κατάδηλη προτίμηση γιὰ τὰ ὑψηλὰ. Καὶ πολὺ λογικά. Αὐτὰ ἐξασφαλίζουν τὴν κοινωνικὴ ἀνεση, — βασικὸ ἰδεῶδες τῶν Ἑλλήνων—, μεγαλύτερη οἰκονομικὴ ἀνεση, καὶ δὲν ταπεινῶνουν ἐκεῖνον ποῦ τὰ ἀσκεῖ, γιατί, φαίνεται, ὅτι ἡ ἀντίληψη, πὼς ἡ χειρωνακτικὴ ἐργασία ταπεινώνει, ἀκολουθεῖ κουτσαίνοντας τὰ κουτὰ βήματά μας ἀπὸ τὴν κλασικὴν ἀρχαιότητα. Αὐτὸ γέννησε σὲ μᾶς τὴν λατρεία τῆς πέννας. Ὁ χωρικὸς θέλει τὸν γιό του ὑπάλληλο, ὁ δάσκαλος, καθηγητὴ Πανεπιστημίου, ὁ λοχαγός, ταξίαρχο, ὁ Εἰρηνοδίκης, Πρόεδρος τοῦ Ἀρείου Πάγου. Εἶναι ἀσφαλῶς συμπαθεῖς αὐτὲς οἱ πατρικὲς ἀδυναμίεις καὶ νόμιμες, δταν πατοῦν σὲ στέρεο ἔδαφος, δηλαδὴ στὶς πνευματικὲς ἱκανότητες τῶν παιδιῶν, γιατί γιὰ τὴν ἠθικὴ προίκτηση δὲν γίνεται οὔτε λόγος οὔτε ἔλεγχος, καὶ πολὺ λογικά, ἀφοῦ οἱ καπάτσοι θεωροῦν τὰ ἠθικὰ προτερήματα ὡς ὀχληρὴ σαβούρα στὸν ἀγῶνα γιὰ τὴ ζωὴ.

Ποιὸς θὰ μποροῦσε λοιπὸν νὰ κατηγορήσῃ τοὺς γονεῖς δταν ἀγωνίζονται γιὰ νὰ δώσουν στὰ παιδιά τους μιὰ κοινωνικὴ θέση καλύτερη ἀπὸ τὴ δική τους καὶ τὴν οἰκονομικὴ ἐπιφάνεια ποῦ ἀπαιτεῖται γιὰ νὰ ζήσουν τὴ ζωὴ πιδ ἄνετα καὶ νὰ χαροῦν τὰ ἀγαθὰ τοῦ πολιτισμοῦ; Δυστυχῶς στὸν τόπο μας μόνον μὲ τὰ γράμματα ἓνα τέτοιο πρᾶγμα γινόνταν, ἕως τελευταῖα, κατορθωτό. Δὲν ὑπῆρχε βιομηχανία μὲ καλὰ ἀμειβόμενους τεχνικοὺς ἢ εἰδικευμένους ἐργάτες, οὔτε ὠργανωμένο ἐμπόριο, οὔτε ὠργανωμένη βιοτεχνία. Τὰ ἐργατικὰ ἡμερομίσθια, ἐν μέρει χάρις στὴν ἀσυνείδητη ἐκμετάλλευση τοῦ ξένου κόπου, ἐν μέρει, ὅμως, ἐπίσης λόγω τῆς πολὺ μικρῆς ἀπόδοσης τοῦ Ἑλληνα ἐργάτη, ἐπλησίαζαν τὸ starvation limit, σύμφωνα μὲ τὸν σιδερένιο νόμο τῶν καλῶν χρόνων τῆς ἐλεύθερης οἰκονομίας. Οἱ ἀνεξάρτητοι τεχνίτες τῶν πόλεων καὶ κωμοπόλεων, ἐκτὸς τοῦ ὅτι δὲν εἶχαν ἐργασία, δὲν εἶχαν ἀκόμη κανενὸς εἶδους συστηματικὴ ἢ θεωρητικὴ κατάρτιση, ἦταν συχνὰ ἀγράμματα καὶ βασίζονταν, γιὰ νὰ φυτοζωήσουν ἐπαγγελματικά, στὰ πενιχρὰ ἐφόδια μιᾶς μικρόχαρης πολύχρονης καὶ συχνὰ ταπεινωτικῆς μαθητείας καὶ, ἐὰν εἶχαν, στὶς ἀτομικὲς τοὺς ἱκανότητες. Τὰ πράγματα ἔχουν κάπως

ἀλλάξει, καὶ γὰρ νὰ εἶμαστε εἰλικρινεῖς, πρέπει νὰ ὁμολογήσουμε ὅτι αὐτὸ ὀφείλεται κατὰ πολὺ στὰ ἐπιτεύγματα τοῦ προγράμματος ἐξηλεκτρισμοῦ τῆς χώρας. Σήμερα, στὶς πόλεις ὑπάρχουν τεχνίτες ποὺ ἀκοῦν μὲ συγκαταβατικὴ περιφρόνηση γιὰ τὸν μισθὸ ἐνὸς ἀνωτέρου ὑπαλλήλου, καὶ ὁ ὑποφαινόμενος ἄκουσε συχνὰ παραμυθητικούς λόγους γιὰ τὴν πενιχρότητα τοῦ μισθοῦ τῶν καθηγητῶν ἀπὸ παλιούς μαθητές, ποὺ εἶχαν ναυαγήσει στὶς γυμνασιακὰς τους σπουδὰς, χωρὶς αὐτὸ νὰ τοὺς ἐμποδίσαι νὰ σταδιοδρομήσουν ἀποδοτικώτατα σὰν ἐλεύθεροι ἐπαγγελματίες. Ἡ οἰκονομικὴ ὁμως δύναμη, ὅπως ὁ μαγικὸς μαγνήτης τῆς Σεχρεζάντ, προσελκύει καὶ ἐκτίμηση καὶ κῦρος καὶ γόητρο καὶ ὅ,τι χρειάζεται γιὰ τὴν δημιουργία καὶ τὴν ἐδραίωση μιᾶς γερῆς κοινωνικῆς θέσεως. Ὑπάρχουν λοιπὸν βάσιμες πιθανότητες ὅτι πολλοὶ γονεῖς, ἐρασταὶ τῶν χάριτων διπλωμάτων, θὰ ἀναθεωρήσουν τὴν στάση τους ἀπέναντι τῆς ἐφηρμοσμένης ἐργασίας καὶ τὴν ἀντίληψή τους ὅτι ἡ ἐπίδοσις στὰ γράμματα καὶ μόνον εἶναι δηλωτικὴ γερῶν πνευματικῶν προσόντων. Γιατί, δυστυχῶς, πείρα μακρόχρονη μᾶς ἔχει διδάξει, ὅτι μπορεῖ κανεὶς νὰ δηλώσῃ σ' ἕναν κηδεμόνα ὅτι τὸ παιδί του εἶναι ὀκνηρό, ὅτι ἔχει ροπή πρὸς τὴν ἀλητεία, ὅτι εἶναι ἀνάγωγος ἢ ὅ,τι ἄλλο θελήσῃ· ἕνα μόνον πρᾶγμα δὲν μπορεῖ νὰ τοῦ πῇ: ὅτι δὲν εἶναι ἔξυπνο. Γιατί εἶναι ἀδύνατον νὰ παραδεχτῆ κανεὶς, ἔστω κι' ἂν πάσχη ἀπὸ ἐκδηλῆ πνευματικὴ ἀγκύλωση, ὅτι τὸ παιδί τὸ δικό του δὲν εἶναι φωστήρας τῆς ἐκκλησίας. Ἐὰν ὁμως οἱ ἀδυναμίαι αὐτὲς μπορεῖ νὰ συγχωρηθοῦν στὴν στοργὴ τῶν γεννητόρων, εἶναι ἀπαράδεκτο τέτοιας λογῆς ψυχολογικὰς νοσηρότητες νὰ τίς ἀνέχεται καὶ νὰ τίς προάγει τὸ κοινωνικὸ σύνολο. Γιατί εἶναι γνωστὸ πὼς στὸν τόπο μας δὲν κανονίζουν οἱ ἱκανότητες τὴν σταδιοδρομίαν μᾶ, στὶς περισσότερες περιπτώσεις, ἢ οἰκονομικὴ δύναμη καὶ ἢ πολιτικὴ ἐπιρροή τῶν γονέων. Ὁ συντάκτης αὐτῶν τῶν γραμμῶν εἶχε τὴν εὐκαιρίαν νὰ γνωρίσῃ δεκάδες παιδιῶν, ποὺ εἶχαν τὴν καλὴ τύχην, παρὰ τὸ πατρικὸ πείσμα, νὰ ἀποτύχουν στὶς γυμνασιακὰς τους σπουδὰς, καὶ νὰ ἐγκαταλείψουν ἐγκαίρως τὰ θρανία, γιὰτὶ μέσα στὶς τάξεις δὲν μπορούσαν νὰ ἐκμεταλλευθοῦν τίς πραγματικὰς τους ἱκανότητες: τὴν δραστηριότητα, τὴν ἀντοχή, τὸ θάρρος, τὴν γρηγόρη ἀντίληψη —, γιὰ νὰ σταδιοδρομήσουν στὸν κοινωνικὸ στίβον, σὰν καλοὶ καὶ χρήσιμοι πολῖτες. Πόσους ἄλλους ὁμως ἔχει συναντήσῃ πού, μὲ προσόντα τίς κοινωνικὰς γνωριμίας, τὸν βουλευτὴ, τίς πιέσεις, τὴν οἰκονομικὴ ἐπιφάνεια, κατορθώνουν, χωρὶς πνευματικὰ ἢ κοινωνικὰ προσόντα, βωλοσέροντας τὴν ὀκνηρίαν τους τὴν πνευματικὴν σὲ Γυμνάσια καὶ ἀνώτερες Σχολὰς, νὰ θρονιαστοῦν τελικὰ σὲ κανένα δημοσιοῦπαλληλικὸ θῶκον, παραμερίζοντας τοὺς ἱκανοὺς, ποὺ δὲν ἔχουν πλάτες, καὶ ὕστερα, ἀπὸ γραφεῖο σὲ γραφεῖο, ἀπὸ βαθμὸ σὲ βαθμὸ, ἀδιαφορῶντας ἂν ὑπάρχει γύρω τους ἐπιστήμη, ποὺ συνεχῶς πλουτίζεται καὶ ἐξελίσσεται, νὰ φθάνουν μοιραῖα στὴν κορυφὴ τῆς πυραμίδος, ἀπὸ ὅπου, μὲ τρεῖς καὶ ρούπι, θὰ κατευθύνουν τὸν ἀγῶνα γιὰ τὴν βελτίωση τῆς τύχης τοῦ λαοῦ. Καὶ ὅταν θάρθῃ ἡ καλὴ ὥρα τῆς συντάξεως, θὰ ἀγκυροβολήσουν ἀξιοπρεπῶς, μὲ τὸν τίτλον τοῦ ἐπιτίμου, σὲ κανένα κοσμικὸ καφενεῖο, ὅπου θὰ περνοῦν τίς ὥρας τους μὲ ἀνούσια πολιτικολογία καὶ πικάντικα ἀνέκδοτα.

β) ΕΙΔΙΚΑ ΑΙΤΙΑ

Αὐτὰ εἶναι τόσο πολλὰ ὥστε δὲν θὰ τολμήσουμε σχεδὸν παρὰ μιὰ ἀπλῆ ἀπαρίθμηση.

1) Τὸ Ὑπουργεῖο τῆς Παιδείας εἶναι γιὰ τὴν Πολιτεία ὁ φτωχὸς συγγενής. Γι' αὐτὴν τὴν βασικὴν λειτουργίαν τοῦ ἐθνικοῦ σώματος, ποὺ ἦταν πάντα ἄρρωστη, τὸ Κράτος διέθετε μόνον ἀσπιρίνες.

2) Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, λόγῳ τοῦ πολὺ μεγάλου ἀριθμοῦ τῶν ἐκπαιδευτι-

κῶν λειτουργῶν, ἦταν ἓνα θαυμάσιο πεδῖον δράσεως γιὰ τοὺς ἔθνοπατέρες, ποὺ μὲ τὴν προσφορὰ καλῶν ὑπηρεσιῶν, ἐξασφάλιζαν ψήφους καὶ φίλους. Μεταθέσεις, ἀποσπάσεις, προαγωγές ἀνθρώπων καὶ σχολείων, ἦταν ἔξοχες εὐκαιρίες γιὰ νὰ ταπεινωθῇ ὁ ὑπάλλληλος, ζητῶντας προσιάτη, καὶ ὕστερα νὰ ἐξυπηρετηθῇ ὁ ἴδιος ὑπάλλληλος, ἀνεξόδως γιὰ τὸ Δημόσιο, εἰς βάρος συχνά, — αὐτὸ φαίνεται ἀπὸ τὴν μᾶζα τῶν ἀποφάσεων τῶν Συμβουλίων ποὺ ἀκυρώνονται ἀπὸ τὸ Συμβούλιο Ἐπικρατείας — ἄλλων ἱκανώτερων συναδέλφων του.

3) Οἱ πατέρες τοῦ Ἔθνους ἀνακάλυψαν στὸ Ὑπουργεῖο τῆς Ἐθνικῆς Παιδείας ἓνα νέο σπουδαῖο στάδιο δραστηριότητος, ποὺ μ' αὐτὸ κερδίζουν, ὄχι τὴν εὐγνωμοσύνη τῶν ἐκπαιδευτικῶν, μὰ τὴν εὐγνωμοσύνη ἀφελῶν γονέων καὶ κηδεμόνων: τὴν ἴδρυσή σχολείων. Τίποτε δὲν εἶναι εὐκολώτερο ἓνα ἀπλὸ Διάταγμα φτάνει. Καὶ ὡς διὰ μαγείας, σὰν νὰ κατεῖχε τὸ χαρτὶ τὸ μαγικὸ σουραύλι τῆς Χαλιμᾶς, ἓνα Γυμνάσιο ξεφυτρώνει ἀπὸ τοὺς κόλπους τῆς γῆς, μιὰ ἔννοια γίνεται πραγματικότης, ὅπως τὰ realia τῶν μεσαιωνικῶν φιλοσόφων. Φυσικὰ τὸ νέο σχολεῖο δὲν θὰ ἔχει οὔτε κτήριο, οὔτε θρανία, οὔτε ὄργανα διδασκαλίας, οὔτε, συχνά, καθηγητάς. Τὸ δαιμόνιον ὁμῶς τοῦ Ἑλλήνος τὰ βολεῦει διὰ αὐτά. Ἐνα ἄθλιο χωριάτικο σπίτι, λίγα σάπια θρανία, μερικὲς ἀποσπάσεις, ποὺ σακατεύουν ἄλλα σχολεῖα καὶ οἱ Θεολόγοι ποὺ ἀναγκάζονται νὰ διδάξουν περὶ ὄλων τῶν γνωστῶν πραγμάτων ἔτσι τὸ νέον μορφωτικὸν ἴδρυμα στήθηκε. Ἡ Οὐνέσκο προσθέτει ἓνα ἀκόμη Γυμνάσιο στὸ ἐνεργητικὸ τῆς Ἑλλάδος. Ὁ λαὸς πανηγυρίζει. Τὰ παιδιὰ θὰ πάρουν χαρτὶ. Καὶ αὐτὸ λέγεται συναίσθησις εὐθύνης! Αὐτὸ λέγεται Παιδεία!

4) Ὑπὸ συνθηκῆς παρεμφερεῖς λειτουργοῦν τὰ περισσότερα σχολεῖα τῆς χώρας. Ἐλεεινὰ κτήρια, ἀνεπαρκῆς ἀριθμὸς καθηγητῶν, ἔλλειψη Γυμναστηρίων, Ἐργαστηρίων, Κινηματογράφου, Βιβλιοθήκης, συχνὰ θρανίων καὶ πινάκων

5) Οἱ ξένες γλῶσσες, στὰ περισσότερα ἐπαρχιακὰ Γυμνάσια, δὲν διδάσκονται καθόλου. Εὐτυχῶς ἀπὸ μιὰ στατιστικὴ τῆς Οὐνέσκο, ποὺ τὴν πληροφορήσαν προφανῶς οἱ δημόσιες ὑπηρεσίες μας, μάθame ὅτι στὰ ἑλληνικὰ Γυμνάσια διδάσκονται δύο γλῶσσαι: ἡ Ἀγγλικὴ καὶ ἡ Γαλλικὴ, καὶ αὐτὸ κάπως μᾶς παρηγόρησε, ἂν καὶ ξέραμε πολὺ καλὰ ὅτι πρόκειται περὶ καθαροῦ μύθου.

6) Τὸ πρόγραμμα τῶν Μαθηματικῶν, σὲ μιὰ ἐποχὴ ὅπου ἡ ἐπιστήμη αὐτῆ ζῆ μιὰ περίοδο ἐπαναστατικὴ, καὶ συνεχῶς πλουτίζεται, καὶ ἀνανεώνεται, καὶ ἔγινε τὸ στέρεο βᾶθρο, ποὺ ἐπάνω του πειραματίζεται καὶ συνεχῶς δημιουργεῖ ἡ νέα τεχνικὴ, μεταβάλλεται σὲ μᾶς ἐδῶ, μὲ ταχύτητα χελώνας. Ἡ μόνη εὐχάριστη διαπίστωση, σχετικὰ μὲ αὐτὸ τὸ μάθημα, εἶναι ὅτι ἔχει δοθῆ σ' αὐτὸ ἰδιαίτερη ἔμφασις, καὶ ὅτι ἡ ἀσκήσις καὶ τὸ πρόβλημα ἀρχίζουν νὰ παίρνουν τὴν θέσιν ποὺ τοὺς ἀνήκει πλάϊ στὴν θεωρίαν.

7) Ἡ Φυσικὴ καὶ ἡ Χημεῖα, βασικὲς ἐπιστῆμες τοῦ καιροῦ μας, ἔχουν μεταβληθῆ στὰ περισσότερα Γυμνάσια, ἔλλειψις ἐργαστηρίων, σὲ ἱστορικὸ μάθημα, σὲ ἱστορίαν δηλαδὴ τῆς Χημεῖας καὶ σὲ ἱστορίαν τῆς Φυσικῆς ἢ, γιὰ νὰ εἶμαστε σαφέστεροι, σὲ Ἀλχημεῖα καὶ Μεταφυσικὴ.

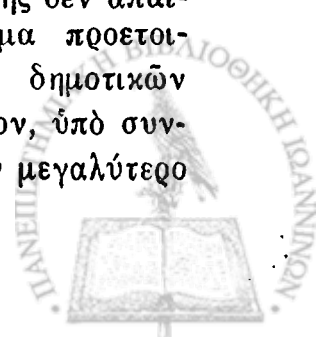
8) Συναφὲς μὲ τὸ προηγούμενον εἶναι καὶ τὸ θέμα τῶν καθηγητῶν ὠρισμένων κλάδων. Εἶναι ἥλιου φαινότατον ὅτι ὁ καθηγητὴς τῶν μαθηματικῶν, τῆς Φυσικῆς ἢ τῆς Χημεῖας, εἴκοσι χρόνια ὕστερα ἀπὸ τὴν ἡμέραν ποὺ ἔλαβε τὸ δίπλωμα, ἔαν δὲν εἶχε τὸν καιρὸ, τὴν ἱκανότητα καὶ τὰ οἰκονομικὰ μέσα νὰ ἐνημερώνεται μόνος του, μέρα μὲ τὴν ἡμέραν, σχετικὰ μὲ τὸν συνεχῆ πλουτισμὸ τῆς ἐπιστήμης του, εἶναι σήμερον σχεδὸν ἄχρηστος. Ἀλλὰ πόσοι ἦταν ἐμποτισμένοι μὲ τὸ πνεῦμα τῆς θυσίας, γιὰ νὰ ἐπιτελέσουν ἓνα τέτοιον ἄθλο, μὲ οἰκογενειακὰ βάρη, μὲ πενιχρότατη ἀμοιβὴ καὶ μὲ σκληρότατη σχολικὴ ἐργασία; Οἱ καθηγηταὶ

είναι άνθρωποι, πού εργάζονται για να ζήσουν, και τὸ ἐπάγγελμά τους, παρὰ τὰ φληναφήματα περὶ ὑψηλῆς κοινωνικῆς λειτουργίας και τὶς ἐκκλησίες πρὸς τὸν ἔθνοπρεπῆ τους ἀσκητισμό, πού περιέχονται στίς ἀνούσιες ἐγκυκλίους τῶν προῖσταμένων τους, εἶναι βιοποριστικὸ ἐπάγγελμα. Διορίστηκαν για να συντηρήσουν τὰ σπίτια τους και ὄχι για να ἄρουν τὸν σταυρὸν τοῦ μαρτυρίου. Ἡ ἀλλαγὴ στὴν κατάστασή τους μόνον ἀπὸ σοβαρὴ και ἔλλογη ἐνέργεια μπορεῖ να προέλθῃ, ἐνέργεια τῆς Πολιτείας και ὄχι αὐτῶν τῶν ἰδίων.

9) Ἡ διδασκαλία τῶν νέων ἐλληνικῶν, πού ἡ θέση τους πρέπει να εἶναι πρωταρχικὴ στὰ προγράμματα, γίνεται στὸν μεγαλύτερο ἀριθμὸ τῶν περιπτώσεων κατὰ τρόπο τελείως ἐμπειρικὸ. Καὶ ὁμως ἡ τεράστια σημασία τοῦ μαθήματος εἶναι ἐξώφθαλμη. Τὸ να χειρίζεσαι καλὰ τὴ γλῶσσα σου, εἶναι πρῶτα πρῶτα ἀνάγκη κοινωνικὴ, γιατί ὁ τρόπος πού μ' αὐτὸν ἐκφράζεται κανεὶς ἢ γράφει, εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ βασικὰ κριτήρια για τὴν κοινωνικὴ ἀξιολόγησή του. Καὶ αὐτὸ πολὺ δικαίως, γιατί, για να κατακτήσῃ κανεὶς μιὰ γλῶσσα, χρειάζονται και σοβαροὶ κόποι και σημαντικὴ πνευματικὴ προοίκηση. Εἶναι ὁμως και ἀνάγκη ἐθνικὴ. Για να γίνῃς κύριος τοῦ γλωσσικοῦ ὄργανου τοῦ ἔθνους σου, πρέπει να ἔλθῃς, με μὸχθο ἀτομικὸ, σὲ γόνιμη και ζωντανὴ ἐπαφὴ με τὰ κείμενα τῶν μεγάλων συγγραφέων του, πού ἐκφράζουν τὴν ἱστορία του, τὸν χαρακτήρα του, τὴν ψυχὴ του. Πῶς ὁμως να διδάξῃ νέα ἐλληνικὰ ὁ φιλόλογος, ἐὰν δὲν εἶναι ἐξαιρετικὰ προικισμένος ἀπὸ τὴ φύση, πρᾶγμα λίγο σπάνιο, ἢ ἂν δὲν ἀποφασίση να φθείρῃ τὸν ἑαυτὸ του σὲ σκληρὴ και συνεχῆ προσωπικὴ προσπάθεια;

Τὸ βάρος τῆς διδασκαλίας πέφτει στὰ Πανεπιστήμια σχεδὸν κατὰ κανόνα στίς ἀρχαῖες γλῶσσες. Θὰ ἦταν ὁμως τοῦλάχιστο γελοῖο να ἰσχυρισθῇ κανεὶς, ὅτι ἡ ἐγκυψὴ στὰ ἀρχαῖα ἐλληνικὰ κάνει τὸν φιλόλογο ἱκανὸ να διδάξῃ και τὰ Νέα. Σύνταξη τῆς νέας ἐλληνικῆς δὲν διδάσκειται ὁ φιλόλογος, γι' αὐτὸ, φυσικὰ δὲν τὴν διδάσκει. Ἡ Δημοτικὴ μας εἶναι ἡ μόνη γλῶσσα τοῦ κόσμου, πού μαθαίνεται χωρὶς συντακτικὸ. Ὁ φιλόλογος, ἂν χρειαστῇ, εἴτε αὐτοσχεδιάζει, εἴτε καταφεύγει στίς ἀναλογίες με τὴν ἀρχαῖα γλῶσσα. Τέτοιες ὁμως αὐστηρὲς ἀναλογίες δὲν ὑπάρχουν. Ἀπὸ Γραμματικὴ ξέρει μόνον ὅ,τι τὸν δίδαξε ὁ δάσκαλος στὸ Δημοτικὸ, γιατί ἀπὸ κεῖ κι' ὕστερα ἡ γραμματικὴ τῆς νέας μας γλώσσας γίνεται ὁ ἀποδιοπομπαῖος τράγος τοῦ σχολείου. Ὅσο για τὰ κείμενα, ὡς μὴ γίνεται συζήτηση ἢ δὲν διδάσκειται καθόλου ἢ νέα μας γραμματολογία ἢ, ὅταν διδάσκειται, περιορίζεται, τοῦλάχιστο στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν, σὲ ἓνα-δύο συγγραφεῖς, και ὄχι ἀπὸ τὴν δημιουργικὴ, τὴν δυναμικὴ, τὴν λογοτεχνικὴ τους πλευρά, μὰ ἀπὸ τὴν καθαρῶς φιλολογικὴ. Με τέτοια ἐφόδια τί να κάμῃ ὁ φιλόλογος; Καλεῖται να διδάξῃ μιὰ γλῶσσα και μιὰ λογοτεχνία πού δὲν τοῦ τὴν δίδαξε κανεὶς. Καὶ ὕστερα ἀποροῦμε γιατί πολλοὶ φιλόλογοι παλαιοὶ ἐδίδασκαν συντακτικὸ και γραμματικὴ τῆς ἀρχαίας τὶς ὥρες τῶν νέων ἐλληνικῶν!

10) Ἡ εἰσαγωγὴ στὰ Γυμνάσια γίνεται με ἐξετάσεις. (Τώρα φαίνεται πῶς οἱ ἐξετάσεις καταργοῦνται και θὰ ἀντικατασταθοῦν με εἰσιτηρίους στὸν δεῦτερο γυμνασιακὸ κύκλο). Αὐτὲς οἱ ἐξετάσεις ὁμως εἶχαν μέσα τους ὅλα τὰ στοιχεῖα τοῦ διαβλητοῦ. Ὅσοι ὑπηρέτησαν σὲ Γυμνάσιο ξέρουν τὸν μηχανισμό τῶν ἐξετάσεων αὐτῶν, και τί λογῆς παρακλήσεις, πιέσεις, ὀχλήσεις ἦταν ὑποχρεωμένοι να ὑποστοῦν ἀπὸ συγγενεῖς, γνωστοὺς, φίλους και πολιτευομένους. Ἀκόμη και ἐκβιασμοὺς και ἀπειλὲς στὸ τελείως πρόσφατο παρελθόν. Αὐτὸ ὁμως δὲν ἔφτανε. Ἡ ὕλη τῶν εἰσιτηρίων ἐξετάσεων ἦταν τέτοια ὥστε ἡ κατάκτησή της δὲν ἀπαιτοῦσε πάρα πολὺ μέτριες πνευματικὲς ἱκανότητες ἦταν μόνον ζήτημα προετοιμασίας, δηλαδή καλοῦ δασκάλου. Γιατὸ οἱ μαθηταὶ τῶν προτύπων δημοτικῶν ἢ τῶν ἄλλων σχολείων τῶν πόλεων, πού λειτουργοῦν, κατὰ τεκμήριον, ὑπὸ συνθήκες καλύτερες και με καλύτερους δασκάλους, ἔπαιρναν πάντα τὸν μεγαλύτερο

ἀριθμὸν θέσεων, στὴν πρώτη μάλιστα σειρά, ἐκτοπίζοντας τοὺς χωρικούς, ποὺ μάθαιναν τὰ κολυβογράμματα ὑπὸ συνθήκης ἐλευνές. Ἄν προστεθῇ μάλιστα σ' αὐτὸ ἡ λειτουργία φροντιστηρίων εἰδικῶν σὲ πόλεις καὶ κωμοπόλεις, καθένας καταλαβαίνει γιατί τὰ παιδιὰ τῶν πόλεων παραμέριζαν εὐκολὰ τὰ παιδιὰ τῆς ὑπαίθρου, δίνοντας στοὺς γονεῖς τὴν ψευδαίσθησιν τῆς πρόωρης ἰδιοφυΐας, μιᾶς ἰδιοφυΐας ὁμῶς ποῦ, πολὺ συχνά, ξεφούσκωνε κατὰ τὶς γυμνασιακὰς σπουδὰς, προκαλῶντας, μέσα στὴν οἰκογένεια, εἴτε μιὰν ἀσφυκτικὴν ἀπαισιοδοξίαν καὶ τὴν ἀμφιβολίαν γιὰ τὴν ἀξίαν τοῦ παιδιοῦ, ποῦ εἶναι ὅ,τι δραματικώτερον μπορεῖ νὰ συμβῇ σὲ γονεῖς, εἴτε τὴν ἐντύπωσιν ὅτι τὸ παιδί ἀδικεῖται ἀπὸ στενοκέφαλους ἢ ἀσυνείδητους δασκάλους. Τὰ τελευταῖα χρόνια, πάντως, μετὰ τὴν ἰδρυσὴν Γυμνασίων σὲ κάθε κεφαλοχώρι, τὸ πλεονέκτημα αὐτὸ τῶν πόλεων χάνει τὴν ἀξίαν του, γιατί οἱ ἐξετάσεις γίνονται στὰ ἴδια τὰ χωριά, ὅπου συνήθως εἰσάγονται οἱ πάντες, γιὰ νὰ μὴ μείνῃ τὸ σχολεῖο χωρὶς μαθητὰς, μετὰ κίνδυνον νὰ τὸ κλείσῃ ἡ αὐστηρὴ καὶ συνοφρυσμένη Πολιτεία. Αὐτὲς εἶναι οἱ συνθήκες εἰσαγωγῆς νέων μαθητῶν εἰς τὰ ἐθνικὰ μας Γυμνάσια.

11) Οἱ μαθηταὶ μπαίνουν τώρα στὸ Γυμνάσιον. Κάθε χρόνο, περισσότεροι, χωρὶς φυσικά, κατὰ κανόνα, νὰ αὐξάνουν γι' αὐτὸ καὶ τὰ τμήματα, ἐπειδὴ δὲν ὑπάρχουν αἴθουσες καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν διδασκόντων. Ἡ πρώτη δυσκολία τακτοποιεῖται μετὰ τὴν μέθοδον τοῦ συνωστισμοῦ, ἡ δευτέρα εἴτε μετὰ τὴν ταχυδακτυλογραφίαν τῶν ἀποσπάσεων, εἰδικότητα ἀποκτηθεῖσαν εἰς τὸ ἐπάγγελμα ἀπὸ τοὺς κυρίους ἐπιθεωρητὰς τῆς Μέσης, εἴτε μετὰ ἐμβριθεῖς καὶ αὐστηρὰς ἐγκυκλίους. Οἱ ἐπιθεωρηταὶ, ποὺ συνήθως δὲν εἶναι σημαντικὴ ἢ παιδαγωγικὴ τους ἐπίδρασις, ἐπειδὴ ἡ γραφειοκρατία μαστεῦει καὶ τὶς σωματικὰς καὶ τὶς πνευματικὰς τὸς δυνάμεις, θέλουν φυσικὰ νὰ εἶναι ἀρεστοὶ εἰς τὰς προϊσταμένας ἀρχὰς καὶ προβαίνουν εἴτε σὲ βολέματα, ποὺ θυμίζουσιν τὴν σουρτούκα τοῦ Τρίσκιν, κόβουν δηλαδὴ ἀπὸ τὸ μανίκι γιὰ νὰ μπαλιώσουν τὸν ἀγκῶνα, εἴτε ἐπιβάλλουσιν εἰς τοὺς δυστυχεῖς καθηγητὰς τὸ Maximum τῶν ὡρῶν διδασκαλίας, ποὺ εἶναι κατὰ τὸ ἓνα τρίτον ψηλότερον ἀπὸ ἐκεῖνον τῶν εὐρωπαϊκῶν σχολείων, χωρὶς νὰ λογαριάζουσιν, ὅτι ἡ ἴδια ἡ αὐξήσις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μαθητῶν δημιουργεῖ πρόσθετους κόπους γι' αὐτοὺς καὶ νέες ἀφορμὰς γιὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ νευρικοῦ τους συστήματος. Ἔτσι, τί μάθημα νὰ γίνῃ μέσα σὲ τὰς τάξεις τῶν ἑβδομηθνητῶν, τῶν ὄγδοντα, τῶν ἑνενηθνητῶν μαθητῶν, χωρὶς ἀέρα, χωρὶς φῶς; Ἐνα πλήθος ἑτερόκλητο νέων ἀνθρώπων, ποὺ ἀπαρτίζεται ἀπὸ ἄτομα ποὺ ἀνίσχουσιν σὲ ὅλα τὰ σκαλοπάτια τῆς πνευματικῆς ἀντοχῆς, ἀπὸ τὸν εὐφρέστατον ὡς τὸν μετριῶς ἠλίθιον, καλεῖται νὰ παρακολουθήσῃ ἓνα μάθημα ποῦ, σὲ πολλὰς περιπτώσεις, κατέχει, σὲ μέγιστον βαθμὸν, αὐτὸ ποὺ ὁ Μολιέρους ὀνομάζει *virtus dormitiva*, γιατί δὲν ἀπενθύνεται σὲ ζωντανὰ ἐνδιαφέροντα τοῦ ἀκροατοῦ, ἀπὸ ἓνα διδάσκοντα ἐξουθενωμένον ἀπὸ τὸν κόπον καὶ τὴν ἀγωνίαν. Τὰ ἀποτελέσματα εἶναι γνωστά: ἡ ἀταξία, οἱ ἀποβολαί, ἡ διὰ τοῦ ζύλου συνοπτικὴ διαδικασίαν. Ἔτσι ὁ καιρὸς, πρὸ προορίζεται γιὰ τὴν μόρφωσιν, καταναλίσκεται στὴν ἀστυνόμευσιν.

12) Σὰν νὰ μὴν ἔφταναν αὐτὰ, ἔχομε καὶ τὴν μάστιγα τῆς μαθητικῆς μετοικεσίας. Κάθε λίγο καὶ λιγάκι, φθάνουσιν στὴν κάθε τάξιν μαθηταὶ νέοι. Σὲ πολλὰς περιπτώσεις, μετακινουμένοι δικαιολογημένα, σὲ περισσότερες ὁμῶς, κάθε ἄλλο. Πρόκειται περὶ ναυαγίων: πνευματικῶς ἀναπήρων, ὀκνηρῶν ἐκ γενετῆς ἢ φύσει ἀνεπιτάκτων, ποὺ ἀλλάζουσιν συνεχῶς κλίμα ἢ ἐπειδὴ ἀποβάλλονται ἀπὸ τὸ σχολεῖον τοὺς ἢ ἐπειδὴ ζητοῦν ἐπιεικέστερους οὐρανοὺς, δηλαδὴ τὸ σχολεῖον ποὺ θὰ τοὺς δώσῃ *χ α ρ ι σ*. Γιὰ τὴν μετακίνησιν αὐτὴν πρέπει, κατὰ τὸν νόμον, νὰ ὑπάρχουσιν σοβαροὶ λόγοι. Ἡ δυσκολία ὁμῶς αὐτὴ παρακάμπτεται εὐκολὰ. Ἡ ἀνακάλυψις πλασματικῶν ἢ βλάβης τοῦ νευροφυσικοῦ γίνονται οἱ ἀποχωρῶντες λόγοι γιὰ τὴν ἐπιβάρυνσιν ἑνὸς σχολείου μετὰ ἄτομα, ποὺ ἡ θέση τοὺς εἶναι σὲ σχολὴς ἀνω-

μάτων, πού δυστυχῶς, ὁμως, μόνον διὰ πνευματικῆς ἐποπτείας τις ἔχουμε ἰδεῖ ἕως τώρα.

Τὸ βάρος αὐτὸ γιὰ τὰ διάφορα σχολεῖα δὲν εἶναι καθόλου ἱσημένο. Ἐνα τριάντα τοῖς ἑκατὸν περίπου ἀπὸ τὰ παιδιά, πού φοιτοῦν στὴν τελευταία τάξη τῶν Γυμνασίων, εἶναι μαθηταὶ πού δὲν ὑπέστησαν τὴν εἰσιτήριο ἐξέταση στὰ ἴδια τὰ Γυμνάσια, μὰ ἀνεμομαζώματα ἀπὸ τὰ τέσσερα σημεῖα τοῦ ὀρίζοντος. Ἔτσι τὸ σχολεῖο χάνει καὶ τὴν αὐτονομία του καὶ τὸ συναίσθημα τῆς εὐθύνης γιὰ τοὺς ἀποφοίτους του.

13) Σοβαρὰ προβλήματα ἐγέννησε γιὰ τὰ σχολεῖα ὁ διαφορισμὸς τῶν κατευθύνσεων. Μέσα εἰς τὸ μονολιθικὸ κλασικὸ Γυμνάσιο, μῆκε σὰν συνεταῖρος, καθόλου εὐπρόσδεκτος γιὰ τοὺς φιλόλογους, τὸ τμήμα πρακτικῆς κατευθύνσεως. Ἦταν μιὰ ἀνάγκη, ὕστερα ἀπὸ τὴν ἀστοχὴ καὶ ἀδικαιολόγητη κατάργηση τῶν πρακτικῶν Λυκείων, πού μαζί με τὴν κατάργηση τῶν Ἱερατικῶν Σχολῶν, τῶν Διδασκαλείων καὶ τώρα τελευταία τῶν Ἐμπορικῶν Σχολῶν, δείχνει πόσο δυνατὰ εἶχε περιπτυχθῆ τὴν Παιδεία ὁ νεοπλατωνισμὸς τῶν φιλολόγων, συντριβοντας κάθε προσπάθεια διαφοροποιήσεως τῶν σπουδῶν καὶ ἰδρύσεως σχολείων με καθωρισμένη κατεύθυνση. Τὰ σχολεῖα αὐτὰ δὲν ἐξυπηρετοῦσαν τὴν πρόοδο, ὅπως τὴν ἔνοιωθαν οἱ ἀρχαιοπληκτοὶ νομοθέτες, σὰν πρόοδο δηλαδὴ πρὸς τὰ ὀπίσω, καὶ γι' αὐτὸ θυσιάστηκαν. Μὰ ἡ ἐποχὴ μας δὲν ἐπαιρνε ἀπὸ ἀστεία, κι' ἔτσι πρόσθεσαν τὸ πρακτικὸ τμήμα στὰ Γυμνάσια. Αὐτὴ ὁμως ἡ προσθήκη στάθηκε γιὰ τοὺς ἀρχαιολάτρεις μιὰ φοβερὴ ἀποκάλυψη. Οἱ δυναμικώτεροι μαθηταί, κυριευμένοι ἀπὸ ὠφελμιστικὸ οἶστρο, καὶ «χαίρειν λέγοντες διεξευγμένοις ἀξιώμασι καὶ συμπεπλεγμένοις» τράβηξαν γιὰ τὰ Μαθηματικά, πού τοὺς ἐξασφάλιζαν θέσεις καὶ χρήματα. Ἔτσι τὰ κλασικὰ τμήματα εἶτε ἔμειναν ἀναιμικά, εἶτε φούσκωσαν με τὰ ἔρμα, πού ἔσερνε μαζί του τὸ σχολεῖο. Ἡ πικρὴ αὐτὴ πείρα ἐτάραξε τοὺς φιλόλογους, ἂν καὶ εἶχαν φροντίσει νὰ ἀπαμβλύνουν τὸ κακὸ με ἓνα μέτρο, πού στάθηκε ὁμως ἀκόμη ἐπιβλαβέστερο: ἔμπασαν τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικά, σὰν πρωτεῦον μάλιστα μάθημα, εἰς τὰ πρακτικὰ τμήματα.

14) Τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικά ὡς πρωτεῦον μάθημα στὰ τμήματα πρακτικῆς κατευθύνσεως ἐξασφάλιζαν βέβαια, θεωρητικῶς τοῦλάχιστο, στοὺς φιλόλογους θέσεις καὶ ἐπιρροή. Αὐτὸ τὸ κέρδος ὁμως ἦταν ἔωλο καί, σὲ τελευταίῳ ἀνάλυση, παρουσιάζεται σὰν ζημία. Ἀκόμη καὶ ἂν ἀφήσουμε κατὰ μέρος τὸ γεγονός, ὅτι μόνον ἑλληνικοὶ ἐγκέφαλοι θὰ μπορούσαν στὰ σοβαρὰ νὰ διανοηθοῦν αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, δηλαδὴ νὰ φουσκώσουν με μιὰ ἀρχαῖα γλῶσσα τὸ φοβερὸ φορτωμένο πρόγραμμα τῶν πρακτικῶν τμημάτων τοῦ Γυμνασίου, δὲν μπορούμε νὰ ἀφήσουμε ἀσχολίαστη τὴν ἰδιοτελὴ αὐτὴ ἐνέργεια τῶν κλασικῶν ἐγκεφάλων, ἐπειδὴ οἱ ψυχολογικὲς ἐπιπτώσεις τῆς ἐπάνω στὴν μᾶζα τῶν μαθητῶν ἦταν ἀληθινὰ ὀλέθριες. Τὰ Μαθηματικά δὲν εἶναι μάθημα πού ἀπαιτεῖ, τοῦλάχιστο στὶς πρῶτες του βαθμίδες, ἐξαιρετικὴ πνευματικὴ προϊήκη· γι' αὐτό, ἐνῶ πολλοὶ μαθηματικοὶ εἶναι εὐφυέστατοι ἄνθρωποι, ὑπάρχουν καὶ πολλοὶ πού εἶναι χρυσὲς μετριότητες. Ἐν πάσῃ περιπτώσει, οἱ ἐρωτήσεις τοὺς ὀδηγοῦν πάντα σὲ ἀπαντήσεις συγκεκριμένες, καὶ δὲν ἔχουν σχέση με τίς ὑπερνέφελαις πτήσεις τῆς λογοκοπίας. Γι' αὐτὸ ἀπαιτοῦν πολλὴ προσοχὴ καὶ πολλοὺς κόπους. Πῶς εἶναι τώρα δυνατὸν ὁ μαθητὴς ὁ σοβαρὸς, πού ἀγωνίζεται στὸ πρακτικὸ τμήμα γιὰ τὴν κατάκτηση τῆς ὕλης τῶν μαθηματικῶν, πού θὰ εἶναι τὸ βασικὸ ἐφόδιο τῆς σταδιοδρομίας του, μιὰ κατάκτηση πού τοῦ γίνεται περισσότερο δύσκολη ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι, ἓνας αἰῶνας ἀποστηθίσεως δὲν ἔκαμε βίωμα τοῦ Ἑλληνα τὴν εἰδικὴ πνευματικὴ ἐνέργεια πού ἀπαιτεῖται γι' αὐτήν, πῶς εἶναι δυνατὸν ὁ μαθητὴς αὐτὸς νὰ μὴν ἀγανακτεῖ, δταν ὑποχρεώνεται νὰ ξοδεύῃ πολὺτιμες ὥρες σ' ἓνα μάθημα, πού δὲν τοῦ χρειάζεται, πού ἀπορρίπτει ὁμως, ἐπειδὴ εἶναι πρωτεῦον; Ἐὰν μάλιστα προστεθῇ σ'

αὐτὸ καὶ φυσικὴ πικρία τοῦ διδάσκοντος τὸ μάθημα, ποὺ ξέρει διὰ τὴν τάξιν δὲν εἶναι *persona grata*, μὰ θεωρεῖται ἀπὸ τὰ παιδιὰ ἕνας ὀχληρὸς παρεϊσακτος, εὐκόλα καταλαβαίνουμε τὴν αἰτία τῆς ἀτμοσφαιρας ψυχροῦ πολέμου στὶς σχέσεις μαθητῶν καὶ φιλολόγου. (Αὐτὸ δὲν εἶναι κανόνας. Ὑπάρχουν ἀρκετὲς ἐντιμὲς ἐξαιρέσεις στὴν περίπτωσιν καθηγητῶν μὲ ἐντονὴ προσωπικότητα καὶ ἠθικὸ κῦρος).

Αὐτὸς ὁ ψυχρὸς πόλεμος δὲν μπορούσε φυσικὰ νὰ ἀλλάξῃ τὴν νοοτροπία τῶν μαθητῶν, ποὺ, μὲ γερὸ κομπόδεμα τὴν ἀντίληψιν τοῦ ὕλικου τοὺς συμφέροντος, ἀγωνίζονται γιὰ μιὰ ἀνετη ζωή. Ἔτσι καὶ στὴ δυτικὴ Εὐρώπῃ, ὅταν τὸν ἐνδέκατο αἰῶνα ἄρχισε ἡ ἐμπορικὴ ἐπανάστασις, πολλοὶ ἦσαν οἱ νέοι, ποὺ, παρὰ τὴν ἐπικίνδυνον συνοφρῶσιν τῆς παντοδύναμης Ἐκκλησίας, ἄφηναν, μὲ πολλὰς ὑποκλίσεις, ὑγεία στὸ *Trivium*, καὶ σπούδαζαν εἴτε Νομικὰ γιὰ νὰ γίνουσι Νοτάριοι τῶν ἐμπόρων καὶ τῶν ἐπισκόπων, ὅπως ὁ περίφημος *Τοιαπαρέλλο* τοῦ Βοκκακίου, καὶ νὰ κερδίσουσι πλοῦτη καὶ ὑπόληψη, εἴτε τὴν ἐμπειρικὴ Ἰατρικὴ τῆς ἐποχῆς, ποὺ τοὺς ἐπέτρεπε νὰ γίνουσι συγχρόνως Ἀποθηκάριοι, δηλαδὴ πλούσιοι ἐμποροὶ φαρμάκων καὶ μπαχαρικῶν. Τὸ συμφέρον ἔχει τέτοια θέληγτρα, ὥστε οὔτε ἡ βία οὔτε πανουργία μπορούσιν νὰ ἀνακόψουσι τὸν ζῆλον ἐκείνου ποὺ ἀγωνίζεται γι' αὐτό. Γιὰ τοῦτο θαυματουργήσθη καὶ μέσα στὶς τάξεις. Εἶχε ὁμοίως ἡ κατάστασις αὐτὴ καὶ ἕνα πολὺ θλιβερὸ ἐπακόλουθο. Καὶ ἐπειδὴ ἡ ἀλήθεια εἶναι τὸ πολυτιμότερον πρῶγμα στὸν κόσμον, θὰ τὸ ποῦμε μὲ ὠμὴ εἰλικρίνεια: Οἱ μαθηταί, οἱ καλύτεροὶ μάλιστα μαθηταὶ τῶν Πρακτικῶν τμημάτων, ὅταν ἡ μοῖρα δὲν τοὺς δώσῃ φιλόλογον ἐμπνευσμένον καὶ δυνατὸν, μισοῦν τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικά, ἐπειδὴ τὰ αἰσθάνονται ὡς τροχοπέδη στὴν σταδιοδρομίαν αὐτοῦ. Καὶ ἔτσι τὸ μάθημα αὐτό, ποὺ μέσα στὸ χῶμα τοῦ ἀνακλαδῶνται οἱ ρίζες τῆς φυλῆς μας, ἡ σκέψις μας καὶ ἡ γλῶσσα μας, ἀπ' ὅπου βοᾷ τὸ προγονικὸν αἷμα καὶ πολυτιμὲς μᾶς φτάνουν καταβολές, γίνεται ἐχθρὸς γιὰ μιὰ μερίδα τῆς νεολαίας, γι' αὐτὴν ποὺ θὰ δουλέψῃ γιὰ τὴν ὕλικὴ ἀνασυγκρότησιν τοῦ τόπου. Φταίει ὁμοίως τὸ μάθημα, ἂν τὸ ἔχουμε μεταβάλλει σὲ κονταροχτύπημα σκιῶν, ἂν κάμαμε ἄσαρκες καὶ ἀναιμικὰς τὶς ὀντότητές του, ἂν δὲν πετάξαμε γέφυρας ποὺ νὰ τὸ δένουν μὲ τὴν σάρκα τοῦ νέου ἑλληνισμοῦ, γιὰ νὰ γίνουσι οὐσία ψηλαφητὴ τὸ ὑψηλὸν ἠθικὸν δίδαγμα του, ἡ ρώμη τῆς σκέψεως του, ἡ ἀθάνατη αἰσθητικὴ του ἀξία; Δὲν δείχνουμε τὸν ἀμαξᾶ ποὺ βουρτσίζει τὸ ἀμάξι, μὰ, κατὰ τὴν περίφημον παρωδίαν τῆς Αἰνειάδος, «τὴν σκιά ἐνδὸς ἀμαξῆ, ποὺ μὲ τὴν σκιά μιᾶς βούρτσας, βουρτσίζει τὴν σκιά ἐνδὸς ἀμαξιοῦ». Ἔτσι γεννήθηκε ὁ θρύλος τοῦ θεωρητικοῦ καὶ ἰδεαλιστῆ Ἑλληνα, σὲ ἀντίθεσιν πρὸς τὸν ὑλιστὴν καὶ πρακτικὸν Ρωμαῖον, καὶ ξέρουμε πῶς οἱ μετοχές τοῦ ἰδεαλισμοῦ καὶ τῆς σκέψεως θεωρίας ἔχουν πέσῃ πολὺν στὰ σημερινὰ Χρηματιστήρια. Ποῖος ὁμοίως φρόντισε, κατεβάζοντας λίγο τοὺς ἀρχαίους κατοίκους αὐτῆς τῆς γῆς ἀπὸ τὴν σφαῖραν τῶν ἰδεῶν, νὰ δείξῃ στοὺς νέους τὴν μεγαλειώδη τους ἔγκυψιν στὴν περιοχὴ τοῦ ὕλικου, ὅχι μὲ πενιχρὰ θρύμματα, καὶ ἐπ' εὐκαιρίας, μὰ σὲ δίδαγμα ὀλοκληρωμένον, ποὺ θὰ τονώσῃ τὴν ὁρμὴν αὐτοῦ γιὰ πρακτικὴν δράσιν; Ποῖος τοὺς ἀνέπτυξε τὴν δημιουργικὴν ἄρνησιν τῶν Σοφιστῶν, τὴν θαυμαστὴν ἀνάπτυξιν τῆς πολεμικῆς τέχνης τοῦ μεγάλου λαοῦ; Ποῖος τοὺς μίλησε γιὰ τὴν ἀκουστικὴν τῶν θεᾶτρων αὐτοῦ, γιὰ τὸ ἀστρονομικὸν σύστημα τοῦ Ἰπάρχου, γιὰ τὸν Δημόκριτον καὶ τὸν Ἀρίσταρχον, γιὰ τὰ ἱερὰ Ἀσκληπιεῖα, γιὰ τὴν ἰατρικὴν μεγαλοφυΐαν τοῦ Ἰπποκράτη, γιὰ τὸ βαθυστόχαστον ἀντίκρουσμα τοῦ κόσμου ἀπὸ τὸν Πολύβιον, γιὰ τὸν Διοφάντην, πατέρα τῆς Ἀλγεβρας, γιὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς δυνάμεως τοῦ ἀτμοῦ, καὶ προπάντων γιὰ τὴν καταπληκτικὴν οἰκονομικὴν ὀργάνωσιν τοῦ ἀθηναϊκοῦ κράτους, μὲ τὰ ἐργαστήρια, τὰ ναυπηγεῖα, τὰ μεταλλωρυχεῖα, τὶς κληρουχίαι καὶ τὴν δουλοκτησίαν; Ποῖος τοὺς μίλησε γιὰ τὴν ἐπίδρασιν τῆς οἰκονομίας στὰ ἦθη, τὴν τόσο δραματικὰν δραστηρίαν, ὥστε σὲ πενήντα χρόνια μέσα μᾶς

φέρει από τὸν ἱεροπρεπῆ συγκρατημὸ τοῦ Αἰσχύλου στὰ ἐρωτικά ξεσπάσματα τοῦ Εὐριπίδη; Ποῖος τοὺς μίλησε γιὰ τὶς τολμηρὲς καταδύσεις τῶν προσωκρατικῶν στὴν ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου καὶ στὴν καρδιά τῆς ὕλης, γιὰ τὴν λιτή, τὴν δυναμικὴ τους ἔκφραση, μὲ τὶς ἀμέτρητες προεκτάσεις, ποὺ θυμίζουν τὸν δυναμισμὸ τῆς νεώτερης γλυπτικῆς, τὴν ἀποθέωση τῆς κινήσεως καὶ τῆς ὑποβολῆς; Ἐμεῖς σκαλώσαμε στὶς κορυφές: Παρθενῶν, Ἀντιγόνη, Ἐπιτάφιος, Κρίτων, ἡ θεία ἀκίνησια τοῦ ἀνυπέρβλητου. Τὰ γύρω δὲν τὰ βλέπουμε· τὰ παρακάτου τὰ ἀγνοοῦμε. Ἀπὸ τὴν μεγάλη ἀλεξανδρινὴ ἐποχὴ διατηρήσαμε μόνον τοὺς τόνους· ἴσως γιὰ νὰ ὁμοιάσουμε μὲ τοὺς γιούς τοῦ Ἀριστάρχου τοῦ Γραμματικοῦ ποὺ «ἄμφω ἐγένοντο εὐήθεις».

15) Ὁ ἐπαγγελματικὸς προσανατολισμὸς εἶναι κάτι τὸ τελείως ἄγνωστο στὰ σχολεῖα μας. Καὶ ἐν τούτοις εἶναι ἓνας ἀπὸ τοὺς βασικοὺς παράγοντες τῆς ὀρθῆς ἀγωγῆς, γιατί, ἂν διευκολύνει τοὺς νέους στὸ νὰ βροῦν τὸν δρόμο ποὺ προσιδιάζει στὶς πραγματικὲς, καὶ ὄχι στὶς καθ' ὑπόθεσιν, ἰκανότητές τους, καὶ εὐτυχέστεροι καὶ ἀποδοτικώτεροι θὰ σταθοῦν στὴ ζωὴ.

«glücklich ist der, dem, sein geschäft anch zur Puppe wird», «Εὐτυχῆς ἐκεῖνος ποὺ τὸ ἐπάγγελμά του εἶναι συγχρόνως καὶ τὸ παιγνίδι του», λέει ὁ Γκαίτε στὸν Βίλχελμ Μάϊστερ, γιατί στὴν περίπτωση αὐτὴ συναντᾶται κανεὶς τὸ μέγιστον τῆς ἀποδοτικότητος, κοινωνικὸ γεγονός σημαντικό, μαζὶ μὲ τὸ μέγιστον τῆς ἀτομικῆς εὐτυχίας, στὸ ἴδιο εὐνούμενο ἀπὸ τὴν μοῖρα ἄτομο. Ἐδῶ σὲ μᾶς τέτοιοι προσανατολισμοὶ εἶναι ἀκόμη ὄνειρα θερινῆς νυκτός. Φυσικά, μαθαίναμε πὼς κάτι βράζει στὸ Ὑπουργεῖο, πὼς δημιουργήθηκε κάποια Διεύθυνση, πὼς ἀποσπᾶστηκαν καὶ εἰδικεύονται ὑπάλληλοι. Χαρήκαμε καὶ τὶς ἐπισκέψεις τῶν εἰδικῶν καὶ ἀκούσαμε ὁμιλίες πειστικώτατες γιὰ τὴν σημασία τοῦ θεσμοῦ. Αὐτὴ ἡ ἱστορία βαστάει χρόνια. Ἑλληνικώτατα, μείναμε στὴ σφαῖρα τῆς θεωρίας, ποὺ εἶναι ὁ μέγας μας ἔρωτας. Ἐν τούτοις ἡ τακτοποίηση τοῦ ζωτικοῦ αὐτοῦ ζητήματος ἐπέλγει. Ξέρουμε πὼς θὰ μᾶς προβληθῆ ὅτι ἀπαιτεῖται χρόνος. Ἐπειδὴ ὁμως δὲν πρόκειται νὰ δημιουργήσουμε, ὅπως ὁ Θεός, τὰ πάντα ἐκ τοῦ μηδενὸς καὶ ἔχουμε μπροστὰ μας, πλούσια, τὸ φῶς τῆς ξένης πείρας, καλὰ θὰ εἶναι νὰ ἀποτινάξουμε λίγο τὸν ζυγὸ τῆς νωχέλειας, νὰ προχωρήσουμε πρὸς πέρα ἀπὸ τὴν ὀργάνωση ἐπιτελείων καὶ νὰ μεταβάλουμε τὸν ἐπαγγελματικὸ προσανατολισμὸ ἀπὸ ἀφηρημένην ὄντοτητα σὲ πραγματικότητα ψηλαφητὴ γιὰ τὸ καλὸ τῶν παιδιῶν τῶν Ἑλλήνων.

16) Στὶς 365 μέρες τοῦ χρόνου, οἱ 160 περίπου εἶναι μέρες ἐργασίας γιὰ τὰ Σχολεῖα. Διακοπὲς καὶ ἐθνικὲς γιορτές, πέντε περίπου μῆνες. Ὑστερα εἶναι ἡ ἀτελείωτη σειρὰ τῶν «Ἡμερῶν» καὶ τῶν ὑποδοχῶν καὶ τῶν πενθῶν καὶ τῶν ἐράνων. Ἡμέρα τοῦ Ν.Α.Τ.Ο., τοῦ Ο.Η.Ε., τῆς Μητέρας τοῦ Παιδιοῦ κτλ.. Μιὰ ἀτελείωτη σειρὰ ἀφορμῶν γιὰ νὰ διακόπτεται τὸ μάθημα ἢ νὰ ἀργῆ τὸ σχολεῖο. Εὐτυχῶς ἐσταμάτησε ἡ πληγὴ τῶν ἐθνικῶν δῆθεν ποιητῶν, τῶν ραψωδῶν, τῶν ταχυδακτυλουργῶν καὶ τῶν κλαριτζήδων, ποὺ, ἐφωδιασμένοι μὲ τὴν ὑπογραφή ἑνὸς φίλου Ὑπουργοῦ, γύριζαν ἀπὸ σχολεῖο σὲ σχολεῖο, τραυματίζοντας τὴν καλαισθησία καὶ σπαταλῶντας τὸν πολύτιμο χρόνον τοῦ μαθήματος. Ἀφήνουμε τὶς ὑποδοχές! Μὲ τὴν ἄφιξη σὲ μιὰ ἐπαρχιακὴ πόλη οἰασθήποτε ἐξοχότητος, ἔπρεπε νὰ ἀργήσουν τὰ σχολεῖα καὶ νὰ παραταχθοῦν γιὰ τὴν ὑποδοχὴ, περιμένοντας συχνὰ ὥρες ὀλόκληρες, ἕως ὅτου ἰδοῦν τὸν ἥλιο νὰ προβάλῃ, καὶ νὰ χειροκροτήσουν αὐθορμητῶς, κατὰ τὴν ἐντολή, ἐννοεῖται ποὺ εἶχαν πάρει. Μὰ εἶναι ἱερὸς ὁ χρόνος τῆς μορφώσεως καὶ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ μοιράζεται σὰν κόλυβα πρὸς τιμὴν τῆς κάθε ἐλληνικῆς ἢ ξένης ἐξοχότητος, οὔτε εἶναι ἀνεκτὸ νὰ θεοποιοῦμε τὴν ὀκνηρία, μαθαίνοντας στὸ παιδί καὶ στὸν ἔφηβο ὅτι ἡ ἀργία εἶναι ὁ καλύτερος τρόπος ἐορτασμοῦ. Εἴμαστε δυστυχῶς λαὸς χωρὶς φαντασία, γι' αὐτὸ

έχουμε τυποποιήσει γιορτές και υποδοχές. Το λογίδριο και η παράταξη. Για την παράταξη έχουμε πάντα πρόχειρο τον μαθητικό θίασο.

17) Είναι τέτοιος ο τρόπος της έσωτερικής λειτουργίας ενός Γυμνασίου, ώστε χάνεται η συναίσθηση της ατομικής ευθύνης και αντικαθίσταται από μια σκιώδη ευθύνη συλλογική. Κατά τί ευθύνεται ο φιλόλογος Α της πέμπτης τάξεως για την χαμηλή στάθμη των μαθητών που του έστειλε ο φιλόλογος Β της τετάρτης τάξεως, χωρίς φυσικά να του πάρη την γνώμη, και καμμιά φορά για να απαλλαγῆ από την παρουσία τους; Αυτό είναι κοινό μυστικό. Ο χορός των καθηγητών μέσα στο ίδιο το Γυμνάσιο, ή από το ένα Γυμνάσιο στο άλλο, δεν επιτρέπει τον έντοπισμό της ευθύνης. Αυτό το άραίωμα της ευθύνης είναι και η βασική αίτια του, τι δεν είναι δυνατόν να επιβληθούν κυρώσεις σε περιπτώσεις άγραμματώσυνης που προξενούν την αγανάκτηση. Τα Πανεπιστήμια έχουν επανειλημμένως καταγγείλη περιπτώσεις ύποψηφίων φοιτητών, ανθρώπων δηλαδή στους οποίους Γυμνάσια παρεχώρησαν το περιπόθητο Χαρτί, που, ως προς τη γλώσσα τουλάχιστον, δεν είχαν καν γνώσεις απόφοιτου δημοτικού σχολείου. Έπρόκειτο για σκάνδαλα, που έκόπασαν όμως άμέσως, ενώ θα έπρεπε να επισύρουν αμείλικτες κυρώσεις ή αναίδεια και η άσυνειδησία των συλλόγων, που παρεχώρησαν τους τίτλους και ιδιαίτερα των Γυμνασιαρχών, που παρέλαβαν ανθρώπους με δυο πόδια και τους παρέδωσαν στην ανώτατη εκπαίδευση με περισσότερα.

18) Ο τρόπος που μ' αυτόν επιθεωρούνται οι καθηγηται και ο τρόπος που προάγονται δεν τους αναγκάζει σε συνεχή αυτοβελτίωση. Η επιθεώρηση δεν γίνεται με βάση τα αποτελέσματα της εργασίας, μα με την μέθοδο εργασίας, που μπορεί να είναι τεχνική ή ικανοποιητική την ημέρα της επιθεωρήσεως, και τις άλλες μέρες όχι. Είναι λοιπόν πολύ πενιχρή ή σημασία της εκθέσεως και πολύ κακά στηρίζεται σ' αυτήν η προαγωγή του καθηγητού, όταν στηρίζεται μόνον σ' αυτήν, και όχι σε πολιτικές επεμβάσεις. Οι εκπαιδευτικοί που θα μᾶς διαβάσουν ξέρουν πολύ καλά πόσο αληθινά είναι αυτά που γράφουμε, και μᾶς έννοούν πολύ καλά.

19) Η άδιαφορία της Πολιτείας για την Παιδεία είχε σαν άμεσο αποτέλεσμα την πενιχρότητα των πιστώσεων που διέθετε γι' αυτήν. Πρόθυμο πάντα το Κράτος να ιδρύση ή να προαγάγη σχολεία, για να ικανοποιήση τις αξιώσεις πολύτιμων ψηφοφόρων, δεν ήταν, από την άλλη πλευρά, καθόλου πρόθυμο να αντιμετωπίση και τα αναγκαία έξοδα. Έτσι παρουσιάστηκε μια κατάσταση που θυμίζει εκείνην της νήσου Μπαρατάρια, όταν ήταν κυβερνήτης της ο καλός Σάντσο, που ήταν συγχρόνως και δικαστής στην περιβόητη δίκη των κοστουμιών. Ο χωρικός, — έδω το Κράτος, — άπαιτούσε από τον ράφτη, — έδω συγκεκριμένως τους εκπαιδευτικούς, — να του φτιάξη έπτά κοστούμια, με το ύφασμα ενός κοστουμιού. Ο ράφτης, κατά τους όρους της συμφωνίας, και για να μη χάση τον πελάτη, — έδω, οι εκπαιδευτικοί, έπειδη είναι υπάλληλοι, και για να μη χάσουν την ήσυχία τους, — έφτιαξε τα έπτά κοστούμια, ήταν όμως κοστούμια για κούκλους. Και τα σχολεία έκαναν το ίδιο: Αναγκασμένα από την βιοπάλη, ένόθευαν την παιδεία του λαού, για να ευχαριστήσουν το Κράτος, που ήθελε και την πίττα σωστή και τον σκύλο χορτάτο.

20) Αυτά είναι τα βασικότερα έμπόδια στο να αποκτήσουμε πραγματική παιδεία στον τόπο. Υπάρχουν και άλλα πολλά και το καθένα έχει την σημασία του: έλφεινά προγράμματα (με τη γνωστή άλχημεία του μέσου δρου των μέσων δρων, με τα πρωτεύοντα μαθήματα, που άχρηστεύουν τα δευτερεύοντα, με τις περιφημες αναθεωρήσεις των γραπτών) έξουθένωσις του μαθήματος των ξένων γλωσσών (σε μια έποχή που η ξένη γλώσσα είναι ψωμί για τον λαό) άποτυχία της σωματικής άγωγής, παρὰ τις ειλικρινείς συχνά προσπάθειες των γυμναστών,

να δώση στον τόπο το αναγκαίο αθλητικό υλικό (για να μη γινόμαστε πάντα γελοίοι στις διεθνείς αθλητικές συναντήσεις και ιδιαίτερα στους 'Ολυμπιακούς αγώνες)· ο χορός των αποσπάσεων, οι εκπρόθεσμες έγγραφες κτλ. Το βασικότερο όμως απ' όλα τα εμπόδια είναι ο τρόπος που μ' αυτόν αντιμετωπίζεται το γλωσσικό πρόβλημα.

21) Για το γλωσσικό ζήτημα δεν μπορούμε να ανοίξουμε μερίδα, γιατί αυτό θα μάς οδηγήσει πολύ μακριά, θα προβοῦμε όμως σε μερικές βασικές διαπιστώσεις:

α) Στα σχολεία μας, στο μάθημα των Νέων 'Ελληνικῶν διδάσκονται πολλές γλώσσες. 1) Ἡ καθ' αρεύουσα, που δεν την μιλεί κανένας, μα που έχει το τυπικό της, αὐστηρά κωδικοποιημένο.

2) Ἡ δημοτική, που την μιλοῦν ὅλοι, που δεν έχει όμως ἀκόμη σαφῶς ἀποτυπωμένο τυπικό, ἐκτός ἀπὸ κείνο που τῆς ἔδωσε ὁ δραματικός ἀγῶνος τοῦ μακαρίτη Τριανταφυλλίδη.

3) Ἡ μάζα τῶν μιξοβάθρων γλωσσικῶν κατασκευασμάτων, που ἡ πρόφατος πλημμυρίζει τὰ ἀναγνωστικά καὶ τις σελίδες τοῦ Τύπου.

β) Τὴν δημοτικὴν δὲν τὴν δίδαξε κανεὶς, τοῦλάχιστο στοὺς φιλόλογους που τὴν διδάσκουν.

γ) Ἔτσι, οἱ κόποι που ἀπαιτοῦνται γὰρ τὸ γλωσσικὸ μάθημα εἶναι ὑπεράνθρωποι καὶ ὁ μαθητὴς συχνὰ ἀντιμετωπίζει τὸ δίλημμα: Νὰ μάθῃ ὅλες αὐτὲς τις γλώσσες καὶ ν' ἀφήσῃ ὅλα τὰ ἄλλα, ἢ νὰ μάθῃ τὰ ἄλλα καὶ νὰ ἀφήσῃ τις γλώσσες; καὶ συνήθως προτιμᾷ τὸ δεύτερο, καὶ δὲν μαθαίνει οὔτε νὰ μιλήσῃ οὔτε νὰ γράφῃ.

δ) Ὑπάρχουν πολλὲς ἐνδείξεις, που ἔγιναν σχεδὸν ἀποδείξεις ὕστερα ἀπὸ τις τελευταῖες σημαντικὲς δημόσιες συζητήσεις στὸ Τεχνολογικὸ Ἰνστιτοῦτο, ὅτι μὲ καλὴ θέληση καὶ ἀρκετοὺς βέβαια κόπους, μπορούμε νὰ χρησιμοποιήσουμε τὴ λαϊκὴ μας γλῶσσα ἀποτελεσματικὰ σὲ ὅλους τοὺς ἐπιστημονικοὺς κλάδους.

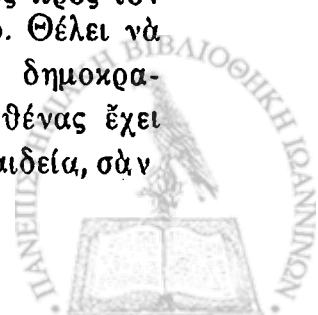
ε) Ἀλλὰ καὶ ὅταν ἡ γλῶσσα θὰ μείνῃ μία, θὰ ἀπαιτηθοῦν ἀγῶνες γὰρ τὴν ἀπλούστευση τῆς ὀρθογραφίας της. Ὁ Γιάννης Μπενέκος, στὸ φυλλάδιό του: «Ἱστορικὴ ὀρθογραφία καὶ φωνητικὴ γραφὴ» ἐπισημαίνει τὴν ἄσκοπη σπατάλη χρόνου που ἀπαιτεῖται γὰρ νὰ μάθουν τὰ παιδιά πράγματα, που δὲν τοὺς εἶναι καθόλου χρήσιμα στὴ ζωὴ. Ἐὰν όμως μάθουν αὐτὰ τὰ πράγματα, ἐπὶ παραδείγματι τοὺς 84 τρόπους που μ' αὐτοὺς ἀποδίδει ἡ γλῶσσα τὸν φθόγγο ι, δὲν θὰ τοῦ μείνῃ καιρὸς γὰρ τὴν γεωγραφία, τὰ μαθηματικά, τὴν λογοτεχνία κτλ.

στ) Ἐνα πρᾶγμα μπορεί νὰ θεωρεῖται βέβαιο: ὅτι, ἐὰν δὲν τακτοποιηθῇ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα ριζικά, οὔτε οἱ δαπάνες οὔτε ἡ αὐστηρότητα, οὔτε οἱ μετεκπαιδεύσεις, οὔτε νέα παιδαγωγικά συστήματα θὰ μπορέσουν νὰ δώσουν στὸν Ἑλληνα τὴν μόρφωση που ἀπαιτοῦν οἱ νέοι καιροί.

Αὐτὰ εἶναι τὰ βασικὰ αἷτια που δὲν ἄφηναν ἕως τώρα τὴν Παιδεία νὰ ὀρθοποδήσῃ.

Η Μ Ε Τ Α Ρ Ρ Υ Θ Μ Ι Σ Η

Ἡ ἐκπαιδευτικὴ μεταρρύθμιση δὲν ξέρουμε ἀκόμη ἀκριβῶς τί εἶναι. Ἐνα μόνον πρᾶγμα ξέρουμε θετικά: πὼς οἱ προθέσεις της εἶναι τίμιες καὶ ὡς πρὸς τὸν τομέα της τὸν καταλυτικὸ καὶ ὡς πρὸς τὸν τομέα της τὸν δημιουργικὸ. Θέλει νὰ γκρεμίσῃ ἕνα καθεστῶς ἀπαράδεκτο καὶ νὰ ὑψώσῃ ἕνα ἄλλο χρήσιμο, δημοκρατικὸ καὶ καρποφόρο. Φυσικά, ὡς πρὸς τὸν τρόπο τῆς συλλήψεως, ὁ καθένας έχει τις ἀντιλήψεις του. Ὁ κ. Παπανδρέου δραματίζεται τὸ οἰκοδόμημα: Παιδεία, σὰν

κάτι τὸ μεγαλοπρεπές, τὸ στέρεο, τὸ ὠραῖο. Ἄλλά, ἐφεκτικοὶ καὶ δύσπιστοι, μὲ μικρὴ ἐμπιστοσύνη στὴν ἱκανότητα τοῦ Ἑλληνα νὰ στήσῃ οἰκοδομήματα αὐτοκρατορικά, θὰ ἤθελαν προσωρινῶς τοῦλάχιστο, μιὰ ριζικὴ ἐπισκευὴ τοῦ τωρινοῦ ἐκπαιδευτικοῦ οἰκοδομήματος, γιὰ νὰ μὴ πνιγῇ, μέσα στοὺς θεωρητικούς πειραματισμούς, ἢ ἀνάγκη ἢ ὀδυνηρῆ νὰ διορθωθῶν τὰ πράγματα, ἀμέσως ὅμως καὶ ὄχι μὲ προοπτικὴ πολλῶν ἐτῶν.

«Hé, mon ami! tire-moi du danger;

tu feras après ta harangue», καθὼς λέει ὁ πρακτικὸς

Λαφονταίν. Ἐπειδὴ τώρα στοὺς ἐφεκτικούς ἀνήκουμε κι' ἐμεῖς, πιστεύουμε πῶς, ἂν γίνονταν μιὰ προσπάθεια γενναία γιὰ νὰ διορθωθοῦν ριζικὰ τὰ ἐλαττώματα τοῦ σημερινοῦ σχολείου, πὺ ἀναφέραμε παραπάνω, ἢ ἐκπαίδευσή μας θὰ ἄλλαξε ὄψη σὲ πολὺ σύντομο χρονικὸ διάστημα, γιὰ μεγάλο καλὸ τοῦ τόπου, γιὰτὶ πιστεύουμε πῶς τὰ ζεστὰ σπάργανα εἶναι καλύτερα ἀπὸ τὰ πολυτελῆ.

Συγκεκριμένα:

Ὡς πρὸς τὰ γενικὰ αἷτια τῆς ἐκπαιδευτικῆς μας κακοδαιμονίας, πὺ ἀφοροῦν στὴν ἄρρωστη νοοτροπία τοῦ Ἑλληνα, ὅπως τοῦ τὴν δημιούργησε, ἠθελήμενα ἢ ὄχι, ἢ Πολιτεία, ἀρμόδια εἶναι αὐτὴ ἢ ἴδια.

Ὡς πρὸς τὰ εἰδικὰ αἷτια, αὐτὰ πὺ ἔχουν τὴ ρίζα τους μέσα στὸ σχολεῖο, ἀρμόδιος θεραπευτῆς εἶναι τὸ Ὑπουργεῖο τῆς Παιδείας. Τὸ ἔργο του διευκολύνεται τώρα καταπληκτικὰ, γιὰτὶ οἱ ἀνυπερβλήτες δυσκολίες, πὺ παρουσίαζεν ἢ θεραπεία τῶν ὑλιζῶν ἀναγκῶν τῶν σχολείων, αἴρονται κατόπιν τῆς γενναίας, ἀληθινῆς, χορηγήσεως πιστώσεων ἀπὸ τὴν Κυβέρνηση στὸ ἔως τώρα περιφρονημένο Ὑπουργεῖο, πὺ ἔπαψε νὰ εἶναι ὁ φτωχὸς συγγενής.

Ἴδου τώρα, κατὰ τὴ γνώμη μας, τί θὰ μπορούσε νὰ γίνῃ.

1) Προκειμένου γιὰ τὴν σταδιοδρομία τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ προσωπικοῦ, τὸ Ὑπουργεῖο νὰ ἀσκῇ τὶς ἀρμοδιότητές του ἀδιαστρόφως καὶ ἀπανούργως, χωρὶς νὰ περιμένη τὶς παρεμβάσεις τῶν Βουλευτῶν.

2) Τὸ ἴδιο Ὑπουργεῖο νὰ φροντίσῃ νὰ ἐκδοθοῦν καλὰ διδακτικὰ βιβλία στὴν Δημοτικὴ, βιβλία ὀλιγοσέλιδα, μὰ ἐνημερωμένα καὶ καλὰ τυπωμένα. Νὰ πάψῃ νὰ φουσκῶνῃ τὴν ὕλη μὲ συνεχῶς νέα μαθήματα, γιὰτὶ θὰ ξεροῦ ἀσφαλῶς ὅτι ἡ πανσοφία εἶναι πρᾶγμα ἀνέφικτο στοὺς καιροὺς μας. Νὰ συντάξῃ προγράμματα σαφῆ, γιὰ νὰ μὴ χρειάζεται ὁ Χαμουραμπὶ ὁ Νομοθέτης γιὰ νὰ τὰ ἐρμηνεύσῃ. Καὶ νὰ ἀπαλείψῃ ἀπὸ τὸ Διάταγμα περὶ ἐξετάσεων, ὅτι εἶναι δηλωτικὸ καχυποψίας—ἀλχημεία τῶν μέσων ὄρων, ἀναθεωρήσεις, δικαίωμα ἐπανεξετάσεως—ἀπέναντι τοῦ διδακτικοῦ προσωπικοῦ.

3) Νὰ ἐπαναφέρῃ ἀμέσως τὰς εἰσιτηρίους ἐξετάσεις, πὺ νὰ διεξάγονται μόνον τὸν Ἰούλιο, μὲ διάρθρωση τῶν γραπτῶν σὲ ἄλλη περιφέρεια, γιὰ ν' ἀπαλλάξῃ τοὺς ἐξεταστὲς ἀπὸ τὶς ἀφόρητες ὀχλήσεις. Πάντως τὸ μέτρο νὰ εἶναι προσωρινό, καὶ νὰ ἀντικατασταθῇ γρήγορα ἀπὸ μιὰ σειρά καταλλήλων τέστ, πὺ νὰ εἶναι πραγματικὰ δηλωτικὰ τοῦ βαθμοῦ εὐφυΐας, καὶ ὄχι οἱ γνωστὲς ἐκείνες ἐπείσακτες φάρσες, πὺ δηλώνουν μόνον τὴν ἔλλειψη εὐφυΐας ἐκείνων πὺ τὶς συντάσσουν. Ἔτσι θὰ ἐπανορθωθῇ ἢ ἀδικία πὺ γίνεται στὰ παιδιὰ τῶν χωριῶν, ὅπου δὲν ὑπάρχουν οὔτε πρότυπα Δημοτικὰ οὔτε φροντιστήρια. Προσωρινῶς πάντως οἱ ἐξετάσεις εἶναι ἀπαραίτητες, ἂν δὲν θέλουμε νὰ φορτώσουμε τὰ σχολεῖα μὲ ἀνεκδιήγητη μαθητικὴ σαβούρα, πὺ θὰ τὰ ἀχρηστεύσῃ γιὰ πολλὰ χρόνια.

4) Νὰ καταργῆσῃ τὴν διάκριση πρωτευόντων καὶ δευτερευόντων. Οἱ μαθητὰ νὰ παραπέμπονται σὲ ἐπανεξέταση εἰς ὅσα μαθήματα δὲν ἔχουν τὴν βᾶση τὸν Ἰούλιο καὶ νὰ γάνουν τὴν χρονιά ἂν τὸν Σεπτέμβρη δὲν ἔχουν τὴν βᾶση εἰς ὅλα αὐτὰ τὰ μαθήματα, ἰσὼς πλὴν ἑνός, γιὰ μιὰ μόνον φορὰ. (δηλαδὴ ὁ

μαθητής να απορρίπτεται τὸν Σεπτέμβριον τοῦ ἄλλου ἔτους, ἂν ἀποτύχη στὸ ἴδιο μάθημα).

5) Νὰ δώσῃ ιδιαίτερον ἔμφαση, διορίζοντας καθηγητὰς καὶ ἀδξάνοντας τὶς ὥρες διδασκαλίας στὴν διδασκαλία τῶν ξένων γλωσσῶν, τῶν Τεχνικῶν καὶ τῆς σωματικῆς ἀγωγῆς.

6) Νὰ καταργήσῃ χωρὶς ἀναβολὴ τὴν διδασκαλία τῶν ἀρχαίων Ἑλληνικῶν στὰ τμήματα πρακτικῆς κατευθύνσεως.

7) Νὰ καταργήσῃ τὶς ἐξετάσεις τοῦ Αὐτοῦ ἑξαμήνου.

8) Νὰ περιορίσῃ τὴν ροπὴ πρὸς πλάνητα βίον τοῦ μαθητόκοσμου τῶν περιθωρίων καὶ νὰ ἐπιτρέπει τὴν μετεγγραφὴν, ὄχι λόγῳ ὑπάρξεως φανταστικῶν πλασματικῶν ἢ νευροφυτικῶν διαταραχῶν, ἀλλὰ μόνον λόγῳ μεταθέσεως τῶν γονέων. Σὲ κάθε ἄλλη περίπτωσι, μόνον μὲ ἐξετάσεις.

9) Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ θὰ δώσῃ στὰ σχολεῖα τὴν αὐτονομία τους καὶ τὴν συνείδηση εὐθύνης, καὶ θὰ μπορέσῃ νὰ τιμᾷ μὲ ὑλικὰς καὶ ἠθικὰς ἀμοιβὰς ὅσα κάνουν τὸ χρέος τους καὶ νὰ χτυπάει ὅσα δὲν τιμοῦν τὴν ἱερὴ ἀποστολὴ τους.

10) Οἱ καθηγηταὶ τῶν νέων Ἑλληνικῶν, τῶν Ἀρχαίων καὶ τῶν Μαθηματικῶν θὰ πρέπει νὰ συνοδεύουν τὸν μαθητὴ ἀπὸ τὴν πρώτη ἕως τὴν τελευταία τάξη. Ἐὰν αὐτὸ εἶναι ἀνέφικτο, καὶ στὴν περίπτωσι τῆς τελευταίας τάξεως, ὅπου τὰ Ἑλληνικὰ τὰ διδάσκει ὁ Γυμνασιάρχης, τὶς προαγωγικὰς ἐξετάσεις νὰ ἐνεργῇ ὁ καθηγητὴς ποὺ θὰ παραλάβῃ τὸν μαθητὴ καὶ ποὺ θὰ ἔχῃ εἰς τὸ ἔξῃς τὴν εὐθύνην του, καὶ ὄχι ἐκεῖνος ποὺ τὸν ἀφήνει, καὶ ποὺ ἐνδεχομένως θέλει νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ αὐτόν. Ἄν αὐτὸ τὸ μέτρο εἶχε ἐφαρμοσθῆ ἀπὸ καιρὸ, δὲν θὰ τολμοῦσε ὁ Γυμνασιάρχης νὰ δώσῃ ἀπολυτήρια, ὅμοια μ' ἐκεῖνα, ποὺ ἐπανειλημμένως προκάλεσαν τὴν πανελληνίαν ἀγανάκτηση.

11) Νὰ φροντίσῃ ἡ Πολιτεία γιὰ τὴν ἄμεση, σοβαρὴ καὶ ἀποτελεσματικὴ μετεκπαίδευση τῶν διδασκόντων τὰ νέα Ἑλληνικὰ, μὲ συστηματικὴ διδασκαλία τῆς νέας μας λογοτεχνίας, τοῦ τυπικοῦ τῆς δημοτικῆς μας γλώσσας, τῆς τέχνης τῆς συνθέσεως, στοιχείων καλῆς ἀπαγγελίας κτλ.

12) Νὰ φροντίσῃ ἐπίσης γιὰ τὴν ἐνημέρωση στὶς προόδους τῆς ἐπιστήμης τῶν καθηγητῶν τῶν Μαθηματικῶν, τῆς Φυσικῆς καὶ τῆς Χημείας ποὺ ἔχουν λάβει ἀπὸ καιρὸ τὸ πανεπιστημιακὸ δίπλωμα. Ἡ μετεκπαίδευση δὲν πρέπει νὰ ἔχῃ τὸν χαρακτῆρα ἀναψυχῆς. Πρέπει νὰ ἀπαιτεῖ σοβαρὴ καὶ γόνιμη ἔγκυψη στὸ προσφερόμενον νέο ὑλικὸ καὶ νὰ τελειώνει μὲ ἐξονυχιστικὴ ἐξέτασι. Ἀπὸ τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐξετάσεως αὐτῆς νὰ ἐξαρτηθῆ ἡ μελλοντικὴ θέσι τοῦ καθηγητοῦ στὴν ἐπετηρίδα καὶ ἀκόμη ἂν θὰ ἐξακολουθῆ νὰ εἶναι καθηγητὴς, γιὰτὶ σὲ ζητήματα τόσο ζωτικὰ ὅσο ἡ μόρφωση τοῦ λαοῦ, τὸ γενικὸ συμφέρον πρέπει νὰ ἔχῃ ἀπολύτως τὸ προβάδισμα.

13) Νὰ ἀπαγορευθῆ ἀπολύτως σὲ Ἐπιθεωρητὰς καὶ Νομάρχας νὰ χρησιμοποιῶν σὰν περιοδεύοντα θίασο τὸν μαθητόκοσμο σὲ ἐπιδείξεις, πανηγύρια, τελετὰς καὶ ὑποδοχὰς. Νὰ αὐξηθῆ κατὰ τριάντα τοῦλάχιστο πλήρεις ἡμέρες ὁ διδακτικῶς χρήσιμος χρόνος, καὶ νὰ γίνῃ πενήντα τὸ ὀλιγώτερον λεπτὰ ἢ διάρκεια ἢ πραγματικῆς τῆς διδακτικῆς ὥρας.

14) Νὰ καταβληθῆ ἔντονη προσπάθεια στὶς τρεῖς τελευταῖες γυμνασιακὰς τάξεις, οἱ ἐξετάσεις νὰ μὴ στηρίζονται στὴν μνημονικὴ προσπάθεια ποὺ γίνεται συνήθως τὶς τελευταῖες μέρες πρὸ τῶν ἐξετάσεων, ἀλλὰ στὰ θετικὰ ἀποτελέσματα ποὺ εἶχε ἡ διδασκαλία. Στὰ Μαθηματικά, τὴν Φυσικὴν καὶ τὴν Χημείαν νὰ δίνονται ἀσκήσεις καὶ προβλήματα. Στὰ ἀρχαῖα Ἑλληνικὰ, ἓνα κείμενον ἀδίδακτο, χωρὶς παρατηρήσεις, γιὰτὶ τὸ τυπικὸ τῆς γλώσσας δὲν εἶναι σκοπός, μὰ μέσο γιὰ τὴν κατανόησιν τῶν κειμένων.

15) Μαθηταὶ ποὺ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ σχολικοῦ ἔτους παρηκολούθησαν

ένα μάθημα με αποδεδειγμένη επιτυχία, να απαλλάσσονται των εξετάσεων, υπ' ευθύνη του καθηγητού. Το μέτρο αυτό θα δώσει φτερά στον ζήλο των μαθητών και θα διευκολύνει τις εξετάσεις, που θα γίνονται με παιδιά λιγώτερα και της ίδιας περιόδου δυνάμεως. Έτσι θα περιορισθῆ και ἡ ἔλεεινή ἀσχημία των ἀντιγραφῶν, πού ἔχει καταντήσῃ μάλιστα των σχολείων και προκαλεῖ συνεχῶς ἐπεισόδια διόλου ἐποικοδομητικά γιά τὸ κῆρος τους.

16) Σκόπιμο θὰ ἦταν οἱ ἐξετάσεις γιά τὸ ἀπολυτήριο νὰ πάρουν χαρακτῆρα πλατύτερο, νὰ μὴ περιορίζονται δηλαδή στήν ξερή ἐξέταση τῆς διδαγμένης ὕλης, μὰ νὰ ἀνιχνεύουν και τὴν πνευματικὴ ἐτοιμότητα, τὴν ὀξύτητα τῆς κρίσεως, τὴν εὐχέρεια στήν ἔκφραση, τὴν ἐγκυκλοπαιδικὴ κατάρτιση πού κέρδισε ὁ ὑποψήφιος μὲ δική του πρωτοβουλία και ἀτομικούς κόπους. Πρόκειται φυσικά γιά ἀπλὴ πρόταση, πού ἀπαιτεῖ και μελέτη και περίσκεψη στήν ἐφαρμογή.

17) Ἔως ὅτου τακτοποιηθῆ ἐκ τῶν ἄνω τὸ περίφημο ζήτημα τοῦ ἐπαγγελματικοῦ προσανατολισμοῦ, πού χρόνια τώρα περιμένουμε, ἐπὶ ματαίῳ ὅμως, τὴν ρύθμισή του, καλὰ θὰ εἶναι ὁ σύλλογος τῶν καθηγητῶν, πού πρέπει, κατὰ τεκμήριον ἀμάχητον, νὰ ἔχει ἐκτιμήσει τὶς δυνατότητες και τὶς ροπές κάθε παιδιοῦ, νὰ δίνη γι' αὐτὰ τὴν γνώμη του γραπτῆ, ἐπάνω σιὸ ἀπολυτήριο. Ἡ γνώμη αὐτὴ δὲν θὰ εἶναι δεσμευτικὴ, ὁ ρόλος τῆς θὰ εἶναι συμβουλευτικός, ὅχι ὅμως γι' αὐτὸ λιγώτερο χρήσιμος.

18) Οἱ καθηγηταὶ νὰ ἀντιμετωπίζουν ἀναγκαστικά δυὸ ἐξετάσεις κατὰ τὴν διάρκεια τῆς σταδιοδρομίας τους: τὴν μία γιά τὸν βαθμὸ τοῦ πρωτοβαθμίου καθηγητοῦ και τὴν ἄλλη γιά τὸν βαθμὸ τοῦ Γυμνασιάρχου. Οἱ ἐξετάσεις αὐτὲς θὰ ἔχουν δυὸ ἐξαιρετὰ ἀποτελέσματα: θὰ τοὺς κρατοῦν σὲ συνεχῆ ἐπιστημονικὴ ἐργήγορση, και θὰ τοὺς ἀπαλλάξουν ἀπὸ τὴν ταπείνωση νὰ καταφεύγουν σὲ πλάγια μέσα γιά νὰ ἐπιτύχουν τὴν ὑπηρεσιακὴ ἄνοση, πού μόνον ἡ οὐσιαστικὴ ἀξία πρέπει νὰ παραχωρῆ.

19) Μὲ βάση τοὺς σημαντικούς πραγματικούς τίτλους—πρόσθετα διπλώματα, συγγραφικὴ ἐργασία, ξένες γλώσσες—και κατόπιν αὐστηρῶν ἐξεικρίσεων και μόνον, πρέπει νὰ ἀπονέμεται ὁ βαθμὸς τοῦ γενικοῦ Ἐπιθεωρητοῦ, και μόνον σὲ ἀνθρώπους πού τοὺς μένει σημαντικὸ διάστημα ὑπηρεσιακοῦ χρόνου, γιά νὰ ἀποκτήσουν τὴν εἰδικὴ συνείδηση πού ἀπαιτεῖ αὐτὸ τὸ ὑψηλὸ λειτούργημα. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ἡ ὑπηρεσία θὰ ἡσυχάσῃ ἀπὸ αἰτήσεις, πού μόνον ἀηδία μπορεῖ νὰ προκαλέσουν, και πού βασίζονται στήν πίστη γιά τὸν ἠθικὸ και πνευματικὸ ξεπεσμό τοῦ τόπου. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ἡ ἴδια ἡ ὑπηρεσία ἐδημιούργησε τὸ νοσηρὸ αὐτὸ κλίμα, ἐγκαθιστώντας κάποτε στοὺς θώκους τῶν Γενικῶν Ἐπιθεωρήσεων ἀνθρώπους μὲ τριάντα ἢ τριανταπέντε χρόνια ὑπηρεσίας και προσόντα τὶς πλάτες τῶν προστατῶν, ἀνθρώπους πού θεωροῦσαν τὶς θέσεις αὐτὲς σὰν ἓνα εἶδος προθαλάμου τοῦ πρυτανείου τῶν παγύλων συντάξεων, ἐνῶ εἶναι τὸ νευραλγικώτερο σημεῖο τῆς ἐκπαιδευτικῆς ἱεραρχίας, και ἀπαιτοῦν σωματικὴ ἀντοχή, βαθειὰ κατάρτιση, προσωπικὴ ἀκτινοβολία και ὑψηλὴ ἀρετὴ.

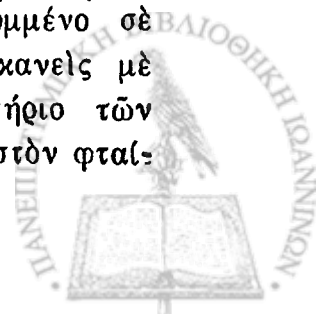
20) Οἱ Γενικὲς Ἐπιθεωρήσεις τῶν ἐπαρχιῶν νὰ διατηρήσουν μόνον ἀρμοδιότητες διοικητικῆς. Οἱ φιλόλογοι ἐπιθεωρηταὶ νὰ ξεκινοῦν ἀπὸ τὰ μεγάλα κέντρα, ὅπως οἱ ἐπιθεωρηταὶ τῶν ἄλλων γλῶσσων, γιά νὰ ἔχουν γενικὴ ἐποπτεία τοῦ διδακτικοῦ προσωπικοῦ. Πρέπει νὰ λείψῃ τὸ κακὸ τοῦ μαλακοῦ προϊσταμένου, πού τοὺς βρίσκει ὅλους ἐξαιρέτους και ἄξιους δι' ἀπόλυτον ἐκλογὴν, και τοῦ σκληροῦ, πού τοὺς βρίσκει ὅλους σκάρτους και ἄξιους γιά στασιμότητα.

21) Κατὰ τὴν Ἐπιθεώρηση, πού θὰ διεξάγεται ἐπὶ παρουσία τοῦ Γυμνασιάρχου, πού φέρει τὴν εὐθύνη τῆς λειτουργίας τοῦ σχολείου, ὁ Ἐπιθεωρητὴς δὲν θὰ εἶναι ὁ σιωπηλὸς κριτὴς τῆς παιδαγωγικῆς μεθόδου τοῦ ἐπιθεωρουμένου, θὰ εἶναι, ἀφοῦ συμβουλευθῆ τοὺς ἐλέγχους τοῦ Γυμνασίου, ὁ ἐλεγκτὴς τῆς οὐ-

σιαστικῆς του ἀποδόσεως καὶ τῆς εὐσυνειδησίας του. Δὲν θὰ σιωπᾷ ἐμβριθῶς, μὰ θὰ ἐξετάζει αὐτὸς προσωπικῶς τὰ παιδιὰ ποὺ θὰ ἔχη ἐκ τῶν προτέρων ἐπιλέξει στα βιβλία τοῦ σχολείου καὶ ἰδιαίτερα στὸν εἰδικὸ ἔλεγχο. Δὲν φαντάζεται κανεὶς πόσο διαφορετικὸ πρᾶγμα εἶναι οἱ βαθμοὶ! Μὲ τεκμήρια τέτοια πρέπει τελικὰ νὰ κριθῆ ὁ χαρακτηρισμὸς τοῦ καθηγητοῦ ὡς χρησίμου ἢ ἐπιζημίου καὶ ὄχι ἀπὸ τὸ ἔαν ἐφοδιάζει μὲ ἀρθρίδια τὶς τοπικὲς ἐφημερίδες, ἔαν εἶναι πρόεδρος ποδοσφαιρικῶν Σωματείου, ἂν παίζει σκάκι ἢ χορεύει τσάρλεστον.

22) Γιὰ νὰ μὴν ἀδικοῦνται μαθηταὶ δυναμικοὶ πνευματικῶς ἀπὸ τὸν συναγελασμὸ μὲ μυαλὰ δευτέρου καὶ τρίτου τάξεως, καλὰ θὰ εἶναι νὰ χαρακτηρισθοῦν ὡς ἐκτὸς σειρῆς ἀρκετὰ Γυμνάσια τοῦ δευτέρου κύκλου (Τάξεις 4η, 5η καὶ 6η). Στὰ Γυμνάσια αὐτὰ νὰ τοποθετοῦνται οἱ πιδὲ ἐκλεκτοὶ καθηγηταί. Σ' αὐτὰ νὰ φοιτοῦν μαθηταί, ποὺ ἢ πνευματικὴ στάθμη τους νὰ εἶναι προφανῶς ὑψηλότερη ἀπὸ τὸν μέσον ὄρο, νὰ μορφώνονται ἐπὶ τῇ βάσει προγραμμάτων πυκνοτέρων ἀπὸ ἐκεῖνα τῶν ἄλλων σχολείων καὶ νὰ τρέφονται καὶ νὰ στεγάζονται δωρεάν. Αὐτὸ φυσικὰ μόνον γιὰ τοὺς ἀπόρους. (Αὐτὸ τὸ τελευταῖο πιθανὸν νὰ κριθῆ ἀντιδημοκρατικόν. Δὲν καταλαβαίνουμε ὅμως γιὰτί εἶναι ἀντιδημοκρατικὸ νὰ πληρώνουν οἱ εὐποροὶ καὶ δὲν εἶναι ἀντιδημοκρατικὸ νὰ ἀγοράζουν πλούσιοι καὶ πτωχοὶ στὴν ἴδια τιμὴ τὴ ζάχαρη). Τὰ Γυμνάσια αὐτὰ θὰ εἶναι κλασικῆς ἢ πρακτικῆς κατευθύνσεως, μὲ ἔντονη καὶ στοὺς δύο τύπους τὴν προσπάθεια τῆς καλλιέργειας τοῦ ἀνθρωπισμοῦ, εἴτε μέσω τῶν κλασικῶν γραμμάτων, εἴτε μέσω τῶν νεωτέρων λογοτεχνιῶν καὶ τῆς νεώτερης τέχνης. Ἐν πάσῃ περιπτώσει πιστεύομε ὅτι ἀπὸ τέτοιας περιόπου λογῆς Γυμνάσια πρέπει νὰ προέρχονται οἱ μέλλοντες γιατροί, καί, κατὰ προτίμησιν, ἀπὸ τὰ κλασικὰ τμήματα, ὅπου ὑποτίθεται ὅτι θὰ καλλιεργοῦνται τὰ κλασικὰ γράμματα μὲ τέτοιον τρόπο, ὥστε ἡ ὑψηλὴ μορφωτικὴ τους οὐσία νὰ ἐπιδρᾷ ριζικὰ στὸν χαρακτήρα τοῦ μέλλοντος γιατροῦ καὶ νὰ τὸν ἐμποτίζει μὲ τὸν ἀνθρωπισμὸ ποὺ τοῦ εἶναι ἀπαραίτητος γιὰ νὰ βλέπῃ τὸν ἄρρωστο ὄχι σὰν πελάτη, μὰ σὰν ἄνθρωπο. Γιὰτί στὸν γιατρὸ μεγαλύτερη ἴσως σημασία ἔχει ὁ ἀνθρωπισμὸς ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν ἐπιστήμη του, ἀφοῦ ὁ ἀσυνείδητος γιατρός εἶναι πολὺ χειρότερος ἀπὸ τὴν ἀρρώστεια.

Αὐτὰ εἶναι τὰ πρακτικὰ μέτρα ποὺ προτείνουμε γιὰ μιὰ ἄμεση καὶ σημαντικὴ βελτίωση τῆς καταστάσεως τῆς παιδείας. Αὐτὰ τὰ μέτρα θὰ εἶναι περισσότερα ἀποτελεσματικὰ τώρα, ποὺ τὸ Κράτος ἔχει ὀριστικὰ ἀποφασίσει νὰ χορηγήσῃ ὅσες πιστώσεις χρειάζονται γιὰ νὰ καλυφθοῦν οἱ ὑλικὲς ἀνάγκες τῶν σχολείων καὶ νὰ ἀμειψθοῦν οἱ ἐκπαιδευτικοὶ κατὰ τρόπο ποὺ νὰ κἀνῃ πιδὲ ἄνετη τὴ ζωὴ τους καὶ τὴν κοινωνικὴ τους θέσιν περισσότερο σημαντικὴ. Αὐτὰ τὰ μέτρα δὲν τὰ προτείνουμε σὰν πανάκεια. Εἶναι ἡ προσφορὰ ἐνὸς ἀνθρώπου, πού, ἀπὸ τὴν δική του σκοπιὰ, ἐπεσήμανε ἀδυναμίες τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ μας συστήματος καὶ ἀναζήτησε ἐνδεχόμενα μέσα θεραπείας, ἐκ τῶν ἔσω, ὅμως, καὶ ὄχι ἀφ' ὑψηλοῦ. Ἄλλοι θὰ εἶδαν ἄλλα, καὶ ἄλλα θὰ προτείνουν. Ἡ ἀλήθεια, δηλαδὴ τὸ χρήσιμο θὰ βγῆ «ἐκ κράσεως πρὸς ἄλληλα», δηλαδὴ ἀπὸ τὸν συγκερασμὸ ὅλων αὐτῶν τῶν παρατηρήσεων καὶ τὴν θεωρητικὴν τους ἐπεξεργασία. Ἡ δική μας λοιπὸν δεοντολογία δὲν πρόκειται νὰ βλάψῃ, ἀφοῦ τὴν γέννησε ἡ παρατήρησις, ἢ ἐνεργὸς συμμετοχὴ στὴ σχολικὴ ζωὴ καὶ μιὰ νόμιμη ἀγανάκτησις γιὰ ὠρισμένους ἀπαράδεκτους ἐκτροπὲς ἀπὸ τὸν ἴσιο καὶ τίμιον ἔθρονον. Ἴσως μερικοὶ θελήσουν νὰ χαρακτηρίσουν τὸ κείμενον αὐτὸ σὰν σκληρὸν στίς προτάσεις του καὶ ὠμὸν στὴν ἔκφραση. Αὐτὸ ὅμως εἶναι πλάνη. Ὁμῆ ἔκφρασις εἶναι ἡ ὑπουλή, αὐτὴ πού, ὠπλισμένη μὲ περικλοκὰ καὶ γλυκασμούς, χτυπάει σὰν τὸ ἐγγεγιδίον τοῦ Ἀρμόδιου κρυμμένο σὲ μιὰ ἀνθοδέσμη. Πρέπει νὰ καταλάβουμε, πὼς δὲν μπορεῖ νὰ προχωρῆ κανεὶς μὲ τὸ ἕνα πόδι, ἀφήνοντις ἀκίνητον τὸ ἄλλο, καὶ ὅτι τὸ καλύτερον ἀλεξητήριο τῶν κακῶν λογισμῶν εἶναι νὰ δείχνῃ κανεὶς καθαρὰ καὶ χωρὶς περιφράσεις στὸν φταί-

χτη, ὅτι ἔχουν γνῶσιν οἱ φύλακες. Δὲν ὑπάρχει ἐδῶ καμμιά πρόθεση νὰ μειωθοῦν τὰ παιδιὰ ποὺ δὲν εἶναι κατάλληλα γιὰ ἀνώτερες σπουδές, γιατί αὐτὰ τὰ ἴδια παιδιὰ, ὅταν βρεθοῦν, καθὼς ἔχουμε πῆ, στὸ πεδίο δράσεως ποὺ ταιριάζει στὶς πραγματικὲς τους ἱκανότητες, ἀντὶ νὰ μεταβληθοῦν σὲ οἰκτροὺς ρατέδες, ὅπως συχνὰ ἀνεδαφικὲς φιλοδοξίες τῶν γονέων τὸ ἐπιδιώκουν, θὰ γίνουν κοινωνικὲς μονάδες χρήσιμες, πολίτες ἰσότιμοι μὲ τοὺς καλύτερους στὸν ἀγῶνα τῆς ζωῆς.

Ἐξ ἄλλου οἱ γονεῖς, οἱ κακοὶ δηλαδή γονεῖς, πρέπει νὰ ἔχουν ὑπ' ὄψιν τους ὅτι: δὲν εἶναι καθόλου βέβαιο, πὼς καί ποὺ γίνεται σήμερα θὰ γίνεται πάντα. Συγκεκριμένα: ὅτι θὰ ἀσχεῖται στὴν δημόσια ζωὴ ὁ νεποτισμὸς, ὅπως συμβάλνει σήμερα, καὶ ὅτι θὰ ἔχουν πέραση τὰ μέσα καὶ ἡ κομπίνα· ὅτι οἱ ἀνίκανοι θὰ κάθονται στὰ κεφάλια τῶν ἱκανῶν, καὶ ὅτι ἡ οἰκτρὴ ἀμάθεια, ἡ ἀνικανότητα καὶ τὸ λειψὸ ἠθος δὲν θὰ εἶναι ἐμπόδια γιὰ θεαματικὲς ἀναρροχίσεις. Καὶ ἄς ἀναλογισθοῦν ποιά θὰ εἶναι αὐριο ἢ θέση τῶν παιδιῶν τους, ὅταν ἀνήκουν σὲ ἐκεῖνα, ποὺ ὁ μόνον στὴν συναλλαγὴ θὰ ὀφείλουν τὴν σταδιοδρομίαν τους, ὅταν βρεθοῦν ἀπέναντι τῶν ἱκανῶν μέσα σὲ μιὰ πολιτεία ποὺ θὰ εὐνομεῖται.

Ὅσο γιὰ τοὺς καθηγητὰς, οἱ προθέσεις μας δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ εἶναι ἢ καλύτερες. Πρόκειται γιὰ μιὰ τάξη ὑπαλλήλων ποὺ διακρίνεται, στὴν μεγάλη της πλειονότητα, παρὰ τὸ ὅτι ἔχει φοβερὰ ἀδικηθῆ ἀπὸ τὸ Κράτος, γιὰ τὴν ἐργατικότητά της, τίς εἰλικρινεῖς της προσπάθειες νὰ ὠφελήσῃ τὰ παιδιὰ, τὴν ὑποδειγματικὴ οἰκογενειακὴ ζωὴ, τὴν συντηρητικότητα τῶν ἀντιλήψεων. Μέσα σ' αὐτὲς τίς χιλιάδες τῶν ἐκπαιδευτικῶν εἶναι πολὺ φρικτὸ νὰ ἔχουν παρειαφροσύνη καὶ ἀρχετοὶ ἀνίκανοι νὰ βασιτάξουν τὸ βάρος τῆς σπουδαίας τους ἀποστολῆς, εἴτε ἐπειδὴ εἶναι πνευματικῶς πολὺ μέτριοι, εἴτε γιατί, ἀπὸ ψυχικὴ ἰδιοσυστασία, ἀδυνατοῦν νὰ ἔλθουν σὲ γόνιμη ἐπαφὴ μὲ τὴν παιδικὴ ψυχὴ, ποὺ γι' αὐτὴν κατέχονται ἀπὸ ἓνα εἶδος φοβίας, εἴτε τέλος, σὲ πολὺ σπάνιες ὁμως περιπτώσεις, ἐπειδὴ ἔχουν κυριευθῆ ἀπὸ τὸ πνεῦμα τοῦ αἰῶνος, καὶ ἔχουν συνδέσει τὴν ἀποστολή τους μὲ ἀφύσικες οἰκονομικὲς φιλοδοξίες. Πιστεύουμε εἰλικρινά, ὅτι αὐτὲς οἱ τρεῖς κατηγορίαι λειτουργῶν, καὶ ἰδίως ἡ τελευταία, βλάπτουν τὴν παιδείαν καὶ δὲν ἔχουν θέση στοὺς κόλπους της. Πρέπει λοιπὸν νὰ φύγουν, ὑπὸ τὸν ὄρο ὅτι ἡ ἐκκαθάριση θὰ γίνῃ σ' ἓνα κλίμα δικαιοσύνης καὶ ἀμεροληψίας καὶ ἠθικῆς τάξεως τέτοιο, ποὺ κανεὶς νὰ μὴν τολμήσῃ νὰ ἀμφισβητήσῃ τὴν τιμότητα καὶ τὸ δίκαιον τῶν προγραφῶν.

Ἔτσι νομίζουμε πὼς ἔπρεπε ν' ἀρχίσῃ ἡ ἐκπαιδευτικὴ μεταρρύθμιση: μὲ μέτρο πρακτικὰ μὰ ἀποτελεσματικὰ, γιὰ νὰ προχωρήσῃ σιγὰ-σιγὰ, ὕστερα ἀπὸ τὴν γενναία οἰκονομικὴ προικοδότηση τῆς Παιδείας, πρὸς τὸ τέλειο οἰκοδόμημα ποὺ δραματίζεται ὁ κ. Πρωθυπουργός. Ποιὸ εἶναι αὐτὸ τὸ οἰκοδόμημα δὲν τὸ ξέρουμε ἀκόμη, καὶ ἡ σειρὰ τῶν Νόμων, ποὺ τμηματικὰ θὰ μᾶς τὸ ἀποκαλύψῃ, πιθανὸν νὰ μᾶς ἐμποδίσῃ νὰ τὸ συλλάβουμε ἀμέσως στὴν γενικὴ του μορφῇ. Ἐν πάσῃ ὁμως περιπτώσει, ἀπὸ τὴν μοῖρα ποὺ ἐπώπτευσεν στὴν γέννησίν του, ποὺ εἶναι ἡ θερμὴ ἀγάπη γιὰ τὰ παιδιὰ τοῦ λαοῦ, σχηματίζουμε βάσιμα τὴν ἐλπίδα ὅτι τὸ οἰκοδόμημα θὰ εἶναι λαμπρὸ. Καὶ θὰ πρέπει νὰ εἶναι πλούσιοι οἱ καρποὶ τοῦ ἔργου ποὺ ἀπ' αὐτὸ θὰ ξεκινάει. Γιατὶ ὅσο πιδ ἀνοιχτόχερα προικοδοτηθῆ μὲ τὸ χροῖμα τοῦ Ἑλληνα πολίτη, τόσο καὶ μεγαλύτερες γίνονται οἱ εὐθύνες του, τόσο πιδ δραματικὴ θὰ εἶναι ἡ τυχὸν κατάρρευσίν του. Ἄς μᾶς ἐπιτραπῆ πάντως νὰ ἐπισημάνουμε μὲ λίγα λόγια ὅ,τι θεωροῦμε ρίζες πραγματικὲς τῆς ἐπιτυχίας του, καὶ τίς ἀδυναμίες ποὺ εἶναι δυνατὸν νὰ τὸ ἐμποδίσουν νὰ καρποφορήσῃ, ἀνάλογα μὲ τίς μεγάλες ἐλπίδες μας.

Οἱ στερεές του βάσεις θὰ εἶναι:

α) Ἡ πρωταρχικὴ θέση ποὺ δίνεται στὴν παιδείαν μέσα στὴν ἐθνικὴ ζωὴ.

Ἡ δλοκληρωτικὴ ἱκανοποίησι αὐτοῦ τοῦ βαθύτατα ἠθικοῦ αἰτήματος τοῦ λαοῦ εἶναι γεγονός εὐφρόσυνο, πού ἐγένετο μετ' ἀγαλλίαση κάθε ἀκίβδηλη συνείδηση.

β) Ἡ ἀναντίρρητη ἐμπράγματι ἀπόδειξι αὐτοῦ τοῦ γεγονότος μετ' τὴν ἀνάληψη ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Πρωθυπουργό, τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας, πού γίνεται ἔτσι, καὶ ἀπὸ τώρα, τὸ πρῶτο Ὑπουργεῖο τῆς χώρας. Αὐτὴ ἡ πράξι θυσίας,—γιατὶ περὶ θυσίας πρόκειται, ἂν ἀναλογισθῇ κανεὶς τίς καταθλιπτικὰς γενικὰς εὐθύνες ἐνὸς σημερινοῦ Πρωθυπουργοῦ,—θὰ εἶναι πάντα, καὶ ὅτι δῆποτε ἂν συμβῇ, αἰώνιος, γιὰ τὸν κ. Παπανδρέου, τίτλος τιμῆς.

καὶ γ) Τὸ οἰκονομικὸ ὑπόβαθρο πού θὰ στηρίξη τὴν πνευματικὴ οἰκοδομὴ γιατί «ὅπως ὁ λόγος, ἂν ἀπῆ τὰ πράγματα, μάταιόν τι καὶ κενὸν φαίνεται».

Οἱ σημερινὲς τώρα ἀδυναμίες νομίζουμε πὼς εἶναι δύο:

α) Προκειμένου νὰ διαρθρωθῇ τὸ μεταρρυθμιστικὸ ἔργο δὲν ζητήθηκε ἀρκετὰ ἡ γνώμη τῆς βάσεως, δηλαδὴ τῶν ἐκπαιδευτικῶν πού ἐμόχθησαν ἢ μοχθοῦν τώρα στὰ σχολεῖα. Ὅσο ἐξαιρέτοι καὶ νὰ εἶναι οἱ πρωτεργάτες τοῦ νέου ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος, ὑπάρχει φόβος τὸ ἔργο τους νὰ εἶναι θεωρητικώτερο τοῦ δέοντος, ἐὰν δὲν βρίσκονται σὲ στενὴ ἐπαφὴ μετ' αὐτοὺς πού ἀγωνίζονται στίς αἰθούσες εἰδασκαλίας! Ἐὰν ἀπὸ ἀρκετοὺς ἐκπαιδευτικούς, κατ' ἐπιλογὴν, εἶχε ζητηθῇ νὰ δώσουν, ἔστω σὲ μόνον μιὰ σελίδα χαρτί, τίς βασικὰς τους παρατηρήσεις γιὰ τίς ἀδυναμίαις τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος ὑπὸ διάλυσιν, πολῦτιμες πληροφορίες θὰ συνέφεραν στὸ Ὑπουργεῖο, καὶ ἡ διάσκεψι κορυφῆς κατὰ διαφορετικὸ τρόπο ἴσως θὰ ἀντίκρουζε πολλὰ ἐπὶ μέρους ζητήματα.

β) Φαίνεται πὼς δὲν τακτοποιεῖται τὸ γλωσσικὸ ζήτημα, τοῦλάχιστο ἀναφορικὰ πρὸς τὰ σχολεῖα, καὶ χωρὶς τὴν ὀριστικὴν τακτοποίησιν τοῦ ζητήματος αὐτοῦ, δηλαδὴ χωρὶς τὸ κέρδος τοῦ περιττοῦ κόπου πού καταβάλλεται ἄρα τὴν ὥρα γιὰ περιττὰ πράγματα, θὰ χωλαίνῃ πάντα ἡ ἐκπαιδευσίς μας. Τὸ θέμα, καθὼς προκύπτει ἀπὸ ὅτι ἕως τώρα μάθαμε, ἔχει τακτοποιηθῆ μετ' ἀσυνεπείας. Ξέρουμε πόσο τεράστιαι εἶναι οἱ δυσκολίαι πού θὰ συναντήσῃ ὁ ἀπροσκόνητος γλωσσικὸς μεταρρυθμιστής. Ἡ καθαρεύουσα ἔπιασε ρίζες μέσα στὸ ἔθνικὸ σῶμα, ἔδωσε μερικὸς ἀπὸ τοὺς καλύτερους συγγραφεῖς, κατάκτησε τὸ Δίκαιο, τὴν Ἐκκλησίαν, τὸν Στρατό, τὸν Τύπον, τὸ Πανεπιστήμιον, τὰ παλαιὰ πνευματικὰ Ἰδρύματα, ἀπὸ ὅπου σήμερον βάλλει συνεχῶς μετ' ἀσυνεπείας τὸ βαρὺ πυροβολικὸν τῆς, πολὺ παλαιοῦ ὅμως τύπου. Καί, γιατί νὰ τὸ κρύψουμε; κάποια ἀδυναμία θὰ τῆς ἔχει καὶ ὁ κ. Πρωθυπουργός, ἀφοῦ σὲ ἀπταισθη, πάντα, ἀγωνίζεται καθαρεύουσα. Εἶναι ὅμως περιττὸ νὰ ἐπιμένουμε. Εὐχὴ μας μόνον εἶναι νὰ μὴ χρειασθῇ σύντομα, ὕστερον ἀπὸ τὴν μεταρρυθμίς μας, ἡ ἀντιμεταρρυθμίσι.

Ξεκινήσαμε γιὰ ἓνα φυλλάδιον, καὶ φτάσαμε σχεδὸν στὸ βιβλίον. Ποῖος φταίει; ἡ φλυαρία μας ἢ ἡ οἰκτρὴ κατάστασι τῶν ἐκπαιδευτικῶν μας πραγμάτων; Ἄς τὸ κρίνῃ ὁ Ἀναγνώστης.

Γιὰ νὰ κλείσουμε: Ἐνα πρῶτον μὲν νὰ θεωρηθῇ βέβαιον: ὅτι ἡ ἐκπαιδευτικὴ μεταρρυθμίσι ξεκίνησε ἀπὸ ἀγνὲς καὶ τίμιαι προθέσεις. Τέσσαρα σημεῖα ὅμως τῆς προϊστορίας τῆς μᾶς ἀνησύχησαν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς. Πρῶτα-πρῶτα ὁ κάπως ἐνθουσιώδης τρόπος τῶν ἐξαγγελιῶν, πού γέννησε παράβολαις ἐλπίδαις. Ὑστερον, ἡ γλῶσσα τῶν ἐξαγγελιῶν. Κατόπιν ἡ ἀπόφασι νὰ ἐφαρμοσθῇ τὸ νέον σύστημα ἀπὸ ἐφέτος. Αὐτὴ ἡ σπουδὴ θὰ μπορούσε νὰ ὀδηγήσῃ σὲ λάθη καὶ, τὸ χειρότερον, σὲ αὐτοσχεδιασμοὺς ἀνεδαφικούς. Ὁ τόνος ὁ ἐνθουσιώδης ἐδημιούργησε ἓνα ἐπαναστατικὸν κλίμα, μιὰ ὀρμὴν πρὸς τὸ νέον, πού κατακάθησε ὅμως, εὐθὺς μόλις ἔγινε γνωστὸν, ὅτι στὸ Γυμνάσιον καταργεῖται καὶ ὁ σκωδῆς ἀκόμη διαφορισμός: κλασικὸν -πρακτικόν, καὶ ἐπανέρχεται, σὲ ὅλην τὴν τῆ δόξαν, τὸ μονόχωντον παλαιὸν Σχολεῖον καὶ ὅτι ἡ καθαρεύουσα—ἡ ἔθνικὴ μας γλῶσσα, καθὼς τῆ βί-

φτισε ἡ δημιουργικὴ φαντασία τῶν λογάδων—, διατηρεῖ στὸ σχολεῖο ἀνέπαφα τὰ ὄχυρά της. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι περιμέναμε λόγους ἐπαναστατικούς, ὄχι ὅμως καὶ ἐπαναστατικὲς πράξεις στὸν τομέα τῆς ἐθνικῆς Παιδείας. Γιατὶ τὸ ὑποστασιακὸ αὐτὸ θέμα εἶναι τόσο περίπλοκο, ἔχει συνυφανθῆ τόσο στενὰ μὲ τὴ ζωὴ, καὶ ἰδιαίτερα μὲ τὴν πολιτικὴ ζωὴ τοῦ ἔθνους, ὥστε χρειάζεται περισσότερο ἀνασκόπη καὶ περισκεψὴ κατὰ τὴν θεραπεία τῶν φοβερῶν ἀτελειῶν ποὺ νεκρώνουν τὰ κύτταρά του. Ἰδιαίτερα τὸ γλωσσικὸ ζήτημα δὲν μπορεῖ νὰ λυθῆ ὅπως ὁ γόρδιος δεσμός. Ἦταν λοιπὸν λογικὴ ἢ ἔμπρακτὴ ἀνάσχεση τῆς φραστικῆς ὁρμῆς. Περιμέναμε ὅμως, καθὼς εἶναι φυσικὸ, καὶ κάποια ἐλαστικότητα στὶς προθεσμίες, προκειμένου γιὰ τὴν θέση σὲ ἐφαρμογὴ τῶν νέων ἀποφάσεων, δεδομένου μάλιστα ὅτι δὲν θὰ ἐφαρμοσθῆ ἀπὸ φέτος ὁ θεσμὸς τοῦ Νέου Ἀπολυτηρίου. Τέτοια ἐλαστικότητα δὲν φανερώθηκε καὶ μπαίνομε ἀμέσως στὴ μάχη. Τὶς εὐθύνες τὶς ἔχουν ἄλλοι, καὶ δὲν μᾶς πέφτει λόγος. Πιστεύουμε πάντως ὅτι κάποια σχετικὴ ἔλλειψη ρεαλισμοῦ χαρακτηρίζει τὴν ἀγωνιστικὴ τακτικὴ τους, καὶ κάποια ὑπερβολικὴ δόση πίστεως στὶς ἐμπνεύσεις τοῦ ἐνθουσιασμοῦ, ποὺ ἀνήκει σὲ ἐποχὴ παλαιότερη ἀπὸ τὴ δική μας. Αὐτὸ εἶναι συναφὲς μὲ τὸ τέταρτο σημεῖο τῶν ἐπιφυλάξεών μας. Ὁ Θεὸς ἐδημιούργησε τὸν κόσμον διὰ μόνου τοῦ λόγου αὐτοῦ. Αὐτὸ ὅμως δὲν σημαίνει ὅτι μποροῦν νὰ κάμουν τὸ ἴδιο καὶ οἱ ἄνθρωποι. Ἡ ὑπέρμετρη λατρεία τοῦ λόγου, κάποια δόση μεσσιανισμοῦ, ἢ πίστη στὴν ἐκ συναγωγῆς μέθοδον, ἀρχηστευμένη κάπως ὕστερα ἀπὸ τὸν Βάκωνα, ἐδημιούργησαν τὴν ἐντύπωση ὅτι ξεκινῶντας ἀπὸ γενικὲς ἀρχές, — Παιδεία δημοκρατικὴ, Παιδεία διὰ ὅλους, κτλ. — θὰ μπορέσουμε νὰ στήσουμε τὸ λαμπρὸ ἐκπαιδευτικὸ οἰκοδόμημα τῶν ὀνείρων μας, ὅπως ἀπὸ μερικὰ ἀξιώματα οἰκοδομήθηκε ὀλόκληρη ἡ Γεωμετρία καί, ἀπὸ τὶς ἀρχές τῆς Δωδεκαδέλτου, ὀλόκληρο τὸ μνημεῖο τῶν Πανδεκτῶν. Νὰ προσέχουμε ὅμως γιὰ νὰ μὴ μᾶς περδουκλώσῃ ὁ δόλος τῆς Ἱστορίας. Τὸ ἀλάθητο δὲν προσιδιάζει στὴν ἀνθρώπινη φύση, καὶ ὁ ἴδιος ὁ Πάπας δογματίζει ἀπὸ καθέδρας μόνον περὶ ζητημάτων ἠθικῶν καὶ δογματικῶν, ποὺ ὑποτίθεται πὼς ἀνήκουν αὐστηρῶς στὴν ἀρμοδιότητά του. Ἐνα σοβαρὸ σφάλμα, — καὶ ἡ σύζευξη ἐνθουσιασμοῦ καὶ σπουδῆς ὀδηγεῖ κάποτε σὲ τέτοια σφάλματα —, μπορεῖ νὰ προκαλέσῃ τὴν κατάρρευση τοῦ νέου ναοῦ τῆς Παιδείας, ὅπως ἡ ἀρρώστια ἐνὸς βασικοῦ ὄργανου σκοτῶνει ὀλόκληρο τὸν ὄργανισμό. Αὐτὸ, δὲν τὸ ἐπιθυμοῦμε καθόλου, γιατί καὶ ὀλόκληρο τὸν λαὸ θὰ βλάβῃ, ἀλλὰ καὶ ἀδικία θὰ εἶναι φρικτὴ γιὰ κείνους ποὺ μὲ πράγματι ἐνθεο ζῆλο ἀνέλαβαν τὸν ἀγῶνα γιὰ μιὰ καλύτερη παιδεία. Εὐχόμεθα λοιπὸν τὸ πείραμα νὰ ἐπιτύχῃ. Καὶ ὄλων καθήκον εἶναι, μὰ καὶ συμφέρον, νὰ παρακολουθοῦμε ἀγρυπνα τὴν πορεία του, ὄχι μὲ τὰ μάτια τῆς πίστεως, μὰ μὲ τὰ μάτια αὐτῆς τῆς γῆς.

Γιατὶ ὁ καλὸς θεατῆς εἶναι πάντα χρήσιμος σὲ κάθε ἀγῶνα.

* *

Τὸ Νομοσχέδιο δημοσιεύτηκε στὸν ἡμερήσιο τύπο τὴν Κυριακὴν 12 Ἰουλίου. Ἡ προσεκτικὴ του ἀνάγνωση μᾶς ὠδήγησε στὶς παρατηρήσεις ποὺ ἀκολουθοῦν:

Α) Ὡς πρὸς τὸ σπουδαιότερο θέμα, τὸ γλωσσικόν: καθιερώνεται ἡ διγλωσσία.

Ἄρθρο 5 § 2: «ἡ Δημοτικὴ εἶναι ἡ γλῶσσα τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου, τῆς διδασκαλίας καὶ τῶν βιβλίων του». Ἀπὸ αὐτὸ συμπεραίνει κανεὶς ὅτι ἡ γλῶσσα τῶν βιβλίων τοῦ Γυμνασίου καὶ τοῦ Λυκείου εἶναι ἢ μπορεῖ νὰ εἶναι ἡ καθαρεύουσα. Καὶ φυσικὰ, ἐπειδὴ ἡ συγγραφὴ διδακτικῶν βιβλίων στὴν Δημοτικὴ ἀπαιτεῖ καὶ ὀξὺ γλωσσικὸ αἰσθητήριον καὶ μεγάλους κόπους, ἡ γλῶσσα τῶν βιβλίων τοῦ ἀνωτέρου κύκλου τῆς γενικῆς ἐκπαιδεύσεως θὰ εἶναι ἡ γινωστὴ παραδολή, ἀσπόνδυλη καὶ ἀνούσια καθαρεύουσα.

Κατά την § 3 του ίδιου άρθρου «ή Γραμματική και ή Σύνταξις της Καθαρευούσης (διάβαζε: ή Καθαρεύουσα) διδάσκονται εις τὸ Γυμνάσιον. Εἰς τὸ Λύκειον, διδάσκονται ἐν συναρτήσει πρὸς τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Γλώσσης...». Τώρα ἂν σκεφτοῦμε ὅτι κατὰ τὴν § 2 τοῦ άρθρου 5 «Οἱ μαθηταὶ τῶν δύο τελευταίων τάξεων τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου ἀναγιγνώσκουν καὶ κείμενα τῆς καθαιρενοῦσης ἀπλῶς διὰ τὰ ἐξοικειώνονται πρὸς αὐτά», (μὰ εἶναι τάχα ἐθνικὴ ἀνάγκη τὰ ἐξοικειώνονται πρὸς αὐτά;), καταλαβαίνουμε ὅτι ἡ γλῶσσα αὐτή, καθαρὸ κατασκευάσμα τῶν λογάδων, πιάνει ὀριστικὰ ρίζα μέσα στὰ σχολεῖα μας. Καὶ θὰ ἐπωφεληθῇ ἀσφαλῶς τῶν πλεονεκτημάτων ποὺ παρουσιάζει, ὡς γλῶσσα τεχνητή. Γερά σκελετωμένη, μὲ πλούσιο λεξιλόγιο, μὲ ἀδυστηρὰ καθωρισμένο τυπικόν, χωρὶς τὴν δύναμη, ἀφοῦ δὲν μιλιέται, τὰ δημιουργῆ συνεχῶς νέες ἐκφράσεις, ποὺ εἶναι μιὰ ἀπὸ τὶς πιὸ σοβαρὰς δυσκολίες κατὰ τὴν ἐκμάθησιν μιᾶς ζωντανῆς γλώσσης, φυσικὸ εἶναι τὰ συναντήσῃ ὀρισμένους συμπάθειες, ὅπως συμβαίνει μὲ τὴν Ἑσπεράντο. Ἀπέναντί τῆς ἡ Δημοτικῆς διατηρεῖ ἀσφαλῶς τὴν τιμητικὴν διάκρισιν ἀφοῦ «δύναται τὰ χρησιμοποιεῖται εἰς ὅλας τὰς βαθμίδας τῆς ἐκπαιδύσεως, ἀπὸ τῆς κατωτάτης μέχρι καὶ τῆς ἀνωτάτης». Ποιὰ Δημοτικὴ ὅμως; ἡ «συντεταγμένη καὶ ἄνευ ἰδιωματισμῶν», ὡς ἔχει διαμορφωθῆ εἰς πανελληνίον ἐκφραστικὸν ὄργανον ὑπὸ τῶν δοκίμων συγγραφέων τοῦ "Ἐθνους". Ὑπάρχει ὅμως κάτι τέτοιο; Οἱ παλαιότεροι σπουδαῖοι μας συγγραφεῖς εἶχαν ὁ καθένας τὴν γλῶσσάν του: Σολωμός, Βιζυηνός, Κάλβος, Παπαδιαμάντης, Ροῖδης, Θεοτόκης, Καβάφης. Ἀποτελεῖ τιμὴ γιὰ τὴν μνήμην τοῦ Παλαμά, ποὺ δυστυχῶς τώρα διαβάζεται πολὺ λίγο, καὶ γιὰ μερικὸν γερὸν σύγχρονον πεζογράφον, ἡ προσφορά του γιὰ μιὰ ἀληθινὰ συντεταγμένη Δημοτικὴ. Ἀν ἐφθάσαμε ὅμως ἀκόμη στὴν τελείαν καὶ πᾶντα. Καὶ ἐλπίζαμε ὅτι ἡ καθιέρωσις μόνον τῆς Δημοτικῆς στὴν ἐκπαίδευσιν θὰ ἐπέσπευδε τὶς διαδικασίας γιὰ τὰ πάσιν αὐτῇ, ποὺ, ἐπιτέλους, εἶναι ἡ γλῶσσα μας, ὑπὸ τὴν πίεσιν τῶν πραγμάτων, τὴν μορφὴν γλώσσης πραγματικῆς συντεταγμένης. Αὐτὸ μὲ τὸ Νομοσχέδιον δὲν συμβαίνει. Καὶ διερωτᾶται κανεὶς: Γιατὶ ὅλα αὐτὰ τὰ Συμπόσια εἰς τὸ Τεχνολογικὸ Ἰνστιτούτο; Ἀν εἶχαν ὡς προορισμὸν τὰ ἀποδείξωσαν ὅτι ἡ Δημοτικὴ μπορεῖ τὰ ἐξυπηρετήσῃ ὡς γλῶσσα τὸ Ἐθνος, σὲ ὅλες του τὶς ἀνάγκας; Ποιὲς πανίσχυρες πιέσεις ἀνάγκασαν τὸν κ. Παπανοῦτσο τὰ δεξτῆ τὴν ἀνακωινωθεῖσα λύσιν τοῦ Νομοσχεδίου; Ἐδῶ ἄς μᾶς ἐπιτραπῇ καὶ μιὰ ἀπορία. Εἰς τὴν § 2 τοῦ Ἄρθρου 8 καὶ τὴν § 2 τοῦ Ἄρθρου 10 ὁρίζεται ὅτι εἰς τὸ Γυμνάσιον καὶ τὸ Λύκειον διδάσκεται ἡ Νέα Ἑλληνικὴ Γλῶσσα. Ποιὰ ὅμως, ἡ Δημοτικὴ ἢ ἡ Καθαρεύουσα; ἢ, ἐπὶ τέλους, ποιὰ θεωρεῖται Νέα Ἑλληνικὴ γλῶσσα; Ἡ Δημοτικὴ ἢ ἡ Καθαρεύουσα;

B) Εἰς τὴν § 6 τοῦ τίτλου: Τροποποιήσεις εἰς τὸ Πρόγραμμα, τῆς εἰσηγητικῆς ἐκθέσεως, ἀφοῦ ἀπαγγέλλεται σφοδρὸς φιλιππικὸς κατὰ τῆς Λατινικῆς, ποὺ ἀποπέμπεται, ἀπὸ τὴν κυρία εἴσοδον, γιὰ τὰ ξαναγυρῆσῃ λίγο ἄργότερα, ὡς γλῶσσα προαιρετικὴ, ἀπὸ τὸ παράθυρον, ὁ Εἰσηγητὴς ἐπιλέγει: «Ἄς μάθουν καλῶς τὴν Ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν οἱ μαθηταὶ καὶ θὰ εἴμεθα ἱκανοποιημένοι». Ἀλλὰ, ἔστω καὶ ἂν παραδεχτοῦμε ὅτι εἶναι δυνατόν τὰ ἐκμάθουν καλῶς τὰ Ἀρχαία Ἑλληνικά σὲ τρία μόνον χρόνια οἱ μαθηταὶ τοῦ Λυκείου, ἀφοῦ δὲν τὰ μάθαιναν οὔτε κὰν ὑποτυπωδῶς ἕως τώρα σὲ ἕξ οἱ γυμνασιόπαιδες μας, ἔστω καὶ ἂν ξεχάσουμε ὅτι αὐτοὶ οἱ ἴδιοι μαθηταὶ τοῦ Λυκείου, ἐνῶ θὰ ἐκμανθάνουν καλῶς τὰ Ἀρχαία Ἑλληνικά, θὰ ἔχουν τὰ ἀσχοληθῶν καὶ μὲ δεκαπέντε ἀκόμη μαθήματα (Ἄρθρον 10, 2), μεταξὺ τῶν ὁποίων τὰ Μαθηματικά καὶ ἡ Φυσικὴ, ποὺ, παρὰ τὶς φιλότιμες φιλολογικὰς προσπάθειες, θὰ ἐξακολουθήσουν τὰ παραμένον ὁ πόλος ἐλξέως τῶν μαθητῶν ποὺ προορίζονται γιὰ τὶς ἐφαρμοσμένες ἐπιστήμες, καὶ ποὺ, μὲ τὴν στάσιν τους, θὰ προκαλέσουν τὴν οἰκτρὴν ἔκτρωσιν

πολλῶν χρυσῶν ἐλπίδων, ἔστω λοιπὸν καὶ ἂν παραδεχτοῦπε, ἔστω καὶ ἂν ξεχάσομε, μποροῦμε πάντως νὰ διερωτηθοῦμε: Μὰ εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐκμάθωμεν καλῶς τὰ Ἀρχαῖα Ἑλληνικά; Ἡ ἀπάντηση βρίσκεται σὲ δύο φράσεις τῆς προηγουμένης παραγράφου. Αὐτὲς οἱ φράσεις εἶναι οἱ ἑξῆς:

α) «Εἰς ὅλας τὰς χώρας τοῦ Δυτικοῦ κόσμου, οἱ νέοι σπουδάζουν διὰ μεταφράσεων τοὺς Ἑλληνας Κλασσικούς, καὶ τοὺς γνωρίζουν, ἀλλοίμονον! ἀπείρως πληρέστερον καὶ βαθύτερον ἡμῶν».

καὶ β) «Εἶναι καιρὸς νὰ ἀπαλλαγῶμεν ἀπὸ τὴν προκατάληψιν ὅτι μόνον ἐκ τοῦ πρωτοτύπου μελετᾶται τὸ κλασσικὸν κείμενον».

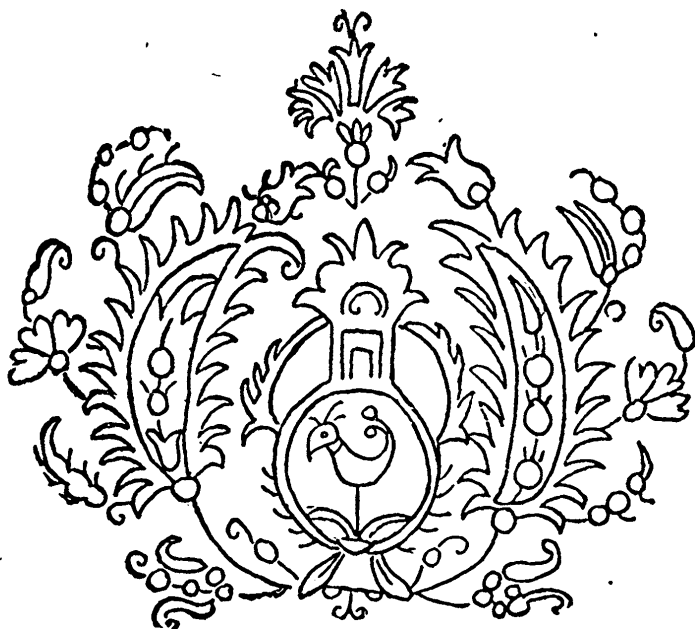
Ὅλα αὐτὰ εἶναι πολὺ ὠραῖα. Οἱ ξένοι ὅμως, ὄχι μόνον τοῦ Δυτικοῦ Κόσμου—γιατὶ ὄχι ὅλον τοῦ προηγμένου οικονομικὰ κόσμου—ἐφρόντισαν ἀπὸ καιροῦ νὰ διαφοροποιήσουν τὴν μέσῃ Παιδεία τους καὶ διδάσκουν σὲ πολὺ λίγα σχολεῖα συστηματικὰ τὶς κλασσικὰς γλώσσας. Ἐνῶ ἐμεῖς καὶ τὴν στοιχειώδη διάκριση τῶν Τμημάτων σὲ πρακτικὰ καὶ κλασσικὰ τὴν καταγοῦμε τῶρα καί, σὲ ἀντίδροπο, σπρώχνουμε στὸ προσκήνιο τοῦ ἐνιαίου πάλι Γυμνασίου, (τοῦ τριετοῦς δηλ. Λυκείου) τὸν θεσμὸ τῶν προαιρετικῶν μαθημάτων, πὺ μὲ τὸν κωκεῶνα πὺ θὰ δημιουργήσῃ καὶ τὶς τεχνικὰς δυσχέρειες πὺ θὰ συναντήσῃ, δυσχέρειες πὺ διαισθάνεται καὶ ὁ ἴδιος ὁ Νομοθέτης στὴν § 6 τοῦ Ἀρθροῦ 10, θὰ ἀπωθήσῃ πρὸς τὰς ἑλληνικὰς Καλένδας τὴν τόσο ἀναγκαῖα διαφοροποίηση.

Γιατὶ ὅμως νὰ γίνονται ὅλα αὐτὰ; Γιατὶ τὸ ἐνιαῖο Σχολεῖο; Γιατὶ ἡ ἀναφορά μας στὶς ξένες χώρες σχετικὰ μὲ τὴν διάθροση τῆς ἐγκυκλίου Παιδείας καὶ ἡ παγερὴ σιωπὴ μας σχετικὰ μὲ τὸν συστηματικὸν παραμερισμὸν τῆς κλασσικῆς μορφώσεως ἀκριβῶς στὶς χώρες πὺ ἔχουν νὰ ἐπιδείξουν τὰ μεγαλύτερα τεχνικὰ ἐπιτεύγματα καὶ τὴν θεαματικώτερον ἄνοδο τοῦ βιοτικῶν ἐπιπέδου, Η.Π.Α. Δυτικῆ Ἐυρώπῃ, Ρωσία καὶ Ἀνατολικοί; Γιατὶ ὁ σεμνὸς αὐτὸς πέπλος νὰ μῆς χωρίζει ἀπὸ τὴν ὠμὴν πραγματικότητα;

Ἴσως τὴν ἀπάντησιν νὰ τὴν βροῦμε πάλι στὴν Εἰσηγητικὴ Ἐκθεση. Ἐκεῖ, ἀμέσως μετὰ τὸ Προοίμιον, διαβάσομε ὅτι: «Ἐκάστη χώρα ἔχει τὴν ἐκπαίδευσιν ἢ ὁποῖα τῆς χρειάζεται καὶ ἢ ὁποῖα τῆς ἀρμόζει». Ἄν ἦταν ἔτσι, γιὰ ποῖο λόγο ν' ἀλλάξομε ἐκπαιδευτικὸν σύστημα ἀφοῦ, ἕως προχθὲς, ἡ ἐκπαίδευσίς μας ἦταν ὅ,τι μῆς χρειάζετο καὶ ὅ,τι μῆς ἀρμόζει; Πιστεύομε πὺς πρέπει νὰ τροποποιήσομε κατὰ τι τὴν δογματικὴν γάπως ῥῆσιν καὶ νὰ ποῦμε: «Ὅ κάθε ὑποανάπτυκτος λαὸς ἔχει τὴν ἐκπαίδευσιν πὺ τοῦ ἐπιβάλλοντος ἄνωθεν, γιὰ ἀγνωστους σὲ μῆς λόγους, εἴτε τοῦ χρειάζεται εἴτε ὄχι, εἴτε τοῦ ἀρμόζει εἴτε ὄχι». Πιστεύομε εἰλικρινὰ ὅτι τῶρα ὑπάρχει ἡ πραγματικὴ πρόθεσις νὰ δοθῇ στὸ λαὸν ἡ ἐκπαίδευσιν πὺ τοῦ ἀρμόζει, σὲ συνάρτησιν μὲ κείνην πὺ τοῦ χρειάζεται. Μποροῦν ὅμως νὰ συμβαδίζομεν πάντα αὐτὰ τὰ δύο αἰτήματα; Σ' ἕναν ξεπεσμένο ἀριστοκρατικὸν ἀρμόζει μπαστοῦνι μὲ ἀργυρὴ λαβὴ τοῦ χρειάζεται ὅμως σκαπάνη, γιὰ νὰ βγάλῃ τὸ ψομί του. Ἴδον τῶρα τί ἀναφέρει ἡ Εἰσηγητικὴ Ἐκθεσις σχετικὰ μὲ τὸ ποῖος πρέπει νὰ εἶναι βυσιζὰ, κατ' ὁμολογίαν γινώμενην, ὁ χαρακτήρας τῆς Παιδείας μας: «Ἡ Ἐθνικὴ μας Παιδεία πρέπει νὰ ἔχη κατὰ βάσιν οὐμανιστικὸν χαρακτήρα. Αὐτὸν ἐπιβάλλει καὶ ἡ μακρὰ παράδοσις τοῦ ἔθνους καὶ ἡ ἔννοια τῆς ὑψηλόφρονος ἀγωγῆς». Παρὰ τὸ ὅτι ὑπάρχει καὶ συνέχεια, πὺ ἐξηγεῖ ὅτι ἡ ἀνθρωπιστικὴ αὐτὴ Παιδεία ἐννοεῖται δυναμικὰ, καὶ ὄχι σὰν νεκρὴ τυπολατρεία, ἐν τούτοις δὲν μπορεῖ νὰ καταλογίσῃ κανεὶς στὸν ὀρισμὸν μιὰ ἀπαράδεκτη δόσις μεγαλοορρημοσύνης καὶ στὴν οὐσία μιὰ καμουφλαρισμένη ἐμμομή σὲ παλιὰς θέσεις, γιὰ νὰ μὴν ποῦμε στὶς παλιὰς πλάνες. Δικαίωμα στὴν ὑψηλόφρονα ἀγωγὴν ἔχουν οἱ λαοὶ πὺ μὲ μιὰ πρακτικὰ κατευθυνόμενῃ παιδείᾳ, καὶ μὲ σεβασμὸν πρὸς τὴν ἐμπειρία, κέρδισαν ἕνα ἀνεκτὸ ἐπίπεδον ὑλικῆς ζωῆς. Ὅσοι δὲν ἔχουν λύσει ἱκανοποιητικὰ τὸ βασικὸν αὐτὸ πρόβλημα καὶ φρονοῦν ὅτι μὲ τὴν

ὕψηλόφρονα ἀγωγὴν θὰ τὸ λύσουν, κάνουν βαρὺ λάθος. Τὴν εἶχαμε ἕως τώρα. Καὶ ἐνῶ ἄλλοι λαοί, χωρὶς ἱστορία, χωρὶς παράδοση, χωρὶς τίτλους, ἀπόχτησαν μὲ τὴν ὀρθὴ ἀγωγή καὶ ψωμί καὶ τίτλους καὶ δύναμη καὶ κῆρος, μὰ καὶ ἄνεση γιὰ νὰ μποροῦν τὴν ὑψηλόφρονα ἀγωγὴν νὰ γευθοῦν, ἐμεῖς, ἐραστές, τῶν πρωθυστείων, ἀρχίσαμε μὲ αὐτήν, πὺ ἐως τώρα τοῦλάχιστον ἐχάρισε στὸ λαό μας πολλοὺς σκυβαλισμούς, πολλὲς ταπεινώσεις, καὶ τὸν δίσκο τῆς ἐπαιτείας.

ΑΡΣΕΝΗΣ ΓΕΡΟΝΤΙΚΟΣ

ΙΩΑΝΝΟΥ Ν. ΝΙΚΟΛΛΙΔΟΥ

ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΙΣ

Α'.—ΓΕΝΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Χωρίς άμφιβολία, τὰ εκπαιδευτικά νομοσχέδια πού κατατέθηκαν στη Βουλή, αποτελοῦν βαθειά τομή στο σῶμα τῆς Παιδείας, συγκροτοῦν τή βάση πάνω στην οποία θά στηριχθῆ ἡ ζωή τοῦ Ἔθνους μας στις ἐπόμενες δεκαετηρίδες καί ἔρχονται νά συμβάλουν αποτελεσματικά στην ἀντιμετώπιση τοῦ προβλήματος τῆς ἐπιβιώσεώς μας μέσα στο πλαίσιο τῆς ζωῆς τῆς Εὐρωπαϊκῆς Κοινότητος, πού ἠθελήμενα ἔχουμε ἐντάξει τὸ μέλλον μας.

Εἶναι γενική ἡ διαπίστωση ἀπό ὅσους ἐνδιαφέρονται καί πονοῦν γιά τὰ θέματα τῆς Παιδείας, πὼς καθυστερήσαμε ἐπικίνδυνα σιτὸν τομέα τῆς λήψεως μέτρων πού θά ἐπέτρεπαν τὴν ἀναμόρφωσή της, πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ Ἔθνους καί τοῦ λαοῦ. Μὲ τὰ νέα νομοθετήματα πραγματοποιεῖται ἕνα μεγάλο ἄλμα, ἀνοίγονται οἱ πύλες γιά τὴν εἴσοδό μας στὴ ζωή τοῦ παρόντος, καί δημιουργοῦνται οἱ προοπτικὲς γιά ἕνα ἐλπιδοφόρο μέλλον. Ἀκριβῶς ὁμῶς γιὰτὶ πρόκειται γιά μιὰ γιγαντιαία προσπάθεια ἀναπροσαρμογῆς καί ἀναμορφώσεως, γιά τὴν ὑλοποίηση ὀρατισμῶν γενεῶν, χρειάζεται νά πάρουν οὐσιαστικὸ περιεχόμενο οἱ προθέσεις, νά ἐπενδυθῆ μὲ ὑλικά ἐκλεκτῆς ποιότητος ὁ σκελετὸς τοῦ οἰκοδομήματος, νά προετοιμασθῆ μὲ ἐπιμέλεια τὸ ἔδαφος στὸ ὁποῖο θά γονιμοποιηθοῦν οἱ ιδέες, γιά νά ναι ἡ καρποφορία ἀποδοτική. Χρειάζεται, συνεπῶς, σχολαστικὴ προετοιμασία γιά κάθε τι πού συνδέεται μὲ τὴν ἐφαρμογὴν τῶν νέων μέτρων. Ἄν ἡ ἀνάγκη τῆς ὑπάρξεως ὑποδομῆς γιά τὴ λειτουργία ὁποιοῦδήποτε ὀργανισμοῦ κρίνεται ἀναγκαία, πολὺ περισσότερο στὴν περίπτωση τῆς Παιδείας ἡ ὑποδομὴ ἀποτελεῖ τὸ βασικώτερο στοιχεῖο τῆς ἀποδοτικῆς παρουσίας της. Στὴν περίπτωσή μας, ἡ ἐφαρμογὴ τῶν νέων μέτρων μόλις ψηφισθοῦν, ἔστω καί σταδιακῶς, σμικρύνει στὸ ἐλάχιστο τὰ χρονικὰ ὄρια πού θά ἦσαν ἀναγκαῖα γιά τὴν ὀλη προετοιμασία τῆς ἐφαρμογῆς καί θά δημιουργήσῃ σημαντικὲς δυσχέρειες, πού θάχουν ζημιογόνες ἐπιπτώσεις πάνω στὸ οὐσιαστικὸ περιεχόμενο τῶν μέτρων. Δύο χαρακτηριστικὰ παραδείγματα ἀρκοῦν γιά νά ἐπισημάνουν τίς ἀδυναμίες μιᾶς ἐσπευσμένης ἐφαρμογῆς.

1.—Μὲ τὴν κατάργηση τῶν εἰσαγωγικῶν ἐξετάσεων ἀπὸ τὸ Δημοτικὸ στὸ Γυμνάσιο θάχουμε κατὰ 20% τοῦλάχιστο αὐξηση στις πόλεις τῶν μαθητῶν τῆς Α' τάξεως. Ἄν ληφθῆ ὑπ' ὄψιν ἡ ἀνεπάρκεια διδακτηρίων καί προσωπικοῦ—πού ὑπάρχει σ' ὄλα σχεδὸν τὰ ἀστικά κέντρα—ἡ αὐξησης τοῦ ποσοστοῦ θά δημιουργήσῃ σημαντικώτατες δυσχέρειες στὴν ἀντιμετώπιση τῆς καταστάσεως.

2.—Ἡ ἀλλαγὴ τοῦ προγράμματος τοῦ Γυμνασίου προϋποθέτει δύο βασικά ζητήματα: α) τὴν προπαίδεια τῶν καθηγητῶν στὴ νέα μορφή τοῦ προγράμματος καί β) τὴν ὑπαρξη—τὸ κυριώτερο—τῶν ἀναγκαίων βιβλίων καί ἄλλων μέσων γιά τὴν ἐφαρμογὴ του. Ἄν τὰ νέα μέτρα ἰσχύσουν ἀπὸ τὸ

σχολικόν έτος 1964—65, ή κατάστασις—κατ' ανάγκην—θά αντιμετωπισθῆ «ἐκ τῶν ἐνόντων», μέ ἀποτέλεσμα ή παρθενικότης τοῦ θεσμοῦ νά κακοποιηθῆ κατὰ τρόπο πού νά ναι δύσκολο στό μέλλον νά ἀποκατασταθῆ στά πλαίσια τῶν προθέσεων του.

Συμπέρασμα: Νομοθετήματα μέ τὸ περιεχόμενο αὐτῶν πού ἀναμορφώνουν τήν Παιδεία μας καί ἀνασυγκροτοῦν τή ζωή τοῦ Ἔθνους μέ βαθιὰ προέκταση στό μέλλον, χρειάζεται νά στηριχθοῦν στήν ἀναγκαία ὑποδομή πού δέν εἶναι δυνατὸ νά συγκροτηθῆ μέσα σέ λίγους μήνες. Ἄρα τὸ σχολικὸ ἔτος 1964—65 πρέπει νά χρησιμοποιηθῆ γιὰ τήν προετοιμασία τῆς ἐφαρμογῆς τῶν μέτρων, ἔτσι πού ὁ θεσμός νά ἀποδώσῃ οὐσιαστικά ἀπὸ τήν πρώτη μέρα τῆς ἐφαρμογῆς του.

Β'.—ΔΙΑΡΘΡΩΣΙΣ Γ. ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

I. Ἡ διάρθρωσις τῆς Γ. Ἐκπαιδεύσεως κατὰ τὸ σχῆμα 6+3+3 (Δημοτικὸ—Γυμνάσιο—Λύκειο) ἀποτελεῖ, συνδυαζόμενῃ μέ τίς διατάξεις γιὰ τήν ὑποχρεωτικὴ φοίτηση, ἀναμφισβήτητο βῆμα προόδου. Ἀνάγκη ὅμως νά ἀναλύσωμε ἐκτενέστερα μερικὰ σημεῖα τοῦ νομοθετήματος.

1) Στὴν Εἰσηγητικὴ Ἐκθεση ἀναφέρεται πὼς κάθε τύπος σχολείου τῆς Μ. Ἐκπαιδεύσεως θά ἀποτελῆ αὐτοτελῆ σχολικὴ μονάδα μέ ἰδιαίτερη ἀποστολή. Νομίζω πὼς τὸ εὐπαθές σημεῖο τῆς διάρθρωσεως ἀποτελεῖ τὸ Γυμνάσιο. Ἡ αὐτοτέλειά του στήν πραγματικότητα ἔχει μόνο θεωρητικὴ ἔκφραση. Καί τοῦτο γιὰ τὴν ὑπόστασή του θά τὴν ἀντλή ὄχι ἀπὸ τὸ βάρος καί τὸ περιεχόμενο τῶν σκοπῶν πού τὸ καθιερώνουν, ἀλλ' ἀπὸ τοὺς δύο ἄλλους τύπους σχολείων τῆς Γ. Ἐκπαιδεύσεως, τὸ Δημοτικὸ καί τὸ Λύκειο. Γιὰ τὸ πρῶτο, θά εἶναι ἡ προέκτασις, γιὰ ὅσους θά ὑποχρεοῦνται νά ὀλοκληρώσουν σ' αὐτὸ τὴ μόρφωσή τους. Γιὰ τὸ δεύτερο, θά ἀποτελῆ τὸ προπαρασκευαστικὸ ἔδαφος καί τὴν προπαιδεία τοῦ ἔμψυχου ὑλικοῦ πού θά συνεχίσῃ ἀνώτερες σπουδές. Θά ἀποτελῆ, δηλαδῆ, ταυτόχρονα τέρμα καί ἀφετηρία καί οἱ δύο αὐτὲς τάσεις, συνειδητοποιούμενες ἀπὸ τοὺς μαθητὲς πού θά φοιτοῦν, θά συντρίβουν τὴν αὐτοτέλειά του.

2) Ἄλλο στοιχεῖο πού πρέπει νά ἐπισημανθῆ εἶναι ἡ σταδιακὴ ἐφαρμογὴ τοῦ μέτρου. Βέβαια οἱ οικονομικὲς ἀνάγκες καί οἱ ἄλλες συνθήκες ζωῆς πού ἐπικρατοῦν στὴ χώρα μας καθιστοῦν ἀναγκαία τὴν κλιμάκωση τῆς ἐφαρμογῆς του. Ὅμως αὐτὴ ἡ διαπίστωσις δέν ἀποχρωματίζει τὸ νομοθέτημα ἀπὸ τὴν ἀθέλητη πρόθεσις τῆς προνομιακῆς μεταχειρίσεως. Ὑπάρχει ἀκόμα ὁ φόβος μήπως ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ μέτρου στήν ὑπαιθρο ἀπαιτήσῃ πολὺ μακρὰ περίοδο χρόνου καί καθιέρωσῃ τὴν κλιμάκωση σὰ μόνιμη κατάσταση.

Οἱ ὥραϊες προθέσεις τοῦ νομοθετήματος (ἐπέκτασις τῆς ὑποχρεωτικῆς φοιτήσεως καί αὐτοτέλεια τῶν δύο τύπων σχολείων τῆς Μ. Ἐκπαιδεύσεως) μποροῦν νά ὑλοποιηθοῦν, κατὰ τὴ γνώμη μας, σὲ μικρότερη περίοδο χρόνου, μέ λιγώτερα μέσα καί νά καλύψουν ταυτόχρονα σχεδὸν ὅλα τὰ διαμερίσματα τῆς χώρας, μέ τὴν ἐφαρμογὴ τῶν ἐξῆς μέτρων:

I.—Ἡ διάρθρωσις τῆς Γ. Ἐκπαιδεύσεως θά παραμείνῃ ὅπως εἶναι στό νομοθέτημα.

II.—Τὸ Δημοτικὸ Σχολεῖο θά γίνῃ ΟΚΤΑΤΑΞΙΟ.

Αὐτὴ ἡ νέα διάταξις πού θά προστεθῆ θά ὑπηρετήσῃ οὐσιαστικώτερα τὸ σκοπὸ τῆς Παιδείας καί θά ὑποβοηθήσῃ τὴν καρποφορίαν τῶν μέτρων πού θεσπίζονται.

Ἄναλυτικώτερα οἱ σκέψεις μας εἶναι οἱ ἐξῆς:

α) Οί δυο νέες τάξεις που θα προστεθούν στο Δημοτικό—μέ πρόγραμμα που θα καταρτισθῆ εἰδικά γι' αὐτό—θα ἐπιτρέψουν στα παιδιά τῆς ὑπαίθρου νὰ συμπληρώνουν τὴ μόρφωσή τους, χωρὶς νὰ ὑποχρεώνονται νὰ μεταβαίνουν στις πόλεις—πρᾶγμα που δὲν θὰ κάνουν, ἀφοῦ αὐτὸ ἀπαιτεῖ οἰκονομικὴ ἐπιβάρυνση—ἢ νὰ συγκεντρώνονται σὲ ὠρισμένα κέντρα ὅπου θὰ λειτουργῆ Γυμνάσιο μὲ Οἰκοτροφεῖο—κατ' ἀνάγκην—πρᾶγμα που προϋποθέτει σημαντικὲς δαπάνες γιὰ τὸ Κράτος.

β) Οἱ δυο νέες τάξεις που θα προστεθούν στο Δημοτικὸ ἀπαιτοῦν καὶ ἠὺξημένα πνευματικὰ ἐφόδια τῶν δασκάλων. Στὴν πρώτη φάση τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ μέτρου ἢ κατάστασις μπορεῖ νὰ ἀντιμετωπισθῆ μὲ τὴν ὀργάνωση μαθημάτων μετεκπαιδύσεως ὅλου τοῦ προσωπικοῦ κατὰ πρωτεύουσες μεγάλων περιοχῶν, στὴν περίοδο τῶν θερινῶν διακοπῶν. Ὅμως χρειάζεται ριζικὴ ἀντιμετώπισις τοῦ ζητήματος. Κι' αὐτὴ μπορεῖ νὰ γίνῃ μόνο μὲ τὴν Πανεπιστημιακὴ μόρφωση τῶν δασκάλων.

Τὸ νέο νομοθέτημα καθιερώνει τριετὴ ἐκπαίδευση στις Παιδαγωγικὲς Ἀκαδημίες. Μὲ τίς νέες ἀπαιτήσεις τῶν καιρῶν μας κι' αὐτὴ εἶναι ἀνεπαρκής. Οἱ διδάσκαλοι χρειάζονται ἐξ ὀλοκλήρου Πανεπιστημιακὴ μόρφωση. Οἱ Παιδαγωγικὲς Ἀκαδημίες ἐξεπλήρωσαν τὸν προορισμό τους καὶ μπορεῖ νὰ παραχωρήσουν τὴ θέση τους σ' ἀνώτερα Ἰδρύματα. Οἱ διδάσκαλοι πρέπει νὰ μορφώνονται σὲ ἰσοτιμία μὲ τοὺς καθηγητές, ὅπως γίνεται σὲ πολλὲς ξένες χώρες, νὰ ἀνήκουν στὴν ἴδια οἰκογένεια, νὰ ἔχουν τὴν ἴδια ἐξέλιξη καὶ νὰ ὑπηρετοῦν κοινούς σκοπούς. Ἡ Πανεπιστημιακὴ μόρφωσις τοῦ δασκάλου, θὰ ἔχη εὐεργετικώτατες ἐπιπτώσεις καὶ στὸ περιβάλλον ὅπου ζῆ, γιατί θὰ ἀκτινοβολῆ σὰν ἐπιστήμονας κι' ὄχι σὰ θλιβερό, πολλὰς φορές, κατάλοιπο μιᾶς παραδόσεως που πλέχτηκε γύρω ἀπὸ τὸ πρόσωπο καὶ τὸ ἔργο του.

Ἄν δὲν εἶναι δυνατὴ ἡ ἴδρυσις δυο ἢ τριῶν Πανεπιστημιακῶν Σχολῶν γιὰ τὴ μόρφωση τῶν διδασκάλων, τότε ἐπιβάλλεται ἡ σύμπτυξις τῶν Παιδαγωγικῶν Ἀκαδημιῶν σὲ 4 μεγάλα κέντρα (Ἀθῆναι—Θεσσαλονίκη—Ἡπειρος—Πελοπόννησος) καὶ ἡ ἐπέκτασις τῆς μορφώσεως τῶν διδασκάλων σὲ 4 ἔτη.

γ) Ὁ τύπος τοῦ ὀκτάχρονου Δημοτικοῦ θὰ εἶναι ἐλαστικὸς καὶ θὰ περιλαμβάνῃ δύο κύκλους. Ὁ ἕνας θὰ τερματίζεται ἐκεῖ ὅπου σήμερα τελειώνει τὸ 6/θέσιο Δημοτικὸ. Οἱ ἀπόφοιτοί του, που προορίζονται νὰ συνεχίσουν τὴ μόρφωσή τους στὸ Γυμνάσιο, μὲ προοπτικὴ καὶ τὴ φοίτηση στὸ Λύκειο, θὰ μπαίνουν στὸ Γυμνάσιο, ὕστερα ἀπὸ εἰσαγωγικὲς ἐξετάσεις. Πρῶτα-πρῶτα γιατί πρόκειται νὰ παρακολουθήσουν ἕνα νέο τύπο Σχολείου, μὲ αὐτοτέλεια σκοπῶν καὶ εὐδιάκριτα περιγράμματα προθέσεων καὶ δεύτερο γιατί οἱ ἐξετάσεις—ἀναδιοργανούμενες σύμφωνα μὲ τὰ νεώτερα δεδομένα τῆς ψυχολογίας ἔτσι που νὰ μὴ ἐλέγχεται μόνο ἡ ἀπόκτηση γνώσεων ἀλλὰ καὶ οἱ ἀνώτερες πνευματικὲς λειτουργίες—ἀποτελοῦν σταθερὸ κριτήριον γιὰ τὸν ἔλεγχο τῆς μορφώσεως. Ἡ ὑπαρξις τῶν εἰσαγωγικῶν ἐξετάσεων στὰ παλαιοῦ τύπου Γυμνάσια ἤλεγχε κατὰ κάποιον τρόπο καὶ τίς προσπάθειες που κατέβαλαν οἱ διδάσκαλοι γιὰ τὴ μόρφωση τῶν μικρῶν παιδιῶν. Ὁ ἔλεγχος αὐτὸς τώρα παύει νὰ ὑπάρχη μὲ ἄμεσο καὶ ἀσφαλὲς ἐπακόλουθο τὴν πτώση τοῦ μορφωτικοῦ ἐπιπέδου. Στὴν κατάργησι τῶν ἐξετάσεων μπορεῖ νὰ φθάσουμε μόνο ὅταν ἐξασφαλισθῆ ἡ Πανεπιστημιακὴ μόρφωση τῶν δασκάλων που θὰ ἔχη σὰν συνέπεια καὶ τὴν ἠὺξημένη συνείδηση τῆς εὐθύνης του.

Ὁ δεύτερος κύκλος τοῦ ὀκτάχρονου Δημοτικοῦ θὰ ἀποτελέσῃ τὴν

προσιτή, για την ύπαιθρο κυρίως, βαθμίδα της συμπληρώσεως της γενικής μορφώσεως. Φυσικά, όσα παιδιά από τις περιοχές αυτές φέρουν την σφραγίδα της δωρεάς, θα φοιτούν με την μέριμνα των Κρατικών Υποτροφιών στα Γυμνάσια, για να αναδειχθούν άξια στελέχη της Κοινωνίας και της Πολιτείας. Ο τύπος του οκτάχρονου Δημοτικού μπορεί να ανταποκριθῆ σήμερα καλλίτερα στις υπάρχουσες κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες της ύπαιθρου και μπορεί να παύση να υφίσταται όταν εξασφαλισθούν σε γενική κλίμακα οι προϋποθέσεις εφαρμογής των νέων μέτρων.

Γ'.—ΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

Οι τροποποιήσεις του Προγράμματος όπως εκτίθενται στο νομοθέτημα θεραπεύουν πλήθος από ανάγκες και ικανοποιούν βασικά αιτήματα του παρόντος και του μέλλοντος. Οι παρατηρήσεις μας περιορίζονται στα εξής: α) Σχολαστικός έλεγχος στις μεταφράσεις των αρχαίων που θα εισαχθούν στο Γυμνάσιο. Δεν είμεθα φτωχοί από τέτοια έργα, αλλά επιβάλλεται να ισχύσουν απόλυτως αντικειμενικά κριτήρια στην επιλογή τους, έτσι που από τα καλά που υπάρχουν να εισαχθούν τα καλλίτερα. β) Η Λατινική καταργείται, αλλά χρειάζεται να προστεθῆ στο Πρόγραμμα, ἔστω μιὰ ὥρα κάθε ἑβδομάδα, διδασκαλίας Λατινικῶν ἀπὸ μετάφραση τῶν καλλίτερον ἀποσπασμάτων τῆς Λατινικῆς Γραμματείας, γιὰ νὰ μνηθοῦν οἱ μαθηταὶ καὶ στὰ ἐπιτεύγματα τοῦ μεγάλου αὐτοῦ πολιτισμοῦ. γ) Ἡ ἐκμάθησις μιᾶς ξένης γλώσσας πρέπει νὰ θεωρῆται ὑποχρεωτικὴ γιὰ τὸν ἀπόφοιτο τοῦ Λυκείου. Γι' αὐτὸ στὸ Λύκειο ἡ ξένη γλώσσα πρέπει νὰ περιληφθῆ στὰ κύρια μαθήματα. Μὲ τὸν τρόπο ποὺ γίνεται ἡ διδασκαλία σήμερα οἱ ὥρες σπαταλοῦνται ἄσκοπα χωρὶς κανένα πρακτικὸ ἀποτέλεσμα. Ἡ ξένη γλώσσα θεωρεῖται πάρεργο κι' ὅσοι ἀπὸ τοὺς μαθητὰς ἔχουν ἀπόφαση νὰ τὴν ἐκμάθουν δὲν βασίζονται στὴ διδασκαλία τοῦ Γυμνασίου ἀλλὰ τῶν ξένων Ἰνστιτούτων ποὺ ὑπάρχουν σὲ κάθε πόλη. Τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι καὶ χρόνον νὰ καταναλίσκουν περισσότερο καὶ σὲ δαπάνες μεγάλες νὰ ὑποβάλλωνται. δ) Ἡ ἀνακαίνισις τοῦ Προγράμματος τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου ἀποτελεῖ βασικὸ παράγοντα γιὰ τὴν ἐκπλήρωση τοῦ σκοποῦ ποὺ θέτει γι' αὐτὸ ὁ νομοθέτης. Χρειάζεται προσοχὴ στὸ σημεῖο αὐτό. Προπαντὸς ὄχι ἀπλῶς ἀντιγραφὴ ἀπὸ ξένα πρότυπα, ἀλλὰ ἐκμετάλλευσις τῆς ἐμπειρίας τῶν ἄλλων μὲ προσαρμογὴ τῶν πρόσφατων ψυχολογικῶν καὶ παιδαγωγικῶν δεδομένων στὴ σύγχρονη ἑλληνικὴ πραγματικότητα. Γιὰ τὸ θέμα αὐτό, ποὺ τὸ θεωροῦμε πολὺ σοβαρὸ, μιλοῦμε πιὸ κάτω διεξοδικώτερα.

Δ'.—Η ΓΛΩΣΣΑ

Εἶναι ὀρθὴ ἡ διαπίστωσις πὼς τὸ σχολεῖο δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ λύση ἀυθαίρετα τὸ γλωσσικὸ μας πρόβλημα. Ἡ λύσις θὰ ἐκπηγάσῃ ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ ζωὴ. Θὰ ξεκινήσῃ ὀργανικὰ ἀπὸ τὰ κάτω. Ἡ γλώσσα ποὺ εἶναι ἀνάγκη νὰ γίνῃ ἐνιαῖο ἐκφραστικὸ ὄργανο τοῦ Ἔθνους πρέπει νὰ μὴ εἶναι σύνθεσις γραφείου, ἀλλὰ νὰ ἔχῃ λαϊκὴ προέλευση καὶ νὰ ἀντιπροσωπεύῃ ὄχι μονάχα τὴ λογοτεχνία ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπιστήμη καὶ τὴν τεχνικὴ καὶ τὴν ἐπικαιρότητα.

Ε'.—ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΣ ΣΤΕΛΕΧΩΝ

1.—Γιὰ τὴ μόρφωση τῶν δασκάλων μιλήσαμε στὰ προηγούμενα. Εἶναι

ανάγκη, για τους λόγους που έκθέσαμε, να φοιτούν—με τετραετή κύκλο σπουδών—στο Πανεπιστήμιο. Στα επιχειρήματα που αναφέραμε, προσθέτουμε και τοῦτα: Ὁ μέγας ἀριθμὸς τῶν Παιδαγωγικῶν Ἀκαδημιῶν, δυσχεραίνει τὴν ἐπὶ ἀνδρωσὴ τους, γιατί δύσκολα θὰ βρεθῆ τὸ κατάλληλο διδακτικὸ προσωπικὸ, ἰδιαίτερα τώρα πού προστίθεται καὶ τρίτο ἔτος σπουδῶν. Πρέπει ἀκόμα καὶ κάτι ἄλλο νὰ ὑπογραμμίσουμε. Ἡ μορφωτικὴ στάθμη ἐκείνων πού εἰσάγονται στὶς Παιδαγωγικὲς Ἀκαδημίες ἔχει πέσει χαμηλὰ τὰ τελευταῖα χρόνια. Οἱ λόγοι εἶναι πολλοὶ καὶ χρειάζονται εὐρύτατη ἀνάλυση, πού δὲν εἶναι τοῦ παρόντος. Ἀναφέρουμε, ἐνδεικτικά, δύο: α) Ἡ πτώσις εἶναι συνάρτησις τῆς γενικῆς πτώσεως πού παρατηρεῖται στὴ Μέση Ἐκπαίδευση. β) Στὶς Παιδαγωγικὲς Ἀκαδημίες δίνουν ἐξετάσεις καὶ εἰσάγονται κατὰ πλειοψηφία: 1) Οἱ μέσης ἐπιδόσεως μαθηταί, πού καταλαβαίνουν πὼς δὲ θὰ μπορέσουν νὰ εἰσαχθοῦν στὶς Ἀνώτερες σχολές. 2) Ὅσοι ἀπορίπτονται ἀπὸ τὶς Ἀνώτατες σχολές. 3) Οἱ μαθηταί πού δὲν ἔχουν οἰκονομικὲς δυνατότητες γιὰ παραπέρα σπουδές. Καὶ ἡ πτώσις τῆς μορφωτικῆς στάθμης δὲν συνδέεται μόνο μὲ τὴν κατοχὴ καὶ χρῆση τοῦ γλωσσικοῦ ὄργανου (πού κατὰ τὴν ἰσχύουσα παράδοσι θεωρεῖται τὸ κυριώτερο τεκμήριο μορφώσεως) ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν ἔλλειψη πνευματικῶν καὶ ἄλλων ἐνδιαφερόντων καὶ ἀνησυχιῶν πάνω στὰ ἑλληνικὰ καὶ παγπόσνια θέματα. Ἡ Πανεπιστημιακὴ μόρφωσις τῶν δασκάλων θὰ ἀντιμετωπίσῃ ὅλες τὶς δυσχέρειες πού ὑπάρχουν στὸν τομέα αὐτὸ καὶ θὰ δημιουργήσῃ εὐοίωνες προοπτικὲς γιὰ τὸ μέλλον.

2.—Δικαίωμα, σύμφωνα μὲ τὸ ἄρθρο 19, ὑποβολῆς αἰτήσεως γιὰ τὴν κατάληψη θέσεως Ἐπιθεωρητοῦ Στοιχειώδους, ἔχουν οἱ διδάσκαλοι πού κατέχουν τὸν 5ο βαθμὸ, μὲ δωδεκαετὴ ὑπηρεσία καὶ μετεκπαίδευση στὸ Πανεπιστήμιο. Στὸ σημεῖο αὐτὸ ἔχομε νὰ παρατηρήσωμε τὰ ἑξῆς: α) Ἡ δωδεκαετὴς ὑπηρεσία εἶναι κάπως ἀνεπαρκὴς γιὰ τὴν ἀπόκτηση τῆς πείρας πού χρειάζεται ἓνας Ἐπιθεωρητής. Τὸ ὄριο πρέπει νὰ μετατεθῆ σὶ 15 χρόνια τοῦλάχιστο.

β) Ἡ προϋπόθεσις τῆς μετεκπαιδεύσεως στὸ Πανεπιστήμιο εἶναι μιὰ διάταξις δεσμευτικὴ πού στενεύει πολὺ τὴ βάση τῆς ἐπιλογῆς καὶ ἀποστερεῖ τὴν ἐκπαίδευση ἀπὸ ἱκανώτατα στελέχη πού τὴν ὑπηρετοῦν καὶ δὲν ἔχουν Πτυχίον μετεκπαιδεύσεως.

Ἄς ἀναλύσωμε ἐκτενέστερα τὸ ζήτημα: Σὲ τρεῖς κατηγορίες ὑπάγονται ὅσοι πηγαίνουν στὸ Πανεπιστήμιο γιὰ μετεκπαίδευση: α) Σ' ἐκείνους πού ἔχουν τὴν ἔφεση τῆς περὶ ἀπὸ μορφώσεως. β) Σ' ὅσους ἀποβλέπουν σὲ εὐεργετικὲς ἐπιπτώσεις γιὰ τὴν ὑπαλληλικὴ τους ἐξέλιξι ἀπὸ τὴν ἀπόκτηση ἑνὸς Πτυχίου καὶ γ) σ' ἐκείνους πού τοὺς δίδεται ἡ εὐκαιρία νὰ ξεφύγουν ἀπὸ τὸ ἄξενον, πολλὰς φορές, περιβάλλον τῆς ὑπαίθρου καὶ νὰ ζήσουν γιὰ δύο χρόνια τὴ ζωὴ τῆς πρωτεύουσας. Οἱ ἐκδηλώσεις τῶν μετεκπαιδευθέντων μέσα στὴν κάθε τοπικὴ διδασκαλικὴ οἰκογένεια ἀντανακλοῦν καθαρὰ τὶς τρεῖς τάσεις πού ἀναφέραμε. Ἔτσι ὑπάρχουν ἀνάμεσά τους ἐξαιρέτα στελέχη πού ξεχωρίζουν γιὰ τὴν ὅλη τους κατάρτιση καὶ σχολικὴ ἐργασία, πολλοί, ἀντίθετα, ἐλάχιστα ἔχουν διαφοροποιηθῆ—μετὰ τὴν ἐπιστροφή τους ἀπὸ τὴν μετεκπαίδευση—τόσο στὸν τομέα τῆς γενικῆς μορφώσεως, ὅσο καὶ στὶς σχολικὲς ἐπιδόσεις τους.

Ἐπὶ τοῦ ὅτι ὑπάρχουν ὅμως καὶ ἐξαιρέτα στελέχη μέσα στὴ διδασκαλικὴ οἰκογένεια, πού, χωρὶς νὰ ἔχουν μετεκπαιδευθῆ, ἀκτινοβολοῦν μὲ τὴν ἀρίστη τους κατάρτιση, τὸ ἦθος καὶ τὴ δράση τους. Πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς δὲν πῆγαν στὴ μετεκπαίδευση, ὄχι γιατί δὲν εἶχαν τὶς δυνατότητες γι' αὐτὸ, ἀλλὰ δὲν θεώ-

ρησαν αναγκαία την απόκτηση ενός τίτλου για να προβάλλουν την παρουσία τους και να δημιουργήσουν. Όταν οι άλλες προϋποθέσεις που αναφέρονται στην Εισηγητική Έκθεση και στο Νομοσχέδιο υπάρχουν, θα ήταν μεγάλη ζημία της εκπαίδευσης να αποκλειστούν από την έποπτεία των Σχολείων στελέχη ικανώτατα μόνο και μόνο γιατί δεν έχουν Πτυχίο μεταεκπαίδευσης. Οι τίτλοι επ' ούδενι λόγω πρέπει να κατατρώγουν την ουσία. Ο Μέγας Ναπολέων—τό είχα γράψει και άλλοτε—δεν ζητούσε πτυχία για να κάμη τους Στρατάρχας του. Έκανε τους ικανούς και αγωνιστάς.

Η κατάσταση που δημιουργήθηκε στην εκπαίδευση της χώρας μας, την υποχρέωσε—δυστυχώς—να άντλη τὰ στελέχη της από την... τρίτη κατανομή των ικανών αποφοίτων των Γυμνασίων. Αποτελεί αυτό ένα θανάσιμο κίνδυνο για την Παιδεία. Άς μη πολλαπλασιάσουμε τις δυσμενείς επιπτώσεις, περιορίζοντας στο ελάχιστο τη βάση από όπου γίνεται ή ανανέωσις του σώματος της διοικήσεως και ή ανάδειξις των ικανών στελεχών.

ΣΤ'.—ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΝ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΝ

Το Παιδαγωγικό Ίνστιτούτο αποτελεί, κατά το Νομοθέτη, την ύψηλότερη έκφραση της πνευματικής και επιστημονικής ήγεσίας της εκπαίδευσης. Συγκεντρώνει, ως σύλληψις, το νόημα όλων των προσπαθειών που καταβλήθηκαν στο παρελθόν για την προώθηση των εκπαιδευτικών μας πραγμάτων, προσπαθειών, που άλλες έμειναν στο στάδιο του δραματισμού_κι' άλλες εφαρμόσθησαν αφήνοντας όμως ανεπαίσθητα ίχνη της διαβάσεώς τους, και εκφράζει, ως ιδέα, την ανάγκη της προσαρμογής στα σύγχρονα επιστημονικά δεδομένα, σ' όλες τις εκφάνσεις του παρόντος και τις προεκτάσεις του μέλλοντος. Άρα προορίζεται να υλοποιήση τις ουσιαστικές προθέσεις της εκπαιδευτικής μεταρρυθμίσεως και να διαγράψη τὰ πλαίσια της μελλοντικής πορείας της Παιδείας του Έθνους.

Είναι, λοιπόν, πρωταρχικός ό ρόλος του και γι' αυτό από την όργάνωσή της συνθέσεώς του και την έκπληρωσή της αποστολής του θα εξαρτηθῆ ή ανόρθωσις της Παιδείας μας.

Στο θέμα αυτό έχουμε να παρατηρήσουμε τὰ εξῆς:

1) Οι τομείς δράσεως του Παιδαγωγικού Ίνστιτούτου είναι ευρύτατοι και με τὰ καθήκοντα που αναλαμβάνει, καλύπτει όχι μόνο βασικές ευθύνες του Εκπαιδευτικού Συμβουλίου που καταργείται, αλλά προεκτείνεται σ' όλη την επιφάνεια και τὸ βάθος της εκπαίδευσης. Γίνεται, λοιπόν, ουσιαστικό όργανο Παιδείας, απ' τὸ όποιο εξαρτᾶται ή ποιοτική της άνοδος.

Συνυφασμένη όμως με τις πολλές ευθύνες που αναλαμβάνει τὸ ίδρυμένο Ίνστιτούτο, είναι μιὰ πρωτίστη και βασική υποχρέωσις που πρέπει να αναγραφῆ επικεφαλῆς του πίνακος των δραστηριοτήτων του. Η υποχρέωσις να δημιουργήση στη χώρα μας συνθηκες συγκροτήσεως έλληνικής Παιδαγωγικής επιστήμης.

Χρειάζεται να αναλυθῆ τί συμβαίνει γύρω από τὸ ζήτημα αυτό στον τόπο μας. Σ' ένα μου άρθρο, δημοσιευμένο στο περιοδικό «Δωδωναϊόν Φῶς» (1), τόνιζα, άνόμεσα στα άλλα, και τὰ εξῆς:

«Κάθε έθνος άντλεῖ δυνάμεις από τὴν παράδοση για να όργανώση τὴν παιδεία του. Αὐτὴν τὴν παράδοση, ήμεῖς σάν Κράτος τὴν άγνοήσαμε σχε-

1. Ίωάν. Ν. Νικολαΐδου «Άνάγκη να ξαναβροῦμε τις ρίζες μας», «Δωδωναϊόν Φῶς», Τεύχος 1, 1961.

δὸν ὀλοκληρωτικὰ στὸν τομέα τῆς ἐκπαιδεύσεως. Ἐννοοῦμε φυσικὰ ἐκεῖνα τὰ στοιχεῖα τῆς ποῦ ὄχι μόνο μποροῦν νὰ ἐπιβιώσουν ἀλλ' ἀποτελοῦν τοὺς ἀρμούς ποῦ θὰ συνδέσουν καὶ θὰ στερεώσουν τὸ οἰκοδόμημα. Οἱ ἄλλοι χτίζουν πάνω στὰ βάρη ποῦ συγκρότησαν μόχθοι καὶ ἐπιδιώξεις γενεῶν μέ ὕλικά γηγενῆ καὶ ὀραματισμούς ἐθνικούς. Ἡμεῖς, ἀντὶ πρῶτα νὰ στρέψουμε τὴν προσοχή μας στὴ μελέτη καὶ ἀξιοποίηση τοῦ δικοῦ μας δυναμικοῦ, ἀντὶ νὰ προσπαθήσουμε νὰ γνωρίσουμε τὸν ἑαυτό μας, νὰ φθάσουμε στὶς ρίζες τῆς ὑποστάσεώς μας, γιὰ νὰ συνθέσουμε τὴν ἐθνικὴ καὶ ἀνθρώπινη φυσιογνωμία μας, μεταφέρουμε ἀβασάνιστα στὴ χώρα μας κάθε τι ποῦ νομίζουμε πὼς μᾶς ταιριάζει ἀπὸ ξένους τόπους, κι' ἔτσι δημιουργοῦμε πλασματικὲς καταστάσεις κι' ἓνα κυκεῶνα ρευμάτων καὶ κατευθύνσεων. Σβήσαμε ὅ,τι ζωντανὸ μᾶς κληροδότησε ἡ ἱστορία μας, ἀπονεκρώσαμε τὰ κύτταρα ποῦ ἦταν φορεῖς ἐνεργητικῶν δυνάμεων μέ φανερὲς ἢ λανθάνουσες καταστάσεις, καὶ κρατήσαμε μονάχα τὴν ἀρνητικὴ πλευρὰ τῆς παραδόσεως. Οὔτε καταλάβαμε κῦν τὴν ἀντινομία πὼς δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ στηριχθῆ σὲ μιὰ ὑποδομὴ ἀπρηχαιωμένης μορφῆς ἓνα σύγχρονο οἰκοδόμημα... Σὲ μᾶς δὲν ἐφθασε ἡ οὐσία τῆς παραδόσεως ἀλλὰ τὰ ἐξωτερικὰ τῆς γνωρίσματα. Τί ἔμεινε π,χ.—γιὰ νὰ περιορισθοῦμε στὸν ἡπειρωτικὸ χῶρο—ἀπὸ τὸ μήνυμα τοῦ Ψαλλίδα, ἀπὸ ὅλη ἐκείνη τὴ γιγαντιαία ἔκφραση τῆς ἐποχῆς τοῦ διαφωτισμοῦ, τί συνείδηση κληροδοτήθηκε ἀπὸ τὸ πάθος τῆς παιδαγωγίας τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων, τί διδάγματα ἀντλήσαμε ἀπὸ τίς προσπάθειες ἀφανῶν καὶ ἐπιφανῶν λειτουργῶν τῆς Παιδείας κατὰ τὴν ἐποχὴ τῆς Τουρκοκρατίας, προσπάθειες ποῦ ἀπετέλεσαν γι' αὐτοὺς ἔργο ζωῆς, σφράγισαν μέ τὸ περιεχόμενό τῆς ἐποχῆς τῆς ἱστορίας καὶ ὀροθέτησαν χώρους μέσα στὸ ἐθνικὸ σύνολο»;

Λησμονήσαμε ἐντελῶς τούτη τὴν ἀλήθεια: **Καταστάσεις ποῦ δημιούργησαν γιὰ τὸ σκλαβωμένο γένος ἀτμόσφαιρα, μέσα στὴν ὁποία ὑπῆρχε διάχυτη ἢ κοχλάζουσα ἰδέα τῆς ἐλευθερίας, ἀποτελοῦν ταυτόχρονα καὶ ὑψηλὲς μορφές Παιδείας.**

Στὴν ἀγωνιώδη προσπάθειά μας νὰ ταυτιστοῦμε μέ τίς κάθε φορὰ ψυχολογικὲς καὶ παιδαγωγικὲς κατευθύνσεις τοῦ ἔξω κόσμου, ὑπάρχουν ἔκδηλα τὰ σημεῖα τοῦ ἀγονοῦ μιμητισμοῦ καὶ τοῦ ἐπιφανειακοῦ ψιμμουθιώματος. Γιὰ μᾶς ἡ παιδαγωγικὴ θεωρία—τὸ ἐπιστημονικὸ ἀντίκρουσμα τῆς πράξεως—κατάντησε κάτι σὰ μόδα, ἓνα διακριτικὸ ποῦ τὸ καρφίτσωνουμε στὸ πέτο μας γιὰ νὰ ξεχωρίζουμε ἀπὸ τοὺς ἄλλους, μιὰ μορφὴ μοντέρνας ἐκφράσεως καὶ στὸν τομέα αὐτὸ τῆς ζωῆς, ἀσχέτως ἂν ἡ ὅλη σύνθεση ἔχει τόση εὐπάθεια ὥστε νὰ γίνεται προβληματικὴ ἢ ἀντοχὴ τῆς καὶ στὶς πιὸ ἐλαφρὲς ἀντιξοότητες.

Ἔτσι στὴ χώρα μας κυκλοφορεῖ τέτοια πανσπερμία ἰδεῶν ποῦ εἶναι ἀδύνατο νὰ γίνῃ ἔλεγχός τους, ὅπως ἔχουν τὰ ἐκπαιδευτικὰ μας πράγματα. Οἱ σχολὲς τοῦ ἐξωτερικοῦ δὲν πρεσβεῦουν πάντα τίς ἴδιες ἰδέες καὶ πολλὲς φορὲς ἀλληλοσυγκρούονται. Αὐτὴ ἡ ἀντίθεσις μεταφέρεται κατ' ἀνάγκη καὶ στὸν τόπο μας καὶ γίνεται αἰτία νὰ ὀργανώνεται ἡ ἐκπαίδευσίς μας κατὰ συντεχνίες, ἀνάλογο μέ τοὺς φορεῖς τῶν παιδαγωγικῶν ρευμάτων. Ἡ ἀντίθεσις αὐτὴ θὰ μποροῦσε νὰ γίνῃ γονιμοποιὸς δύναμις ἂν ὑπῆρχε ἓνα ἀνώτατο ὑπεύθυνο ἐπιστημονικὸ συντονιστικὸ ὄργανο, κι' ἂν εἶχαν συγκροτηθῆ τὰ βάρη—αὐτὴ ἢ καλὴ πλευρὰ τῆς παραδόσεως ποῦ ἀγνοοῦμε—πάνω στὰ ὁποῖα θὰ στηρίζονταν τὰ πορίσματα. Καὶ τὰ δύο λείπουν. Ἄπ' αὐτὸ προέρχεται ἡ τόση σύγχυσις».

Νά, λοιπόν, ποῦ αὐτὸ «τὸ ἀνώτατο, ὑπεύθυνο, ἐπιστημονικὸ συντονι-

στικό ὄργανο», γιὰ τὸ ὁποῖο τότε ἔγραφα, ἔχει τώρα συγκροτηθῆ. Εἶναι τὸ Παιδαγωγικὸ Ἰνστιτοῦτο. Στὰ ἔργα ποῦ τοῦ ἀνατίθενται ὑπάρχει βέβαια ἡ πρόθεσις νὰ συμβάλῃ μὲ τὴν ἐπιστημονικὴ ἔρευνα καὶ τὶς ἄλλες ἐνασχολήσεις τοῦ στήν προσαρμογὴ τῶν ἐπιστημονικῶν δεδομένων τῆς ψυχολογίας καὶ τῆς παιδαγωγικῆς στήν Ἑλληνικὴ πραγματικότητα, αὐτὴ ὅμως ἡ διάχυσις τὸς προθέσεως πρέπει νὰ ὁροθετηθῆ σὲ βασικὸ καὶ πρῶτιστο καθῆκον.

Χωρὶς τὴν ὑπαρξὴ τῆς ἑλληνικῆς Παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης, στηριγμένης ὅπως πῶς πᾶνω τονίζω, στὶς γόνιμες καταβολές τῆς παραδόσεώς μας, θὰ παραμείνουμε στὰ πλαίσια τοῦ ἄγονου μιμητισμοῦ, περιθῶριοι, κραυγαλέοι φορεῖς ξένων ιδεῶν, πολλὰς ἀπ' τὶς ὁποῖες δὲν μποροῦν νὰ ἐγκλιματισθοῦν στὴ χώρα μας. Ἔτσι ἀπογυμνωμένοι ἀπὸ τὴν πολῦτιμη σκευὴ τῆς παραδόσεως—ἄρα χωρὶς ὀργανικὴ σύνδεση μὲ τὸ παρελθόν—μὲ ἀνυπαρξία ὀραματισμῶν—ἄρα χωρὶς σύνδεση μὲ τὸ μέλλον—θὰ ζοῦμε σ' ἓνα παρὸν μὲ συγκεχυμένη φυσιογνωμία ἐκφράσεως, λόγῳ τῆς πανσπερμίας τῶν ιδεῶν ποῦ κυκλοφοροῦν, χωρὶς σαφεῖς προσανατολισμοὺς καὶ συγκεκριμένα ιδεώδη.

Τὸ Παιδαγωγικὸν Ἰνστιτοῦτο μπορεῖ νὰ ἐξαλείψῃ ὅλες αὐτὰς τὶς ἀντινομίες ποῦ ὑπάρχουν, τὶς τόσο ἐπιζήμιες γιὰ τὴν Παιδεία τοῦ ἔθνους μας.

Καὶ ἀκριβῶς, ἐπειδὴ τόσο ὑπεύθυνα θὰ εἶναι τὰ καθήκοντά του, ἐπιβάλλεται νὰ ἐπιδειχθῆ μεγίστη προσοχὴ στὴ συγκρότησή του, ἀπὸ τὰ πρῶτα βήματα τῆς ὑπάρξεώς του. Οἱ ὑποψήφιοι θάναι πολλοὶ καὶ ἀνάμεσά τους θὰ ὑπάρχουν ἐξαιρετὰ στελέχη ἱκανὰ γιὰ νὰ τὸ ἐπανδρώσουν καὶ νὰ τὸ κάμουν ὄργανο ἀντάξιο τῶν προσδοκιῶν τοῦ νομοθέτου.

Ἄς ἐπιλεγοῦν, μὲ αὐστηρότατα κριτήρια, οἱ ἄξιοι, γιὰ νὰ εἶναι καὶ ἡ κάρποφορία ἀποδοτικώτερη.

Ζ'.—ΥΠΗΡΕΣΙΑΚΑ ΣΥΜΒΟΥΛΙΑ

Βασικὸ αἶτημα τῶν διδασκάλων ἦταν ἡ συγκρότησις Α.Σ.Δ.Ε.Π. Στοιχειώδους, ἔτσι ὅπως ἦταν διαρθρωμένη ἡ διοικήσις τῆς Ἐκπαιδεύσεως. Μὲ τὸ νέο νομοθέτημα τὸ αἶτημα αὐτὸ ἱκανοποιεῖται μὲ τὴ δημιουργίαν εἰδικοῦ Ἑπηρεσιακοῦ Συμβουλίου γιὰ τὴν πρωτοβάθμιο ἐκπαίδευση. Μὲ Βασιρικὰ Διατάγματα θὰ ρυθμισθῆ ἐπίσης ἡ σύστασις καὶ ἡ σύνθεσις τῶν Περιφερειακῶν Ἑπηρεσιακῶν Συμβουλίων. Ἀπὸ τὴν ὀργανικὴ συγκρότησις τῶν Κεντρικῶν Συμβουλίων τεκμαίρεται ὅτι οἱ δικαστικοὶ λειτουργοί, στοὺς ὁποίους ἀνετίθετο καὶ ἡ προεδρία, δὲ θὰ μετέχουν στὰ νέα Συμβούλια.

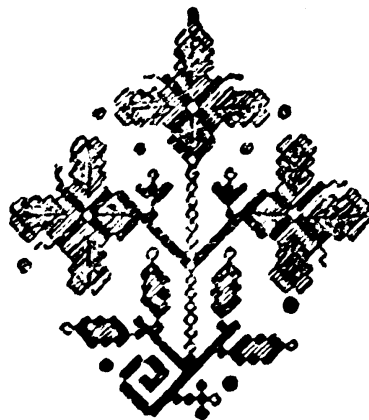
Ἡ συμβολὴ τῶν δικαστικῶν στήν ἄνοδο τῆς ποιοτικῆς στάθμης τῶν Συμβουλίων, ἦταν σημαντικὴ. Τὸ ἦθος τους, ἡ νομικὴ κατάρτησις καὶ ἡ πείρα τους, ἡ ἔλλειψις συναισθηματισμοῦ τοῦ τόνου στὶς προθέσεις τους—ἂν κι' αὐτὸ πολλὰς φορὰς δὲν εἶναι ἐποικοδομητικὸ στοιχεῖο γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση καταστάσεων ὅπου συνυφαίνεται ὁ ψυχολογικὸς παράγοντας—ἐξασφάλιζαν τὴν ἀμεροληψία τῆς κρίσεως καὶ τὴν ἀπονομὴν δικαιοσύνης. Γι' αὐτὸ ὁ ἀποκλεισμός τους μπορεῖ νὰ ἀποβῆ ἐπιζήμιος γιὰ τὰ Ἑπηρεσιακὰ Συμβούλια. Φυσικοί, βέβαια, φορεῖς τῆς διοικήσεως εἶναι τὰ στελέχη ποῦ προέρχονται ἀπὸ τὴν ἴδια ὑπαλληλικὴ οἰκογένεια, καὶ σ' αὐτὸ, νομίζω, κατατείνει ἡ πρόθεσις τοῦ νομοθέτου. Μὲ τὴν προϋπόθεσιν ὅμως νὰ ἔχουν ἐξασφαλισθῆ ὅλες οἱ προϋποθέσεις γιὰ τὴν τυπικὴ καὶ—κυρίως—οὐσιαστικὴ ἄσκησιν τῆς ἐξουσίας.

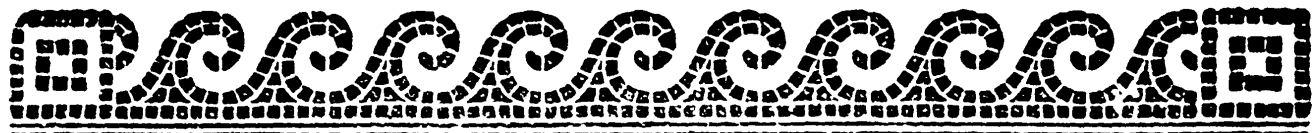
Η'.—ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Τὸ κείμενο τοῦ νομοσχεδίου γιὰ τὴν Ἐκπαιδευτικὴν μεταρρύθμισιν ἄ-

ποτελεί, αναμφισβήτητα, ένα σημαντικώτατο βήμα για να στηριχθῆ ἡ Παιδεία τοῦ Ἐθνους πάνω στα δεδομένα ποὺ συγκροτοῦν οἱ ἀνάγκες τῆς ζωῆς, οἱ ἀπαιτήσεις τῶν καιρῶν, οἱ σύγχρονοι προσανατολισμοὶ μας καὶ ἡ εἰθύνη τοῦ μέλλοντος. Ὑπάρχει, σήμερα, στὴ χώρα μας στὸν τομέα τῆς Παιδείας ἓνα πρόβλημα, ποὺ ἀπαιτεῖ κραυγαλέα τὴ λύση του, γιατί εἶναι ἀπόλυτα συναρτημένο μὲ τὴν ἴδια μας τὴν ἐπιβίωση. Τὸ νομοσχέδιο ποὺ κατέθηκε στὴ Βουλὴ ἀντιμετωπίζει στὸ σύνολό του ἀποτελεσματικὰ τὴν κατάσταση. Καθένας, βέβαια, ἔχει καὶ δικά του ἐπιχειρήματα γιὰ τὴν ἐπίλυση τοῦ προβλήματος. Μέσα σ' αὐτὰ ὑπάρχουν καὶ γόνιμες ἀπόψεις ποὺ μποροῦν νὰ ἐπιφέρουν σημαντικὲς βελτιώσεις στὸ νομοσχέδιο. Οἱ ἀρμόδιοι, ὡς σταθμίσουν τὰ πράγματα καὶ ὡς ἐπιλέξουν ἀπὸ τὰ ἐπιχειρήματα τῶν συζητητῶν, ἐκεῖνα ποὺ μποροῦν νὰ προσθέσουν ἀποχρώσεις ποιότητος στὸ οἰκοδόμημα ποὺ ἀνεγείρεται.

ΦΩΤΗ Ι. ΜΑΝΟΥ

ΑΠΟ ΤΟ Η Π Ε Ι Ρ Ω Τ Ι Κ Ο Ν 1912 - 1913

Εύρισκόμεθα εἰς τὰ μέσα Νοεμβρίου καὶ οἱ Ἕλληνες μακρὰν τοῦ νὰ ἀπειλοῦν τὰ Ἰωάννινα περὶ ἐσφιγγόν ὄλο καὶ περισσότερο τὰς τουρκικὰς θέσεις. Ἡ ἐπίδειξις εἰς Β. Ἡπειρον ἀπέτυχεν. Συνεργοῦντος καὶ τοῦ καιροῦ ὁ πόλεμος μετεβλήθη εἰς πόλεμον χαρακωμάτων. Αἱ ἐπιχειρήσεις ἀπετελ-
ματώθησαν καὶ ὁ στρατὸς ἤρχισε νὰ κοπιάζῃ ψυχολογικῶς. Ἦτο καιρὸς διὰ μεγάλας ἀποφάσεις, ἀλλὰ ἀπὸ παντοῦ προεβάλλοντο προσκόμματα.

Ὁ πόλεμος εἰς τὴν Μακεδονίαν ἔληξε μὲ πλήρη νίκην τῶν Ἑλλήνων. Μὲ τὴν κατάληψιν τῆς Θεσσαλονίκης, ἣτις παρ' ὀλίγον νὰ περιέλθῃ εἰς τοὺς Βουλγάρους, ὁ στρατὸς τῆς Μακεδονίας ἦτο ἐλεύθερος νὰ δράσῃ ἀλαχοῦ καὶ συγκεκριμένως εἰς τὴν Ἡπειρον.

Καὶ ἦτο ἀκριβῶς ἡ κατάλληλος στιγμή. Ἡ κυβέρνησις ἐζήτηε ἀπὸ τὸν Σαπουτζάκην κατάληψιν τῶν Ἰωαννίνων. Ἀλλὰ ἡ κυβέρνησις δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιβληθῇ εἰς τὸν Διάδοχον Κων/νον.

Καὶ ὁ Διάδοχος ἤρνεϊτο πεισμόνως τὴν ἀποστολὴν στρατοῦ εἰς Ἡπειρον. Τοῦτο δὲ διότι ἐθεώρει δευτερεῦον θέατρον ἐπιχειρήσεων τὸ Μπιζάνι. Τὴν 24 Νοεμβρίου 1912 ἐτηλεγράφηε εἰς τὰς Ἀθήνας:

«Θεωρῶ Ἰωάννινα δευτερεῦον θέατρον ἐπιχειρήσεων, τοῦ πολέμου κοιθησομένου πρὸς ἀνατολὰς. Συγκέντρωσις μεγάλων δυνάμεων ἐν Ἡπίρῳ εἶναι ἀσύμφορος. Ἐὰν ἐξακολουθήσῃ ὁ πόλεμος πρέπει νὰ παραιτηθῶμεν ἐκ πολιορκήσεως Ἰωαννίνων καὶ ἐπανέλθωμεν εἰς ἀρχικὸν σχέδιον ἀπλῆς ἐπιτηρήσεως καὶ ἀπασχολήσεως τοῦ ἐν Ἡπίρῳ τουρκικοῦ στρατοῦ.

ΚΩΝ/ΝΟΣ ΔΙΑΔΟΧΟΣ»

Ἐδῶ λοιπὸν παρατηροῦμεν μίαν καθαρὰν διχογνωμίαν τοῦ Διαδόχου καὶ τῆς κυβερνήσεως. Κρίνοντες σήμερον τὰ πράγματα εἶμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ καταλογίσωμεν σφάλμα εἰς τὸν Διάδοχον διὰ τὴν ἄποψιν του αὐτῆν. Καὶ ἐσφυλε πράγματι ὁ Διάδοχος διότι τὰς ἐπιχειρήσεις ἐν Ἡπίρῳ τὰς ἐθεώρει μόνον ἀπὸ στρατιωτικῆς σκοπιᾶς καὶ οὐχὶ καὶ ἀπὸ πολιτικῆς τοιαύτης. Καὶ ἡ πολιτικὴ κατάστασις διὰ τὴν Ἡπειρον ἦτο κρίσιμος. Ἡ δραματικὴ ἐπίκλησις ἀπὸ τὸν εὑρισκόμενον εἰς Λονδίνον Βενιζέλον ἦτο πάντοτε ἡ ἴδια: «Ἐνισχύσατε πάσῃ δυνάμει τὸν στρατὸν Ἡπίρου». Ἐζήτηε βοήθειαν ἀπὸ μίαν στρατιωτικὴν νίκην διὰ τὰς δυσκόλους πολιτικὰς μάχας ποῦ ἐδιεδε μόνος. Ἐβλεπεν Ἐκεῖνος ὅσον οὐδεὶς ἄλλος τὰς παρασκηνιακὰς ἐνεργείας τῶν μεγάλων δυνάμεων διὰ τὴν δημιουργίαν Ἀλβανικοῦ κράτους πε-

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 383.

ριλαμβάνοντος τὰ Ἰωάννινα καὶ τὴν Σκόδραν ἐφ' ὅσον παρετίετο ἡ πολιορκία τῶν δύο τούτων πόλεων. Ἀπὸ τὴν Βιέννην, διὰ τοῦ Ἑλληνος πρεσβευτοῦ, ἔφθανεν ἡ ἀπαισιόδοξος πληροφορία: «*Ἡ παράτασις τῆς πολιορκίας Σκόδρας καὶ Ἰωαννίνων, ἐνισχύει τὴν Αὐστριακὴν κυβέρνησιν εἰς τὴν πρόθεσιν τῆς νὰ περιλάβῃ τὰς δύο ταύτας πόλεις εἰς τὴν Ἀλβανίαν*». Τὸ ἐπιτυχὲς ἀποτέλεσμα τῆς διπλωματικῆς μάχης τοῦ Βενιζέλου ἦτο ἀμφίβολον μὲ τὴν ἰδίαν στρατιωτικὴν κατάστασιν εἰς τὸ μέτωπον τῆς Ἠπείρου. Τὸ ἔθνος ἐδοκιμάζετο. Τὸ ἕτερον σκέλος τῶν ἐπιχειρήσεων—ἡ Ἠπειρος—ἠπειλεῖτο μὲ ἀποτυχίαν. Δι' αὐτὸ ἐζητοῦσεν ἐπιμόνως κατάληψιν Ἰωαννίνων, ἀλλὰ καὶ Μοναστηρίου. «*Ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει ἢ ἐνδεικνυομένη ἡμῶν ἐνέργεια ἐν Θράκῃ πρόκειται νὰ γίνῃ ἀφορμὴ ἐπιβραδύνσεως ἐνεργείας κατὰ Μοναστηρίου καὶ Ἰωαννίνων*» ἔλεγεν.

Τὸ στρατιωτικὸν ἐπιτελεῖον τῆς Θεσσαλονίκης εἶχεν ἀντίθετον ἄποψιν ἀπὸ τὸ πολιτικὸν τῶν Ἀθηνῶν. Εἰς τὰς κρισίμους ταύτας διὰ τὸ ἔθνος στιγμὰς ἔλιπεν ἡ θερμὴ συνεργασία πολιτικῆς καὶ στρατιωτικῆς ἡγεσίας. Διατι ὁ Κωνῖνος ἦτο ἐπιφυλακτικὸς διὰ τὴν ἀποστολὴν στρατοῦ ἐν Ἠπείρῳ: «*Ἐνήργει ἐντελῶς ἐκ πεποιθήσεως στρατιωτικῆς ἢ ἔβλεπεν δυσαρέστως ὅτι ἡ δόξα ἐνὸς μεγάλου κατορθώματος θὰ περιήρχετο εἰς ἄλλον*»; ὅπως σημειώνει καὶ ὁ Βεντήρης μὴ δυνάμενος καὶ ἐκεῖνος νὰ δώσῃ ἀπάντησιν. Πρέπει νὰ ἀποδοθῇ τοιαύτη μικροψυχία εἰς τὸν Κωνῖνον; Πάντως γεγονὸς εἶναι ὅτι ἡ κυβέρνησις παρέλυε πρό τῆς ἀρνήσεως τοῦ Διαδόχου νὰ ἀποστείλῃ στρατόν. Καὶ ἀκόμη περισσότερο εἰς τὸ ἐρώτημα αὐτὸ δίδει ἀπάντησιν ὁ ἴδιος ὁ Κωνῖνος ὅταν διὰ πολιτικοῦ τεχνάσματος τῆς κυβερνήσεως θὰ γίνῃ καὶ ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ Ἠπείρου. Τότε ὄλαι αἱ ἐπιφυλάξεις τοῦ Κωνῖνου θὰ διαλυθοῦν. Καὶ ὄχι μόνον αὐτό. Θὰ ἀντιστραφοῦν καὶ οἱ ὄροι. Ἐνῶ ἕως πρὸ μικροῦ ἠρνεῖτο, τώρα θὰ ζητῇ τὴν μεταφορὰν ὀλοκλήρου τοῦ στρατεύματος εἰς Ἠπειρον. Καὶ ἰδοῦ: «*Θεσφίνκη 31/12/12. Κύριον Κορομηλῶν Ἀθήνας. Ἐπειδὴ μοὶ ἀνετέθη ἡ διοίκησις ἀμφοτέρων τῶν στρατῶν, μοὶ ἐπιβάλλεται νὰ σκεφθῶ περὶ τῶν μέσων ἅτινα θὰ καταστήσουν ὅσον τὸ δυνατόν βεβαιότεραν τὴν ἐκβασιν τῆς νέας ἐπιχειρήσεως ἐν Ἠπείρῳ, τὴν ὁποίαν ἀναλαμβάνω διὰ λόγους ἐθνικοὺς καὶ διὰ λόγους, δὲν τὸ ἀποκρίπτω, προσωπικοὺς. Διὰ τοῦτο ἐπιμένω εἰς ἀποστολὴν πρώτης μεραχίας. Ἐὰν τὸ ἔπονοργικὸν συμβούλιον προβλέπει σύγκρουσιν ἐπικειμένην μὲ Βουλγάρους, νὰ μοῦ τὸ εἴπη καθαρά, ὁπότε καὶ θὰ μείνω ἔνταῦθα—Κωνῖνος Διάδοχος*». Ὅταν ἔφθασεν ὁ Κωνῖνος εἰς τὴν Ἠπειρον ἀντελήφθη πλέον σαφῶς εἰς ποίαν δεινὴν θέσιν εὕρισκετο ἡ ἡγεσία καὶ ὁ στρατός. Ἀντελήφθη ἰδίους ὄμμασι ὅλας τὰς ἐλλείψεις. Εἰς τηλεγραφικὰς ἀναφορὰς ζητεῖ νὰ τοῦ στείλουν ὅ,τι ἐκεῖνος ἠρνεῖτο: Στρατόν. Τὴν 14 Ἰανουαρίου 1913 πληροφορεῖ τὴν κυβέρνησιν ὅτι «*γίνεται αἰσθητὴ ἡ ἐλλείψις τῆς 1 μεραχίας*». Τώρα ὅμως εἶναι ἀκόμη ἡ ἀρχὴ τῆς ἀρχηγίας του εἰς τὴν Ἠπειρον. Δὲν ἔχουν περάσει παρὰ μόνον τέσσαρες ἡμέραι ἀφ' ὅτου ἔφθασεν. Ὅταν θὰ ἔλθῃ ὁ καιρὸς τῆς ἀναδιοργανώσεως—καὶ θὰ ἔλθῃ πολὺ γρήγορα—τότε θὰ παρουσιασθῇ ὀξύτατον τὸ πρόβλημα τῆς ἐλλείψεως ἀνδρῶν καὶ μέσων. Πολλαὶ μονάδες ὑφίστανται μόνον κατ' ἀριθμὸν καὶ ὀνομασίαν. Καὶ πάλιν θὰ τεθῇ τὸ θέμα τῆς ἐνισχύσεως τοῦ στρατοῦ καὶ τὴν φορὰν αὐτὴν θὰ ξεπεράσῃ κάθε ὄριον. Θὰ ζητηθῇ ἡ μεταφορὰ ὀλοκλήρου τοῦ στρατεύματος πού εὕρισκεται εἰς Μακεδονίαν. Τὴν 21 Ἰανουαρίου 1913, ἕναν ἀκριβῶς μῆνα πρὶν πέσουν τὰ Ἰωάννινα, ἀπαντῶν ὁ Διάδοχος πρὸς τὴν κυβέρνησιν, μεταξὺ ἄλλων λέγει καὶ τὰ ἐξῆς:

«... Ὅσον ἀφορᾷ τὸ πολιτικὸν ζήτημα Ἠπείρου ἀφοῦ τοσαύτην ἔχει

διὰ τὴν πολιτικὴν σπουδαιότητα ἢ ἔκβασιν τῶν ἐδῶ ἐπιχειρήσεων, ἔδει πρὸς ταχίστην καὶ ἀσφαλῆ λύσιν αὐτοῦ νὰ συγκεντρωθῶσιν ἐδῶ ἅπασαι αἱ ἀπρακτοῦσαι ἐν Μακεδονίᾳ στρατιωτικαὶ δυνάμεις, τοῦτο ἐπιβάλλει ὀρθὴ τετραγωνικὴ. Ἄλλως ἢ Ἑλλὰς διαμοιράζονσα τὰς δυνάμεις τῆς ὅπως ἐπιδιώξῃ συγχρόνως δύο πολιτικοὺς σκοπούς, ἕνα ἐν Μακεδονίᾳ ὑπερισχύσεως ἐναντι τῶν συμμάχων τῆς καὶ ἕτερον ἐν Ἠπείρῳ, ὅπως κατισχύσῃ τῆς πολιτικῆς τῶν δυσμενῶν αὐτῇ Μεγάλων Δυνάμεων, δύναται νὰ χάσῃ καὶ τὰ δύο. Κατόπιν τούτων ἡ Κυβέρνησις ἄς ἐξετάσῃ τί συμφέρει εἰς τὸ Κράτος πολιτικῶς περισσότερον ἢ δι' ἀναγκῆς κατάληψις τῶν Ἰωαννίνων, ἢ ἢ διὰ τῆς βίας ἄλωσις οὐτῶν, ἐὰν δὲ προτιμᾷ τὸ τελευταῖον τότε ἄς ἐξαγάγῃ καὶ τὸ ἀναγκαῖον στρατιωτικὸν πόρισμα, ἢτοι τὴν ἐδῶ συγκέντρωσιν τοῦ πλείστον μέρους τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ πρὸς ταχίστην ἀσφαλῆ ἐπίτευξιν αὐτοῦ.....».

Αἱ πραγματικαὶ ἀνάγκαι ἐπέβαλον σῶφρωνας λύσεις.

* * *

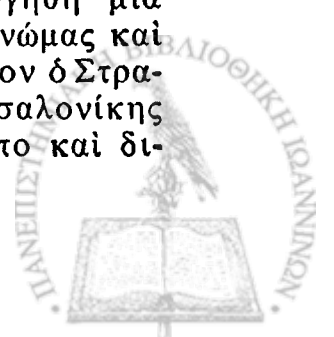
Τὸ θέμα τῆς ἐνισχύσεως τοῦ στρατοῦ—Ἠπείρου ὑφίστατο ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τῶν ἐχθροπραξιῶν. Ἡ ἐνεργὸς ἄμυνα ἣτις ἐτάχθη ὡς ἀναστολὴ τοῦ στρατεύματος ἐγκατελείφθη εὐθὺς ὡς ἤρχισαν αἱ ἐπιχειρήσεις. Καὶ ἡ ἐπιθεσις προϋποθέτει ἰσχὺν ἀπὸ ἐκεῖνον ὅστις τὴν ἀναλαμβάνει. Ἡ νέα κατάστασις εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἀνατροπὴν ἐξ ὀλοκλήρου ὅλων τῶν ὑπολογισμῶν καὶ στρατιωτικῶν ἐνεργειῶν, αἵτινες ἀπέρρεον ἀπὸ τὸ ἀρχικὸν σχέδιον ἐνεργείας. Στρατὸς καὶ μέσα δὲν ὑπῆρχον. Φυσικὸν ἦτο μέσα εἰς αὐτὴν τὴν ἀγχώδη κατάστασιν νὰ ὑπάρξουν καὶ διαφωνίαι καὶ νευρικότητες καὶ πειθαρχικαὶ παρεκτροπαί. Καὶ μέσα σ' αὐτὴν τὴν ἀβεβαιότητα ἢ σταθερότης, ἢ ψυχραιμία καὶ ἡ ὑπακοή τοῦ Σαπουντζάκη πρὸς τὴν κυβέρνησιν ἀπόδιωχεν τὴν καταστροφὴν.

ΟΛΟΙ ΕΙΧΟΝ ΚΑΙ ΑΠΟ ΜΙΑΝ ΙΔΕΑΝ

Ὁ στρατὸς στὴν Ἠπειρο μετὰ τὰ μέσα Νοεμβρίου περιέπεσεν εἰς μίαν ἐπικίνδυνον ἀδράνειαν. Ὅλος ὁ μετέπειτα χρόνος μέχρι τῆς 21 Φεβρουαρίου 1913 δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς χρόνος πολιορκίας. Ἡ αἰσιόδοξος ψυχολογία τοῦ στρατεύματος ἐδοκιμάζετο σκληρῶς. Οἱ ἀξιωματικοὶ καὶ οἱ ὀπλίται τῶν μονάδων ἦσαν βεβαρυμένοι μὲ τὸ αἶσθημα τῆς ἀποτυχίας. Ἡ ἐξουθενώσις καὶ αἱ ἀφάνταστοι ταλαιπωρίαὶ ἐπηύξανον τὴν δυστυχίαν των. Ἐξ ἄλλου οἱ νεοφερμένοι—αὐτοὶ ποὺ ἦλθον καὶ ἐκεῖνοι ποὺ θὰ ἠκολούθουν—εἶχον νωπὰς τὰς δάφνας εἰς τὰ μέτωπά των, Μὲ τὸ ἀγέρωχον ὕφος τοῦ νικητοῦ καὶ μὲ νοοτροπίαν ὑπεροπτικὴν ἔβλεπον τοὺς συναδέλφους των εἰς τὴν Ἠπειρον ὑποδεεστέρους. Ἐπόμενον ἦτο νὰ τὰ θεωροῦν ἀπὸ ἄλλην σκοπιᾶν τὰ γεγονότα. Συνηθεισμένοι στὴν καλλιεργηθεῖσαν ἐν Μακεδονίᾳ ιδέαν ὅτι ἡ ἡγεσία τοῦ στρατοῦ Ἠπείρου εἶναι παντελῶς ἀνίκανος νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὴν ἀποστολὴν τῆς, δὲν ὑπελόγιζον καὶ πολὺ τὴν παρουσίαν τῆς.

Δι' αὐτὸ ἐθεώρουν τὸ στρατηγεῖον Θεσσαλονίκης ὡς φυσικὸν ἀρχηγόν.

Μεταξὺ τῶν δύο τούτων σκελῶν τοῦ στρατεύματος ἐδημιουργήθη μιὰ διαφορετικὴ ψυχολογία, ἡ ὁποία ἐκδηλώθηκε ἀπόλυτα εἰς τὰς γνώμας καὶ ἀντιλήψεις ποὺ εἶχον γιὰ τὸν πόλεμον αὐτὸν οἱ Ἀρχηγοί. Εἰδικώτερον ὁ Στρατὸς Θεσσαλίας μετὰ τὴν νικηφόρον προέλασιν τοῦ μέχρι Θεσσαλονίκης ἐντὸς εἰκοσαήμερου ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐπιχειρήσεων, ἠσθάνετο καὶ δι-

καίως ένα αίσθημα άνωτερότητος και ύπερρηφανείας. Οί ήγήτορες τοῦ Στρατοῦ αὐτοῦ ἐνόμιζον ὅτι ὁ Στρατὸς Ἡπειροῦ ἢ μάλλον ἢ ήγεσία του ἦτο ἀνίκανος νὰ φέρη εἰς πέρας τὴν ἀποστολὴν ποὺ ἀνέλαβεν. Λησμονοῦσαν ὅμως οἱ ἴδιοι ήγήτορες ὅτι αἱ συνθήκαι εἰς τὰ δύο αὐτὰ μέτωπα δὲν ἦσαν ἴδιες. Καὶ ὄχι μόνον αὐτό, ἀλλὰ καὶ οἱ ἀντικειμενοικοὶ σκοποὶ ἐξ ἀρχῆς ἦσαν διαφορετικοί. Καὶ ἀκόμη περισσότερο, ὅπως γίνεται παραδεκτόν, ὁ στρατὸς Θεσσαλίας δὲν ἔδωσεν καμμίαν ἐξιόλογον μάχην μέχρι τὴν Θεσσαλονικὴν πλὴν ἐκείνης τῶν Γιαννιτσῶν. Ἄλλὰ καὶ κατ' αὐτὴν καὶ ὅταν οἱ Ἕλληνες εἰσῆρχοντο νικηταὶ εἰς τὰ Γιαννιτσᾶ ἀπὸ τὰ ὑπερκείμενα ὑψώματα τῶν Ἀμπελιῶν καὶ τοῦ Πυλωρυγίου ἐδημιουργήθη τόσος συνωστισμὸς καὶ τοσαύτη ἀναταραχὴ καὶ ἀταξία ἐπεκράτησεν, ὥστε νὰ μὴν δυνηθῆ οὐδὲ εἰς στρατιώτης νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν ἐπιβαλλομένην εἰς τὰς περιπτώσεις ταύτας καταδίωξιν τοῦ ἐχθροῦ. Ὅλα αὐτὰ ὅμως οὐδεὶς τὰ ἐσκέπτετο ἀφοῦ ἡ Θεσσαλονικὴ πλεον ἦτο εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων. Καὶ τὰ Γιάννινα εὐρίσκοντο ἀκόμη ὑπὸ τὸ τουρκικὸν πέλμα. Ἐφταιγε λοιπὸν ἡ ήγεσία. Ἡ παρουσία της κατέστη σκιώδης.

Ὁ ὑποστράτηγος Μοσχόπουλος ποὺ ἠκολούθησεν τὴν Μεραρχίαν τοῦ Καλάρη στὴν Ἡπειρο, διοικητὴς τῆς IV μεραρχίας, ἀπηυθύνετο εἰς τὸν διάδοχον μὲ αὐτὰ τὰ λόγια:

«Λευκάς 24—12—12 Ἀρχηγὸν Στρατοῦ Μακεδονίας.

Θεσσαλονικὴν

Ἀπὸ τῆς συγκεντρώσεως IV Μεραρχίας οὐδεμία πολιτικὴ ἐπιχειρήσις πρόκειται νὰ γίνῃ ἐλλείψει θάρρους παρ' ἀρμοδίων. Ὁ σήμερον στρατὸς ἀνέροχεται εἰς τριάκοντα χιλιάδας, οὐδεὶς ἀντικειμενικὸς σκοπὸς ὑπάρχει ἀπέναντι ἐχθροῦ, ὅστις δὲν ὑπερβαίνει τὰς εἴκοσι χιλιάδας, οὗ τὸ ἥμισυ ἀποτελεῖται ἀπὸ φυγάδας καὶ ὅστις ὑπέστη πανικὸν ἐν Μακεδονίᾳ. Ἀπὸ τῆς ἀφίξεώς μου εἰς Ἡπειροῦν οὐδὲν ἕτερον ἐνεργητικὸν παρὰ τυφελιοβολισμοὶ καὶ πυροβολισμοὶ νυχθημερὸν ἀσκόπως καὶ μὲ κατανάλωσιν ἀτελειστικῆν πυρομαχικῶν, οἱ δὲ ἐκτὸς μάχης ἐπὶ μίαν ἑβδομάδα ἀνῆλθον εἰς 15 ἢ 20, ὧν 12 ἐβλήθησαν τυχαίως εἰς τοὺς καταυλισμοὺς καὶ τοῦτο πάντα διότι ἀναμένεται ἢ ἐλπίζεται ἢ ἀναχωρῆ, ἐνῶ μία θαρραλέα καὶ τακτικὴ πολεμικὴ ἐπιχειρήσις συγχρόνως ἐκ τοῦ δεξιοῦ κέρατος, τοῦ ἀριστεροῦ καὶ τοῦ μετώπου θὰ φέρῃ ἀφεύκτως τὴν πτώσιν τῶν Ἰωαννίνων. Ἡ σημερινὴ κατάστασις τηρεῖ τὸν στρατὸν μὲ ἠθικὸν ἔξοχον, ἢ κατάστασις..... εἶναι ἀτελεισμένη καὶ ἐκνευριστικὴ, ὑπὲρ τὰς 18 χιλιάδας στρατοῦ τῆς II καὶ IV Μεραρχίας εὐδοσκοῦνται ἐντὸς λάκκων Χάνι Ἐμὶν Ἀγᾶ καὶ Φτελιᾶς ἐντὸς μιᾶς χοάνης μὲ μέτωπον οὐχὶ πλεον τῶν πεντακοσίων μέτρων. Μοσχόπουλος».

Ἡ ἀναφορὰ αὐτὴ καταλογίζει ἔλλειψιν θάρρους εἰς τὸν ἀρχηγόν. Περιέχει ὅμως καὶ προτάσεις διεξαγωγῆς τοῦ ἀγῶνος. Καὶ ἀντὶ νὰ ἀπευθυνθῆ πρὸς τὸν Σαπουντζάκην, ἀπευθύνεται ἀπ' εὐθείας καὶ προσωπικῶς πρὸς τὸν Διάδοχον. Ἄλλὰ ἐν πάσῃ περιπτώσει ἡ ἀναφορὰ αὐτὴ—καίτοι ἀγνοοῦσα τὸν ἀρχηγόν—ἦτο ἀναφορὰ στρατηγοῦ ἔχοντος δεσμοὺς στενωτάτους μὲ τὸν Διάδοχον καὶ ποὺ ἐπίστευεν ὅτι πρέπει νὰ τοῦ κάμῃ γνωστὴν τὴν ἀποψίν του. Ἄλλὰ μὲ τὴν ἀπίθανη ἀναφορὰ τοῦ λοχαγοῦ Παπαβασιλείου πρὸς Δούσμανην τί νὰ σκεφθῆ κανεὶς δὲν ξεύρει. Τοσαύτη ἦτο ἡ ἀνυποληψία τοῦ ἀρχηγοῦ Ἡπειροῦ; Ἀπὸ τὰς διαφόρους ταύτας ἀναφορὰς καὶ ἐνεργείας

των ήγητόρων και λοχαγών ἀκόμη, εὐκολον εἶναι νὰ ἀντιληφθῆ κανεὶς τὴν δεινὴν θέσιν εἰς ἣν περιήρχετο ὁ ἀρχηγός.

Φρονῶ πῶς πρέπει νὰ μεταφερθῆ αὐτούσιον τὸ κείμενον αὐτῆς τῆς ἀναφορᾶς λόγῳ τοῦ ἀσυνήθους βεβαιότητος, ὕφους, τῶν ἀπιθάνων χαρακτηρισμῶν καὶ τῆς ἀνεξηγήτου ἐμπαθείας. Ἴδου:

«Χάρι Ἐμὴν Ἀγα 11—12—12 Συν/χην Δούσμανην

Θεσσαλονίκη

Συνταγματάροχα μου

Πρὸ ὀλίγου σᾶς ἐτηλεγράφησα ἐλθὼν ἐπίτηδες ἐκ τοῦ καταυλισμοῦ μου, ὅτι οὐδεμίαν ἔχω γνώσιν παρὰ τοῦ Γρίβα πρὸς τὸν Ὑπουργὸν τῶν Στρατιωτικῶν σταλέντος τηλεγραφήματος. Ἐξήτησα τὸν Γρίβαν παραμένοντα εἰς Φιλιπιάδα νὰ ὁμιλήσω τηλεφωνικῶς ἀλλ' ἀπουσιάζει ἀγνωστον ποῦ. Μοῦ εἶπαν ὅτι δὲν δύναται..... Ὑποπτεύομαι μήπως ἀπεστάλη εἰς Ἀθήνας λόγῳ τῆς δυσχερείας τῆς ἐδῶ καταστάσεως. Ἡ κατάστασις τῶ ὄντι εἶναι δυσχερεστάτη, ἀλλὰ πρὸ πολλοῦ. Σήμερον ἐπεδεινώθη μέχρι τοῦ ἀπροχωρήτου. Ἀντιληφθεὶς ταύτην ἐσκέφθην πρὸ μιᾶς καὶ πλέον ἑβδομάδος νὰ τὴν καταστήσω γνωστὴν εἰς τὸν Βενιζέλον τηλεγραφῶν πρὸς τὸν Μεταξᾶν. Ἀλλὰ πῶς νὰ τὸ πράξω; Τηλεγραφικῶς εἰς ποίαν γλῶσσαν; Κρυπτογραφικῶς μόνον θὰ ἠδυνάμην, ἀλλὰ δὲν ἔχω κλεῖδα. Ἐπειτα δὲν εἶναι δεκτὰ τηλεγραφήματα ἄνευ λογοκρισίας. Ἀπειάνθην πρὸς τὸν Γρίβαν διὰ νὰ ἐξεύρωμεν μέσον νὰ παραστήσωμεν τὴν ἄμεσον ἀνάγκην τῆς συνάψεως ἀνακωχῆς, ἀλλ' ἐκεῖνος εἶπε ὅτι δὲν δύναται ν' ἀναλάβῃ τὴν εὐθύνην ταιαύτης ἐπεμβάσεως. Οὐδὲν πλέον. Τότε ἔγραφα (τὸ μόνο ποῦ ἠδυνάμην) ταχυδρομικῶς καὶ πρὸς τὸν Γιάννην (1) εἰς Λονδίνον καὶ πρὸς τὸν Νίδεο Ἀθήνας παριστῶν τὸ ἐξόχως ἐπεῖγον τῆς ἀνάγκης τῆς συνάψεως ἀνακωχῆς. Τὰ πράγματα ὅλον ἐπεδεινούντο ἐν τῷ μεταξύ, ἔγραφα μετὰ τρεῖς ἡμέρας καὶ ἐκ δευτέρου. Σήμερον τὰ πράγματα κατέστησαν κρισιμώτατα. Ἐγραφα καὶ ἐκ τρίτου πρὸς τὸν Νίδεο. Θέλου νὰ μᾶς ἐνθαρρύνουν μὲ τὴν ἔλευσιν δύο Μερ/χιῶν εἰς ἐνίσχυσίν μας εἰς στιγμὴν ὅπου ἀπλῆ περέλασις τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ δύναται νὰ καταστρέψῃ ὀλόκληρον τὸν στρατὸν Ἡπείρου. Θὰ ἦτο μακρὸν νὰ σᾶς ἐξιστορήσω τὰ τῆς διευθύνσεως τῶν ἐδῶ ἐπιχειρήσεων. Εἶναι νὰ τραβᾷ κανεὶς τὰ μαλλιά του. Οὐδὲ ἀρχηγία καὶ ἐπιτελεῖον παραφόνων θὰ διηύθυνεν οὕτω. Κατώρθωσε διὰ τῆς ἐξόχου στρατηγικῆς του νὰ ρίψῃ ὀλόκληρον τὸν ἐδῶ στρατὸν εἰς μίαν γραμμὴν..... εἰς τὰς κορυφὰς ἀποτόμων καὶ βραχυδῶν ὀρέων ὑπὸ τὸ πῦρ τῶν ἔχθρικῶν φρουρῶν εἰς δεκαήμερον συνεχῆ, νυχθημερὸν ἀγῶνα. Εἶναι πιστὴ εἰκὼν ὅταν σᾶς εἶπω ὅτι οἱ ἄνδρες καθ' ὅλον αὐτὸ τὸ διάστημα δὲν μετεκινήθησαν τῶν θέσεών των μάχης. Ἐκαστος ὀπισθεν ἐνὸς λίθου ἔτρωγεν, ἔπινεν, ἐκοιμᾶτο (δὲν ἔκανε δηλ. κανὲν ἀπὸ τρία) μὲ τὸν δάκτυλον ἐπὶ τῆς σκανδάλης εἰς τὸ ἐντελὲς ὑπαιθρον διότι πῶς νὰ κάμῃ χρῆσιν τοῦ ἀντισκήρου; Πῶς νὰ κινηθῆ, κοῦ πᾶσα ἐμφάνισις ἐδέχετο ἐκ τῶν ἀντικρυνῶν Τσουγγαρίων ὁμοβροντίαν ἐκ τῶν Τουρκαλβανῶν; Ὑπὸ τὸν τίτλον τῆς περισχέσεως, περιορισθῆμεν ἢ μᾶλλον καθηλώθημεν παρὰ τῶν τηλεβόλων τοῦ ἐχθροῦ, ἐναντίον τῶν ὁποίων τὰ δικά μας ὀρειβατικὰ ἦσαν γελοῖον ἄθυρμα, τὰ δὲ πε-

(1) Ἐννοεῖ Λοχαγὸν Μεταξᾶν

δυνά δὲν εἶχον σημεῖον ἐξόδου εἰς τὸ ἔδαφος, δεχόμενοι ὀδριακῶς ἐπιθέσεις. Ἡ κατάσταση αὕτη ὡς ἦτο ἐπόμενον ἐξήντησε καὶ σώματα καὶ νεῦρα καὶ γῆς τέλος ἐξεδιώχθησαν οἱ ἡμέτεροι ὑπὸ τῶν βαρῶν ἐχθρικών τηλεβόλων με ἐξήντημένον ἠθικῶν, ἀνίκαντοι πλέον πρὸς πᾶσαν πολεμικὴν ἐνέργειαν, ἀφοῦ δὲ ἐκάστην ἡμέραν προσέφεραν καὶ μίαν ἐκατόμβην τραυματιῶν πλὴν τῶν νεκρῶν, διότι πράγματι τὰ δύο Σύντα (τὸ τρίτον εὐρίσζεται εἰς Χίον) εἶχον περὶ τοὺς 1000 τραυματίας μόνον, ἀγνώστους νεκρούς καὶ ἀσθενεῖς, τὰ δὲ στελέχη λίαν ἠραιωμένα εἰς Ἀξιωματικούς ἰδίᾳ. Ἡ κατάσταση πρὶν ἔτι φθάσῃ εἰς τὸ σημεῖον αὐτό, παρεστάθη δι' ἐπανελλημένον ἀναφορῶν καὶ προφορικῶν καὶ ἐγγράφων παρὰ τῆς Μεραρχίας πρὸς τὸν Ἀρχηγόν, ὅστις ὅμως ἔπαυε φαίνεται πλήρη ἀμβλύτητα αἰσθήσεων καὶ ἐφαίνετο ὡς νὰ ἤκουεν ὀστειότητος ἢ ἀπάντησίν του ἦτο στερεότυπος νὰ τηρήσουν τὰς θέσεις των καὶ ὅταν ἡ κατάσταση ἤρχισεν ἐπιδεινουμένη καταφανῶς τότε προσέθετε νὰ τηρήσουν τὰς θέσεις των δι' ὀλίγας ἔτι ἡμέρας, διότι θὰ γίνῃ ἀνακωχή. Τὸ μεγαλύτερον του ἐγκλημα εἶναι ὅτι ἀπέκρουτε τὴν ἀληθῆ κατάσταση ἀπὸ τὴν Κυβέρνησιν ἢ μᾶλλον ἐπληροφόρει ψευδῶς καὶ ἔκαμε νὰ πιστεῖται καὶ ὁ κόσμος καὶ ἡ Κυβέρνησις ὅτι θὰ ἐκνοήενε τὰ Ἰωάννινα. Καὶ ὅταν ἀκόμη προσέκρουσεν εἰς τὸ ἀνυπερβλήτον τεῖχος τῶν Φρουριακῶν τῶν Ἰωαννίνων καὶ ἐνδομύχως δὲν ἤλπιζεν ἄλωσιν Ἰωαννίνων, ἀλλ' ἐστήριξε ταύτην εἰς τυχαῖον τι γεγονός (τὸ εἶπε πρὸς τὸν Καλλάρον) καὶ τότε ἀκόμη δὲν ἔλεγε τὴν ἀληθῆ κατάσταση, ἀλλ' ἄφινε τὴν Κυβέρνησιν νὰ πολιτεύηται μετὰ τὴν πεποίθησιν ὅτι τὸ ζήτημα τῶν Ἰωαννίνων εἶναι ζήτημα ἡμερῶν μόνον. Ἦδη τὰ πράγματα περιήλθον εἰς ὄξυ σημεῖον, σημεῖον κατὰ τὸ ὅποιον μᾶς ζώζει μόνον ἢ μὴ προέλασις τῶν Τούρκων μέχρι τῆς στιγμῆς ἢ μόνῃ του προσπάθεια εἶναι τὸ πῶς νὰ ἀπαλλαγῇ αὐτὸς τῶν ἐδθινῶν καὶ νὰ τὰς θέσῃ εἰς τοὺς ὄμους τῶν ἄλλων.

Ἐπὶ τῇ εἰδήσει τῆς ἐλεύσεως πρὸς ἐνίσχυσίν μας διαφόρων Μεραρχιῶν, τοῦθ' ὅπερ φοβοῦμαι μήπως ὑπεκίνησε ὁ Σαποντζάκης, γράφω εἰς τὸν Νίκο προσπαθῶν ἀποτρέψω τὸ πρᾶγμα. Τῷ λέγω καθαρά ὅτι εἶμαι ἀπαισιόδοξος διὰ τὴν ἐπιχείρησιν αὐτήν, εἴτε βορειόθεν, εἴτε νοτιόθεν καὶ ὅτι πρέπει νὰ προσέξωμεν μήπως τὰ Ἰωάννινα καταβροχθίσωσιν ὀλόκληρον τὸν Ἑλληνικὸν στρατὸν καὶ ὀλόκληρον τὴν Μακεδονίαν, διότι προσθέτω ἢ ἄλωσις τῶν Ἰωαννίνων δὲν εἶναι ζήτημα ἀριθμοῦ, ἀλλὰ ζήτημα τηλεβόλων τὰ ὅποια δὲν μᾶς ἐπιτρέπει τὸ ἔδαφος καὶ δὲν τὰ ἔχομεν νὰ τὰ παρατάξωμεν.

Γράφω καὶ εἰς τὸν Μεταξῶν σήμερον ὑπὸ τὸ αὐτὸ πνεῦμα, νὰ σταματήσῃ δηλ. πᾶσα κατὰ Ἰωαννίνων ἐπιχείρησις εἰς εἶναι καιρός. Τὰ ἐν τῇ παρουσίᾳ δύνασθε νὰ ἀνακοινώσῃτε εἰς τὴν Α.Υ., διότι θὰ τὸν ἐνδιαφέρουν, ἐκτός ἐάν δὲν νομίζετε ὀρθόν νὰ τοῦ δίδετε ἀπαισιόδοξους εἰδήσεις.....

Μετὰ σεβασμοῦ καὶ ἀγάπης

Ἰω. Παπαβασιλείου

Λοχαγός».

Ποῖος διηύθυνε τὸν ἀγῶνα εἰς τὴν Ἠπειρον; Καὶ ποῖος ἐπέτρεπε εἰς τὸν λοχαγὸν Παπαβασιλείου τοιαύτας ἀναφοράς; Ποῖος ἐδημιούργει αὐτὴν τὴν κατάσταση ἀλληλοὑποβέλψεων καὶ διὰ λογαριασμὸν τίνος; Ἴδοι μερικὰ ἀναπάντητα ἐρωτήματα. Καὶ τὴν κατάσταση αὐτὴν τῶν ἀλληλοὑπο-

βλέψεων καὶ τῶν φοβερῶν κατηγοριῶν, ὅτε ὁ Κωνῆνος ἀνέλαβεν τὴν διεύθυνσιν τῶν ἐπιχειρήσεων δὲν ἦτο δυνατόν νὰ τὴν ἀνεχθῆ. Καὶ θὰ ἦτο γενναιότερον εἶναι κετεδίκασεν τὰς ἀπειθάρχους ταύτας τάσεις. Δυστυχῶς ἔκαμε κάτι ἄλλο. Κατεδίκασεν αὐτὴν τὴν κατάστασιν διὰ νὰ καταδικάσῃ δι' αὐτῆς τὸν τέως ἀρχηγόν.

Πληροφορῶν τὴν Κυβέρνησιν περὶ τῆς ἐν Ἡπειρῷ καταστάσεως καὶ ἀφοῦ ἐν ἀρχῇ κάμνει ὠρισμένας ὀρθὰς κρίσεις ποῦ αὐτὲς καὶ μόνες θὰ ἤρκουν διὰ νὰ ἀπαλλαγῆ πάσης κατηγορίας ὁ Σαπουντζάκης, καταφέρεται εὐθὺς ἀμέσως κατὰ τοῦ τέως ἀρχηγοῦ κρίνων καὶ πάλιν ἴσως ἀντικειμενικῶς, τὰ πράγματα ποῦ ὁμως παράγοντες ξένοι πρὸς τὸν Σαπουντζάκην ἐδημιουργοῦν καὶ ἔλεγε:

«Φιλιππιάς 21—1—1913, ὥρα 9 π.μ.

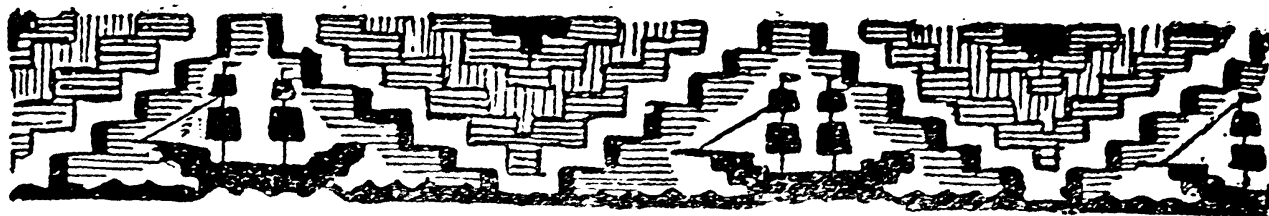
Ἐπιτελεσιάρχου Ἐξωτερικῶν καὶ Στρατιωτικῶν

Ἀπαντῶν εἰς ὑμέτρον ἀπὸ 21 Ἰανουαρίου ἐμπιστευτικὸν τηλεγράφημα ἀναφέρω, ὅτι ἡ κατὰ Ἰωαννίνων ἐκστρατεία οὐδόλως ἐμελετήθη ἐν καιρῷ εἰρήνης ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐπιτελείου ἀφ' ἧς ἡ Τουρκία μετέτρεψε τὴν πρὸ ἐτῶν ἀφρακτὸν πόλιν εἰς ἰσχυρῶς ὠχυρωμένον στρατόπεδον. Οὔτε ὅταν κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου ὅταν ἡ κυβέρνησις ἀπεφάσισε νὰ μεταβάλῃ τὴν κατὰ τὸ σχέδιον ἐκστρατείας ἀμυντικὴν ἐν Ἡπειρῷ ἐνέργειαν εἰς ἐπιθετικὴν κατὰ τοῦ φρουρίου Ἰωαννίνων ἐμελετήθη ὑπὸ τῶν διεθυνόντων τὰς ἐπιχειρήσεις ταύτας τὸ σύνολον τῆς ἐπιχειρήσεως, οὔτε ὑπὸ ἔποψιν δυνάμεως στρατοῦ οὔτε ὑπὸ ἔποψιν ἀναγκαιούτων πολιορκητικῶν μέσων οὔτε ὑπὸ ἔποψιν σχεδίου ἐπιχειρήσεων. Ἀποτέλεσμα τούτου εἶναι ἡ ὄντως ἀξιοθρήνητος κατάστασις τὴν ὅποιαν εὖρον ἀποστολεῖς ἐνταῦθα τὴν τελευταίαν στιγμὴν. Πολιορκητικὸν πυρῆκὸν πενιχρότατον καὶ παλαιοῦ συστήματος μὲ πυρῆκὰ ἑλλιπῆ, πολιορκητικὸς ὄρχος μηχανικοῦ ἀνύπαρκτος, δύναμις στρατοῦ ἀνεπαρκῆς διὰ περισχεσιν τοῦ φρουρίου, μηχανικὰ μεταγωγικὰ μέσα ἐλάχιστα συνεπῶς ἀνεπάρκεια τροφοδοσίας ἀνδρῶν καὶ κτηνῶν καὶ ὅλα τὰ ἐπακόλουθα αὐτῆς, στρατεύμα ἀποδεκατισθὲν ἐξ ἐπιχειρήσεων καὶ μαχῶν πολλάκις ἀσκόπων, ἐξ ἀσθενειῶν, καταπεπονημένον, στερούμενον τῶν ἀναγκαίων διὰ χειμερινὴν ἐκστρατείαν ἐφοδίων—ἀρκεῖ νὰ ἀναφέρω ὅτι μόνον ἐν κλινοσκέπασμα κατ' ἀνδρα ὑπάρχει—ἐκνευρισθὲν ἐκ τῆς συνεχοῦς καὶ ἀνευ ἀνάγκης ἐν μαχητικῇ παρατάξει διαμονῆς του, ἀπώλεσαν πᾶσαν ἐμπιστοσύνην πρὸς τὴν διεύθυνσιν τῶν ἐπιχειρήσεων, αἰσθανόμενον ὅτι οὐδεμία ὠρισμένη ἰδέα διηύθυνε τὸ σύνολον τῶν ἐν Ἡπειρῷ Ἐπιχειρήσεων. Ἡ ὑποταγὴ τῶν ἰδεῶν τῶν κατωτέρων εἰς τὰς τῶν ἀνωτέρων εἶχεν ἐκλείπει, ἕκαστος εἶχεν ἰδίαν ἰδέαν διὰ τὰς ἐπιχειρήσεις, συνεζήτει δημοσίᾳ τὰς τῶν ἄλλων, καὶ προσεπάθει παντὶ σθένει νὰ ἐπιβάλῃ τὰς ἰδικὰς του, πολλοὶ δ' ἐπέζητησαν καὶ δι' ἀπ' εὐθείας συνεννοήσεως μετὰ τῆς Κυβερνήσεως νὰ τὰς ἐπιβάλωσιν ὡς γνωστὸν ὑμῖν. Τὸ μόνον φωτεινὸν σημεῖον τὸ ὁποῖον εὖρον ἐν Ἡπειρῷ εἶναι ἀνταπάρνησις, καρτερία καὶ ἥρωϊσμός ἀξιοθαύμαστος τοῦ στρατοῦ τούτου,—ἀξιωματικῶν καὶ ὀπλιτῶν—καὶ ἐπὶ τούτου καὶ μόνον στηρίζομαι.

Κωνσταντῖνος»

(Συνεχίζεται)

ΣΤΕΦ. ΜΠΕΤΤΗ, Διδ)λου

ΜΕΛΕΤΙΟΣ Ο ΓΕΩΓΡΑΦΟΣ

Ἡ

ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

1661-1714

(Ἡ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο του)

«Πρὸς τούτοις εὐφημίσθη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ Μελέτιός τις τὸ πρῶτον Ἀρχιεπίσκοπος Ἀρτης καὶ ἔπειτα Ἀθηνῶν, ὅστις ἦτον ἐξαίρετος εἰς πάσας τὰς ἐπιστήμας».

(Δημ. ὁ Καντεμίρ: Ἱστορ. Ὁθωμανῶν, σελ. 144)

Π Ρ Ο Λ Ο Γ Ο Σ

Στὴν πρόσφατη ἐπίμονη καὶ κοπιώδη περὶ τὸ Γ. Σουγδουρῆ ἐρευνητική μου προσπάθεια, πὺ ἀπέληξε σὲ σχετικὴ μὲ τὸν μέγαν ἐκεῖνο Δάσκαλο δημοσιευθεῖσα ἐργασία, πολλὰς φορὰς ἀντάμωσα τὸ σύγχρονο συμπατριώτη καὶ θαυμαστὴ του Μελέτιο, μὴ ἀληθινὰ καταπληκτικὴ φυσιογνωμία, γιὰ τὴν ὁποία παρὰ ταῦτα οἱ γνώσεις μας εἶναι τὸ ἴδιο πολὺ περιορισμένες. Δὲν ξέρω γιὰτί οἱ μελετητὲς ἐξακολουθητικὰ ἀγνόησαν ἢ παρέτρεξαν τοὺς σοφοὺς τούτους Ἡπειρώτες, γιὰ τοὺς ὁποίους «ἐσσαεὶ» θὰ σεμνύνεται ὁ τόπος. Στὰ χρόνια τοῦ ἐλεύθερου ἐθνικοῦ βίου, πὺ διαδέχθηκαν τὴ μακροαῖωνα Τουρκικὴ κατάχτηση, τὰ μεγάλα καὶ ἡχηρὰ ὀνόματα ἐπέσυραν σχεδὸν κατ' ἀποκλειστικότητα,—συχνὰ ἀδικαιολόγητα,—τὰ διαφέροντά τους, ἐνῶ οἱ πραγματικοὶ θεμελιωτὲς τῆς νεώτερης παιδείας καὶ ἐπιστήμης τοῦ ἔθνους, πὺ ἔταξαν σκοπὸ μοναδικὸ τῆς ζωῆς τους τὸ φωτισμὸ καὶ τὴν ἀνάστασή του, ἀπόμειναν στὴν ἀφάνεια καὶ τὴ λησμονία...

Ἡ ἐπόμενη παρουσίαση καὶ τοῦ Μελετίου, τοῦ πολυτάλαντου αὐτοῦ καὶ πανεπιστήμονα Ἡπειρώτη, ὄχι ἴσως ἐντελὴς καὶ ὀλοκληρωμένη, καὶ γιὰ τὴν ἀπουσία εἰδικότητας, καὶ γιὰ τὴς συχνὰ ἀνυπέβλητες δυσχέρειες, πὺ ἐδῶ στὴν ἀπώτερη ἐπαρχία παρουσιάζει τὸ θέμα, δὲν ἔχει μοναχὰ τὸ χαρακτηριστὴ κάποιας κριτικῆς συναγωγῆς τῶν σχετικῶν μὲ τὸ πρόσωπο καὶ τὸ ἔργο του εἰδήσεων, ἀλλὰ σκοπεύει νὰ ὑπογραμμίσαι ἀκόμα μὴνὰ φορά τὴν ἐκτεταμένη καὶ σὲ λαμπρότητα ἀσύγκριτη πνευματικὴ παράδοση τῆς πόλης μας καὶ τὸ ἀπ' αὐτὴ ἱερὸ ὄλων τῶν Ἡπειρωτῶν χρέος γιὰ συνέχιση καὶ προαγωγή τῆς σὲ σφαῖρες ὑψηλότερες.

Ἡ παροῦσα τέλος περὶ τοῦ Μελετίου Γεωγράφου ἐργασία, τῆς ὁποίας δὲν θὰ προτάξω περιγραφή τῶν ἰδιαίτερων συνθηκῶν τοῦ τόπου του καὶ τοῦ καιροῦ του μέσα στίς ὁποῖες γεννήθηκε καὶ ἀνδρώθηκε, ἐπειδὴ καὶ γι' αὐτὸν ἰσχύουν, ὅσα ἀναφερόμενος στὸ Σουγδουρῆ τὸ σύγχρονό του προεῖπα, ἄς θεωρηθῆ καὶ σὰν μνημόσυνό του ταπεινὸ γιὰ τὴ συμπλήρωση 250 ἀκριβῶς χρόνων ἀπὸ τοῦ θανάτου του.

Α'.—Ἡ ΖΩΗ ΤΟΥ

Ἀρχὴ-ἀρχὴ ὀφείλω νὰ σαφηνίσω μιὰ σύγχυση, πὺ ἐπικράτησε μεταξὺ τῶν παλαιότερων μελετητῶν καὶ βιογράφων (Βρεττοῦ, Ζαβίρα, Σάθα, Ἀραβαντινοῦ κ.ἄ.), ἀναφορικὰ πρὸς τὸ πρόσωπο τοῦ Μελετίου, ἀπ' ἀφορμὴ τὴν κάποια πολυωνυμία του, γιὰ τὴν ὁποία δὲν εὐθύνεται βέβαια ὁ ἴδιος. Συχνὰ δηλαδὴ μὲ τὰ ὀνόματα Μιχαὴλ Μῆτρος ἢ Μήτηρου, Μελέτιος Ἀθηνῶν καὶ Μελέτιος Γεωγράφος, δηλώνονται τρία διαφορετικὰ καὶ ἄσχετα μεταξὺ τους πρόσωπα—οἱ παραπάνω μάλιστα τὰ βιογραφοῦν χωριστὰ—ἐνῶ δὲν πρόκειται, κατὰ τὰ τρία τοῦλάχιστον παραπάνω ὀνόματα, παρὰ γιὰ ἓνα καὶ τὸ αὐτὸ (1).

Συγκεκριμένα τὸ Μελέτιος καὶ μάλιστα τὸ συχνότερα συναντώμενο Μελέτιος Ἀθηνῶν, ἐπειδὴ στὴν πόλιν αὐτὴ ἀρχιεράτεψε περισσότερο καὶ ἔγινε εὐρύτερα γνωστός, ἀντικατέστησε τὸ πρὸ τῆς χειροτονίας του σὲ ἐπίσκοπο κατὰ κόσμον ὄνομά του Μιχαὴλ Μῆτρος ἢ Μήτηρου καὶ κάπου Μήτηρις (Ἀραβαντινοῦ: Λόγιοι σελ. 123), μεταθανάτια δὲ τοῦ δόθηκε ὁ τίτλος τοῦ Γεωγράφου ἀπὸ τὸ ἀξιολογώτερο καὶ πλέον περισπούδαστο καὶ σήμερα ἀκόμη ἔργο του τὴ Γεωγραφία, τοῦ τελευταίου αὐτοῦ ὀνόματος ἐπισκιάσαντος ὅλα τὰ προηγούμενα. Ἔτσι τὸ ἀρχικὸ του Μιχ. Μῆτρος ἔγινε, ὅταν ἱερώθηκε, Μιχαὴλ ἱερεὺς Μῆτρος, γιὰ νὰ παραχωρήσῃ καὶ αὐτὸ τὴ θέσιν του, μὲ τὴν προαγωγή του σὲ ἀρχιερέα, στὸ Μελέτιος Ναυπάκτου καὶ Ἄρτης πρῶτα, καὶ Μελέτιος Ἀθηνῶν ἀργότερα, μετονομασίαις αὐτές, πὺ ἀποτελοῦν κατὰ κάποιον τρόπο τοὺς κυριώτερους σταθμοὺς τῆς σχετικὰ σύντομης ζωῆς του.

1.—«Βίος τοῦ μακαρίτου καὶ ἀοιδίμου Μελετίου...»

Ὁ Ζακύνθιος λόγιος Γ. Βενδότης μετὰ τὸν πρόλογο στὴν ἔκδοσή του (1783) τῆς Ἐκκλησιαστικῆς τοῦ Μελετίου Ἱστορίας, παραθέτει, ἀναφερόμενος στὴ ζωὴ του, αὐτοῦσια τὴ σύντομη, ἀγνώστου δὲ συγγραφέα, βιογραφία, τὴν προτασσόμενη τῆς πρώτης ἔκδοσης (1728) τῆς Γεωγραφίας μὲ τὴ δήλωση: «ὅτι οὐδεμίαν εἶδησιν ἔχει περὶ τοῦ βίου τοῦ συγγραφέως». Ὁ Ζαβίρας ἀναφορικὰ πρὸς τὸ ἴδιο ἐπίσης ζήτημα γράφει (Ν. Ἑλλάς, σελ. 374—382), πὺς «ὁ βίος τούτου τοῦ σοφωτάτου ἀνδρὸς σώζεται κάλλιστα γεγραμμένος ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς Γεωγραφίας αὐτοῦ, ὅθεν περιττὸν ἐνομίσαμεν παρ' ἄλλων ταῦτα νὰ ἐξιχνιάσωμεν», παραθέτει δὲ αὐτολεξεὶ αὐτὴ τὴ βιογραφία. Τὸ ἴδιο καὶ ὁ Σάθας πάνω σ' αὐτὴ στηρίζει τίς περὶ τῆς ζωῆς τοῦ Μελετίου πληροφορίες του (Νεοελλ. Φιλολογία, σελ. 390—393). Ἀπὸ δὲ τοὺς νεώτερους ὁ καθηγητῆς Δυοβουνιώτης, γιὰ νὰ σταθῶ μόνον σ' αὐτοὺς τοὺς λίγους, προλογίζοντας ἀνέκδοτη «Περὶ ἱερωσύνης ὁμιλία» τοῦ Μελετίου, παρατηρεῖ ὅτι: «οἱ περὶ τοῦ βίου τοῦ Μιχ. Μήτηρου γράψαντες ἐλαχίστας παρέχουσιν ἡμῖν εἰδήσεις καὶ ταύτας εἰλημμένας ἰδίαι ἐκ τῆς συντόμου αὐτοῦ βιογραφίας τῆς προτασσομένης τῆς πρώτης ἐκδόσεως τῆς Γεωγραφίας...» (Ε.Ε.Β.Σ. ΙΔ', σελ. 167).

Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ βιογραφία ἐκείνη ὑπῆρξεν ἀνέκαθεν ἡ μόνη πηγὴ πληροφοριῶν γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ Μελετίου, κρίνω σκόπιμον νὰ τὴ μεταφέρω ἐδῶ ὀλόκληρη,

για να επιχειρήσω εὐθύς ἀμέσως τὴ μὲ βάση κάποιες πληροφορίες νεώτερες δυνατὴ συμπλήρωση τῶν ἐλλείψεων καὶ τὸν ἔλεγχον τῶν τυχόν ἀνακριβειῶν τῆς.

Δὲν γνωρίζω ποῦ στηριζόμενος ὁ Κουρίλας ἀποδίδει αὐτὴ τὴ βιογραφία στὸ διαπρεπῆ Γιαννιώτη Δάσκαλο Ἀναστάσιο ἱερέα Παπαβασιλόπουλο πρωτανεπίδ τοῦ Μελετίου. Ἴσως γιὰ τὸ Παπαβασιλόπουλος ἀναδέχθηκε μετὰ τὸ θάνατον τοῦ θείου του τὶς φροντίδες γιὰ τὴν ἐκδοσὴ τοῦ Γεωγραφικοῦ καὶ φυσικοῦ καὶ πρέπον ἦταν νὰ προτάξει τοῦ ἔργου, σὺν ἀνθρώπος καταδικῶν του, ὀλίγες περὶ τῆς ζωῆς τοῦ συγγραφέα εἰδήσεις. Ὁ ἴδιος ὅμως ὁ Κουρίλας (Ἡπειρ. Ἀνάλεκτα, σελ. 77 ὅπου τὴν ἀναδημοσιεύει) θεωρεῖ τὸ πρᾶγμα δεδομένο καὶ οὐδεμίαν παρέχει σχετικὴ ἐξήγησιν (2). Γι' αὐτὸ τὸ λόγο ἀκριβῶς ἐμεῖς, μιὰ καὶ δὲν δυνηθῆκαμε νὰ διασταυρώσουμε μέχρι σιγμῆς τὴν πληροφορία, θ' ἀποκαλοῦμε τὸν συντάχτη τῆς Ἀνώνυμο.

«Βίος τοῦ μακαρίτου καὶ ἀοιδίου Μελετίου

συγγραφῆος τῆς παρούσης βίβλου».

«Μελέτιος ὁ ἀοιδίμος γέννημα ἦν τῶν Ἰωαννίνων (πόλις ταῦτα τὰ Ἰωάννινα τῆς Ἡπείρου κατὰ τοὺς νῦν χρόνους περιφανῆς καὶ περίφημος) ἐλέγετο Μιχαὴλ τὸ πρῶτον καὶ ἐν νεανίσκοις τελῶν ἐμαθήτευσεν ἐν Ἰωαννίνοις τὰ ἑλληνικὰ γράμματα παρὰ ἑλλογίμῳ ἀνδρὶ Βησσαρίῳ τῷ Μακροῦ χειροτονηθεὶς δὲ ἱερεὺς παρὰ τοῦ κρείου Κλήμεντος, τοῦ Ἰωαννίνων μητροπολίτου, ἀπῆλθεν εἰς Οὐνετίας, ὅπου ἐπαιδεύθη ἀκριβῶς τὴν λατινικὴν διάλεκτον καὶ πᾶσαν ἐπιστήμην, οὐ μόνον φιλόσοφος χρηματίσας καὶ μαθηματικὸς ἀλλὰ καὶ ῥήτωρ οὐ τῶν τυχόντων καὶ ἰατρὸς ἀριστος. Ἐπανακάμψας οὖν πάλιν εἰς Ἰωάννινα διδάσκαλος τοῦ ἐν αὐτοῖς δευτέρου σχολείου τοῦ Ἐπιφανείου λεγομένου ἐχοματίσεν, ὅτε καὶ τὴν ἀστρονομικὴν συνεγράψατο βίβλον. Τοῦ Ναυπάκτου δὲ καὶ Ἀρτῆς μητροπολίτου κρείου Βαρθολομαίου πρὸς Κύριον ἐκδημήσαντος καὶ τῶν ἐξ Ἀρτῆς ζητησάντων αὐτὸν διὰ ἀρχιερέα, ἀπελθὼν εἰς Ἀδριανούπολιν ὅπου ὁ τότε Κωνσταντινουπόλεως Πατριάρχης ἦν μετὰ τῆς περὶ αὐτὸν συνόδου, Ναυπάκτου καὶ Ἀρτῆς χειροτονηται μητροπολίτης ἐν ἔτει αχλβ' ἐν μηνὶ Νοεμβρίῳ Μελέτιος μετονομασθεὶς χρηματίσας δὲ ἐκεῖσε ἀρχιερεὺς ὡς ἔγγιστα ἔτη τέσσερα καὶ τὴν Ἀρταν λεηλατήσαντος τοῦ Αἰμπερίου Ἰερακίου τοῦ πίκλην Γκιασούρμπεη, δύναιμι παρὰ τῶν Οὐνετῶν λαβόντος, ἐσυκοφαντήθη ὁ ἀοιδίμος πρὸς τοὺς κρατοῦντας ὡς τάχα εἶδησιν ἔχων περὶ τῆς λεηλασίας ταύτης· διὸ ἐν Ἰωαννίνοις τότε τυχῶν καὶ συμβουλευθεὶς παρὰ τινῶν τῶν γνωσκόντων τὴν κατ' αὐτοῦ σκευωρίαν μὴ ἀπελθεῖν εἰς Ἀρταν κεκοιμημένος ἦν ἐν αὐτοῖς μῆνας δύο, προσμένον τὸ ἀποβησόμενον, ὅτε καὶ τὸ περὶ διαφόρων ἀκουσμάτων βιβλίον συνεγράψατο.

Μετὰ ταῦτα οὖν ἐπορεύθη εἰς Ναύκακτον ὑπὸ τὴν τῶν Οὐνετῶν τότε οὖσαν ἐξουσίαν μετὰ τοῦ πλείονος μέρους τῆς αὐτοῦ ἐπαρχίας, ὅπου διατρίψας σχεδὸν ἔτη τρία τὴν Γεωγραφικὴν ταύτην κατέστρωσε βίβλον Ἀγάπης δὲ γεγομένης μεταξὺ Οὐνετῶν καὶ Τούρκων εὐκαιρίας τε τυχῶν ἀπῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἐκεῖθεν ἐπέμφθη παρὰ τοῦ Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς συνόδου εἰς Πελοπόννησον ὑπὸ τὴν ἀριστοκρατίαν τῶν Οὐνετῶν οὖσαν, ἔξαρχος καὶ ἐπίτροπος πατριαρχικὸς ἐν ἔτει αψά (1701) ὅπως συνάξῃ τὰ ἐκκλησιαστικὰ δίκαια παρὰ τῶν ἐκεῖσε ἀρχιερέων ὅπου πορευθεὶς ἐτιμήθη κατὰ πολλὰ παρὰ τε τῶν ἐν Πελοποννήσῳ ἡγεμόνων Οὐνετῶν καὶ παρὰ τῶν ἐν αὐτῇ κατοικούντων χριστιανῶν διὰ τε τὴν αὐτοῦ ἀρετὴν καὶ τὴν τῶν λόγων πειθῶ καὶ εὐπορέειαν. Ἐναντιωθέντες δὲ αὐτῷ οἱ τῆς Πελοποννήσου ἀρχιερεῖς καὶ μὴ βουλόμενοι πληρῶσαι τὰ ἐκκλησιαστικὰ

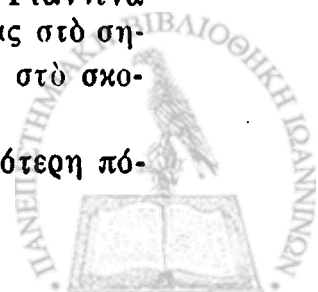
δίκαια εἰς μάτην ἐκοπίασεν συντρεχόντων αὐτῶ τῶν ἡγεμόνων καὶ πάντων τῶν χριστιανῶν, φήμην οὕτην τυχοῦσαν λαβόντι ἀπὸ τῶν ἐν ἐκκλησίαις Ναυπλίου ορθοεισῶν διδασκῶν παρ' αὐτοῦ· ἦν γὰρ ἀξιότατος εἰς τὸ διδάσκειν ὡς οὐδεὶς ἄλλος. Συνάξας οὖν ἰκανὴν χορηγίαν ποσότητα παρὰ τῶν ἐν Πελοποννήσῳ ἀρχιερέων ἀπῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν παραδοὺς πάντα τὰ συναχθέντα τῇ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκκλησίᾳ, ὅπου διατρίβων χρόνους σχεδὸν δύο παρεγένοντο οἱ Ἀθηναῖοι καὶ βουλευόμενοι τὸν ἴδιον ἀρχιερέα ἀποδιῶσαι ὡς ἀχρηστον, ἐζήτησαν αὐτὸν διὰ γνήσιόν τους ἀρχιερέα, ὃν καὶ δέδωκεν αὐτοῖς, ὅτε Κωνσταντινουπόλεως Πατριάρχης καὶ ἡ σύνοδος ἐν ἔτει αψγ' (1703) ἐν μηνὶ Ὀκτωβρίῳ ὅστις πορευθεὶς εἰς Ἀθήνας ἀρχιεράτευσεν ἐν αὐτοῖς ἔνδεκα ὡς ἑγγιστα ἔτη καὶ τὴν Ἐκκλησιαστικὴν συνεγράψατο βίβλον ἀρίστην καὶ πολυμαθεστάτην ἀπὸ γεννήσεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀρχομένην μέχρι τῶν χιλίων ἑπτακοσίων χρόνων. Τοῦ μητροπολίτου δὲ Ἰωαννίνων κυρίου Κλήμεντος πρὸς Κύριον ἐκδημήσαντος οἱ Ἰωαννῖται ἐζήτησαν αὐτὸν διὰ ἀρχιερέα μετ' ἀναφορῶν καὶ δεήσεων. Ὑπακούσας οὖν τῇ αὐτῶν δεήσει, ἀγάπη τε τῆς πατρίδος κινούμενος, ἐπορευέτο εἰς Κωνσταντινούπολιν μετατεθῆναι, ὃ δὲ πατριάρχης καὶ ἡ σύνοδος προσμείναντες αὐτὸν ἡμέρας πολλὰς καὶ μὴ ὀρῶντες αὐτὸν ἐρχόμενον διὰ τὸ ἐμποδισθῆναι ἐν τῇ Λαρίσσει ὑπὸ ἀσθενείας καὶ τὰ παρ' αὐτοῦ πεμφθέντα εἰδήσεως γράμματα οὐκ οἶδ' ὅπως χρονίσαντα, ὑποτοπάσαντες ὅτι οὐ θέλει, βιασθέντες μᾶλλον ὑπὸ μερίστων μεσιτειῶν ἐχειροτόνησαν μητροπολίτην Ἰωαννίνων τὸν κύριον Ἰερόθεον Ράπτην. Μετὰ δὲ ταῦτα φθάσας ἐκεῖσε καὶ εὐρὸν κειροτονημένον μητροπολίτην Ἰωαννίνων ἔμεινεν ἡσυχάζων, εὐκαιρίαν ζητῶν, ὅπου μετ' ὀλίγας ἡμέρας νόσω κατασχεθεὶς πρὸς Κύριον ἐξεδήμησεν. Συνεγράψατο ἔτι καὶ λόγους ἀρίστους, οὓς ἐπ' ἐκκλησίαις ἔλεγε, φιλοσοφικά τε κατὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίαν θεολογικά καὶ ἰατρικά ἅτινα πάντα θανόντος τοῦ αἰοίδιμου κεκλόφασιν τοὺς τε λόγους πάντας, ἅς καὶ διδάχας εἰώθαμεν λέγειν, οἱ ξένοις πτεροῖς ὡς ἄλλος κολοῖος εἰωθότες καλλωπίζεσθαι, οὐδὲν ἐκ τῶν τοιούτων συγγραμμάτων αὐτοῦ καταλιπόντες εὐρεθῆναι. Ἐφερε ταῦτα μεθ' ἑαυτοῦ ὁ αἰοίδιμος τὰ μὲν ὡς ἀτελεῖ καὶ ἀνέκδοτα, εὐκαιρίαν ζητῶν τοῦ τελειῶσαι, τοὺς δὲ λόγους ἵνα ἐπ' ἐκκλησίαις διδάσκη.

Ἀνεπαύθη ἐν Κυρίῳ κατὰ τὸ ἀψιδ' (1714) σωτήριον ἔτος τῇ ιβ' Δεκεμβρίου καὶ ἐτάφη ἐν τῷ Χύσκειο ζήσας τὰ πάντα πενήτηντα καὶ τρία ἔτη».

2.—Μιχαὴλ Μῆτρος

Καθὼς ἤδη ἀναφέραμε τὸ κατὰ κόσμον ὄνομα τοῦ Γεωγράφου ἦταν Μιχ. Μῆτρος, ἀργότερα δὲ προστέθηκε σ' αὐτὸ καὶ τὸ «Ἱερεὺς» μετὰ τὸ ὁποῖο πρωτοεμφανίζεται στὰ γράμματα καὶ τὸ ὁποῖο καλύπτει τὸν ὡς τὴν ἀρχιερατεία του χρόνο ἐξαφανιζόμενο ἔκτοτε. Ἀπὸ τὴν ἡλικία καὶ τὴν ἀκριβῆ ἡμερομηνία τοῦ θανάτου του, ποὺ μᾶς παρέχει ὁ Ἀνώνυμος, συνάγουμε ὅτι ὁ Μελέτιος γεννήθηκε στὰ Γιάννινα τὸ 1661 ἀπὸ πατέρα τοῦλάχιστον Μῆτρο ὀνόματι (3). Βέβαια, καθὼς ἐτονίσσαμε ἤδη, οἱ γνώσεις μας περὶ τῆς ζωῆς τοῦ Μελετίου εἶναι γενικὰ πολὺ περιορισμένες, πενιχρότατες δὲ καὶ συχνὰ ἀνύπαρκτες γιὰ τὴ συγκεκριμένη περίοδο τῶν παιδικῶν του χρόνων καὶ τῶν σπουδῶν του εἰδικώτερα στὰ Γιάννινα καὶ τὴν Ἰταλία πρὸ πέρα. Γιατὸ καὶ ἡ ἀποκατάστασις κάποιας συνέχειας στὸ σημεῖο αὐτὸ τοῦ βίου του, θὰ γίνῃ ἀναγκαστικὰ μετὰ εἰκασίαις μᾶλλον, ἔτσι στὸ σκοτάδι ψηλαφητὰ, μιὰ καὶ οἱ σχετικὲς πηγὲς ἐλλείπουν.

Γνωρίζουμε πὼς τὴν ἐποχὴ αὐτὴ στὰ Γιάννινα, τὴν πολυανθρωπότερη πό-

λη, ἀληθινή πρωτεύουσα τῆς Ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδας, ἀνθοῦν, καθὼς στὴν περὶ τοῦ Γ. Σουγδουρῆ ἐργασία μας διεξοδικώτερα μιλήσαμε, τὸ ἐμπόριο, οἱ τέχνες καὶ τὰ γράμματα. Ἐδῶ στήνεται τὸ χωνευτήρι τῶν δυτικότερων προοδευτικῶν ἰδεῶν μέσα ἀπὸ τὸ ὁποῖο θὰ ξεχυθῆ πυρακτωμένη λάβα ἡ νεοελληνικὴ Ἀναγέννηση. Ἡ ἀφυπνισμένη ἔφεση τῶν κατοίκων γιὰ ἀνώτερη μάθηση ἀνοίγει, μὲ τὴν θερμὴ συμπαράσταση τῶν ἀποδήμων, Σχολῆς περίφημες, ποὺ θὰ τὴν καταστήσουν ἐντὸς ὀλίγου ἀληθινὴ, καθὼς τὴν εἶπαν, «μητρόπολη τῶν ἐπιστημῶν καὶ νέας Ἀθήνας μοναδικὸ δὲ «στρατηγεῖο τοῦ νεοελληνικοῦ διαφωτισμοῦ στὸ ἐσωτερικὸ τῆς χώρας ἀπ' ὅπου συντελεῖται ἡ κατεύθυνση τοῦ ἀγῶνα». Μεγάλοι ἀναφανέντες σύγκαιρα Δασκάλοι φιλογενεῖς καὶ φιλοπάτριδες φορεῖς δὲ δραστήριοι τῶν νεωτεριστικῶν ἀντιλήψεων ἀγωγῆς καὶ διδασκαλίας ἐπιχειροῦν, παρὰ τὴ λυσσαλέα ἀντίδραση τῶν ἐκπροσώπων τοῦ σκοταδισμοῦ, τὴν ἐκ βάρθρων ἀναμόρφωση τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ συστήματος τῆς παιδείας, «ποὺ εἶχε διαιωνίσει τὸ βυζαντινὸ σχολαστικισμὸ στὰ Σχολεῖα καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴ δουλοπρέπεια στὴν πολιτικὴ» μὲ ἔντονη στροφὴ στὴ θεραπεία τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν καὶ σκοπὸ ἀπώτερο τὸ ἀνέβασμα τοῦ πνευματικοῦ ἐπιπέδου τοῦ λαοῦ. Στὸ εὐνοϊκώτατο λοιπὸν αὐτὸ κλίμα γεννιέται καὶ μεγαλώνει ὁ Μελέτιος καὶ γόνος εὐγενοῦς καὶ ἰσχυρῆς, καθὼς ἦταν, οἰκογενείας, θὰ δυνήθηκε νὰ ἀναπτύξη μὲ τὸν καιρὸ ὅλες ἐκεῖνες τὶς σπερματικὰ ἐνδημοῦσες στὴν ψυχὴ του ἐξαιρετικὲς ἰκανότητες καὶ νὰ διαλάμψει.

Τὰ κοινὰ γράμματα ὁ Μελέτιος φαίνεται νὰ τὰ διδάχθηκε στὴν Ἐπιφάνειο Σχολή. Ὁ Παρανίκας (Σχεδιάσμα, σελ. 64) ἄγνωστο ἀπὸ ποῦ ἀντλῶν τὴν πληροφορία τὸν συγκαταριθμεῖ μεταξὺ τῶν διαπρεπῶν μαθητῶν τῆς, κατὰ τὴν περίοδο μάλιστα ποὺ διηύθυνε τὴ Σχολὴ αὐτὴ ὁ ἰδρυτὴς τῆς σοφῆς Κερκυραῖος Σπυρ. Τριανταφύλλου. Μὲ τὸ ἀνοιγμα ὁμοῦ τοῦ Γκιουματικοῦ Σχολείου (1673 - 74) θὰ σπεύσῃ ἀνάμεσα στοὺς πρώτους ν' ἀκούσει τὸν κατὰ παράκληση τῶν Γιαννιωτῶν μόνις ἀπὸ τὴ Βασιλεύουσα ἐλθόντα γνωστότατο συμπατριωτὴ δάσκαλο Βησσαρίωνα Μακρῆ.

Ὁ ἴδιος στὴν Ἐκκλησιαστικὴ του Ἱστορία καὶ γιὰ τὴν πρὸ τῆς μετάβασίς του στὴν Ἰταλία χρονικὴ περίοδο αὐτὸν τὸν δάσκαλό του μνημονεύει, κοντὰ στὸν ὁποῖον μαθήτεψε, ἀποχτήσας κατάρτιση στὰ «ἑλληνικὰ» καὶ τ' ἄλλα ἐγκύκλια μαθήματα «οὐ τὴν τυχοῦσαν» (4).

Ἀμέσως ὁμοῦ κατὰ κάτω γεννιοῦνται δυὸ σοβαρὰ ἐρωτήματα. Πότε ἀκριβῶς ἐπέρασε στὴν Ἰταλία ὁ Μελέτιος καὶ πότε ἱερώθηκε, ἐγινε δηλ. ἱερέας; Καὶ γιὰ μὲν τὸ πρῶτο οὐδεμία, καθόσο γνωρίζω, σχετικὴ εἴδηση ὑπάρχει. Μποροῦμε μὲ ἀρκετὲς πιθανότητες ἐπιτυχίας νὰ τοποθετήσουμε χονδρικὰ τὸ γεγονὸς γύρω στὰ 1681—82, περὶ τὸ εἰκοστὸ δηλ. ἔτος τῆς ἡλικίας του, ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποία ὁ Μακρῆς «τὴν τύρβην τῆς Σχολῆς ἀποφεύγων» ἐγκαταλείπει τὴν διεύθυνσή της καὶ ἀποσύρεται στὴν ἀπ' αὐτὸν ἰδρυθεῖσα μονὴ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου Λυγγιάδων στὸ Μιτσικέλι. Τότε περίπου ὁ Μῆτρος «ἔρωτι μαθήσεως ὑψηλοτέρας ὑποφλεγόμενος» ἀπῆλθεν, ὄχι βέβαια «εἰς Οὐνετιαις» ὅπου ἐπαιδεύθη κατὰ τὸν Ἀνώνυμο «τὴν λατινικὴν διάλεκτον καὶ πᾶσαν ἐπιστήμην», ἀλλὰ διὰ τῆς Βενετίας στὸ γειτονικὸ Πατάβιο, πόλης Ἰταλικῆς, στὸ περίδοξο Πανεπιστήμιο τῆς ὁποίας ἐσυνήθιζαν τὴν ἐποχὴ ἐκεῖνη νὰ φοιτοῦν οἱ σπουδάζοντες στὴν Ἰταλία νεοελληνες (5). Στὸ λαμπρὸ τοῦτο τέμενος τῶν ἐπιστημῶν, ποὺ στὸ διδακτικὸ προσωπικὸ του συγκατέλεγε κι ἀρκετοὺς ἐξόχους ὁμογενεῖς (6), δυνήθηκε ὁ Μελέτιος, φύσι φιλομαθῆς πάνω ἀπ' ὅλα καὶ τοῦ σπουδαστηρίου ἄνθρωπος, μὲ ζῆλο ὑποδειγματικὸ καὶ δραστηριότητα ἀκάματη νὰ ἐπιδοθῆ στὴν κατάκτηση τῶν ἐπιτεύξεων τοῦ νεωτέρου πνεύματος σπουδάσας ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν Θεολογία, Μαθηματικά, Ἀστρονομία, Λατ. Φιλολογία, Νομικά, Ἱατρικὴ μὲ καταπληκτικὲς γιὰ τὴν ἐποχ.

του επιδόσεις, «ἀναδειχθεὶς ἰατροφιλόσοφος καὶ τῆς λατινικῆς εἰδήμων».

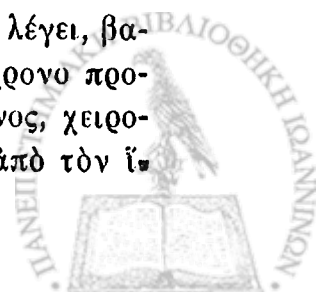
Στὴ διάρκεια αὐτῶν τῶν ἐν Παταβίῳ σπουδῶν του δὲν παρέλειπε νὰ ἐπισκέπτεται συχνὰ τὴν πολυπληθῆ καὶ ἀνθούσα πατριωτικὴ παροικία τῆς Βενετίας, ποὺ τελοῦσε σὲ στενὴ ἐπικοινωνία καὶ ἐπαφὴ μὲ τὴ γενέτειρα καὶ τῆς ὁποίας ἡ ζωὴ φυσικὰ τὸν συγκινοῦσε.

Ἐπόμενοιο ἦταν κατὰ τὶς ἐπισκέψεις του αὐτὲς στὴ Γαληνότατη Πολιτεία, νὰ γνωρίστηκε ὁ Μελέτιος μὲ τοὺς πνευματικούς της κύκλους καὶ μάλιστα μὲ τὸ χαλκέντερο Κρητὰ Γεράσιμο Βλάχο (7), ἀρχιεπίσκοπο Φιλαδελφείας, τὶς προοδευτικὲς κοντὰ στ' ἄλλα γλωσσικὲς ἰδέες τοῦ ὁποίου βαθύτατα ἐνστερνίστηκε.

Θιασώτης θεοῦς ὁ Βλάχος τοῦ «εὐσημοῦ», κατὰ τὸ θεῖο ρῆμα τοῦ Ἀποστόλου τῶν Ἐθνῶν, λόγου, τῆς πλατειᾶς δηλ. χρήσης τῆς γλώσσης τοῦ λαοῦ στὴ συγγραφὴ καὶ τὸ κήρυγμα, ἐπηρέασε δημιουργικὰ τοὺς ἐκλεκτοὺς μαθητὲς του μεταξὺ τῶν ὁποίων διακρίνονταν πρῶτοι καὶ καλύτεροι οἱ Γιαννιώτες Σουγδουρῆς καὶ Μῆτρος ὁ Μελέτιός μας.

Μὲ τὸν Γερ. Βλάχο αὐτὸν σχετίζεται τὸ δεύτερο ἀπὸ τὰ δύο ἐρωτήματα ποὺ παραπάνω ἐθέσαμε γιὰ τὸ πότε δηλ. καὶ ποῦ ἱερώθηκε ὁ Μῆτρος. Καὶ ὁ μὲν Ἀνωνύμος, καθὼς εἶδαμε, γράφει πὼς «χειροτονηθεὶς ἱερεὺς παρὰ τοῦ κυρίου Κλήμεντος τοῦ Ἰωαννίνων Μητροπολίτου ἀπῆλθεν εἰς Οὐνετίαις...». Κατὰ πῶς ὅμως ἐν ἀρχῇ ἤδη ἀνέφερα, ἔχει ἔρθει στὸ μεταξὺ σὲ φῶς νέο στοιχεῖο μὲ τὸ ὁποῖο μποροῦμε βάσιμα ν' ἀμφισβητήσουμε αὐτὴν τὴν εἶδηση. Ἡ δημοσιευθεῖσα στὴν Ἐπετηρίδα Βυζ. Σπουδῶν (ΙΔ' σελ. 167) ἀπὸ τὸν καθ. Διοβουνιώτη ἀνέκδοτη «Ὁμιλία περὶ ἱερωσύνης Μελετίου Μητροπολίτου Ἀθηνῶν» ἀχρονολόγητη δυστυχῶς, τὴν ὁποίαν ὁ Μελέτιος ἐξεφώνησε «ἡνίκα παρὰ τοῦ πανιερωτάτου καὶ σοφωτάτου μητροπολίτου Φιλαδελφείας κυρίου Γερ. Βλάχου τοῦ Κρητὸς εἰς τὸν τῆς ἱερωσύνης βαθμὸν ἀνήχθη», αἶρει κατὰ τὸν πειστικώτερο, νομίζουμε, τρόπο τὴν κατὰ τὰ ἄλλα ἀόριστη σχετικὴ εἶδηση τοῦ Ἀνωνύμου περὶ χειροτονίας δηλ. τοῦ Μελετίου εἰς Ἰωάννινα ἀπὸ τὸν Χῖο Κλήμεντα. Ὁ Διοβουνιώτης προλογίζοντάς την, ἀφοῦ ἐπαναλαμβάνει τὰ ὅσα σχετικὰ μὲ τὴν ἐν Βενετία διαμονὴν τοῦ Μελετίου ἀνακοίνωσε παλαιότερα ὁ Μέρτζιος (Ἠπειρ. Χρονικὰ ΙΑ', σελ. 72), ἀναφερόμενος στὸ πρόβλημα τῆς ἱερωσύνης τοῦ Μελετίου, ἐπιλέγει: «Ἐὰν δεχθῶμεν ὅτι αἱ ἀνωτέρω εἰδήσεις περὶ τοῦ βίου τοῦ Μελετίου αἱ στηριζόμεναι ἐπὶ τῆς συντόμου βιογραφίας αὐτοῦ (ὄχι βέβαια ἐπὶ τῆς βιογραφίας αὐτοῦ μόνο, προσθέτομε ἡμεῖς, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν νεωτέρων τῆς ἀνακοινώσεων τοῦ Μέρτζιου) εἶναι ἀκριβεῖς, πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἦλθεν εἰς Βενετίαν κεχειροτονημένος ἱερεὺς ὑπὸ τοῦ Μητροπολίτου Ἰωαννίνων Κλήμεντος καὶ ἐπομένως δὲν ἐχειροτονήθη ὑπὸ Γερασίμου τοῦ Βλάχου. Κατὰ ταῦτα ὁ λόγος οὗτος δὲν πρέπει νὰ ἐξεφωνήθη ὑπὸ τοῦ Μελετίου ἀλλ' ὑπὸ ἄλλου τινὸς (!) ἐκτὸς ἂν ὑποθέσουμε ὅτι ὁ Μιχαὴλ ἦλθεν εἰς Βενετίαν ὡς λαϊκὸς καὶ ἐχειροτονήθη ἐκεῖ ὑπὸ τοῦ Βλάχου. Διὰ νὰ γίνονιν δεκταὶ αἱ ὑποθέσεις αὐταί, καταλήγει, πρέπει νὰ στηριχθῶμεν εἰς ἀρχαιοτέραν μαρτυρίαν, ἣν δὲν κατώρθωσαν ἔτι ἕρω».

Παραμερίζοντας τὶς πρὸς ἄνω ὑποθέσεις τοῦ κ. Καθηγητοῦ, ποὺ ἀντὶ νὰ φωτίσουν κατὰ κάποιον τρόπο τὸ πρόβλημα τὸ συσκοτίζουν περισσότερο, ὑποστηρίζουμε ὅτι ὁ Μελέτιος χειροτονήθηκε ἱερέας στὴ Βενετία ἀπὸ τὸ Γεράσιμο Βλάχο. Στὴν ἀποψὴ μας αὕτη ὀδηγοῦμαστε καὶ ἀπὸ τὴ σαφέστατη εἶδηση, ποὺ παρέχει ὁ τίτλος τῆς δημοσιευόμενης ὁμιλίας, ἐκφωνηθείσης παρ' αὐτοῦ (τοῦ Μελετίου) «ἡνίκα παρὰ τοῦ σοφωτάτου κ.λ.π. εἰς τὸν τῆς ἱερωσύνης, καθὼς λέγει, βαθμὸν ἀνήχθη», ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ ἀνάλογο ἐκεῖνο καὶ σχεδὸν ταυτόχρονο προηγούμενο τοῦ Σ. Σουγδουρῆ, ὁ ὁποῖος μεταβὰς εἰς Βενετίαν ἱεροδιάκονος, χειροτονήθηκε στὸν ἐκεῖ περιφημο ναὸ τοῦ τροπαιοφόρου Γεωργίου ἱερέας ἀπὸ τὸν ἴ-

διο αὐτὸν ἀρχιεπίσκοπο Βλάχο στὶς 25)3)1681 (Δὲς σχετικὴ περὶ Γ. Σουγδουρῆ ἐργασία μου, σελ. 22).

Δὲν πρέπει ἀκόμα νὰ μᾶς διαφεύγει τὸ γεγονὸς πὼς κατ' ἀπαρέγκλιτα ἐπὶ πολλὰ χρόνια τηρούμενη συνήθεια τῆς ἐποχῆς οἱ ἀπερχόμενοι στὴν Ἑσπερία γιὰ σπουδὲς νέοι, χειροτονοῦνταν πρῶτα στὸν τόπο τους ἱεροδιάκονοι, καὶ γιὰ νὰ μποροῦν νὰ ἀναπληρῶνουν τοὺς ἱερεῖς τῶν ὁμογενῶν παροικιῶν στὰ καθήκοντά τους ἀλλὰ καὶ ν' ἀποβαίνουν, σὰν κληρικοί, περισσότερο ἀπρόσβλητοι στὶς προσυλητιστικὲς προσπάθειες τῶν παπικῶν καὶ τῶν ἄλλων ἐχθρῶν τῆς Ὁρθόδοξης πίστεως μὲ τοὺς ὁποίους ἔρχονταν σὲ στενῶτατη ἐπαφὴ (8). Ἡ χειροτονία δὲ τῶν δύο Γιαννιωτῶν λογίων Σουγδουρῆ καὶ Μήτρου ἀπὸ τὸν διαπρεπῆ ἀρχιερέα καὶ ἔξοχο πνευματικὸ ἄνθρωπο, ἀποτελοῦσε κατὰ κάποιον τρόπο δεῖγμα περὶτρανο τῆς πρὸς αὐτοὺς ἀπεριόριστης ἐκτιμῆσεώς του, καθὼς καὶ τῶν ἀγαθῶν ἐλπίδων ποὺ ἐστήριζε στὶς ἐξειδικιασμένες τους ἱκανότητες. Πότε ὅμως ἔλαβε χώραν τὸ μυστήριον, δὲν μποροῦμε νὰ ἀποφινθοῦμε μὲ ἀκρίβεια. Ἀπάντηση βέβαια στὸ ἐρώτημά μας θὰ ἔδινε ἡ ἡμερομηνία τῆς γνωστῆς ὁμιλίας, ποὺ καθὼς εἶπαμε δὲν σημειώνεται ἢ τὸ σχετικὸ πρακτικὸ τῆς χειροτονίας του, πού κι αὐτὸ δὲν ἦρθε ἀκόμα σὲ φῶς. Ἔτσι γιὰ τὸ χρονικὸ ὑπολογισμὸ τοῦ γεγονότος θὰ καταφύγουμε κατ' ἀνάγκη πάλι σὲ εἰκασίες. Ἐὰν λοιπὸν ἀφήσουμε ἓνα ἱκανὸ χρονικὸ περιθώριον μετὰ τὴν πιθανολογούμενη ἀφιξὴ τοῦ Μελετίου στὴν Ἰταλία (1681 – 82) (9) γιὰ τὴν μὲ τὸ Βλάχο στενὴ γνωριμία καὶ τὶς ἀπαραίτητες προκαταρκτικὲς του σπουδὲς, κύριον σκοπὸ τῆς ἐκεῖ μετάβασής του, θὰ πρέπει νὰ τοποθετήσουμε τὸ γεγονὸς τῆς χειροτονίας του σὲ ἱερέα ἀρχομένου τὸ πολὺ τοῦ 1684. Ὁ χρόνος ἄλλωστε αὐτὸς καθίσταται ὄριον ἀνυπέρβλητο γιὰ πάρα πέρα εἰκασίες, ἐπειδὴ ἀπὸ τὸ Μάρτη του κίβλας σημαδεύει τὸ θάνατον τοῦ πολυμαθοῦς Κρητικοῦ.

Κατὰ τὶς παραπάνω λοιπὸν σκέψεις μας ὁ Μελέτιος εὐθὺς μετὰ τὴν ἀφοίτησή του ἀπὸ τὸ Γκιουματικὸ Σχολεῖον, ποὺ συμπίπτει κατὰ κάθε πιθανότητα μὲ τὴν ὀριστικὴ ἀπ' αὐτὸ ἀποχώρησις τοῦ Β. Μακρῆ, χειροτονεῖται ἀπὸ τὸν Κλήμεντα (10) ἱεροδιάκονος καὶ τὸν ἴδιον χρόνον (1681) περνάει στὴν Ἰταλία, ὅπου ἀργότερα στὴ Βενετία καὶ στὸ ναὸ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τῶν Γραικῶν, «χερσὶν ἀναξίαις Γερ. τοῦ Βλάχου» προάγεται σὲ ἱερέα (11). Μόλις δὲ μετὰ μιὰ περίπου πενταετία ἀπὸ τὴν ἀφιξὴν του στὴ φιλόξενη χώρα (1686), τὴν ὁποία κατηγάλωσε, καθὼς πιστεύουμε, σπουδάζοντας στὸ Παταβιανὸ Πανεπιστήμιον, τὸν βρῖσκουμε στὴν πόλιν τοῦ Εὐαγγελιστῆ, τῆ Βενετίας, ἐπιστατοῦντα σὲ ἐκδόσεις τοῦ οἴκου Γλυκῆ καὶ Δάσκαλο ἑλληνικὸ διορισμένον στὴν ὁμογενῆ παροικία τῆς ἴδιας πόλεως.

Καὶ σὰν ἐπιμελητὴς μὲν καὶ διορθωτὴς ἐμφανίζεται ὁ Μήτρος κατὰ τὸν ἴδιον αὐτὸν χρόνον σὲ ἔκδοσιν τοῦ θεοῦ καὶ ἱεροῦ Εὐαγγελίου ἀπὸ τοὺς Γλυκῆδες καθὼς καὶ τῆς Γραμματικῆς τοῦ δασκάλου του Μακρῆ μὲ προσθήκας σ' αὐτὴ τὴν τελευταία καὶ πρόλογον δικό του (Δὲς Κ. Μέρτζιου Ἠπ. Χρον. Γ', σελ. 64|, Σὰ δάσκαλος δὲ στὸ Σχολεῖον τῆς ἐκεῖ Ἑλληνικῆς Κοινότητος, ποὺ συντηρῶνταν τὴν ἐποχὴ αὐτὴ ἀπὸ πόρους τοῦ Κληροδοτήματος Ἐπιφανίου Ἠγουμένου (12), διορίζεται ὁ Μήτρος στὶς 8)3)1686 μὲ βάση εἰδικόν, καθὼς συνηθίζονταν, πιστοποιητικὸν τοῦ τότε Μητροπολίτου Φιλαδελφείας Μελετίου (Ματθαίου Τυπάλδου), διαδόχου τοῦ Βλάχου, ὑπὸ χρονολογίαν 27)6)1677, μισθὸν ἐτήσιον 100 δουκάτων καὶ θητεία διετη. Τὸ πρακτικὸν τοῦ διορισμοῦ του ἔχει ὡς ἑξῆς:

«1686 Μαρτίου 8..... προτείνει ὁ ἐνδοξότατος Πέτρος Χρυσαιφίδας μετὰ τοῦ λοιποῦ προεδροῦ καὶ τῶν ἐλεγκτῶν ὡς ἐπιτρόπων ὅπως εἰς ἐκτέλεσιν τῆς διαθήκης τοῦ ποτὲ Ἐπιφανίου Ἠγουμένου καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ πιστοποιητικοῦ τοῦ σεβασμιωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Φιλαδελφείας, ὁ

στις παρουσιάζει τὴν ἐπάοκειαν καὶ τὴν ἀρετὴν τοῦ αἰδ. Δὸν Μιχ. Μήτρου ἐξ Ἰωαννίνων διορισθῆ ὁ ἴδιος ὡς διδ)λος ἐν τῇ πόλει ταύτῃ τῶν ἑλληρικῶν γραμμάτων δι ἔτη δύο.,. καὶ ὀφείλομεν εἰς τὸν εἰρημένον δι ὅσον καιρὸν ὑπηρετήσῃ νὰ τῷ ἀνταποκρίνωμεν τὸ ἐτήσιον τὸ ὀρισθὲν παρὰ τῆς εἰρημένης διαθήκης, ἣτοι δουκάτα 100 κατ' ἔτος καὶ νὰ τῷ παραδίδονται ἀπὸ σήμερον ἀπὸ ἑξ εἰς ἑξ μῆνας καὶ μὲ τὰ πιστοποιητικὰ τὰ δηλωθέντα ἐν τῇ εἰρημένῃ διαθήκῃ». (Ἡπ. Χρ. ΙΑ', σελ. 69—70).

Στὴ θέση αὐτὴ ὁ Μῆτρος παρέμεινε κατὰ τὶς σχετικὰς τοῦ Μέρτζιου μαρτυρημένες πληροφορίες μέχρι τῆς 28)6)1687 ἐνάμιση περίπου χρόνον καὶ ἔλαβε ὄλο 150 δουκάτα ἀπὸ τὰ ὅποια τὰ 50 ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ Μεγάλου Ἐπιστάτη τῆς Κοινοῦτητας Ἀρτινοῦ Ἀνδρέα Κοθώνη, μετὰ παρουσίαση βέβαια τῶν ἀπαραίτητων στὴν περίπτωση δικαιολογητικῶν.

Εὐθύς ἀμέσως ὁ Μῆτρος ἐπιστρέφει στὰ Γιάννινα μετὰ μακρόχρονη στὴν Ἐσπερία ἀπουσία καὶ σκοπὸ ἀποκλειστικὸ τὴν ἀνάληψη τῆς Σχολαρχίας στὴν Ἐπιφάνειο γιὰ τὴν ὁποία προορίζονταν τὸ δωάνυμο Κληροδοτήμα καὶ ἡ ὁποία τὴν ἐποχὴ αὐτὴ φαίνεται νὰ ἀργοῦσε ἀπὸ ἔλλειψη κατάλληλου Δασκάλου. Κατὰ τὴν ἐδῶ ἀφιξὴ του διορίζεται ἀμέσως μὲ τὸν ἴδιο μισθὸ ἀπὸ τὸν μητροπολίτη Κλήμεντα καὶ προεστὸς τῆς πόλης Δάσκαλος τῆς Δευτέρας αὐτῆς Σχολῆς—τῆς πρώτης, τῆς Γκιουματικῆς, σχολαρχοῦσε ὁ Σουγδουρῆς—γιὰ νὰ συνεχίσει τὴ διακοπεῖσα λαμπρὴ παράδοσί της, πὸν ἐγκαινίασε παλαιότερα, δταν ἰδρύθηκε (165*), ὁ Σπ. Τριανταφύλλου. Τὸ διορισμὸ ἐπεκύρωσε παμψηφεί λίγο ἀργότερα ἢ εἰς Βενετιὰ συνέλευση τῶν 40 καὶ προσθήκης λεγομένη μὲ τὸ ἀκόλουθο πρακτικὸ της:

«1688 Μαρτίου 24. Ὁ Σύλλογος τῶν 40 καὶ προσθήκης ἐπικυρώνει μὲ 36 ψήφους ὑπὲρ καὶ οὐδεμίαν κατὰ τὸν διορισμὸν τοῦ αἰδ. Μιχ. Μήτρου ὡς διδ)λου ἐν τῇ Σχολῇ Ἐπιφανείου Ἡγουμένου ἐν Ἰωαννίνοις ἐκλεγέντος παρὰ τοῦ μητροπολίτου καὶ προυχόντων τῆς πόλεως ἐκείνης ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τοῦ σχετικοῦ πιστοποιητικοῦ τοῦ ἀποσταλέντος. Ἡ ἐπικύρωσις συμφώνως τῇ διαθήκῃ εἶναι διὰ τρία ἔτη». (Ἡπ. Χρ. δ.π., σελ. 72—73):

Εἰς τὸ libro governatore τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, γράφει ὁ Κ. Μέρτζιος (Ἡπ. Χρ. δ.π.) ἀναγινώσκομεν:

«Δουκάτα 200 μετρηθέντα εἰς τὸν κ. Στέφ. Τσιγαρᾶν ὡς πληρεξούτου ἐν Ἰωαννίνοις Δ)λου αἰδ. Μιχ. Μήτρου διὰ μισθοδοσίαν δύο ἐτῶν ἐκ τοῦ Κληροδοτήματος Ἐπιφανείου Ἡγουμένου».

Στὸ ἴδιο κατάστιχο καὶ ὑπὸ ἡμερομηνία 28)4)1691 ὑπάρχει αὐτὴ ἡ ἐγγραφή:

«Εἰς τὸν κ. Στέφ. Τσιγαρᾶν ὡς πληρεξούσιον ἐμετρήθησαν δουκάτα 200 ὡς μισθοδοσία τοῦ αἰδεσιμωτάτου Μιχ. Μήτρου δ)λου Ἐπιφ. Ἡγουμένου διὰ τὴν ὑπηρεσίαν του ἐπὶ ἓν ἔτος».

Μετὰ τὴν ἐκπνοὴ αὐτῆς τῆς τριετίας ἡ πρόσληψη τοῦ Μήτρου ὡς διδασκάλου τῆς Σχολῆς ἀνανεώθηκε γιὰ μιὰ ἀκόμη τριετία ἀπὸ τὴν ἴδια ἐπιτροπὴ καὶ τὴν πράξη της αὐτὴ ἐπεκύρωσε κατὰ τὸν ἰσχύοντα κανονισμὸ ἢ συνέλευση τῶν 40 καὶ προσθήκης στὴ Βενετιὰ, ἀλλ' αὐτὴ τὴ φορὰ ὁ Μῆτρος ὑπηρετήσῃ κατὰ τὰ φαινόμενα μόνον ἓνα χρόνον, γιὰ τὸν Νοέμβριον τοῦ 1692, κατὰ τὸ λέγει τοῦ Ἀωνύμου, πὸν δέχονται καὶ ὄλοι οἱ μετ' αὐτὸν (19), κατ' ἐπίμονο αἴτησιν τῶν

Ἄρτινων χειροτονήθηκε μητροπολίτης Ἄρτας με τὸ ὄνομα Μελέτιος τῆ δὲ θέση του στὴ Σχολὴ κατέλαβε ὁ Παρθένιος Γκατζιούλης μαθητὴς τοῦ Σουγδουρῆ. Τὴν ἀμοιβὴ του γιὰ τὸ τελευταῖο αὐτὸ χρονικὸ διάστημα τῆς ὑπηρεσίας του στὴ Σχολή, τὴν εἰσέπραξε ἀργότερα ἀπὸ τὸ Ταμεῖο τῆς Ἑλλ. Κοινοῦτος Βενετίας γιὰ λογαριασμὸ του, ὁ Μιχ. Γλυκῆς, καθὼς φανερῶναι ἡ πῖδ κάτω καταχωρημένη στὸ ἴδιο ἐκεῖνο «libro» καὶ στὴ σελίδα 207 ἐγγραφή:

«1694 Ἀυγούστου 31 εἰς τὸν Μιχ. Γλυκῆν ἀπὸ τὴν ἐπιτροπείαν Ἐπιφανείου Ἡγουμένου καὶ διὰ λογαριασμὸν τοῦ Διδ)λου Μελετίου Μήτρον Ἀρχιεπισκόπου Ἄρτης διὰ τὸν καιρὸν ποὺ ὑπηρετήσεν ἐν Ἰωαννίνοις ὡς διδ)λος ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ πιστοποιητικοῦ καὶ πληρεξουσίου ἐμετρήθησαν δουκάτα 120». (Ἡπ. Χρ. δ. π., σελ. 74).

Γιὰ τὴ δράση γενικὰ τοῦ Μιχ. Μήτρον σὰν Διδασκάλου τῆς Ἐπιφανείου Σχολῆς δὲν ἔχουμε βέβαια ἐπαρκεῖς καὶ συγκεκριμένες εἰδήσεις. Εἰκάζουμε ὅμως βασιζόμενοι στὴ σπάνια εὐρυμάθεια καὶ τὴν ὁμολογουμένη ἐξαιρετικὴ διδακτικὴ του δεινότητα - «ἦν γὰρ ἀξιότατος εἰς τὸ διδάσκειν ὡς οὐδεὶς ἄλλος»—ὅτι στάθηκε γονιμώτατη. Ὁ περιορισμένος ἄλλωστε χρόνος ἄσκησης τῆς Σχολαρχίας ἀπὸ μέρους του, ἐμπόδιο σοβαρὸ στὴν ἀπόγνωση καὶ κατάρτιση μαθητῶν ἀποκλειστικὰ δικῶν του - δὲν μᾶς παραδόθηκε τὸ ὄνομα κανενὸς ἀπ' αὐτοῦς—δὲν εὐνόησε αὐτὴν τὴν ὑστεροφημίαν του.

Δὲν ἦταν βέβαια ὁ Μήτρος τοῦ τύπου τοῦ Σουγδουρῆ, τοῦ ἀληθινοῦ ἐκεῖνου Δασκάλου με τὴν ἐνεργητικὴ καὶ δραστήρια στάση μπροστὰ σ' ὅλα τὰ προβλήματα τῆς ἐποχῆς του καὶ τοῦ τόπου του ἀλλὰ τοῦ κλειστοῦ, τοῦ ἀφοσιωμένου στὴν μελέτη καὶ τὴν ἐπιστήμη πάνω ἀπ' ὅλα ἀνθρώπου, ἀσθετικοῦ στὸ σῶμα καὶ ἀγαθοῦ καὶ πράου στὴν ψυχὴ, ποὺ μόνον συμπάθεια καὶ θαυμασμὸς γιὰ τὴ μόρφωσή του συναντοῦσε. Καὶ ἡ ἔμφυτη κοντὰ σ' αὐτὴ ἀπέχθειά του στοὺς θορύβους καὶ τὶς συζητήσεις τὶς προσωπικὲς στάθηκαν βασικά, νομίζουμε, κίνητρα προώθησής του στοὺς ἀνώτερους ἱερατικοὺς κύκλους. Στὴ διάρκεια τῆς ὀλιγόχρονης παραμονῆς του στὰ Γιάννινα ὁ Μήτρος, παράλληλα πρὸς τὸ καθαρὰ διδακτικὸ του ἔργο, ἀσχολοῦνταν καὶ με τὶς προσφιλεῖς του ἐπιστημονικὲς μελέτες συνέγραψε δὲ τὴν περὶ Ἀστρονομίας ὀγκώδη πραγματεία του, τρανὸ δείγμα τῆς ὑψηλῆς μαθηματικῆς του καλλιέργειας, καθὼς καὶ τὴν ἐπιγραφόμενὴ «Ἐορμηεῖα σύντομη περὶ τῆς πανώλιδος ἢ πανούκλας», ποὺ ἔμειναν κι οἱ δύο δυστυχῶς ἀνέκδοτες.

3.—Ναυπάκτου καὶ Ἄρτης

Στὴν Ἐπιφάνειο ὁ Μήτρος ἐδίδαξε, καθὼς εἶδαμε, κατὰ περισσότερο ἀπὸ τρεῖς χρόνια, ἐποχὴ ποὺ οἱ Ἄρτινοι στερούμενοι δεσπότη—ὁ προκάτοχός του Βαρθολομαῖος μαθητὴς κι αὐτὸς παλῆς τῆς ἴδιας Σχολῆς εἶχε πεθάνει ἀπὸ τοῦ 1687—ἔστρεψαν τὴν προσοχὴ τους πρὸς τὸ σοφὸ ἀρχιδιδάσκαλο τῶν Ἰωαννίνων, κατὰ σύσταση ἰσως θερμῆ τῶν συμπατριωτῶν τους τῆς Βενετίας, ποὺ καλὰ τὸν ἤξεραν καὶ ζητήσαντες αὐτὸν ἐπίμονα γιὰ ἀρχιερέα τους, ἐδέχθηκε νὰ μεταβῆ στὴν Ἀδριανούπολη, ὅπου χειροτονήθηκε ἀπὸ τὸν ἐκεῖ ἐκδημοῦντα με τὴν ἱερά του σύνοδο παιριάρχη Καλλίνικο τὸν Β', μητροπολίτης Ναυπάκτου καὶ Ἄρτης λαβὼν τὸ χαρακτηριστικὸ ὄνομα Μελέτιος. Ἄς σημειωθῆ πὼς ἡ Ἄρτα ἔδρα τοῦ μητροπολίτη Ναυπάκτου καὶ Ἄρτης ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς ἰδρύσεως τοῦ Δεσποτάτου ἀκόμα με πρῶτο Μητροπολίτη τὸν πολὺν ἐκεῖνο Ἰωάν. Ἀπόκαυκο, ὑπῆρξε τὴν ἐποχὴ αὐτὴ μεγάλη καὶ ἀνθούσα οἰκονομικὰ πολιτεία, διαθέτουσα καὶ Σχολὴν

άνωτερη ἐφάμιλλη μὲ τὶς συγκαιρινές τῆς τῶν Γιαννίνων, πὺ ἴδρυνε αὐτὸς ὁ Βαρθολομαῖος ἐδίδαξε δὲ πρῶτος ἐκεῖ ὁ γνωστὸς διδάσκαλος τοῦ Γένους Εὐγένιος Γιαννοῦλης ὁ Αἰτωλὸς (14).

Τὸ λαὸ τῆς Μητροπόλεως τοῦ ὁ Μελέτιος ἐποίμανε ἐν εἰρήνῃ ἐπὶ τέσσαρα συναπτά ἔτη περίοδο γὰ τὴν ὁποία δὲν ἔχομε ἀναφορικὰ πρὸς τὴν ἐκεῖ δράση καὶ πολιτεία τοῦ ἐν γένει περισσότερα στοιχεῖα.

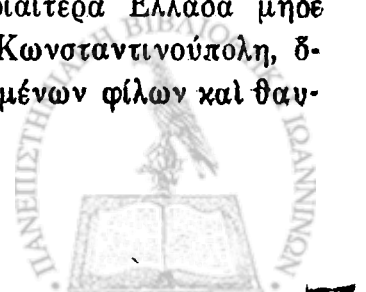
Ἀπὸ ἐπιστολῆ τοῦ ἀνεψιοῦ τοῦ Διδύλου Ἀναστ. Παπαβασιλοπούλου ἀπευθυνόμενῃ πρὸς τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει εὐρισκόμενον μητροπολίτη Ἄρτης Νεόφυτο Α΄ τὸν ἐπιλεγόμενον Μαυρομμάτη μὲ ἡμερομηνία 25)8)1722 (τὴ δημοσίευσεν τελευταία ὁ Εὐλ. Κουρίλας δ.π. σελ. 31) ἀναφερόμενῃ δὲ σὲ ἐνέργεια τοῦ πρώτου γὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ Γεωγραφικοῦ, μαθαίνουμε πὺ ὁ Μελέτιος « Ἄρτης ὢν ἐσύνθεσε τὸ Γεωγραφικὸν καὶ οὕτως ἔχει ἡ ἀλήθεια » γνώμη αὐτῆ, καθὼς φαίνεται, τοῦ ἀποδέχτη τῆς ἐπιστολῆς, πὺ προσυπογράφει καὶ ὁ ἐπιστολογράφος. Μαθαίνουμε δηλ. πὺ ὁ Μελέτιος ἀμέσως μετὰ τὴν ἐγκατάστασίν του στὴν Ἄρτα ἐπιδόθηκε στὴ συγγραφὴ τῆς ὀγκώδους Γεωγραφίας του, ἔργο στὸ ὁποῖο ἀφιέρωσε ὅλες τὶς πέρα ἀπὸ τὰ ποιμαντορικά του καθήκοντα ὥρες. Πάνω ὅμως στὰ τέσσαρα χρόνια τῆς ἀρχιερατείας του (1696) ἓνα σοβαρὸ γεγονός ἐρχεται νὰ ταραξεί τὴν ψυχικὴ γαλήνη τοῦ Μελετίου, νὰ γίνῃ ἀφορμὴ ἐπικίνδυνων γι αὐτὸν περιπετειῶν καὶ αἰτία ὀριστικῆς ἀπομάκρυνσῆς του ἀπὸ τὴ Μητροπολὴ Ἄρτας. Πρόκειται γὰ τὴν ἐπιδρομὴ καὶ λεηλασία αὐτῆς τῆς πόλεως—ἐπεισόδιον τοῦ συνεχιζόμενου τότε μακροχρόνιου μετὰξὺ Ἑνετῶν καὶ Τούρκων πολέμου ἀπὸ τὸν μῆνα τῆς Μάνης Λιμπερίου Γερακάρη τὸν ἐπιλεγόμενον Γκισούρμπεη, ὁ ὁποῖος μεταπηδήσας ἀπὸ τοὺς Τούρκους στὴν ὑπερσία τῶν Ἑνετῶν καὶ ὀδηγῶν Στρεϊουλλαδίτες ἀρματωλοὺς εἰσέβαλε στὴν Ἠπειρὸν καὶ « ὡς φθροροποῖς ἀστραπὴ ἐφθειρεν καὶ ἠφάνισεν ἄρδην τὴν Ἄρταν καὶ τὰ χωρία αὐτῆς καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ κατοικοῦντας χριστιανούς, ἄρπαξε τὰ ὑπάρχοντα, ἔκαυσε τὰ ὀσπίτια, ἐδήμεισε τὰ ἱερὰ σκευῆ τῶν ἐκκλησιῶν, ἔρριπεν κατὰ γῆς τὰ ἅγια ἀρτοφόρια μετὰ τοῦ ζωηφόρου ἄρτου, ἔσυρεν γυναῖκας μετὰ τῶν παιδίων αὐτῶν, ἐτράβησαν καὶ ἐφθειραν παρθένους καὶ ἄλλα μύρια κακὰ ἐποίησαν οἱ ἄνθρωποι τοῦ χριστιανοῦ λεγόμενοι χριστιανούς ἡμᾶς ἐκακοποίησαν καὶ ἐλεηλάτησαν λεηλασίαν ἐσχάτην τῇ εἰκοστῇ ἐβδόμῃ τοῦ Αὐγούστου μηνός » καθὼς σὲ ἱκετήρια ἀναφορὰ τους πρὸς τὴν Ἑνετικὴ Ἀριστοκρατία γράφουν δυὸ μῆνες ἀργότερα οἱ δυστυχησέντοι Ἄρτινοι κάτοικοι (Δὲς Σάθα: Τουρκοκρατ. Ἑλλάς, σελ. 422). Καθ' ὃν χρόνον ἐγίνονταν ἡ φοβερὴ καὶ κάπως ἀντιξήγητῃ αὐτῇ ἐπιδρομῇ, ὁ Μελέτιος ἀπουσίαζε στὰ Γιάννινα γὰ ζητήματά του τοῦ βέβαια, πιθανώτατα δὲ γὰ ἀναδιφήσεις στὶς πλουσιώτατες βιβλιοθήκες τῆς πόλεως σχετιζόμενες μὲ τὸ ὑφαινόμενον Γεωγραφικὸ του, ἐπίτροπο στὴ μητροπολὴ τοῦ ἔχοντος κάποιον Γρηγόριον ἱερισμόναχο καὶ διδάσκαλο, ὁ ὁποῖος ὑπόγραψε πρῶτος τὴν πῖδ πάνω πρὸς τοὺς Ἑνετοὺς ἐπιστολῇ.

Ἡ σύγκαιρη μὲ τὸ γεγονός ἀπουσία ἀπὸ τὴν ἔδρα του θεωρήθηκε προμελετημένη καὶ κατηγορήθηκε ὁ Μελέτιος στὶς Τουρκικὰς Ἀρχὰς « ὡς τάχα εἶδησιν ἔχων περὶ τῆς λεηλασίας » πρᾶγμα πὺ τὸν ἔφερε σὲ πολὺ δύσκολη θέση. Ἐσπευσε λοιπὸν νὰ συμβουλευθῇ τοὺς γνωστὸς τοῦ κύκλου τῶν ἰσχυρῶν τῆς Ἠπειρωτικῆς πρώτευουσας, ἀπὸ τοὺς ὁποῖους ἀναμφισβήτητα πολὺ ἐκτιμῶνταν καὶ οἱ ὁποῖοι γνώστες τῶν πραγμάτων, τὸν ἐσυμβούλευσαν νὰ μὴ μεταβῇ στὴν Ἄρτα ἀλλὰ ν' ἀναμερίσει λίγον καιρὸ ὥσπου νὰ ἴδουν τί θ' ἀπογένηι. Φρονίμως λοιπὸν ποιῶν ἄκουσε τὴ σύστασίν τους ὁ Μελέτιος καὶ παρέμεινε κρυμμένος κοντὰ τοὺς πλέον, καθὼς πιστεύω, τῶν δύο μηνῶν—ὁ Σερ. Βυζάντιος λέγει « διέτριβε κρυμμένος εἰς ἀγνώστους τόπους ἓν ἔτος σχεδόν ».—Καὶ παρὰ τὶς ἀγωνίες καὶ τοὺς φόβους γὰ τὴν τύχη του τῶν ἡμερῶν ἐκείνων « τὸ περὶ διαφόρων ἀκουσμάτων, καθὼς γράφει ὁ Ἀνώνυμος, βιβλίον συνεγράψατο ». Γὰ τὴ λιποταξία του βέβαια

αὐτὴ ὁ Μελέτιος τιμωρήθηκε ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖο μὲ καθαίρεση (15), «ὡς μὴ χορηγήσας κατὰ τὸ Γεδεῶν (Μνημεῖα Ἱστορίας Ἀθηναίων Β', σελ. 257) τὴν νενομισμένην Πατριαρχικὴν ζητείαν» καὶ «διὰ τὸ καταλιπεῖν τὴν ἐπαρχίαν αὐτοῦ καὶ τὸ ποίμνιον καὶ ἐν ἀδήλοις τόποις ἐφ' ἱκανὸν χρόνον διατριβεῖν χωρὶς τοῦ ἀναγγεῖλαι καὶ δοῦναι ἡμῖν εἶδησιν», καθὼς ἀναφέρει τὸ πατριαρχικὸ ἔγγραφο τῆς μετὰ τετραετίαν ὄλην περίπου λαβούσης χώραν ἀθώωσής του. Ἡ καθαίρεση ἔγινε τὴν 18 ἢ 19)2)1697 ἔξι δηλ. μῆνες μετὰ τὴ φυλὴ του ἀπὸ τὴν Ἄρτα, στὸ διάστημα δὲ αὐτὸ παραμένων ὁ Μελέτιος κρυμμένος, καθὼς εἶδαμε, στὰ Γιάννινα, οὐδεμίαν περὶ τοῦ τόπου τῆς διαμονῆς του καὶ τῶν λόγων τῆς λιποταξίας ἔδωσε στοὺς ἀνωτέρους του εἶδηση. Σχετικὰ ὁ Γεδεῶν (δ.π.) γράφει: «*Εἰς τὴν γνωστὴν αὐτοῦ (τοῦ Μελετίου) βιογραφίαν ταῦτα προστίθημι: Ἐπειδὴ κατὰ τὸν ὑπ' ἀριθ. 2 κώδικα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου τῆ 19)2)1697 φαίνεται ἐκλεγόμενος μητροπολίτης Ναυπάκτου καὶ Ἄρτης ὁ ἐπίσκοπος Μετρῶν Μακάριος, συμπεραίνω ὅτι κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην ἢ κατὰ τὴν προτεραίαν καθηρέθη ὁ Μελέτιος*». (Μ. Γεδεῶν δ.π. σελ. 267). Πόσο χρόνο παρέμεινε ὁ Μελέτιος εἰς Ἰωάννινα καὶ ὑπὸ ποιῆς συνθήκας κατώρθωσε νὰ διαφύγει στὴν Ἐνετοκρατούμενη Ναύπακτο καὶ τὴν περιοχὴ τῆς, διαρκούντος βέβαια τοῦ ἐνετοτουρκικοῦ πολέμου, δὲν δυνηθήκα νὰ ἐξακριβώσω. Οἱ ἐπ' αὐτοῦ σχετικὲς τοῦ Ἀωνόμου πληροφορίες εἶναι μᾶλλον ἀσαφεῖς καὶ συγκεχυμένες. Εἰκάζουμε ὅτι στὰ Γιάννινα παρέμεινε ὑπὸ τὴν προστασίαν ἰσχυρόντων φίλων του πέραν τοῦ ἔτους (1696 - 97) ἀσχολούμενος στὸ ἄσυλό του μὲ μελέτη καὶ συγγραφὴ, διὰ δὲ ἐξεθύμανε κάπως τὸ πρᾶγμα καὶ ἢ ἐναντίον του κατηγορία ἀμβλύνθηκε, πάλι μὲ τὴ βοήθειαν καὶ συμπαράστασιν τῶν ἰδίων κύκλων ἐγκατέλειπε τὴν πόλιν καὶ ἐπέρασε στὴ Βενετικὴ Ἐπικράτεια, τὸ κατεχόμενον δηλ. ἀπὸ τοὺς Ἐνετοὺς τμήμα τῆς Δ. Ἑλλάδας. Ἐκεῖνο βέβαια τὸ «ἐπορεύθη» τοῦ Ἀωνόμου δὲν ἀνταποκρίνεται, νομίζουμε, στὰ πράγματα. Δὲν μπορεῖ νὰ εἴη κατανοητὸ καὶ στὸν κοινὸ ἀκόμα νοῦ, πῶς σημαίνων, καθὼς ὁ Μελέτιος, ἄνθρωπος μὲ μιὰ τόσο βαρεῖαν κατηγορίαν στὴν πλάτη θὰ «ἐπορεύετο» κατὰ τὴ συνήθειαν τῶν δεσποτάδων ἀπὸ Ἰωάννινα εἰς Ναύπακτον καὶ μάλιστα σὲ περίοδο πολεμικὴ χωρὶς τις ἀναγκαῖες προφυλάξεις καὶ τὴ συνδρομὴ ἰσχυρῶν προσώπων. Φθάνοντας στὴ Ναύπακτο ὁ Μελέτιος, ὅπου διέτριψε πέρα ἀπὸ τρία χρόνια (1697 - 1701), βρῆκε μαζὶ μὲ τὴν ψυχικὴν του γαλήνην καὶ κάποια οἰκονομικὴ ἀνεση ἀπὸ τὴν εἰσπραξὴ τῶν εἰσοδημάτων τῆς ἐπαρχίας του, κατεχόμενης στὸ μεγαλύτερό της μέρος ἀπὸ τοὺς Ἐνετοὺς καὶ μὲ τὴ βοήθειάν τους βέβαια, ἀποθησαυρίζοντας μαζὶ κατὰ τις σ' αὐτὴ συχνὲς περιόδους του παντοῖο ὑλικὸ γιὰ τὸ Γεωγραφικὸ του, πού ἀπὸ τὴν Ἄρτα ἀκόμα, καθὼς ἤδη ἀναφέραμε, εἶχε καταστρώσει καὶ στὴν περίοδον αὐτὴν πιδ συστηματικὰ ἐδούλεψε. Ἀπὸ τις ἐνέργειες αὐτῆς τοῦ Μελετίου, νὰ ἐπιστρέψει δηλ. στὴν ἔστω καὶ ὑπὸ ἄλλη κατοχὴ ἐπαρχία του καὶ νὰ ἐκτελεῖ τὰ καθήκοντά του ἀνεμπόδιστα καθηρημένος ὢν, βγαίνει πῶς αὐτὸς οὔτε κἂν ἔλαβε ὑπ' ὄψει τὴν καταδικαστικὴν ἐναντίον του ἀκόφασιν τοῦ Πατριαρχείου. Ἀπὸ δὴ καὶ οἱ κατ' αὐτοῦ εἰς τὸ πατριαρχικὸ ἔγγραφο τῆς ἀθώωσης διατυπούμενες αἰτιάσεις κατὰ τις ὁποῖες «αὐτὸς ὁ (ὁ Μελέτιος) ἄτε τῆς εὐθείας ὁδοῦ ἄπαξ παρατραπεί εἰς ἀνωδίας κατέξει ἐξώκειλεν.....καὶ εἰς ἀνταρσίαν κατὰ τῆς ἐκκλησίας προυχώρησεν.....καὶ αὐτοκέφαλος ἐδοξάσθη τῆς ἐπαρχίας ἀντιποιεῖσθαι ἢς ἀπεβλήθη καὶ ταῦτα μετὰ καθαίρεσιν ἐτεροδόξων κριτηρίοις ἀντιποιεῖσθαι αὐτῆς παρὰ τὸ εἶκος ἡγωνίζετο...».

Περὶ τὸ 1701 καὶ ἀφοῦ εἶχε λήξει διὰ τῆς ὑπογραφῆς τῆς συνθήκης τοῦ Κάρλοβιτς (1699) ὁ μεταξὺ Τούρκων καὶ Ἐνετῶν μακροχρόνιος πόλεμος ἀπὸ τῶν ὁποίων τόσο δοκιμάσθηκε ἡ Ν. Δυτικὴ καὶ νησιωτικὴ Ἰδιαιτέρα Ἑλλάδα μὴδὲ καὶ τῆς Ἡπείρου ἐξαιρουμένης, ὁ Μελέτιος ἔφθασε στὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅπου μὲ τις μεσιτεῖες καὶ τὴ μεσολάβησιν πάλι ἰσχυρῶν ἰερωμένων φίλων καὶ θαν-

μαστῶν του—κι εἶχε καθὼς θὰ ἰδοῦμε ἀρκετοὺς, προέχουσα θέση μεταξὺ τῶν δ-
 ποίων κατεῖχε ὁ λόγιος Πατριάρχης Ἱεροσολύμων Δοσίθεος Νοταρὰς καὶ ὁ ἅγιος
 ἀνεψιὸς του Χρῦσανθος—κατῶρθωσε νὰ τύχη ἀφέσεως ἀπὸ τῆ Μεγάλῃ τοῦ Χρι-
 στοῦ Ἐκκλησία, τεῖλεις στὴ διάθεση τοῦ Πατριαρχείου Τὸ ἔγγραφο τῆς ἀθώω-
 σῆς του γενόμενης τὸν ἴδιον αὐτὸν χρόνον 1701, ὑπογράφεται ἀπὸ τὸν Πατριάρχη
 Καλλίνικο τὸν Β' τὸν ἐπιλεγόμενον Ἀκαρνᾶνα, πατριαρχεύοντα γιὰ τρίτη φορά,
 ἔχει δὲ ὡς ἐξῆς κατὰ πιστὴ ἀπὸ τὸ «Δοκίμιον περὶ Ἄρτης» τοῦ Σεραφείμ Ξενο-
 πούλου (σελ. 351), ὅπου παλαιότερα δημοσιεῦθηκε, ἀντιγραφῆ. «Τὸ εὐσυνπαθὲς
 τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας δικαιοτήριον πρὸς πάντας μὲν τοὺς προσπίπτοντας καὶ
 μετανοοῦντας ἐφ' οἷς ἔπταισαν ἰλαρῶς ἐπινεύειν καὶ ἐν ἐλέῳ φιλανθρωπεύεσθαι
 πάντως βούλεται τοὺς προῖσταμένους αὐτῆς «ἄφετε γὰρ καὶ ἀφεθήσεται» τῆς θεί-
 ας φωνῆς τοῦ Σωτῆρος εὐαγγελικῶς διδασκούσης ἀνάγκη πᾶσα τοὺς εὐαγγελικοὺς
 διεξάγειν τὸν τοῦ Κυρίου λαὸν ἐπιτηδεύοντας μετ' ἀνεξικακίας ἀπάσης καὶ μακρο-
 θυμίας ἀλλήλοις ἀφιέναι τὰ παραπτώματα εὐσπλαχνιζομένους ὡς ἐφικτὸν ἵνα καὶ
 αὐτοὶ τῆς ἐφέσεως τύχωσιν. Ἐνθεν τοι καὶ τοὺς ὀπωσδήπως προσκόψαντας καὶ
 ἄλλως ἢ ὡς ἔχρων ἐπὶ τὴν τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαν ἐμπαροινήσαντας πλημμελῶς εἴ-
 τα πληγῇ τοῦ σφῶν συνειδότος ἀνακύνσαντας καὶ τὸ πλημμέλημα ἑαυτῶν ἐγνωκό-
 τας καὶ μεταμεληθέντας ἐφ' οἷ προσέκοψαν καὶ τῷ ἱερῷ ταύτης ἐδάφει προσπε-
 σόντας καὶ δεηθέντας τυχεῖν ἐφέσεως προσνῶς ἀποδέχεσθαι δέον καὶ θεραπείας
 τῆς προσηκούσης αὐτοὺς ἀξιοῦν πληροῦντας ἐντολὴν τοῦ φύσει ἐλεήμονος Θεοῦ
 τοῦ ἐντειλαμένου ἡμῖν ἐλεεῖν τοῦ πατάξαντος καὶ πάλιν ἰωμένον οὔτινος «τὸν
 ἐοχόμενον πρὸς με οὐ μὴ ἐκβάλω ἔξω» τυγχάνει διάταγμα. Ἐπειδὴ τοιγαροῦν καὶ
 προλαβόντως μὲν καθαιρέσει καθυπεβλήθη συνοδικῶς ὁ πρὶν χρηματίσας μητρο-
 πολίτης Ναυπάκτου καὶ Ἄρτης κὺρ Μελέτιος διὰ τὸ καταλιπεῖν τὴν ἐπαρχίαν
 αὐτοῦ καὶ τὸ ποιμνιον καὶ ἀναχωρῆσαι ἐκεῖθεν καὶ ἐν ἀδήλοις διατρίβειν τόποις
 ἐφ' ἰκανὸν χρόνον χωρὶς τοῦ ἀναγγεῖλαι καὶ δοῦναι ἡμῖν εἶδησιν τοῦ ποτὲ ἄρα γε
 παρεγένετο διέτριβεν δὲ ἐν ἀδήλοις τόποις κατὰ τὴν ἔλθοῦσαν ἡμῖν κοινήν ἀνα-
 φορὰν τῶν τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας χριστιανῶν ἱερωμένων προσκλαιομένων στέρησιν
 πνευματικοῦ ποιμένος καὶ προστάτου καὶ ἐκλιπαρούντων δοθῆναι αὐτοῖς ἀρχιερέα
 οὐ ἔνεκα τῇ τῶν ἱερῶν κανόνων ἀποφάσει καθαιρέσει καθυποβάλομεν αὐτὸν τῆς
 ἀρχιερωσύνης ἀποστερήσαντες καὶ ἄδειαν δεδώκαμεν ἄλλον ἀντ' αὐτοῦ Μητροπο-
 λίτην ἐν τῇ Μητροπόλει ἐκεῖνη εἰς ἀρχιερατικὴν ἐπίσκεψιν τοῦ ἐν αὐτῇ Ὁρθοδό-
 ξου πληρώματος καὶ τούτου γεγονότος αὐτὸς ἄτε τῆς εὐθείας ὁδοῦ ἅπαξ παρα-
 τραπεῖς εἰς ἀνωδίας καθέξεις ἐξώκειλεν εἴτε ἐκ μικροψυχίας αὐτοῦ καὶ σφαλερῶν
 ἀνθρωπίνων λογισμῶν εἴτε ἐξ ἐπιρείας τοῦ δυσμενοῦς τοῦ τῶν πολυποικίλων σκαν-
 δάλων ἐφευρετοῦ καὶ εἰς ἀνταρσίαν κατὰ τῆς ἐκκλησίας προουχώρησεν καὶ οἷα δὴ
 τις ἀθέκαστος καὶ αὐτοκέφαλος ἐδοξάσθη τῆς ἐπαρχίας ἀντιποιεῖσθαι ἢς ἀπε-
 βλήθη καὶ ταῦτα μετὰ καθαιρέσιν ἐν ἑτεροδόξων κριτηρίοις ἀντιποιεῖσθαι αὐτῆς
 παρὰ τὸ εἰκὸς ἠγωνίζετο· ἀλλ' οὐδὲν ἦττον καθ' ἑαυτοῦ ἔσπευσε καὶ εἰς κέντρα
 λακτίζειν, κατὰ τὸ λεγόμενον ὃ πᾶς ἀγὼν αὐτῷ προῖστατο. Τέλος δὲ ἀπειρηκῶς
 τοῖς παραλόγοις αὐτοῦ ὀρμήμασι καὶ τοῖς ἄλλοις ἀμνηχανήσας μετὰ τὴν πείραν
 ἤδη τῶν ἀτοπημάτων αὐτοῦ καὶ μετὰ τὸ παιδευθῆναι καὶ ταπεινωθῆναι ἀναλαβὼν
 ἑαυτὸν καὶ καταγνοὺς τὰ κακῶς παρ' αὐτοῦ μελετώμενα καὶ πραττόμενα εὐδια-
 κροῖτω λογισμῶ καὶ εὐαισθητῶ συνειδότι εἰς μετάνοιαν ἤχθη καὶ μεταμέλειαν καὶ
 προσδραμῶν τῷ ἐλέει τῆς Ἐκκλησίας προσέπεσεν ἡμῖν καὶ τῇ Ἱερᾷ Συνόδῳ καὶ
 ἐδεήθη θερμῶς τυχεῖν τῆς ἀφέσεως ἣς καὶ ἠξίωται τῷ θεαρέστῳ ἔθει τῆς Ἐκκλη-
 σίας παιδευούσης μὲν κατὰ καιρὸν τοὺς πταίοντας ἀποδεχομένης δ' ἀδῆς φιλαν-
 θρώπως προσπίπτοντας καὶ μεταμελουμένους· τούτου χάριν ἢ μετριότης ἡμῶν
 γράφουσα διὰ τοῦ παρόντος συνοδικῶς ἐν ἀγίῳ ἀποφαίνεται Πνεύματι μετὰ τῶν
 περὶ αὐτὴν ἱερωτάτων Ἀρχιερέων ἐν Ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητῶν ἀδελφῶν καὶ

συλλειτουργῶν ἵνα ὁ διαληφθεὶς αὐτὸς κτὼρ Μελέτιος πρῶην Μητροπολίτης Ναυπάκτου καὶ Ἄρτης ὡς γνησίως μετανοήσας ἐφ' οἷς πέπραχεν ἀτοπήμασι καὶ αἷς ἔδειξεν ἀπειθείας καὶ θερμῶς ἐπιστραφεὶς καὶ τὴν συγχώρησιν ἐξαιτήσας εἴη συγκεχωρημένος καὶ λελυμένος τῆς καταγραφείσης αὐτοῦ καὶ ἐκφωνηθείσης καθαιρέσεως καὶ τῶν λοιπῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐπιτιμιῶν τε καὶ ἄρῶν καὶ ἀπηλλαγμένος τῆς τούτου ἐνοχῆς ἁθῶος τε τοῦ λοιποῦ καὶ ἀνέγκλητος καὶ ἔχει τὸ ἐνεργοῦν τῆς ἀρχιερωσύνης αὐτοῦ ἀκωλύτως καὶ ἀνεμποδίστως ἐκτὸς τῆς ἐπαρχίας Ναυπάκτου καὶ Ἄρτης εὐλογῶν καὶ ἀγιάζων τοὺς προσερχομένους αὐτῷ Χριστιανοὺς καὶ πάντα τὰ ἀρχιερατικὰ ἐκτελῶν ὅπου ἂν προσκληθεὶς εἰδήσει τῶν κατὰ τόπον προϋσταμένων εὐλαβοῦμενός τε καὶ δεξιούμενος παρὰ πάντων ἀρχιερατικῶς καὶ τῷ θεοτιμῆτῳ χορῶ τῶν Ἀρχιερέων συγκαταλεγόμενος παρ' οὐδενός τε ἐναντιούμενος, ἱερωμένου ἢ λαϊκοῦ. Ὅθεν εἰς ἐνδειξιν καὶ δήλωσιν ἐπεδόθη αὐτῷ καὶ ἡ παρῶσα συνοδικὴ ἀπόφασις. Ἐν ἔτει 1701 Ἰνδικτιῶνος Θ'.

† Ὁ Πατριάρχης Καλλίνικος Β' τὸ γ'».

Εὐθὺς μετὰ τὴν ἀποκατάστασίν του ὁ Μελέτιος ἔλαβε ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖο τὴν ἐντολὴν νὰ κατεβῆ στὸν Ἐνετοκρατούμενο Μωριᾶ, περιβλημένος ἑξουσίαν ἐπιτρόπου καὶ ἐξάρχου πατριαρχικοῦ, μὲ σκοπὸ τὴν εἰσπραξὴ ἀπὸ τοὺς ἐκεῖ ἀρχιερεῖς δ. καιωμάτων τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας. Περιδεύοντας ἀνὰ τὴ χώρα αὕτη ὁ Μελέτιος δὲν ἔπαινε πλάϊ στὴν καθ' αὐτὸ ἀποστολὴν του, τὴν ὁποία μὲ ὁμολογούμενη ἄκρα εὐσυνείδησία καὶ ἐπιμέλεια ἐπετέλεσε, νὰ συλλέγει λογῆς στοιχεῖα γὰ τὸ ὑφαιόμενον τότες Γεωγραφικὸ του, νὰ νοθετεῖ, συζητεῖ καὶ ἐπ' ἐκκλησίαις διδάσκει καταπλήσσοντας Ἐνετοὺς κατηχητὲς καὶ ντόπιους Χριστιανοὺς μὲ τὸ ἀνώτερο ἦθος, τὴν ἀπέραντη σοφία καὶ τὴν διδακτικὴν του δεινότητα, «ἦν γὰρ ἀξιότατος εἰς τὸ διδάσκειν, καθὼς βεβαιῶνει καὶ ὁ Ἀνώνυμος, ὡς οὐδεὶς ἄλλος» (16). Μετὰ τὸ πέρας τῆς στὴν Πελοπόννησο ἐντεταλμένης αὐτῆς περιοδείας του καὶ ἀφοῦ μὲ τὴ συνδρομὴ τοῦ λαοῦ καὶ τῶν Ἐνετῶν κυρίως καὶ παρὰ τὴν ἀντίδραση τῶν ἐκεῖ ἀρχιερέων συγκέντρωσε ἀρχετὰ χρήματα, ἐπανῆλθε στὴ Βασιλεύουσα, ὅπου καὶ παρέδωσε δλόκληρο τὸ προῖδον τῆς ζητείας του.

Δὲν γνωρίζουμε ἂν καὶ ἄλλη παρεμφερὴς μὲ τὴν προηγούμενη ἀποστολὴ τοῦ ἀνατέθηκε ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖο. Πάντως δύο πᾶνω κάτω χρόνια ἀκόμα ἐξακολούθησε νὰ παραμένει ἄνευ ἔδρας στὴν Κωνσταντινούπολι ὁ Μελέτιος, συναναστρεφόμενος τοὺς πνευματικούς της κύκλους, μελετώντας καὶ συλλέγοντας ὕλικὸν ἀνὰ τίς πλούσιες βιβλιοθήκας της καὶ πάντα συγγράφοντας, ὡς τὸ 1703 Ὀκτώβριον μῆνα, πού κατ' αἴτησιν θεορμῆ πρὸς τὸν Πατριάρχη Γαβριὴλ ἐπιτροπῆς Ἀθηναίων, ἐπὶ τοῦτο ἐλθούσης, διορίσθηκε μητροπολίτης τῆς Ἀθήνας, σὲ ἀντικατάστασιν τοῦ στὸ θρόνον Παροναξίας μετατεθέντος Κυρίλλου.

4.—Μελέτιος Ἀθηνῶν

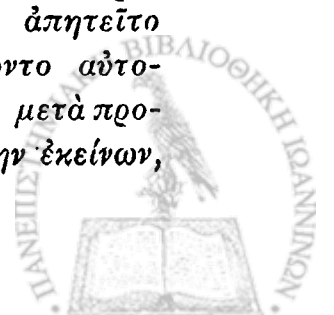
Στὸ θρόνον τῆς Ἀθήνας ὁ Μελέτιος, γνωστὸς ἐπὶ τὸ ἀκριβέστερον ὡς Μελέτιος Β', ἐπειδὴ εἶχε προηγηθῆ (1278) ἄλλος ὁμώνυμός του Μελέτιος Α' ἐπιλεγόμενος, παρέμεινε μέχρι τοῦ 1714 χρόνου τοῦ θανάτου του, ἔνδεκα δηλ. πᾶνω κάτω χρόνια.

Πρωτοῦ ὅμως ἐκθέσουμε τὰ κατὰ τὸ βίον καὶ τὴν ἐξάσιν τοῦ Μελετίου στὴν Ἀθήνα (17), ἃς δοῦμε σὲ γοιμῆς γενικῆς τίς εἰδικώτερες συνθήκας πού ἐπικρατοῦσαν ἐκεῖ τὴν ἐποχὴ—τέλη ΙΖ' δηλ. ἀρχὴς ΙΗ' αἰῶνα—, πού αὐτὸς κλήθηκε νὰ ποιμάνει τὴν ἐκκλησίαν της. Τοῦτο θὰ μᾶς βοηθήσῃ ἀρχετὰ στὴ σωστὴ κατανόησιν καὶ ἐκτίμησιν τῶν συναφῶν γεγονότων, ἐπειδὴ, καθὼς πιστεύουμε, ἡ ζωὴ ἐνὲ ἀνθρώπου δὲν ἀποτελεῖ πρᾶγμα ἀνύπαρκτο δυνάμενον νὰ μετακινήθῃ καὶ πρ

ρουσιασθῆ ἀπὸ μοναχό του, ἀλλὰ κομμάτι ἀναπόσπαστο καὶ καθοριστικὸ τῆς γενικῆς εἰκόνας τῆς ἐποχῆς του.

Ἀπὸ τὸ μακροχρόνιο καὶ σκληρὸν Ἐνετοτοϋρικὸν πόλεμο, ποὺ μόλις λίγο μπροστὰ ἀπὸ τὴν τοποθέτησιν τοῦ Μελετίου στὴν Ἀθήνα εἶχε τελειώσει, δεινοπάθησε ὄχι λιγώτερο ἀπὸ τὶς παραθαλάσσιες ἰδίως ἑλληνικὰς ἐπαρχίας καὶ ἡ Ἀττικὴ, ἡ δὲ Ἀθήνα κυριολεκτικὰ ἐρημώθη (1687 - 88). Τότε, καθὼς εἶναι γνωστό, καταστράφηκε ἀπὸ τοὺς Ἐνετοὺς τοῦ Μοροζίνι καὶ ὁ Παρθενώνας, ὁ θαυμασιώτερος συνδυασμὸς ἀρχιτεκτονικῆς καὶ γλυπτικῆς, κατὰ τὸ Φίνλεϋ, καὶ ἴσως τὸ τελειότερο ἔργο τέχνης ποὺ ἐκτελέστηκε μέχρι σήμερα. Ἀπὸ τὸ 1691 ὅμως, καθὼς οἱ Ἐνετοὶ ἀποχωρήσαντες δὲν ματαπέριξαν (18) μέχρι τέλους αὐτοῦ τοῦ πολέμου τὴν πόλιν, οἱ σκορπισμένοι ἀνὰ τὶς κοντινὰς τῆς ἐπαρχίας καὶ τὰ νησιὰ κάτοικοι, ἄρχισαν νὰ ἐπιστρέφουν στὶς ἐστίας τους καὶ νὰ ξαναχτίζουν ὅπως-ὅπως τὴ ζωὴ τους. Στούς δύσκολους λοιπὸν γιὰ τὴν Ἀθήνα καὶ τὸ λαὸ τῆς αὐτοῦς καιροῦς, τοποθετήθηκε Μητροπολίτης τῆς ὁ Κύριλλος, προκατόχος, καθὼς εἶπαμε, τοῦ Μελετίου. «Ὡς ἐκ τῆς ἐρημώσεως δὲ τῆς Ἀττικῆς, κατὰ τὰ ἀπὸ τὸν Θ. Φιλαδέλφεια ἱστορούμενα (Ἱστορία Ἀθηνῶν Β' σελ. 53 κ. κ.), αἱ πρόσοδοι τῆς Μητροπόλεως αἶτε κανονικαὶ καὶ αἱ ἔκτακτοι κατέστησαν ἀσήμαντοι καὶ ἀνεπαρκεῖς ἐνῶ αἱ ὑποχρεώσεις τοῦ Μητροπολίτου καὶ τὰ βάρη αὐτοῦ ἠϋξήσαν κατ' ἀντίστροφον λόγον· ἐνῶ οἱ ἐκ τῆς φυγῆς ἐπανακάμψαντες ἀπὸ τὸ 1691 κάτοικοι ἐχρηζον περιθάλψεως καὶ ὑποστηρίξεως ἠναγκάζετο δὲ καὶ τούτους νὰ συνδράμῃ καὶ τὰς κερδοσκοπικὰς ἀξιώσεις τῶν προνόντων, οἵτινες ἠγόρασαν τὰ κτήματα τῶν μὴ ἐπανελθόντων, νὰ καταστείλῃ. Ὡς ἐκ τούτου δὲν ἦτο εὐκόλον νὰ εὐχαριστήσῃ τοὺς πάντας καὶ φαίνεται ὅτι δυσαρέστησε μεταξὺ ἄλλων καὶ τὸν δύστροπον καὶ πλεονέκτην Σωτήριχον Λατίνον. Οὗτος λοιπὸν πάντα λίθον κινήσας καὶ ἀπειλήσας ὅτι θὰ ζητήσῃ τὴν ἐπέμβασιν τῆς Τουρκικῆς Ἀρχῆς ἀναγκάζει μὲν τὸ Πατριαρχεῖον νὰ μεταθέσῃ τὸν Κύριλλον εἰς τὴν Μητρόπολιν Παροναξίας νὰ ἀποστείλῃ δὲ ἀντ' αὐτοῦ διὰ κανονικῆς ἐκλογῆς τὸ 1703 τὸν ἐξ Ἰωαννίνων Μελέτιον, ἄνδρα φημιζόμενον ἐπ' ἀρετῇ καὶ παιδείᾳ. Ἡ ἐκλογὴ ἦν τὸ ὄντι ἀρίστη καὶ δικαίως σεμνύονται αἱ Ἀθῆναι ὅτι ἀπέκτησαν Μητροπολίτην τὸν ὁποῖον διὰ τὰς πολλὰς αὐτοῦ ἀρετὰς καὶ τὴν σοφίαν ἠγάπων καὶ ἐτίμων οἱ κορυφαῖοι τῶν κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους λογίων ὁ δὲ περικλεῆς Δοσίθεος ἀνεκήρυξεν ἄνωτατον πάντων τῶν τότε ἱεραρχῶν».

Καὶ γιὰ νὰ γίνῃ περισσότερο σαφές, ἐπειδὴ ὁ λόγος γιὰ τὸ τότε ἀρχοντολόγι τῆς Ἀθήνας καὶ τὴ δύναμή του, παραθέτω κατὰ παρέκβαση εἰκόνα χαρακτηριστικῆς τῆς πολιτικοκοινωνικῆς κατάστασης αὐτῆς τῆς πόλεως στὴν περίοδον 1690—1754, ὅπως τὴν ἔδωκε ὁ ἀποθανὼν τὸ 1801 Ἀθηναῖος δάσκαλος Ἰωάν. Βενιζέλος. «Αἱ Ἀθῆναι, γράφει, ἂν καὶ ὑπὸ τὸν Ὀθωμ. ζυγόν, θὰ ἠδύναντο νὰ τεθῶσιν ὡς παράδειγμα πρὸς τὰς λοιπὰς πόλεις τῆς Ἑλλάδος, διότι ἦσαν τῇ ἀληθείᾳ ζηλευταὶ καὶ περιβλεπτοί. Ἡ μεγαλυτέρα δὲ αὐτῶν εὐτυχία συνίστατο εἰς τοὺς καλοὺς καὶ ἀγαθοὺς πολίτας τῆς, οἵτινες διώκουν τὰ πράγματα ἐν εἴδει ἀριστοκρατίας φρονίμως ὑπὸ τὸν παλαιὸν τίτλον ἄρχοντες. Οὗτοι συνήρχοντο καθ' ἐκάστην εἰς τὸ βουλευτήριον ἐνθα ἐβουλευόντο περὶ τῶν πραγμάτων τῆς πόλεως καὶ ἅπαξ τῆς ἐβδομάδος κατὰ Δευτέραν συνήρχοντο εἰς τὴν μητρόπολιν παρὰ τῷ Ἀρχιερεῖ ἐνθα συγκροτοῦντες σύνοδον μετ' αὐτοῦ ἐδίκαζον τοὺς διαφορομένους καὶ τὰς ἀποφάσεις αὐτῶν ὠφείλον οἱ διάδικοι νὰ παραδέχονται ὡς τελειωτικὰς. Πρὸς δὲ τὸν βοεβόδαν καὶ τὸν καθῆν δὲν ἐσύχραζον εἰμὴ ἅπαξ τῆς ἐβδομάδος κατὰ Παρασκευὴν πρὸς χαιρετισμόν... Ὁσάκις ὅμως χρείας μεγαλυτέρας τυχοῦσης ἀπητεῖτο ἡ παρουσία τῶν ἰδίων ἀρχόντων παρὰ τῷ Βοεβόδα τότε οὗτοι εἰσήρχοντο αὐτοπροσώπως πρὸς τὸν αὐτόν, ὅστις ἐχρεώσεται νὰ προσφέρῃται καλῶς καὶ μετὰ προσοχῆς πρὸς τοὺς ἄρχοντας, τοῦτέστι νὰ συγκατατίθεται εἰς τὴν γνώμην ἐκείνων,

διότι ἄλλως ἀπεβάλλετο πρὶν τελειώσει τὸν διατεταγμένον χρόνον τοῦ ἔτους του. Ὁ δὲ λαὸς ἐπρόσφερεν ἄκρον σέβας καὶ τιμὴν εἰς τοὺς ἄρχοντας εἰς τρόπον ὥστε ἐσυστέλλοντο νὰ διαβῶσι τὸ μέρος ἔνθα αὐτοὶ ἐκάθητο καὶ οὐ μόνον οἱ Ἕλληνες ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ Τούρκοι εὐλαβοῦντο τοὺς ἄρχοντας, διότι οἱ πλειότεροι ἐξ αὐτῶν ἦσαν πολιοὶ τὰς τριχᾶς πολιοὶ καὶ τὴν φρόνησιν. Ὁμοίως καὶ οὗτοι ἀντιπεκρίνοντο εἰς τὸν λαὸν μὲ ἀγάπην πατρικὴν καὶ ἐφείδοντο τὰ δημόσια χρήματα ὡς καὶ τὰ ἰδικά των, διότι δὲν διεχειρίζοντο τὰ κοινὰ διὰ πορισμὸν καὶ κέρδος ἀλλ' ἀδόλῳ πατριωτισμῷ. Ἰὸ ἐμπόριον καὶ αἱ πραγματεῖαι ὅλαι ὑπῆρχαν εἰς χεῖρας τῶν Ἀθηναίων, διότι οἱ Τούρκοι οὔτε ἠδύνατο οὔτε ἤξευραν νὰ μετέρχωνται ἐμπόριον. Ἐκ τῶν ὑποστατικῶν τοῦ τόπου μόλις ὑπῆρχεν εἰς τοὺς Τούρκους τὸ πολοστημόριον καὶ ἐκ τῆς πενίας των καὶ τῆς ὀλιγότητός των ἦσαν ταπεινωμένοι ἐνώπιον τῶν ἐντοπίων Ἑλλήνων. Οἱ Ἀθηναῖοι ἄλλον τινὰ φόρον πρὸς τὸν Σουλτᾶνον δὲν ἐπλήρωνον εἰμὴ τὸ λεγόμενον χαράτσιον, εἰς δὲ τὸ δημόσιον Ταμεῖον συνεισέφερον οἱ μὲν κτηματικοὶ ἀνὰ ἓν κατ' ἔτος γρόσι αἱ δὲ χῆραι αἱ ἔχουσαι κτήματα ἀνὰ ἓν γρόσι κατ' ἔτος καὶ διὰ τῆς εἰσπράξεως ταύτης ὠκονόμουν τὰς ἀνάγκας τοῦ κοινοῦ. Εἰς τοιαύτην κατάστασιν ὑπῆρχεν ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν μέχρι τοῦ 1752. (Δὲς καὶ Γ. Κωνσταντινίδου: Ἱστορία τῶν Ἀθηνῶν σελ. 495—496).

Διυμένοντας λοιπὸν στὴν Πόλιν ὁ Μελέτιος μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν του ἀπὸ τὸ Μωρηά, ὅπου γιὰ ὑποθέσεις, καθὼς εἶδαμε, τοῦ Πατριαρχείου εἶχε σταλῆ, ἤρθαν οἱ Ἀθηναῖοι ἀντιπρόσωποι τῆς μερίδας μάλιστα ἐκείνου τοῦ Σωτήριχου Λατίνου ζητώντας τον, κατὰ σύστασιν πιστεύω τοῦ Δοσίθεου Νοταρᾶ, γιὰ ἀρχιερέα τους ἀντὶ τοῦ Κυρίλλου. Ὁ τότε πατριαρχεὺν Γαβριήλ, πρὸς τὸν ὁποῖον ἀπευθύνθησαν, δέχθηκε πρόθυμα τὴν αἴτησή τους καὶ ἀφοῦ τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1703 χειροτόνησε τὸ Μελέτιο Μητροπολίτη Ἀθῆνας τὸν ἔστειλε ἀμέσως τὰ εἶπαμε αὐτὰ ἐν ὀλίγοις — στὴν καινούργια του θέση. Καὶ τὰ μὲν τρία πρῶτα χρόνια τῆς ἐκεῖ ἀρχιερατείας του ἐπέρασαν σχετικὰ ἡρεμα, ἐπειδὴ μὲ τὸ μειλίχιον χαραχτήρα, τὴν εὐγένεια τῶν τρόπων, τὴ σοφία καὶ τὴν ἀφιλοκέρδειά του κατώρθωσε νὰ γεφυρώσει τὴν μεταξὺ τῶν κατοίκων ἀντιθέσεις «ἀγαπώμενος, καθὼς γράφει ὁ ἴδιος ὁ Θ. Φιλαδελφεύς, καὶ τιμώμενος ὑπὸ τῶν ἐπαρχιωτῶν αὐτοῦ». Μὲ τὴν ἀφιξη ἄλλωστε τοῦ Μελετίου στὴν Ἀθήνα ἡ πόλις εἶχε ἤδη ἐπουλώσει τὴν πληγὴν τῆς ἀπὸ τὴς πρόσφατης καταστροφῆς καὶ ἡ ζωὴ εἶχε ξαναπάρει τὸ συνηθισμένον ρυθμὸν τῆς. Εὐκαιρικὰ σημειώνω πῶς ἀπὸ τὰ μέσα περιποῦ τοῦ ΙΖ' αἰῶνα ἀποτελοῦσε ἀξιόλογο μετὰ τὰ Γιάννινα πνευματικὸ κέντρο τῆς Τουρκοκρατούμενης Ἑλλάδας μὲ στενὴν πρὸς τὰ τελευταῖα αὐτὰ ἀνταπόκριση καὶ σχέση (19), τὴν δημιουργημένην δὲ αὐτὴ παράδοσι προσπαθοῦσε παρὰ τὴς ἐπισυμβάσεως περιπέτειες ν' ἀναθερμάνει καὶ προαγάγει καὶ στὰ χρόνια τοῦ Μελετίου.

Ἀκριβῶς τὴν ἐτοχὴ αὐτὴ ὁ Μελέτιος (1703—1706), τὴ μόνη ἀνέφελη τῆς ἐκεῖ διακονίας του, ἤρχισε νὰ συγγράφει τὴν Ἐκκλησιαστικὴν τοῦ Ἱστορία «προῖδν βαθείας μελέτης». Εὐθύς ἀμέσως ὅμως ὁ ἴδιος ἐκείνος πλεονέχτης ἄρχοντας, ποῦ συνήργησε στὴν ἐκλογὴν του μὲ σκοπὸν νὰ καταστήσῃ σύντομα τὸ Μελέτιο ὄργανον τῶν ἀνόμων ἐπιδιώξεων του, στράφηκε, ἀφοῦ εἶδε ν' ἀποτυχαίνει τὸ σχέδιόν του, λάβρος ἐναντιὰ του «καὶ πάντα λίθον ἐκίνει πρὸς ἔξωσιν αὐτοῦ». Τόσα αὐτὰ δὲ ἠγέρθησαν σκάνδαλα ὡς ἐκ τῆς μανιώδους ταύτης καταφορᾶς καὶ ραδιοιουργίας κατὰ τοῦ Μελετίου, ὥστε καὶ αὐτὸς ὁ Πατριάρχης Ἱεροσολύμων (Δοσίθεος Νοταρᾶς) ἔκρινε καλὸν νὰ ἐπέμβῃ καὶ νὰ ἐλέγξει τοὺς Ἀθηναίους διχονοοῦντας καὶ χάριν ἰδιοτελείας παραβλάπτοντας τὰ τοῦ κοινοῦ» (20). Στὴν ἐπιστολὴν ποῦ ἔστειλε ἀπ' ἀφορμὴν τὰ παραπάνω ὁ Πατριάρχης πρὸς τοὺς ἀρχόντους τῶν Ἀθηνῶν τὸ Γενάρη τοῦ 1706, ἀφοῦ τοὺς καλοτυχίζει «ὅτι κατ' εὐδοκίαν θεοῦ ἀπέκτησαν ἀρχιερέα τιμιώτατον σοφώτατον καὶ εὐγενῆ κατὰ τε τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα, ὅπου τὴν σήμερον βέβαια εἰς πᾶσαν τὴν Ἀγίαν τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν

ἐπερβαίνει πάντας καὶ εἰς τὴν σοφίαν καὶ εἰς τὴν κατὰ Χριστὸν ζωὴν τοὺς προ-
τρέπει νὰ ὁμοιοῦσιν καὶ συνεχίζῃ: «Ἐπι παρακαλοῦμεν πάντας ὑμᾶς νὰ ἐνθου-
σιάζητε τὴν τιμὴν καὶ τὴν φήμην τῆς Ἀθήνας τὸν ἔπαινον καὶ τὸ καύχημα τῶν
πατέρων καὶ προσπατέρων ὑμῶν καὶ νὰ κάμνητε τρόπον νὰ ἐβγάλητε τὰ σκάνδαλα
ἀπὸ ἀναμεταξύ σας, πολλὰκις ἐσυνέβησαν τῶν Ἀθηναίων σκάνδαλα καὶ ταραχαῖς
καὶ διχότοιες ἀλλὰ πάλιν οἱ Ἀθηναῖοι τὰ εἰρηγοποίησαν καὶ τὰ κακὰ τὰ ἐσβήσαν
ὥσάν νὰ μὴ ἦτον ποτέ. Ἔως πότε ἀδελφοὶ αὐτὰ τὰ ξένα καὶ μαχλούρικα νὰ τα-
ράπτουν τὴν πολιτείαν σας; Ἀφήτε ἀδελφοὶ καθένας τὸ θέλημα του καὶ προαιρε-
θῆτε νὰ κάμητε τὸ θέλημα τοῦ κοινοῦ ὅπερ ταῦτόν ἐστὶ τῷ θελήματι τοῦ Θεοῦ,
καὶ γὰρ τοῦ μακαρίου Παύλου ἐστὶν ὁ λόγος «μηδεὶς ζητεῖτω τὰ ἑαυτοῦ ἀλλὰ τοῦ
πλησίον» μὴ ἄρχοντές μου μὴ φιλόχοιστοι καὶ περιόφημοι Ἀθηναῖοι δίδετε τὰ τί-
ποτέ σας γὰρ τὰ τρώγον ὁ ἔθνηκοι καὶ νὰ ἔχετε ἀναμεταξύ σας ἔριδας ἀλλὰ γενό-
μενοι τῆς ἀγαθῆς μερίδος συμβουλιεθῆτε καὶ εὐρῆτε τὸ μέσον τῆς εἰρήνης ὥστε
μὴ ἢ ἐντιμότης νὰ χάνετε τὸ τίποτέ σας μήτε οἱ πτωχοὶ νὰ ἀδικῶνται. Τῶν δι-
καιωτάτων καὶ ἀγαθῶν Ἀθηναίων ἐστὶ ἀτόγονοι καὶ λοιπὸν εὐρῆτε τὸ δίκαιον
καὶ ἂν δὲν τὸ εὐρῆτε σωστὸν εὐρῆτε τὴν καλὴν οἰκονομίαν μὴν ἀφήσετε νὰ μα-
κροῦνται τὰ κακὰ ἀλλὰ βιασθῆτε καὶ εὐρῆτε τὴν εἰρήνην διὰ νὰ δοξασθῇ ὁ θεὸς εἰς
τὴν καλὴν σας Κεβέροννησιν διὰ τὰ ἑταιρέση ὁ κόσμος τὴν καλὴν σας προαίρεσιν
διὰ τὰ εὐφραίνονται οἱ φίλοι σας καὶ νὰ τήκωνται οἱ ἐχθροὶ σας καὶ τέλος πάν-
των διὰ τὰ εὐλογεῖ ὁ θεὸς τὰς ψυχὰς καὶ τὰ σώματα ὑμῶν οἴκους καὶ τέκνα ὑ-
μῶν...». (Θ. Φιλαδελφεὺς δ.π. σελ. 55—56).

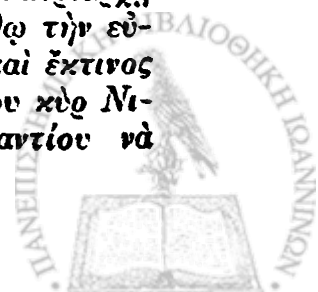
Ἀλλὰ γὰρ τίς ἀσχολίες καὶ τὴν ἐν γένει σὺ κλεινὸν ἄστν πολιτεία τοῦ
Μελετίου μιλάει αὐτὸς ὁ ἴδιος σὲ πέντε συνολικὰ ἐπιστολὰς του γραμμένες μεταξὺ
τῶν ἐτῶν 1705—1712 ἀπευθυνόμενες δὲ ἐξ Ἀθηνῶν πρὸς τὸν διαπρεπῆ ἀρχιε-
ρεῖα προστάτη καὶ θαυμαστή του Χρῦσανθο Νοταρᾶ μητροπολίτη Καισαρείας Πα-
λαιστίνης πρῶτα καὶ Πατριάρχῃ Ἱεροσολύμων κατόπι (21). Μὲ βάση τίς ἐπιστο-
λὰς αὐτῆς, ποὺ ἀνέκδοτες πρωτοπαρουσίασε στὰ Μνημεῖα του τῆς Ἱστορίας τῶν
Ἀθηναίων ὁ ἀείμνηστος Δημ. Καμπούρογλου, θὰ ἐπιχειρήσω νὰ προσθέσω κά-
ποια ἐπὶ πλέον στοιχεῖα στὴν ἤδη δοσμένη ἀμυδρὴ εἰκόνα τῶν δραστηριοτήτων
καὶ τῆς ζωῆς γενικὰ τοῦ Μελετίου κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἀρχιερατείας του σ' αὐ-
τὴν τὴν πόλιν καταχωρώντας καὶ σχολιάζοντας τὰ πλέον χαρακτηριστικὰ καὶ ἐν-
διαφέροντά μας σημεῖα τους.

Ἡ πρώτη, σύντομη, καθαρὰ προσωπικὴ καὶ ὑπὸ ἡμερομηνία 8)1)1705 μετὰ
τίς συνήθεις φιλοφρονήσεις καὶ εὐχὰς τοῦ Μελετίου πρὸς τὸν Χρῦσανθο, καταλήγει:
«...Ὅθεν ἀποδίδωμί σου τὰς χάριτας τοσοῦτον δι' αὐτοὺς τοὺς σεβασμίους χαρα-
κτῆρας ὅσον καὶ διὰ τὰ δύο σταλθέντα μοι βιβλία καὶ δέομαι τοῦ θεοῦ διαφυλάτ-
τειν τὸ ἱερόν σου σκήνος εἰς ἐπιμύχιστον χρόνον ἐν διηρεκῇ ὑγείᾳ καὶ πάσῃ χαρᾷ
εὐδαιμον πρὸς δόξαν καὶ τιμὴν τοῦ ἡμετέρου γένους...

ἀγέ' Ἱανοναρίου ἢ ἐξ Ἀθηνῶν—Σοὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφοί

Ὁ Ἀθηνῶν Μελέτιος»

Ἡ δευτέρη ἐπίσης ἐξ Ἀθηνῶν καὶ μετὰ ἐξαιτία δλη ἀπὸ τὴν πρώτη γραμ-
μένη ὑπὸ χρονολογία 10)9)1710, εἶναι ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους ἀνασκευές κατη-
γοριῶν κατὰ τοῦ Μελετίου ἐπιτρόπου τοῦ Παναγίου Τάφου περιοδεύσαντος γὰρ
εἰσπραξῆ εἰσοδημάτων ἀνά τὴν ἐπαρχία του. Τὴν παραθέτω σὺ μεγαλύτερό της
μέρος σὰν ἄρ' τὰ ἐνδιαφέροντα: «Τῷ Μακαριωτάτῳ καὶ σοφωτάτῳ Πατριάρχῃ
τῆς Ἀγίας Πόλεως Ἱεροσολύμων καὶ πάσης Παλαιστίνης κ. κ. Χρυσάνθῳ τὴν εὐ-
λαδίᾳ προσκύνησιν...» Ἐλυτήθη δ' ἐτι Μακαριώτατε δέσποτα μήπως καὶ ἔκτινος
συναρπαγῆς ἐπίστευσε τοῖς φευδέσι λόγοις του γεννάδου πρωτοσυγγέλου κ. Νι-
καφόρου, ὁ ὁποῖος τῆς ἔγραφε πὺς ἐγὼ καὶ ὁ ὑπ' ἐμὲ ἐπίσκοπος Ταλαντίου νὰ

ἐμποδίζωμεν τὴν ἐλεημοσύνην ὅπου δίδουσι οἱ Χριστιανοὶ εἰς τὸν ἅγιον καὶ ζωοδόχον Τάφον. Μὴ γένοιτο Μακαριώτατε νὰ ἤλθομεν εἰς τοιαύτην ἀπόνοιαν... Ὁ γεννάδας ἔπρεπε νὰ τῆς γράψῃ τὴν ἀλήθειαν καὶ τὰς αὐτοῦ πράξεις διὰ τὰς ὁποίας ποτὲ ἴσως τὸν ἐνουθετήσαμεν (ἔχοντες καὶ τὴν εὐνοίαν καὶ τοῦ ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει γενομένου Θεοῦ τῆς καὶ τῆς μακαριότητός σας) νὰ πορευῆται χριστιανικῶς καὶ ὡς πνευματικὸς πατήρ διὰ τὸ συμφέρον καὶ τοῦ Ἁγίου Τάφου καὶ τὴν ὠφέλειαν τῶν ψυχῶν. Ἐμένα δὲν μὲ ἤγγιξε ἄλλο παρὰ ὅτι προτίθησι ἱερομονάχους προδήλως κατακρίτους καὶ χωρὶς νὰ μοῦ δείξουν γράμμα συστατικὸν πὸς εἶναι ἱερεῖς νομίμως χειροτονηθέντες λειτουργοῦσι ἐξομολογοῦσι ποιοῦσιν ἁγιασμοὺς καὶ εἴτι ἄλλο ἐθέλουσι πράττουσι ἄνευ ἐρωτήσεων τοῦ κατὰ τόπον ἀρχιερέως καὶ τὸ πλεῖστον διὰ νὰ δείξωσι τὸ μεγαλεῖον τους καὶ τὸ αὐτοκέφαλον ἱεροφοροῦσι παρόντος μου χωρὶς νὰ παρουσιάζουν καιρὸν καὶ νὰ ἀσπασθῶσι τὴν χεῖρα κατὰ τὸ σὺνθηδες παραπλησίως τοῖς λοιποῖς ἱερεῦσι. Ἴσως διὰ κανένα τοιοῦτον ἠλεγξα παραρησία κανέναν ἀπὸ τὴν συνοδείαν του ἀπόντος αὐτοῦ. Ἀφήνω νὰ τῆς περιγράψω τὰ λοιπὰ εἰς τὰ ὁποῖα εἶμαι βέβαιος ὅτι ἡ Μακαριότης σου θέλει τὸν ἐλέγξει καὶ νὰ τὸν προστάξῃτε νὰ παραγγείλῃ καὶ τῆς συνοδείας του νὰ πράττουσι χριστιανικῶς καὶ τὸ Μετόχι τους νὰ τὸ διαφυλάττουσι ἀνεπίληπτον διὰ τὴν τιμὴν τοῦ Ἁγίου Τάφου...».

Ἀπὸ τὰ παραπάνω προκύπτει πὸς ὁ ἐκπρόσωπος τοῦ Παναγίου Τάφου πρωτοσύγγελος Κύρ Νικηφόρος, περιεργόμενος ταχτικὰ τὴν ἐπαρχία τοῦ Μελετίου γιὰ σύναξη ἐλεημοσυνῶν, ἐπεδείκνυε ὀλίγελα ἀνάρμοστη στὸ σχῆμα καὶ τὴν ἀποστολή του διαγωγή καὶ αὐθαιρειοῦσε παρόντος συχνὰ καὶ τοῦ Μελετίου, ἀγνωῶντας αὐτὸν καὶ τὸν ὑφιστάμενό του ἐπίσκοπο Ταλαντίου. Ποιὸς ξέρει ἀκόμη τί ἄλλες ἀνομίες διέπραττε ὁ καλόγηρος αὐτὸς στις περιουσίες του τις ὁποῖες ὁ Μελέτιος ἀποσιωπᾷ — ἀφήνω νὰ τις περιγράψω τὰ λοιπὰ διὰ τὰ ὁποῖα ἡ Μακαριότης σου θέλει τὸν ἐλέγξει... — καὶ γιὰ τις ὁποῖες ἔχοντας καὶ τὴ συγκατάθεση τοῦ Χρῦσανθου καὶ τοῦ τότε κοντὰ ἀποθανόντος Θεοῦ του Δοσιθέου ὑπεραμνόμενος δὲ εὐθαρσῶς τῶν ὑγιῶν παραδόσεων τῆς Ἐκκλησίας τὸν παρατήρησε καὶ τοῦ σύστησε «νὰ πορευῆται χριστιανικῶς καὶ ὡς πνευματικὸς πατήρ διὰ τὸ συμφέρον καὶ τοῦ Ἁγίου Τάφου καὶ τὴν ὠφέλειαν τῶν ψυχῶν» ἀλλ' εἰς μάτην φαίνεται.

Ἡ πῦρ πάνω ἐπιστολὴ τοῦ Μελετίου ἦταν ἀπαντητικὴ σχετικῆς μὲ χρονολογία 21)6)1710 τοῦ Πατριάρχου Ἱεροσολύμων στὸν ὁποῖον εἶχαν φθάσει οἱ ἐναντίον του καταγγελίες τοῦ πατρὸς Νικηφόρου, ὅτι δηλ. φανερὰ δῆθεν παρέβλαπτε τὰ συμφέροντα τοῦ Παναγίου Τάφου στὴν ἐπαρχία του παρεμβάλλοντας ἐμπόδια καὶ ἀποστρεφόμενος τοὺς ἀπεσταλμένους του μοναχοῦς. Στὸ γράμμα του αὐτὸ πρὸς τὸ Μελέτιο ὁ Χρῦσανθος μετὰ τις συνηθεῖς εὐχὲς καὶ χαιρετισμοὺς — τὸν προσφωνεῖ «ὑπέρτιμον καὶ ἔξαρχον πάσης Ἑλλάδος» καθὼς ἦταν ὁ τίτλος τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν — τοῦ γράφει:

«Ἀνηνέχθη ἡμῖν παρὰ καὶ ἄλλων οὐκ ὀλίγων καὶ μάλιστα ὑπὸ τοῦ πρωτοσυγκέλου ἡμῶν πνευματικοῦ κύρ Νικηφόρου ὅς καὶ μετὰ πολλῶν δακρύων ἔγραψεν ἡμῖν ὡς ἡ ὑμειῖται πανιερότης κωλύει τὴν ἐλεημοσύνην τοῦ δεσποτικοῦ μνήματος ὃ δὴ καὶ οἱ αὐτόθι παραγενόμενοι πατέρες πολυιδῶς ἐπιστώσαντο σχεδὸν προσάπτουσι δὲ τοῦτο οὐχ ἄλλῶς τῇ αὐτῆς ἀσχερωσύνη ἀλλὰ καὶ ἄλλοις καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν οὕτως δύνανται παρ' αὐτῆς. Καίτοι γοῦν ἐν τοῖς τοιούτοις οὐ προχείρους παρεχόμενοι τὰς ἀκοὰς οὐδαμῶς πεπεύσμεθα οὐδὲν πιθανὸν ἡμῖν ἔδοξε τιτε πεμφθὲν τοῦ πρωτοσυγκέλου γράμμα καὶ οἱ ἀφικόμενοι πατέρες λογιζόμενοι μήτε φιλικὰ μήτε Θεοσεβῆ εἶναι τὰ τοιαῦτα . . . καὶ ἐν ἀμφιβόλῳ ἔσμεν ἤδη μὴ τὰ λεγόμενα ἀληθῆ εἶη. εἰ οὖν οὕτως ἔχει ἀντιβολοῦμεν τοῦτεῦθεν ἐκ μέσῳ γενέσθαι τοιοῦτον ἄισπον εἶγε τὸ κωλύειν τὸ πρὸς τὸν Πανάγιον Τάφον ἔλεος τῶν εὐσεβῶν...»

Πανορόθωσον τοιγαροῦν τὰ τοιαῦτα, ἀδελφὲ προσφιλέστατε, παρακαλεῖ περσῶν τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Ὁ Χρῦσανθος, διὰ τὸν Κύριον καὶ οἱ ἀδελφοὶ τοῦ Ἁγίου Τύφου τὴν προσηκούσαν ἐξέτιωσαν περιποίησιν καὶ ὑπερόσπισιν ὡς καὶ παρὰ τῶν λοιπῶν συναδελφῶν ἁγίων ἠρχιερέων καὶ πλείονος μᾶλλον παρ' αὐτῆς ἀξιόσθωσαν ἅτε διαφεροῦσης καὶ προάξει καὶ θεωρίᾳ καὶ τὸ χρήσιμον τοῦ ποδὸς τοῦς ἱεροῦς τόπους ἔκονε ὑψιδυίας...» (Μνημεῖα Β' σελ. 334).

Ὅμως οἱ περιεχόμενες στὰ πρὸς Χρῦσανθον γράμματα κατὰ τοῦ Μελετίου αἰτιάσεις τῶν ἁγιοταφίτων πατέρων περιῆλθαν, — τὰ κατὰγγειλαν οἱ ἴδιοι γραπτὰ καὶ στοματικά —, σὲ γνώση τοῦ Οἴκ. Πατριάρχου Ἀθανασίου, φυσικοῦ βέβαια προΐσιαιμένου του, ὁ ὁποῖος ἀπέλυσε μὲ τὴν σειράν τοι τὴν ἴδια περίπου μὲ τὸ Χρῦσανθο χρονολογία δυὸ σχετικῆς μὲ τὸ ζήτημα ἐπιστολές. Ἡ μιά, πρὸς τοὺς Μητροπολίτες Ἀθηνῶν, Θηβῶν καὶ Εὐρύπου καὶ τοὺς ἐπισκόπους Σκιαθοῦ καὶ Σκοπέλου ἀφοριστικῆ τῶν χριστιανῶν ἐκείνων τῶν ἐπαρχιῶν τους, ποὺ κατακρατοῦσαν ἀφιερῶματα πρὸς τὸν Ἅγιο Τάφο συγγενῶν τους ἀποθανόντων, μεταξὺ ἄλλων γράφει: «Ἐμπεθεμεν ὑπο τοῦ ὀσιωτατου πρωτοσυγκελου τοῦ Ἁγίου Τύφου ἐν ἱερομοναχικῶ παπᾷ Νικηφόρου καὶ τῶν πατέρων τῆς συνοδείας αὐτοῦ τῶν διατριβοντων εἰς τὰ αὐτόθι μέρη χρόνι ταξειδίου ὡς αὐτοῖς σύνηθες, πολλοὶ τιεὲς εὐλαβίς χριστιανοὶ ἀφιερῶσι κατα καιροὺς διύφορα καὶ πολυειδῆ προήγματα τῶ ζωοδοχῶ Τύφῳ ὑπὲρ ψυχικῆς αὐτῶν σωτηρίας κρυφίως τε καὶ φανερώς οἱ μὲν ἀκίνητα καὶ ὑποστατικὰ εἶε ὀσπίτια ἀμπέλια καὶ κήπους καὶ χωράφια καὶ ἄλλα τοιαύτα· οἱ δὲ ἐκ τῶν κινητῶν σκευῆ ἱερὰ καὶ ἄμφια ἄργυρᾶ τε εἶδη καὶ μαλαγματικά ὀμιῶ καὶ χαλκωματικά καὶ ἄλλης παντοίας ὕλης. Εἶτα ἐκείνων τῶν ἀφιερῶσάντων ἀποθηροκόνητων ἐν Κυρίῳ οἱ συγγενεῖς ἐκείνων ἀσπάζονται ληστροικῶς τὰ ἀφιερῶματα ἐκείνων ὀποῖα ἂν ὦν εἶτε ἄσπρα ἔσομα εἶτε ἄργυρᾶ καὶ μαλαγματικό καὶ ρουχικά εἶτε ἐκ τῶν ἀκινήτων εἶτε ὀν ὕποστατικά καὶ ἰδιοποιούμενοι ὡς ὀικεῖα ἔχουσι ὕπο τὴν ἐξουσίαν καὶ διοίκησιν αὐτῶν,.....οἱ διακατέχοντες ἀδίκως ἐπιστρέψωσι καὶ ἀποδώσι ἅταν τοῖς ἁγιοταφίταις πατράσι, ἂν ἄλλως ποιήσωσι ὡς ἐθικοὶ καὶ μισῶθεοι παντες ὀμοῦ ἄσπρωσιμένοι εἶησαν...» (Μνημεῖα ὀ.π. σελ. 341—42).

Ἡ ἄλλη προσωπικῆ τοῦ Μελετίου μετὰ τις τυπικῆς προσφωνήσεις καὶ χαιρετισμοὺς λέγει: «Γράμματι εἶδομεν ἁγιοταφίτων τινῶν πατέρων τοῦ πρωτοσυγκελου Νικηφόρου καὶ ἄλλων ἀποσταλέντα πρὸς τὸν δεσπότην αὐτῶν καὶ μακαριότατον Πατριάρχην Ἱεροσολύμων καὶ ἀδελφὸν ἡμῶν συναδελφὸν κύρο Χρῦσανθον ἐν οἷς πρὸς τοῖς ἄλλοις ὀλοφύρονται καὶ προσκλαῖονται πικρῶς διαπονούμενοι καὶ λέγοντες ὀμι ἐν τῆ διακονίᾳ τοῦ ταξειδίου αὐτῶν ἔχουσι μεγάλην κωλύμην παρὰ τῆς σῆς ἱερότητος ἐμποδιζόμενοι φορεῖν ἐπιτροχῆλιον ἐν λειψάνοις χριστιανῶν καὶ μὴ συγχωρούμενοι τελέσαι λειτουργίημα ἁγιασμοῦ τοιοῦτον ὀτε παρ' εὐλαβῶν προσκαλοῦνται χριστιανῶν ἄλλ' ὀυῖε δύνανται λαβεῖν ἐλεημοσύνην παρὰ τινος.....μάλιστα ὀμι καὶ ὀ ἐπίσκοπός σου Ταλαντίου ἰδὼν τὴν πρὸς αὐτοὺς ἐναντιότητα καὶ ἀποστροφὴν τῆς ἱερότητός σου καὶ παρῶδειγμα τοιοῦτον λαβὼν τὰ χεῖρω καὶ περισσότερα δεινὰ ἐποίησαιο ἐν τῆ ἐπαρχίᾳ αὐτοῦ καὶ γὰρ ἐξουθένωσε καὶ ἀπέβαλε μετ' ὀλοχύνης καὶ ἀτιμίας μὴ προσδεξιόμενος τὰ συνήθη δῶρα αὐτῶν εἰς πᾶσαν δὲ τὴν ἐπαρχίαν αὐτοῦ γράψας παρήγγειλε καὶ ἐπιτίμησε μηδένα τολμῆσαι ἀποδεχθῆναι αὐτούς... Εἶπωμεν ὀν ὡς ἔχουμεν εἰς αὐτὰς (τὰς κατηγορίας) ἀμφιβολίας πλὴν ἐάν ὀυῖτως ἔχουσι ὡς οἱ ἁγιοταφῖται δυσχυρίζονται ὀδελφικῆ προτροπῆ ποθοῦμεν καὶ παρακινούμεν αὐτὴν ἵνα παύσῃ ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ ἐλλείψουσι τὰ τοιαῦτα ἐμπεθῆ παραλόγα...καθ ὡς ὡς ὀ ο φ ὀς τὰ π λ ε ἰ ὡ κα λ ὡς ὀ ἰ δ ας ..» (Μνημεῖα ὀ.π. σελ. 344).

Φαίνεται τέλος πὼς μὲ τὴ γνωστὴ στὸ Χρῦσανθο ἀπάντησή του ὁ Μελέτιος ἔθετε τὰ πράγματα ὀριστικὰ στὴ θέση τους πεισθέντων τῶν πατριαρχῶν καὶ τῶν δυὸ— δὲν γνωρίζουμε τί ἔγραψε στὸν Ἀθανάσιο — γιὰ τὸ ἀσύστατο τῶν ἐναντίον

του κατηγοριῶν τοῦ κυρ Νικηφόρου καὶ τῶν περὶ αὐτόν, καὶ τὸ ζήτημα δὲν εἶχε συνέχεια, στενοχώρησε ὁμως, καθὼς ἦταν φυσικό, ἀρκετὰ τὸν εὐαίσθητο Μελέτιο.

Συνέχεια τῆς ἐπιστολῆς τοῦ ἐκείνης τῆς δευτέρας ὁ Μελέτιος, γιὰ νὰ ξαναγυρίσουμε σ' αὐτὴ, παρακαλεῖ τὸ Χρῦσανθο γιὰ «ἐν βιβλίον χειρόγραφον μὲ κόκκινο τομάρι» τὸ ὁποῖον εἶχε δανείσει στὸ μακαρίτη Δοσίθεο «διὰ νὰ τὸ βάλῃ εἰς τύπους ἢ νὰ τὸ ἀντιγράψῃ» νὰ ἐρευνήσῃ νὰ τὸ βρῇ καὶ νὰ τοῦ τὸ ἐπιστρέψῃ.

Τέλος τὸν πληροφορεῖ ὅτι «διὰ πλείστων κόπων ἐσύνθεσα εἰς ἑλληνικὴν διάλεκτον σύνοψιν ἀπάσης τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας τοσοῦτον ἀνατολικῆς δυτικῆς καὶ ἥς τινος ἄλλης συνάξας ἐκ διαφόρων συγγραφέων Ἑλλήνων καὶ Λατίνων καὶ ἄλλων τὰ πραχθέντα ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀπὸ τοῦ 1580 (sic) μέχρι τοῦ 1700 ἔτους». Τὸν παρακαλεῖ δὲ νὰ ψάξῃ νὰ τοῦ βρῇ ἂν ὑπάρχει κανένα σχετικὸ βοήθημα (μνημονεύει ὠρισμένα) καὶ «νὰ μοῦ τὸ στείλετε, λέγει, πρὸς ἀποπλήρωσιν καὶ τελείωσιν τοῦ πολυμύθου ἔργου...». Ἄς σημειωθῇ, πῶς, στὸ μεταξὺ τῶν δύο αὐτῶν ἐπιστολῶν χρονικὸ διάστημα καὶ συγκεκριμένα στίς 22)9)1707, συναντοῦμε τὸ Μελέτιο στὰ Γιάννινα, τῆ γενέτειρά του, ἀπ' ὅπου γράφει στὸν εἰς Βενετιὰ τυπογράφο Δ. Γλυκῆ γιὰ τὴν ἔκδοση τῆς τελειωμένης ἤδη Γεωγραφίας του. Τὴν ἐπιστολὴ αὐτὴ θὰ παραθέσουμε πρὸ κάτω ὅταν θὰ γίνῃ εὐρύτερος γι αὐτὸ τὸ σύγγραμμά του λόγος.

Στὴν τρίτη ὑπὸ χρονολογία 1711 Σεπτεμβρίου 25 πρὸς Χρῦσανθο ἐπιστολῇ τοῦ ὁ Μελέτιος, ἀφοῦ τὸν εὐχαριστεῖ γιὰ τὰ γράμματα, δεόμενος μαζὶ γιὰ τὴν πολύτιμη ὑγεία του, τὸν πληροφορεῖ ὅτι ἔλαβε «τὰ δυὸ βιβλία «πανοπλία» ἐπιγραφόμενα, καὶ τὸν κατάλογον τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει πατριαρχευσάντων...» τοῦ παρέχει δὲ ἀμέσως παρακάτω λεπτομερεῖς περὶ τοῦ νέου ἔργου του, τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας δηλ., εἰδήσεις, ζητώντας τις συμβουλὲς καὶ βοήθειά του «εἰς ἀπαρτισμὸν καὶ τελείωσιν τῆς». Ἐν τέλει τοῦ ζητᾷ τὴν Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία τοῦ Νικηφόρου Καλλίστου, ἀπαραίτητο γιὰ τὴ συγγραφὴ τοῦ βοήθημα, «συντείνει εἰς ἡμᾶς οὐκ ὀλίγον» καθὼς γράφει, «ἡ ἐδῶ καὶ ἐν Ἰωαννίνοις δὲν ἔτυχε νὰ εὐρεθῇ» καὶ «ἂν εὐρίσκειται εἰς τὴν Βιβλιοθήκην σας ἢ ἐν ἄλλῃ τῶν ἐν Κωνπόλει... νὰ μοῦ τὴν δανείσετε μερικὸν καιρὸν», τοῦ ἀναγγέλλει δὲ ὅτι τὸ Γεωγραφικὸ του βιβλίον «πρὸ πολλοῦ αἰτηθὲν ὑπὸ τινος φίλου ἐστάλη εἰς τυπογραφίαν οὐκ οἶδα ὅμως, τελειώνει, ἂν ἤρρεσε καὶ ἐτέθη εἰς τύπους...».

Μὲ τὴν τέταρτη ἐπιστολῇ τοῦ ἐκθέτει τοὺς λόγους πρὸ τὸν ἐμπόδισαν νὰ ἀπαντήσῃ στὰ γράμματά του ἔγκαιρα, ἐπειδὴ δὲ σ' αὐτὴ ἀναφέρεται σὲ ζητήματα ὄχι μόνον προσωπικά του ἀλλὰ καὶ γενικώτερα τῆς ἐπαρχίας, ἄμεση σχέση ἔχοντα μὲ τὸ ἄτομό του ἀρκετὰ δὲ διαφωτιστικά, κρίνω σκόπιμο νὰ τὴν παραθέσω στὸ σύνολό τῆς:

«Πολὺν καιρὸν ἔχω, γράφει, ὅπου εἰς τὴν μακαριότητά της δὲν ἔγραφα γὰ προσφέρω εἰς αὐτὴν κἂν διὰ γραμμάτων τὸ ὀφειλόμενον χρέος ὄχι τόσον ἀπὸ ἀμνημοσύνης τῆς ἐμφύτου αὐτῆς καλοκαγαθίας ἢ ἀπὸ ἀμέλειαν ὅσον ἀπὸ διάφορα συμβεβηκότα καὶ ἀσθενείας ὅπου μοῦ ἐσυνέβηκαν. Ἐγὼ μακαριότατε δέσποτα ὄλον τὸν ἀπερασμένον χειμῶνα καὶ μάλιστα ἀπὸ τὴν μεγάλην τεσσαρακοστὴν ἕως τὸν Ἰούλιον σχεδὸν ἔταθον ἀπὸ δραστηρίαν ἢ ὁποῖα μὲ ἔφερον εἰς κίνδυνον θανάτου ἀλλὰ χάριτι Θεοῦ δι' εὐχῶν τῆς ἀγίων ἰδοῦντες τὴν ὑγίαν μας ἐσυνέβηκαν ἀλλὰ διάφορα πάλιν σκάνδαλα μεταξὺ τῶν Ἀθηναίων καὶ τοῦ Βοϊθόνδα τους ἀπὸ τὰ ὁποῖα θέλοντας ἐμεῖς νὰ ἴψασθην ἔξω ἐλείψαμεν ἀπὸ τῆς Ἀθήνας πλανώμενοι εἶθην κακεῖθεν Τώρα πάλιν ἐλθόντες εἰς αὐτὰς ἐνόηκαμεν τὰ ἴδια καὶ ἀκόμα περιοσώτερα. Καὶ τὴν ἡμέραν πρὸ ἡλίθαμεν ἐδῶ ἠΰραμεν Ἀθηναίους τὴν αὐτὴν ὅπου διὰ θυλάσσης ἐκίνησαν διὰ τὰ αὐτόθι καὶ μ' ὄλον ὅπου καιρὸν δὲν εἶχαμε νὰ γράψωμεν κατὰ πλάτος εἰς τὴν Μακαριότητά της νὰ προσφέρωμεν τὴν πειθὴ καὶ εὐλοβίαν ὅπου εἰς αὐτὴν ἔχομεν δὲν ἐλείψαμεν ἂν καὶ ὁ καιρὸς μᾶς ἐστένευσεν νὰ προσφέρωμεν τὴν προσκύ-

νησιν δι ὀλίγων στίχων. Ἡ τύχη μὲ φθονεῖ καὶ δὲν ἔχω ἄδειαν κἄν διὰ τὴν σπουδὴν μου οὔτε διὰ γραμμῶν νὰ συνομιλῶ με ἀξιόους ἄνδρας. Ἄς μὲ ἔχει πάντοτε εἰς τὴν εὐνοιάν της καθὼς μὲ εἶχε καὶ ἄς μὴ λησπύῃ ἡ καλοκαγαθία της νὰ μὲ συντρέχει εἰς ὅσα πρόσφορα ἐπειδὴ καὶ εἶμαι ὅλος ἰδικός της καὶ κῆρονξ πανταχοῦ τῆς σῆς πανσόφου μεγαλοφροσύνης καὶ εἰς τὴν ἱερὰν σύνοδον τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ εἰς τὴν παραγιότητά του τὴν παρακαλῶ πάντοτε ἐ ἴσο ὅπου ἐγνωρίζει πρὸς τὸ συμφέρον μας νὰ ὀμιλῇ, ὅτι ἡ στενοχωρία σχεδὸν δὲν μὲ ἀφήνει οὔτε ἐκεῖνο τὸ βιβλίον ὅπου ἐπεχειρίσθην νὰ τελειώσω ἀλλὰ περιφερόμενος ἐδῶ καὶ ἐκεῖ πῆ μὲν διὰ χρῆν ἐκκλησιαστικὰ πῆ δὲ διὰ ἐξωτερικὰ καὶ ἀπὸ διαφόρους συκοφαντίας ἀμελῶν καὶ αὐτῆς τῆς σπουδῆς. Διὰ τοῦτο παρακαλῶ τὴν Μακαριότητά της νὰ μὴ ἀμνημονεῖ ἡμῶν ἀλλὰ νὰ μᾶς ἔχει πάντοτε εἰς τὴν εὐνοιάν της καὶ ἕνα ἀπὸ τοὺς ἐγκρίτους της φίλους καὶ νὰ μᾶς ἀξιώσει σεβασμίου γράμματός της. Ὁ δὲ θεὸς διαφνέλῃ τὴν Μακαριότητά της καὶ εὐδαιμονοῦσαν εἰς βαθύτατον καὶ λιπαρὸν γῆρας.

α+ιβ' Δ)βρίου β'. Ἀπὸ Ἀθηνῶν».

Ἔτσι μαθαίνουμε γιὰ πρώτη φορὰ ἀπ' ἐδῶ, πὼς ὁ Μελέτιος, καθὼς καὶ ἡ προτασσομένη εἰκόνα του φανερῶνει (21α), δὲν ἦταν καλὰ στὴν ὑγεία του. Τὸ 1712 ἐπὶ ὀλόκληρο τετράμηνο (Μάρτιος—Ἰούλιος) βασανίσθηκε, καθὼς ὁμολογεῖ, «ἀνηλεῶς», ἀπὸ δυσουρία, ὥστε κινδύνεψε νὰ πεθάνει, θὰ τοῦ σταθῇ δὲ ἡ πάθησις αὐτῆ, ἀπὸ τὶς κυριώτερες χωρὶς ἀμφιβολία αἰτίες, πὸν τόσο πρόωρα τὸν ὀδήγησαν στὸν τάφο (22). Ἀλλὰ καὶ οἱ ὀξύτατες μεταξὺ τῶν Ἀθηναίων καὶ τοῦ Βοεβόδα τοὺς διαφορές, πὸν τὸν ἴδιον αὐτὸν καιρὸ ἐξέσπασαν ὑπῆρξαν γιὰ τὸ Μελέτιο πηγὴ ταλαιπωριῶν ἀπερίγραπτων, ἀφοῦ ἀναγκάστηκε, γιὰ νὰ μὴν ἐμπλακῆ σ' αὐτές, νὰ ἐγκαταλείψει τὴν ἔδρα του «πλανώμενος ἔνθεν κακεῖθεν». Ἀφορμὴ τῶν συνταρακτικῶν γεγονότων στάθηκε ἡ τυραννικὴ πρὸς τοὺς Ἀθηναίους συμπεριφορὰ, ὅχι τοῦ Βοεβόδα τοῦ ἴδιου, καθὼς ὁ Θ. Φιλαδευφεὺς ἱστορεῖ (δ.π. σελ. 51—59), ἀλλὰ τοῦ ἀντιπροσώπου τοῦ Ἀβδουλ Κερίμ, πὸν εἶχε λάβει αὐτὸ τὸ χρόνον (1712) ἀπελπιστικὰς διαστάσεις. Οἱ Ἀθηναῖοι γιὰ ν' ἀπαλλαγοῦν ἀπ' αὐτὸν ἔστειλαν ἀντιπροσωπεῖα στὴν Πόλη ὑπὸ τὸν ἱκανώτατο ἄρχοντά τους Δημ. Παλαιολόγο, πὸν τόσο εὐγλωττα παρέστησε τὰ δεινὰ τῶν συμπατριωτῶν του στὸν Ἀρχιευννοῦχο Ἀμπντουραχμάναγα, ὥστε αὐτὸς ὁ τελευταῖος ἄρπαξε ἀπὸ τὸν παρακαθήμενο γραμματικὸ του τὸ καλάμαρι καὶ παραδίδοντάς το στὸν Ἀθηναῖο προεστὸ τὸν διώρισε, παρὰ τὶς ἐπίμονες ἀντιρροήσεις του γιὰ τὸ καταθλιπτικὸ βῆμας τοῦ ἀξιώματος, Βοεβόδα τῆς Ἀθήνας. Ἐπιστρέψας καὶ ἐγκατασταθεὶς στὴν ἔδρα του ὁ νέος βοεβόδας, ξεσήκωσε ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμὴ ἐναντίον του τὴν ὀργὴ τῶν Τούρκων κατοίκων, μὴ ἀνεχομένων τὸν ἄπιστο διοικητὴ τοὺς ἔστασίασαν γι' αὐτό, πρὶν ὁ προστάτης του προλάβει νὰ τὸν σώσει καὶ τὸν σκότωσαν.

Εἶναι δύσκολο νὰ φαντασθῇ κανεὶς τὴν δεινὴ θέσις, πὸν περιήγαγε τὸ Μελέτιο ἢ φοβερὴ αὐτῆ κατάστασις, καθὼς ἐπιστρέφοντας ἀπὸ τὶς ἀνὰ τὴν ἐπαρχία του ἀναγκαστικὰς περιπλανήσεις εὗρισκει στὴν Ἀθήνα «τὰ ἴδια, καθὼς λέγει, καὶ ἀκόμα περισσότερα». Κι ἀρχίζει νέες κατὰ τὴ συνήθειά του, γιὰ ν' ἀποφύγει ἀνεπιθύμητες συγκρούσεις καὶ κινδύνους, περιοδεῖς, μακριὰ ἀπὸ τὴν ἔδρα του αὐτῆ τῆ φορὰ, «πῆ μὲν διὰ χρῆν ἐκκλησιαστικὰ πῆ δὲ διὰ ἐξωτερικὰ καὶ ἀπὸ διαφόρους συκοφαντίας ἀμελῶν καὶ αὐτῆς τῆς σπουδῆς». Ὅλη αὐτῆ ἡ δημιουργημένη γύρω του βαρεὶὰ ἀτμόσφαιρα τὸν κρατεῖ σὲ διαρκῆ ψυχικὴ ἀγωνία καὶ ἔντασις ἐμποδίζοντάς τὸν νὰ φανῇ συνεπῆς πρὸς τὸ λειτούργημα του καὶ τὸν ἑαυτὸ του τὸν ἴδιον. Ἡ τύχη μου μὲ φθονεῖ, γράφει πρὸς τὸ Χρῦσανθο, πικρὰ παραπονούμενος ὁ Μελέτιος, καὶ δὲν ἔχω ἄδειαν κἄν διὰ τὴν σπουδὴν μου». Καὶ

πίδ κάτω: «Ἡ στενοχωρία σχεδὸν δὲν μὲ ἀφήνει οὔτε ἐκείνο τὸ βιβλίον (ἐννοεῖ τὴν Ἐκκλ. Ἱστορία), ὅπου ἐπεχειρίσθην νὰ τελειώσω». Καὶ ἰκετεύει τὸν ἰσχυρὸ προστάτη του «νὰ τὸν συντρέξει» ὅπου χρειασθῆ καὶ νὰ τὸν ἔχει «πάντοτε εἰς τὴν εὐνοϊάν του», ἔτσι μόνος καὶ ἀνυπεράσπιστος καθὼς νοιώθει. Πηγὴ τῶν νέων αὐτῶν στενοχωριῶν τοῦ Μελετίου ὑπῆρξε ἐκεῖνος ὁ καταχθόνιος Σωτ. Λατίνος, ποὺ μόλις ἐκόπασε κάπως ὁ σάλος τῶν περὶ τὸν Βοεβόδα γεγονότων (23) ἐπανέρχεται πάλι στὸ προσκήνιο ἀναθερμαίνοντας τὸν κατὰ τοῦ δεσπότη πόλεμό του «μὲ διαφόρους συκοφαντίας», μέσα δὲ Ἀπρίλη τοῦ 1713 φθάνει ἠγούμενος ἀντιπροσωπείας στὴν Κωνσταντινούπολη μὲ σκοπὸ τὴν μ' ὁποιοδήποτε τρόπο μετάθεση τοῦ Μελετίου ἀπὸ τὴν Ἀθήνα. Γιὰ τὸ ποῖο καὶ τίς προθέσεις τοῦ ἀνθρώπου αὐτοῦ μιλάει σὲ σύγγραφο πρὸς τὸν Χρῦσανθο Νοταρᾶ γράμμα τοῦ ὁ Χαλκηδόνος Κωνσταντίνος, τὸ ὁποῖο δημοσίεψε στὰ Μνημεῖα Ἱστορίας τῶν Ἀθηναίων (Τ. Β' σελ. 333—34) ὁ Μ. Γεδεών καὶ τὸ ὁποῖο σὲ συνέχεια παραθέτω: «Πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἔγραψα εἰς τὴν μακαριότητά σας περὶ τοῦ Ἁγίου Ἀθηῶν. Ἴδου ὅπου ἔφθασαν καὶ οἱ ἐνάγοντες του οἱ ὁποῖοι εἰς μὲν τὸ φαινόμενον εἶναι τρεῖς τέσσαρες εἰς δὲ τὸ νοούμενον εἶναι εἷς καὶ ὁ αὐτὸς κάποιος Σωτήριος Λατίνος καλούμενος. Αὐτὸς ὁ ἴδιος εἶναι ὅπου ἐκίνησε ἀγωγὴν τῷ τότε καιρῷ καὶ ἐξώσθη ὁ νόμιμος καὶ γνήσιος ἀρχιερεὺς τους ὁ Κύριλλος λέγω καὶ κατεδικάσθη ἀδικῶς καὶ παραλόγως. Πῶς εἰσηκούσθη εἰς τέτοιον παράνομον ἔργον αὐτὸς ὁ τῶν κορυπιῶν γνώστης οἶδεν διὰ πολὺν ἀγῶνα ἔκαμα ἐκεῖνον τὸν καιρὸν διὰ νὰ μὴ εἰσακουσθῆ ἀλλ' ὅμως εἰς οὐδέν. Δὲν ἠξέυρω ὁ μακαρίτης Γαβριὴλ πῶς τὸ ἔκαμεν αὐτὸ καὶ ἀκολούθως καὶ ὁ μακαρίτης Ἀλέξανδρος πῶς τὸ ἐδέχθη ἅς εἰποῦμε κρίμασιν οἷς οἶδε θεὸς τὰ πάντα γίγνεται. Τώρα ὅπως ὅποτε ἐκαλόμαθεν ὁ ἄνθρωπος καὶ ἀρχισε πάλιν νὰ μὴν τὸν ἀρέσει ἐκεῖνος ὅπου αὐτὸς ὁ ἴδιος ἐζήτη καὶ ἔλαβεν καὶ ὁμολογεῖ τὸ προγεγονὸς ἀδικον εἰς τὸν Κύριλλον καὶ ζητεῖ τάχα νὰ ἐπανακάμψη ὁ Κύριλλος ὡσὰν νὰ εἶναι τίποτις εὐκολον πρᾶγμα, τὸν εἶπα πολλὰ νὰ λειψῆ ὅμως φαίνεται πῶς ἰσχυρογνωμῆ προβάλλει καὶ σφάλματα δῆθεν κατὰ τοῦ Μελετίου ἂν εἶναι ἀληθινὰ ἄξια διορθώσεως καὶ ὄχι καθαιρέσεως. Τώρα ἐδῶ τάχα μὴ εἰσακονόμενοι φοβερίζουν νὰ ἔλθουν αὐτοῦ νὰ προσβύλλουν εἰς τοὺς ἐξουσιαστὰς καὶ μὲ δύναμιν ἐξωτερικὴν νὰ ἐκτελέσουν τὴν θέλησίν τους. Ἐλθὼν εἰς τὸν λόγον μου καὶ τοὺς εἶπα περισσὰ οἱ ἄλλοι ὀλίγον καταπεύθονται ὁ δὲ Σωτήριος οὐδμιῶς, τέλος τοῦ εἶπα, Σωτήριχε ἢ κρίσις νὰ θεωρηθῆ κατὰ νόμον χρειάζεται κριτὴν καὶ τοὺς περὶ τὸν κριτὴν ἐνάγοντα καὶ ἐναγόμενον. Τὰ τρία εἶναι τὸ δεύτερον λείπεται. Καὶ ἐξ ἀνάγκης πρέπει νὰ γίνῃ προσταγὴ ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν νὰ ἔλθῃ ὁ ἐναγόμενος. Καὶ τότε θέλετε παρασταθῆ ὁμοῦ καὶ θέλει γίνῃ τὸ δίκαιον. Αὐτοὶ καὶ τὸ νὰ ἔλθῃ ὁ Ἀθηῶν παντάπασιν δὲν τὸ δέχονται καὶ διὰ τοῦτο ἐρχομένων τῶν παρόντων εἰς τὸ αὐτόθι θαρροῦ νὰ εὐρίσκωνται καὶ ἄλλοι κινεῖς αὐτοῦ. Προτοῦ νὰ προσβύλλουν ἐξωτερικῶς ἂν ἦτον τὸς ἢ Μακαριότητὸς τῆς ὡς πνευματικὸς πατὴρ νὰ κριθῆ καὶ νὰ τοὺς ἐλέγξῃ (25) καὶ νὰ τοὺς νουθετήσῃ. Καὶ ἄλλην δύνανται ἔχει τῆς Μακαριότητὸς τῆς ὁ λόγος καὶ ἴσως ἀφεθῶν καὶ εἰς τὰ ὅσα προσβύλλουν θέλει τὰ ἰατροῦσιν ἢ ἐκκλησίᾳ μὲ γράμματα τινὰ προστατευτικὰ καὶ παραγγέλεις ὅπου νὰ μὴν ἠμπορεῖ νὰ τὰ παρέβῃ ὁ Ἀθηῶν. Εἰ δὲ μὴ κἂν θέλει γίνῃ τὸ ἔττερον νὰ ἔλθῃ ὁ Ἀθηῶν ἀπὸς του καὶ ἅς κρισολογοῦνται εἰς τόσην βοήθειαν νὰ κάνωμεν τὸν ἀρχιερεῖα καλὸν εἶναι.....σφιγ' τῆ Ἀπριλίου κθ

Τῆς σῆς Μακαριότητος ταπεινὸς ἐν Χριστῷ ἀδελφὸς καὶ ὄλιος εἰς τοὺς δοξασμοὺς τῆς—Χαλκηδόνος Κωνσταντίνος.

Δὲν γνωρίζουμε βέβαια «τὰ δῆθεν κατὰ τοῦ Μελετίου σφάλματα» ποὺ κατὰ τὰ λεγόμενα τοῦ Ἁγίου Χαλκηδόνος πρόβαλλε στὶς ἐκεῖ Ἐκκλ. Ἀρχές ὁ ἀδικόστατος Λατίνος καὶ ποὺ δὲν φαίνεται νὰ γιναν πιστευτά, ὄντας συκοφαντικῶς καθαρῶς καὶ γιὰ τὸ λόγο πῶς οἱ κατηγοροὶ του δὲν τὸν ἠθέλανε νὰ ρηθῆ στὴν

Πόλη και απολογηθῆ σὲ ἀντιπαράστασή τους. «Αὐτοὶ καὶ τὸ νὰ ἔλθῃ ὁ Ἄθηνων παντάσῃ δὲν τὸ δέχονται» λέγει ὁ Κωνσταντῖος. Ἡ πρότασή του ὅμως στὸ Χρῦσανθο ἂν δὲν παραιτηθῶν ὕστερα ἀπὸ νοουθεσίες του οἱ διώκτες τοῦ Μελέτιου «νὰ ἔλθῃ ὁ Ἄθηνων ἀτός του καὶ ἄς κρισολογοῦνται» φαίνεται ὅτι τέθηκε ἀπὸ τὸν δοκιμασμένο προστάτη του σὲ πράξη, πού καθὼς πιστεύω εἰδοποίησε σχετικὰ καὶ ἀμέσως τὸ Μελέτιο. Γιατὶ λίγο ἀργότερα (6 Ἰουλίου 1713) τὸν βρῆσκαμε στὴ Βασιλεύουσα ἀπ' ὅπου ἀπευθύνει τὴν πέμπτη καὶ τελευταία πρὸς Χρῦσανθο ἐπιστολή του, ἐξακολουθοῦντα νὰ διαμένει ἀκόμα στὴν Ἀδριανούπολη.

Ἦδη ἀπὸ τὶς ἀρχὲς αὐτοῦ τοῦ χρόνου ἔχει προῖδεάσει μὲ γράμμα του γιὰ τὸ ταξίδι αὐτὸ τὸ φίλο του ἅγιο Λαρίσσης Παρθένιο (24), ὁ ὁποῖος τὸ Μάρτη (10]3]1713) τοῦ ἀπαντᾷ γράφοντάς του: «Γράφετε ἀδελφεὲ πὼς ἔχετε σκοπὸν νὰ ἐκδημήσητε εἰς Κωνσταντινίου μετὰ τὸ ἅγιον Πάσχα τὸ ὁποῖον φαίνεται δύσκολον ἐπειδὴ εἶναι καὶ βαρῦμοχθον καὶ πολυέξοδον. Τῶν μέντοι δύο κακῶν προκειμένων τὸ μὴ χειρὸν βέλτιστον. Ἄλλ' ἂν ἴσως καὶ βεβαιωθῆτε εἰς κίνησιν ἄμποτες νὰ συναντηθῶμεν ἐνταῦθα εἰς Λάρισσαν...» (Μνημεῖα Β' σελ. 166—167).

Δὲν ξέρουμε ἂν κατὰ τὴ μετάβασή του αὐτὴ στὴν Πόλη ὁ Μελέτιος ἐξεπλήρωσε τὴν ἐπιθυμία τοῦ Παρθενίου περνώντας ἀπὸ τὴ Λάρισα. Ἀπὸ φράση ὅμως τοῦ τελευταίου: «τῶν μέντοι δύο κακῶν προκειμένων κλπ...» συμπεραίνουμε τὴ δυσκολώτατη θέση στὴν ὁποία εἶχαν περιαγάγῃ τὸ Μελέτιο οἱ ἐχθροὶ του τῶν Ἄθηνων, κατάστασις γνωστὴ βέβαια καὶ στὸν Παρθένιο ὁ ὁποῖος, σημειωτέον, κλείοντας αὐτὸ τὸ γράμμα, προσπαθεῖ, ὁμοιοπαθῆς κι ὁ ἴδιος, νὰ παρηγορήσῃ τὸ φίλο του γράφοντας: «Τὰ αὐτὰ καὶ ἡμεῖς πανιερώτατε πάσχομεν ὑπὸ τῶν εὐλογημένων πατέρων ἐπειδὴ τοῖς εὐεπηκωτέροις καὶ μᾶλλον εὐπειθεῖς τούτοις καὶ ἐπιβαίνουσι...» Εὐεπήκοοι λοιπὸν καὶ μᾶλλον εὐπειθεῖς καὶ οἱ δύο τους φυσικὸ ἦταν νὰ παθαίνουν ὅσα ἀπὸ τοὺς ἐπιβήτορες εὐλογημένους πατέρες ἐπάθαιναν, τοὺς ἁγιοταφίτες μοναχοὺς πιθανώτατα, πού καὶ τὴ Θεσσαλία περιώδεναν. Σ' αὐτὴ τὴν πέμπτη πρὸς Χρῦσανθο ἐπιστολή του ὁ Μελέτιος ἀφοῦ τὸν εὐχαριστεῖ γιὰ γράμμα του πού ἔλαβε (τί τοῦλεγε τᾶχα στὸ γράμμα;) καθὼς καὶ γιὰ τὸ ἐπιδεικνυόμενον ἐκ μέρους του θερμὸ ἐνδιαφέρον καὶ τὴν ἀγάπῃ του συνεχίζει: Δέομαι τοῦ θεοῦ γονυπειῶς εἰς ἐπιμήκιστον καὶ βαθύτιον γῆρας νὰ τὴν διαφυλάττῃ διὰ νὰ τὴν ἔχομεν καύχημα ὡς τοιοῦτον σοφώτατον καὶ συνεινώτατον ἄνδρα ὃν κεκτῆμενοι οἱ Ἕλληνες ἐν τούτοις τοῖς δυσχεσιῶτατοις χρόνοις μακαριωτάτον Πατριάρχην τῆς Ἁγίας Πόλεως ἀγάλλονται». Καὶ πῶς κάτω: «Δὲν ἠξιώθη ἐνταῦθα εἰς Κωνσταντινούπολιν νὰ τὴν εὕρω διὰ νὰ τῆς παραστήσω μετὰ τὴν προσκύνησίν μου τὴν ποιηθεῖσαν μοι Ἐκκλ. Ἱστορίαν ὁμοίως καὶ εἴτι ἄλλο βιβλίον συντέθηκα. Ἐλπίζω ὅμως νὰ διατρέψω προσέτι ἐνταῦθα ἡμέρας τινὰς καὶ ἴσως εἰς τὴν ἐπάνοδόν μου θέλω ἔλθῃ ἀπ' αὐτοῦ καὶ νὰ τὴν προσκυνήσω καὶ νὰ τῆς τὰ παραστήσω Ἄν ἴσως καὶ ἠξεύρετε νὰ εἶναι ἡ Ἐκκλ. Ἱστορία Νικηφοροῦ τοῦ Καλλίστου ἐδῶ εἰς τὴν Βιβλιοθήκην σας, θέλητε μηνύσει τοῦ καθηγουμένου νὰ μᾶς τὴν δανείσῃ εἰς διάσπῃμα μᾶς ἑβδομάδος ἢ δύο διὰ νὰ ἰδῶ κάποια σημειώματα καὶ αὐθις τὴν ἐπιστρέψω. Καὶ πρὸς τοῖς ἄλλοις θέλει ἔχει καὶ ταύτην τὴν χάριν. Διαφυλάξοι ὁ θεὸς τὴν μακαριότητά σας εἰς βίον ἐπιμήκιστον».

Ἀπ' ἐδῶ μαθαίνουμε, πὼς ἀπὸ τὰ μέσα ἤδη τοῦ 1713 ὁ Μελέτιος εἶχε σχεδὸν ἐτοιμῇ τὴν Ἐκκλ. Ἱστορία, κατὰ τὴ μετάβασή του δὲ αὐτὴ στὴν Κωνσταντινούπολη, ἔφερε μαζί του τὸ χειρόγραφό της καθὼς καὶ τὰ χειρόγραφα ἄλλων ἀγνωστων ἔργων «ὁμοίως καὶ εἴτι ἄλλο βιβλίον συντέθηκα» μὲ σκοπὸν νὰ τὰ δείξῃ στὸ Χρῦσανθο, τοῦ ὁποῖου τὴ σοφία τόσο ἐκτιμοῦσε. Πόσες ἀκριβῶς μέρες διέμεινε στὴν Πόλη ὁ Μελέτιος καὶ ἂν κατώρθωσε τελικὰ νὰ συναντήσῃ τὸ Χρῦσανθο δὲν γνωρίζουμε. Ἀπ' ἐκεῖνο ὅμως τὸ «ἐλπίζω νὰ διατρέψω προσέτι ἐνταῦθα ἡμέρας τινὰς καὶ ἴσως εἰς τὴν ἐπάνοδόν μου θέλω ἔλθῃ ἀπ' αὐτοῦ» πιστεύω

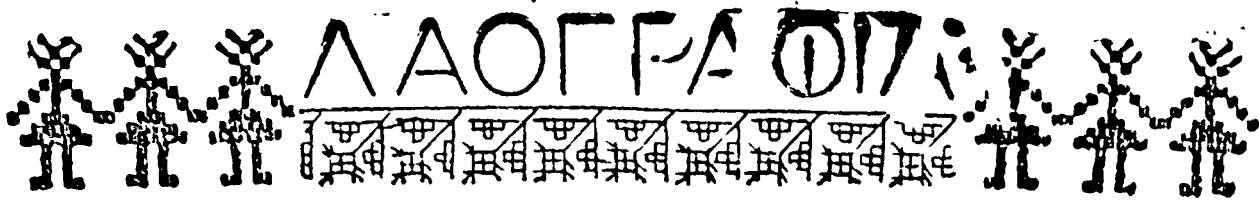
δτι ἡ διαμονή του ἐδῶ ὑπῆρξε ὀλιγόχρονη μετὰ τὴν ὁποία ἐπέστρεψε μᾶλλον στὴν ἔδρα του τὴν Ἀθήνα (26). Καὶ πάλι σ' αὐτὸ τὸ γράμμα του βλέπουμε τὸ Μελέτιο νὰ ζητᾷ ἐπίμονα ἀπὸ τὸ Χρῦσανθο τὴν Ἐκκλ. Ἱστορία τοῦ Καλλίστου προκειμένου νὰ τὴν συμβουλευθῆ γιὰ τὴ δική του ἱστορία, πράγμα ποῦ μᾶς πείθει, πὼς τὸ ἔργο του τοῦτο δὲν εἶχε πάρει ἀκόμα τὴν τελική του μορφή. «Θέλετε μὴ νύσει τοῦ καθηγουμένου, γράφει, νὰ μᾶς τὴ δανείσῃ» ἐννοώντας τὸν ἡγούμενο τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Μετοχίου τοῦ Παναγίου Τάφου μετὰ τὴν περιφημὴ Βιβλιοθήκη.

Στὴν Ἀθήνα ὁ Μελέτιος ἔμεινε ἓνα περίπου χρόνον ἀκόμα, περίοδο γιὰ τὴν ὁποία δὲν ἔχουμε σαφεῖς πληροφορίες. Χωρὶς ἄλλο θὰ συνέχισε καὶ κατὰ τὸ χρονικὸ αὐτὸ διάστημα νὰ δουλεύει, ὅσο τοῦ ἐπέτρεπαν βέβαια οἱ ἄλλες ἀπασχολήσεις καὶ περισπασμοί, τὴν Ἐκκλησιαστικὴν τοῦ Ἱστορία καὶ κάποιες ἀπὸ τὸ πλῆθος ἄλλων ἐργασίῶν του, ποῦ ἔμειναν ἀνέκδοτες. Γιατὶ παρὰ τοὺς συνεχεῖς περισπασμοὺς καὶ τὸν ἀπηνῆ διεξαγόμενον ἐναντίον του ἀπὸ μερίδα τῶν Ἀθηναίων πόλεμον, καθ' ὅλη σχεδὸν τὴ διάρκειαν τῆς στὴ μητρόπολιν αὐτοῦ ὑπηρεσίας του, τὸ ἐκεῖ ποιμαντικὸν ἔργο τοῦ Μελετίου ὑπῆρξε κατὰ κοινὴ ὁμολογίαν γονιμώτατον καὶ ἐξόχως ἐποικοδομητικὸν «κλείσαντος, καθὼς χωρὶς ὑπερβολῆς ἐγράφηκε, τὴν τοῦ Μιχαὴλ Ἀχομινάτου καθέδραν». «Τούτοις (τοῖς Μητροπολίταις Ἀθηναίων), λέγει ἄλλος (Μνημεῖα Β' σελ. 176), ὑπερέβη κατὰ τὴν πολυμάθειαν ὁ ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ ἐκπαιδευθεὶς Μελέτιος Β', ὅστις εὐμοιρῶν πάσης μαθήσεως καὶ σοφίας ἐπ' εὐσεβείᾳ δὲ καὶ ἀρετῇ διαπρέπων, ἐλ ἄμπρυνε τὴν καθόλου ἐκκλησίαν καὶ ἰδίαν τὴν οἰκείαν Μητρόπολιν Ἀθηναίων...». Κουρασμένος ὁμως ἀπὸ τοὺς πρόσφατους καὶ παλιότερους κατατρεγμοὺς «καὶ ἀηδιάσας τοιοῦτον ἀξίωμα ἐκαρᾶτο εὐκαιρίαν ὅπως ἀποχωρήσει τοῦ ἀκανθώδους θρόνου». Καὶ ἡ εὐκαιρία δὲν ἄργησε νὰ ῥθῆ. Μετὰ τὸν ἐπισυμβάντα τὸν ἐπόμενον χρόνον (1714) θάνατον τοῦ Κλήμεντα Ἰωαννίνων, χήρεψε ὁ θρόνος τῆς γενέτειράς του, ὑπακούοντας δὲ σὲ θερμὰς ἱκεσίαις τῶν συμπατριωτῶν του, ποῦ τὸν ἠθέλαν γιὰ ἀρχιερέα τους, «ἀγάπη τε τῆς πατρίδος κινούμενος» πορεύθηκε ὁ Μελέτιος πρὸς τὴ Βασιλεύουσα, μετὰ σκοπὸν αὐτῆς τῆς μετάθεσός του. Στὸ δρόμον ὁμως ἀρρώστησε βαρεῖα, ποῦς ξέρει ἀπὸ τί ἀρρώστεια. Ἦταν φιλάσθενος, καθὼς εἶδαμε, καὶ ἡ βασιανιστικὴ δυσουρία τῆς περασμένης χρονιάς μαζί μετὰ τὴν ἀγωνιώδη ἀνὰ τὴν ἐπαρχίαν ἀναγκαστικὴν περιπλανήσεις καὶ τὴν τόσων ἄλλων λαχτάρες τὸν εἶχαν σοβαρὰ ἐξαντλήσει.

Ἀρρωστος ἀρκετὸν καιρὸν φιλοξενήθηκε στὴ Λάρισσα ἀπὸ τὸ φίλον τοῦ Παρθένιον, ἀπ' ὅπου προσπάθησε μετὰ γράμματα νὰ δικαιολογήσῃ στὰ Πατριαρχεῖα τὴν βραδύτητά του. Ὁ Πατριάρχης ὁμως καὶ ἡ Σύνοδος ἔσπευσαν «βιασθέντες μᾶλλον ὑπὸ μεγίστων μεσιτειῶν» νὰ χειροτονήσουν μητροπολίτη Ἰωαννίνων τὸν Ἱεροθέον Ράπτη. Ὅταν ἀναρρώσας κάπως ἔφθασε στὴν Πόλιν ἦταν πλέον ἀργά. Ἡ μητρόπολις τῆς Πατρίδος εἶχε πληρωθεῖ, πράγμα ποῦ τὸν ἐλύπησε κατάκαρδα καὶ ὁ ἴδιος παρέμεινε ὀλίγον ζητώντας εὐκαιρία νὰ ἐπιστρέψῃ στὴν ἔδρα του. Ἡ στενοχώρια ὁμως ἀπ' αὐτὴν τὴν ἀποτυχίαν ἤρθε νὰ προστεθῆ στοὺς τόσους ἄλλους ψυχικοὺς καὶ σωματικοὺς τῶν τελευταίων ἐτῶν πόνους καὶ ἔπεσε κατὰ γῆς γιὰ νὰ μὴ σηκωθῆ πιά. Πέθανε ἐκεῖ στὴν 12 Δεκέμβριον 1714 σὲ ἡλικίαν 53 μόλις ἐτῶν καὶ θάφτηκε «ἐν τῷ τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς ἱερῷ τεμένει τῷ λεγομένῳ κοινῶς Χάσκειοι», παρὰ τὸ Δοσίθεον Νοταρᾶ τὸν ἄλλοτε προστάτην του, μακρὰ πολὺ ἀπὸ τὴν ἀγαπημένην του Γιάννινα, μ' ὀλότεια ἀνεκλήρωτο τὸν καφετῆρον πόδον νὰ τὴν ὑπηρετήσῃ, σὰν ἱεράρχην τους αὐτῆς τῆς φορᾶς, ὡς τὴν ἕσπερη τὴν ἀνάστα...

(Συνεχίζεται)

ΝΙΚ. ΧΡ. ΤΣΑΚΑ

ΠΑΡΓΑ-ΘΑΛΑΣΣΑ*

(ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ)

Ε) Πλωτά μέσα και ονοματολογία τῶν μερῶν και ἐξαρτημάτων των

* Η συλλογή «Πάργα-Θάλασσα» βραβεύθηκε ἀπ' τὴν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, στὴ συνεδρία 1 — 12 — 63 (ὑπ' ἀριθ. 818) καθ' ὃν χρόνον ἐδημοσιεύετο και στὴν «Η.Ε.».

Σ τ ρ α β ὀ ξ υ λ α (τά). Ἡ ραχοκοκκαλιὰ τοῦ σκάφους. Ἐκκινᾷνε ἀπὸ τὸ κοιλίαι και ἀνεβαίνουν πρὸς τὰ ἐπάνω καμπυλωτὰ ὅπως ἀκριβῶς φαίνονται ἀπ' ἔξω κάθε σκάφος και φτάνουν μέχρι τὰ κουποστια. Ἐπανω στὰ στραβόξυλα, πού πρέπει νὰ εἶναι ἀπὸ ἄγρια ξύλα γιὰ νὰ ἀντέχουν πολλὰ χρόνια, εἶναι καρφωμένα τὰ μιδέρια ἀπὸ τὸ πέτωμα τοῦ σκάφους.

Σ τ α υ ο ὀ ς (ὀ). Τὸ πιὸ ψηλὸ σημεῖο τοῦ καταρτιοῦ ἐκεῖ πού δένονται ὅλα τὰ ξάρτια. Σὰ περισσότερα κατάρτια σιτὸ σημεῖο αὐτὸ εἶναι ἓνα κομμάτι γερὸ ξύλο πού ὅπως εἶναι ὀριζόντιο σχηματίζει σταυρὸ μὲ τὸ κατάρτι.

Σ τ ρ ω μ ἄ τ σ α (ή). Πλεγμένα παληὰ σκοινιά, πατσουβόρες, ἄχορητες ρόδες ἀπὸ ἀμῆξια και ἄλλα τέτοια ἀντικείμενα πού τοποθετοῦνται σὲ σημεῖα πού ἔρχεται ὑποχωρετικὰ σὲ ἐλαφὴ γιὰ πολὺ ὥρα τὸ σκάφος γιὰ νὰ τὸ προστατεύουν ἀπὸ τὰ τραυτίσματα και νὰ μὴ χαλάνε οἱ μπογιές τους.

Τ α μ π ο ὕ κ ι ο (τό). Τὸ κινητὸ ἢ ὑόμιμον ξύλινο κάλυμμα τοῦ ἀμταριοῦ τῆς πλώρης ἢ τῆς πρύμης ἢ τῆς μηχανῆς.

Τ ἔ ν τ α και **Φ ρ ε σ κ ἄ δ α** (ή). Κομμάτι καρβόλινο ἀνάλογο μὲ τὴν ἀνάγκη τοῦ πλωτοῦ μὲ ξύλινα πλαίσια ἢ χῶσις πού ἀπλώνεται γιὰ νὰ κρατῆ ἴσκιον τὸ καλοκαίρι.

Τ ι μ ὀ ν ι (τό). Ἴτ. Timone. Τὸ πηδάλιο τοῦ καϊκιοῦ.

Τ ι μ ο ν ο σ ἰ δ ε ρ α (τά). Τὰ σίδερα

πού στηρίζεται και περιστρέφεται τὸ τιμόνι (σφονικὰ και θυλυκά).

Φ ἄ λ κ α (τά). Τὸ ντύσιμο ἀπὸ τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ σκάφους και πρὸς τὰ κουποστια γιὰ νὰ μὴ φαίνονται τὰ στραβόξυλα.

Φ α λ ἄ γ γ ι (ὀ). Στρογγυλὸ και γλυστερὸ κομμάτι ξύλου σὲ σχῆμα κυλίνδρου πού τοποθετεῖται γιὰ τὸ βινάλισμο ἢ τὸ ῥέξιμο ἐνὸς σκάφους σιτὴ θάλασσα. Ἰσβλ. «Τὸν τῆρε φαλάγγι».

Φ ε λ λ ἰ (τά). Μεγάλια κομμάτια ἀπὸ φελλὸ πού χρησιμεύουν γιὰ διάφορες δουλιές σ' ἓνα καϊκι.

Φ λ ὀ κ ο ς (ὀ). Τὸ δεῦτερο, πρὸς τὸ ἄρμπουρο, μικρὸ τριγωνικὸ πανί τῆς πλώρης πού χρησιμοποιεῖται ὅπως και ὁ ἄρῆρας.

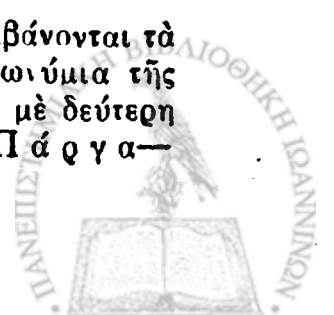
Φ ω τ ι ἄ (ή). Ἐνα μακρὸ και γερὸ ξύλο ἢ σίδερο πού χρησιμεύει σὰν μυχλὸς σιτὴ μετακίνησι τῶν σκοφῶν ἀπὸ στεριά σιτὴ θάλασσα και ἀντιστρόφως ἢ γιὰ τὸ μετατάξιμά τους κ' π.

Ψ η λ ἄ (τά). Τὸ μέρος τοῦ σκάφους πού μένει συνήθως ἔξω ἀπὸ τὴ θάλασσα και βάρεται συνήθως σὲ πιὸ ἀνοιχτὰ χρώματα ἀπὸ τὰ βρεχάμενα.

ΣΤ) ΤΟΠΩΝΥΜΙΑ ΤΗΣ ΠΑΡΓΑΣ ΘΑΛΑΣΣΙΝΑ ΚΑΙ ΣΤΕΡΙΑΝΑ

Στὸ κεφάλαιο αὐτὸ περιλαμβάνονται τὰ θαλασσινὰ και στεριανὰ τοπωνύμια τῆς Πάργας και εἶναι μιὰ σύνδεσι μὲ δεῦτερον μελέτη πού θὰ ἔχη τὸν τίτλο **Π ἄ ρ γ α — Σ τ ε ρ ἰ ἄ**.

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 414.

«**Α γ ι ό π λ α κ α**» (ή). Σκόπελος στην ανατολική πλευρά του Κάστρου που απέχει καμμιὰ εἰκοσαριά μέτρα ἀπ' αὐτὸ καὶ εἶναι κοντὰ στὴν παραλία τῆς συνοικίας Καρίνι. Δύο εἶναι οἱ ἐλδοχὲς γιὰ τ' ὄνομά του: Μετάπτωσις τῆς λέξεως ἀλιόπλακα (πλάκα τῶν ψαράδων) ἢ ὅπως ἀκριβῶς ἔχει τὸ ὄνομα ἀγιόπλακα (τὸ πιὸ πιθανὸ) γιατί ἐκεῖ πάνω βρέθηκε τὸ πτώμα μιᾶς βλάχας ποὺ ἐσκότωσαν μετὰ ἀπὸ φρικτὰ βυσανιστήσια οἱ Τοῦρκοι, λίγο μετὰ τὴν πώλησι τῆς Πάργας ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας τοῦ Ἰωάννου—πασσᾶ.

«**Α γ λ ο ὕ π ι α**» (τό) καὶ «**Α γ λ ο ὕ π ι α**» ἢ «**Γ λ ο ὕ π ι α**» (τά). Ἐλαιόφυτη περιοχὴ κάτω ἀπὸ τὴν τοποθεσίαν Ζήβολη μετὰ ἀγνωστὴ προέλευσι τοῦ ὀνόματος.

«**Α λ ω ν ἄ κ ι α**» (τά). Ἐλαιόφυτη περιοχὴ. Ἐτῆρε τὸ ὄνομα ἀπὸ παλαιὰ ἀλώνια ποὺ εὕρισκονταν ἐκεῖ. Μικρὸ λιμανάκι μετὰ τὸν κόβο τῆς Κερέντζας. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς κατοχῆς ὑποβρούχια καὶ ἄλλα Ἀγγλικά πλοῖα ξεφόρτωναν τὶς νύχτες ἐκεῖ ἐφόδια γιὰ τὶς δυνάμεις τοῦ ΕΔΕΣ (Ναυ. Ζέρβα).

«**Α μ μ ο π ο ὕ λ η ς**» (δ). Μικρὴ ἀμμουδιά (περὶ τὰ 15 μ. μᾶκρος καὶ 5 μ. πλάτος) στὴ βόρεια πλευρὰ τοῦ ἀνατολικοῦ συγκροτήματος βράχων ποὺ ἀποτελοῦν τὸ Νησί τῆς Παναγίας Πάνω ἀπὸ τὴν ἀμμουδιά βρίσκεται τὸ παλαιὸ ἐκκλησάκι τοῦ Ἁγίου Νικολάου ἀνάμεσα στὰ πεῦκα. Ὑποκοριστικὸ τοῦ Ἄμμος προβλ. παιδί= παιδόπουλο, κέφαλος= κεφαλόπουλο κ.λ.π.

«**Α μ π ἔ λ ι α**» (τά). Τοποθεσίαν ποὺ βρίσκεται στὶς ὑψώσεις τοῦ Μετζοβολιοῦ καὶ εἶναι σπαρμένη ἀπὸ σκινάρια, συμριές ἀγρίλια καὶ ἀτροφικὰ κλήματα. Τὰ τελευταῖα εἶναι ἀπομεινάρια ἀμπελιῶν ποὺ εἶχε ἡ Πάργα προτοῦ πωληθῆναι καὶ ποὺ δίνουν τὴν ὀνομασίαν στὴν τοποθεσίαν.

«**Α ν ἔ σ κ ε λ ο**» (τό). Τμήμα βραχῶδους ἀκτῆς στὸν Κόβο τοῦ Ἄϊ—Γιαννακιοῦ καὶ κοντὰ στὸν ὀμίονο τοῦ κόβου κόλλο. Παρουσιάζει ἀσυνήθιστη εἰκόνα βράχων σκαμμένων ἀπὸ τὴ θάλασσα ὅλη ἡ περιοχὴ, διότι καὶ ἡ ἔντασι τῶν κυμάτων εἶναι πολὺ ἔντονη.

«**Α ν ἄ σ κ ε λ ο υ Ξ ἔ ρ α**» (ή). Ἀπέχει περὶ τὰ 50 μέτρα ἀπὸ τὴν ἑξοχὴ τοῦ Ἀνάσκελου σὲ βάθος 20—30 μέτρων ἀπὸ

τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θάλασσας. Εἶναι κι' αὐτὴ πολὺ διαβρωμένη μετὰ ἀποτέλεσμα τὰ τὴν ἀποφεύγουν οἱ ψαράδες ἀπὸ τὰ πολλὰ ντέματά της.

«**Α σ π ρ η Π ἔ τ ρ α**» (ή). Μεγάλῃ ἄσπρη πέτρα στὴν ἀμμουδιά τοῦ βάλτου κοντὰ στὸ Κρέμασμα. Φαίνεται ἀπὸ πολὺ μακρὰ καὶ τὴ χρησιμοποιοῦν οἱ ψαράδες στὰ σημάδια τους.

«**Α ν τ ρ ο ὕ τ σ ο υ**» (τοῦ ἡ σιοῦ). Μικρὴ συνοικία στὸ Κέντρο τῆς πόλεως, μετὰ ἓνα ἀδιέξοδο δρόμο καὶ ὀμίονο πηγᾶδι. Πῆρε τὸ ὄνομα ἀπὸ τὸν Ἡρώα τῆς Ἐλλην. Ἐπαναστάσεως Ὀδυσσεᾶ Ἀντροῦτσου ποὺ παρεχίμαζε σ' ἓνα ἀπὸ τὰ σπίτια τῆς συνοικίας αὐτῆς τὴν ἐποχὴν ποὺ βρισκόταν ἐπὶ αὐτὴ καὶ ὑπηρεσίαν τοῦ Ἀλῆ—πασσᾶ στὰ Γιάννινα.

«**Β ἄ λ τ ο ς**» (δ). Ἀμμώδης παραλία σὲ νεφροειδὲς σχῆμα στὰ δυτικὰ τοῦ Κάστρου καὶ τῆς Πάργας, μετὰ μῆκος 800 μ. περίπου. Μετὰ τὸ ἴδιο ὄνομα γνωρίζεται καὶ ὅλο τὸ ἐσωτερικὸν τῆς τοποθεσίας σπαρμένον μετὰ μπαξέδες καὶ ἔληδες μετὰ διάφορα ἐπὶ μέρους τοπωνύμια. Ἡ ὀνομασίαν εἶναι ἐνεπιτυχῆς διότι δὲν ὑπάρχει πουθενὰ βιλῶδι μέρους ἐνῶ ἀντίθετα ἔχει χαρακτηρηθῆναι ἀπὸ τὶς πιὸ ὠραῖες ἀμμουδιές τῆς Μεσογείας (ἀπὸ ἐῶν εἶναι ἐγκατεστημένη μόνιμη κηλοκτήσιον τοῦ Club Méditerranée γιὰ Ἐὐρωπαϊκοὺς τουρίστας).

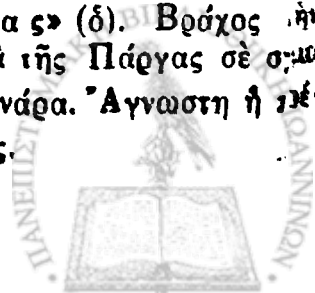
«**Β ἄ λ τ σ α**» (ή). Ἐλαιόφυτη περιοχὴ ἐπὶ πλέον ἔχει πολλὰ περιβόλια. Ἐγνωστὴ ἡ προέλευσι τοῦ ὀνόματος.

«**Β α ρ κ ἄ**» (τά). Κτηματικὴ περιεχὴ μετὰ ἔλαιωνες στὶς ὑψώσεις τοῦ Μετζοβολιοῦ, πολὺ ὑγρὴ γι' αὐτὸ καὶ τ' ὄνομα (Ἰρικό, βαρκό).

«**Β ε ν ἔ τ ι κ ο**» (τό). Κτηματικὴ περιοχὴ τοῦ Βάλτου μετὰ ἔλαιωνες. Τὸ ὄνομα τὸ πῆρε ἀπὸ τὸν ὅτι παλαιὰ ἦταν ἰδιοκτητὴ Βενετοῦ τιμαριόχου.

«**Β ἰ γ γ λ α**» (ή). Ἐλαιόφυτη περιοχὴ τῆς Πάργας. Τουρκικὰ Βγγλα=παρηρητήριο. Σώζονται ἐρείπια παλαιοῦ πηλοπηρίου.

«**Β ο ὕ θ ο υ ν α ς**» (δ). Βράχος ἢ παραλία ἀνατολικὰ τῆς Πάργας σὲ σπυρματικὸν ὄσον κοινονάρα. Ἐγνωστὴ ἡ προέλευσι τοῦ ὀνόματος.

«Βουλιαγμένη» (ή). Κτηματική περιοχή που βρίσκεται ολόκληρη σε χαμηλό έσοο επίπεδο από τα γύρω από παλαιά καθίστη του έδαϊους

«Βουτσι» (τά). Μεγάλη έφρα που αρχίζει έξω από τη Λευκάδα, πάνει ολόκληρη το Κανάλι μεταξύ Πάργας—Παξών και η κορυφή της (φαίνεται μοιάζει σε φουσκωτάλασσιά και φουρτούνα γιατί είναι 1—2 μέτρα κάτω από την επιφάνεια της θάλασσας) βρίσκεται τρία μίλια βόρεια του νησού της Παναγίας των Παξών. Έξαιρέτος ψιότοπος. Το όνομα δίδει μοιάζει με «βουτσι».

«Βρανάς» (ό). Μεγάλη κτηματική περιοχή στα ανατολικά της Πάργας και πριν από το χωριό Αγίας Κυριακής με ό μόνιμη χαράδρα και νέφους. Ήταν ιδιοκτησία του Στρατηγού Βρανά από την Κωνσταντινούπολη.

«Βρούση» (ή). του Αϊ—Γιάννιου του Αϊ—Τούφωνα (και Αϊ—Νάφωνα, στον Αϊν—Τούφωνα), της Βίλτσας, της Ζήβουλης, της Κύπερης, του Κορομυτολιού, του Λυχνού, του Μάσιου από ό μόνιμες τοποθεσίες.

«Βρούση του Γαβρίλη» (ή). Ίδιόρρυθμη βρούση ανατολικά της Πάργας σε κατάπ ωσι βράχου του Κάβου—Παόνι. Την άνοιξε και διεσεύσσε Παργινός ονομαζόμενος Γαβρίλης Ζούας διαμορφώνοντας τη με δυναμίτες. Είναι σε ύψος ενός μέτρου από την επιφάνεια της θάλασσας και άφχει μισό μίλι από τον κόλπο του Λυχνού. Νερό απ' αυτό μόνον με βίρακα μπορεί να πάρη κανένας, γιατί από σιερίας είναι άπλησίαστη.

«Γράβα» (ή). Παράλια τοποθεσία στο δυτικό άκρο του κυρίως λιμανιού της Πάργας μέσα στη συνοικία Καμίσι. Το όνομα από παλαιά σπηλιά που υπήρχε και έκλεισε από πιώσει βράχου. Έκει κοντά υπήρχε το πατρογονικό σπίτι του πυρπολητή και Προθυπουργού Κωνσταντίνου Κανάρη (το παλαιό και πραγματικό όνομα της οικογένειας ήταν Σπηλιωτέας έω το Κανάλη. Είναι παροισούκλι) διότι ό Κανάρης είναι Παργινός (όπως και ό Ιωάννης Πατατούκος—Δημουλίτσας ή Πάργιος), σύμφωνα με την Ιδιόχειρη διαθήκη

του που έδωσε σ'ή δημοσιότητα ό Δ. Γατόπουλος (Έφημερίς «ΕΣΤΙΑ» 25ης; Ιουλίου 1937).

«Δύο Μάρμαρα» (τά). Τοποθεσία στον κεντρικό χείμαυρο που κα εβαίει από το Μπειζοβολιό, περφαίει από τον Άγιο Νικόλαο και εκβάλλει στη θάλασσα κάτω από το Δημαρείο. Όνομάστηκε από δυό μεγάλες άσπρες πέτρες στις οποίες οι γυναίκες έπήγαινα και αλένανε βελάντζες, κοιρελούδες και χοντρά ροϋχα καπνίζοντας τα άπάνω σ' αυτά τα μάρμαρα.

«Ζάγανη» (ή). Λειβάδι 1500 περίπου στρεμμάτων με άγνωστη προσλευσι (πιθανώς Σλαϊκή) του όνόματος. Στο σύγγραμμά του ό Π. Άρσβετινός λέγει ότι προέρχεται από τη λέξη Ζωογονή (:).

«Ζελιανίτσα» (ή) Λειβάδι στα βόρεια της Πάργας. Το όνομα είναι πιθανώς σλαβικό ή από θύμους «ζελενιας» (χρυσόξυλο) που υπάρχουν σ' αυτό άφθονοι.

«Ζέροη Κιάφα» (ή). Όψωμα κοντά σε σημείο που πλησιότερα ή αν το χωριό Ζέροη (ή). Το χωριό αυτό έξωλόθρευσαν οι Παργινοί πηγαίνοντας ένα βράδυ και σκοτώνοντας όλους τους κατοίκους του, γιατί τους έλίστευαν και σε κάποιο πανηγύρι του Αι—Γεωργίου με άπειλές πήραν τα κοσμήματα των γυναικών και άνδρων της Πάργας.

«Ζήβουλη» (ή). Κτηματική περιοχή με περιβίλια και έληδες. Τρεις είναι οι πιθανές έκδοχές για την ονομασία: ότι προέρχεται από το όνομα Βενετού Ιδοκλήτη ότι προέρχεται από τη Βενετική λέξη Gíbbο που σημαίνει καμπούρα, διότι πράγματι σχηματίζει μια τεράστια καμπούρα ό πελώριος βράχος της περιοχής (βράχος τη Ζήβουλη) και ότι προέρχεται από τη λέξη Ζωοβουλή, όπως θέλει ό Π. Άρσβετινός στο σύγγραμμά του «περί Πάργης».

«Κακό Άγκάθι» (τό). Βισκότοπος γιδιών. Το όνομα από πολλά άγκάθια και πουνάκια που υπάρχουν εκεί.

«Καμίσι» (τό) Συνοικία της Πάργας κάτω από το κάστρο και στα ανατολικά του. Το όνομα από παλαιό άσβεστοκάμινο που υπήρχε εκεί.

«Καπαρέλλο» (τό). Βραχονησάκι

στό λιμάνι τοῦ βάλτου κοντὰ στό ποταμάκι πού κατεβαίνει ἀπό τήν πηγὴ «Μ τοστάνια» τῆς Ἀνθούσας. Τὸ ὄνομα τὸ πήρε γιατί μοιάζει μὲ ἀνοιχτὸ μπουμποῦκι κάππαρης.

«Κ α ρ ά β ι» (τό). Παράλιος βράχος —κάβος. Τὸ ὄνομα ἀπὸ τὸ σχῆμα του πού μοιάζει μὲ Ἰστιοφόρο.

«Κ α ρ τ έ ρ ι α» (τά). Πέρασμο στό λειβάδι Ζάγανη.

«Κ α ρ ο ὦ τ ε ς» (οί). Ἐλαιόφυτο τμήμα κοντὰ στό ποταμάκι τοῦ Κρουονεριοῦ. Τὸ ὄνομα ἀπὸ ξύλινα αὐλάκια (Καροῦτες) μὲ τὰ ὁποῖα περνοῦσαν τὰ ἀρδευτικὰ νερὰ πάνω ἀπὸ μικρὲς χαράδρες τοῦ ποταμοῦ.

«Κ α σ τ ε λ λ ά κ ι α» (τά). Ἐλαιόφυτο τμήμα πάνω σὲ ὕψωμα. Ἀπὸ παλαιὸ μικρὸ φρούριο (Castello) πού ἦταν ἐκεῖ.

«Κ ά σ τ ρ ο» (τό). Τὸ Βενετσιάνικο Κάστρο τῆς Πάργας. Αἶναι τὸ μέρος πού διάλεξαν νὰ χτίσουν πόλι κατεβαίνοντας ἀπὸ τὴν Παληόποργα, καὶ πού πρῶτες ἀμυντικὲς ἐγκαταστάσεις ἔγιναν (πρόχειρες) ἀπὸ τοὺς Νορμανδοὺς) (βλ. Ἱστορ. Σημείωμα). Τὸ σημεῖο πού κυρίως διεδραματίσθη ἡ πολυτάραχη, ἡρωϊκὴ καὶ ἐνδοξη Ἱστορία τῆς Πάργας.

«Κ ε ρ έ ν τ ζ α» (ἦ). Κάβος. λιμανάκι ἀβαθὲς καὶ χωρὶ τὸ Φαναριοῦ. Σημάδι, ψαρότοπος καὶ ὁρόσημο γιὰ τοὺς Παργινούς ψαράδες καὶ ναυτικούς.

«Κ ε φ τ έ δ ε ς» (οί). Τρία βραχονησάκια μπροστὰ στό λιμάνι τῆς Πάργας. Τὸ ὄνομα ἀπὸ τὸ στρογγυλὸ καὶ πατημένο ἀπὸ πάνω σχῆμα τους.

«Κ λ η μ α τ ί λ α ς» (ὀ). Ἐλαιόφυτη περιοχὴ στό βουνὸ ἀνατολικά τῆς Πάργας, ὅπου ὑπῆρχαν παλαιότερα ἀμπέλια καὶ κλήματα.

«Κ ο κ κ ι ν ό γ ρ α β α» (ἦ). Σπηλιὰ στό Μπειζοβιλιὸ εὐδιάκριτη ἀπὸ πολὺ μακρὰ καὶ ἀπὸ τὸ μεγεθὸς της ἀλλὰ περισσότερο ἀπὸ τὸ κόκκινο χρῶμα της πού τῆς τὸ δίνει ἡ σιδηροῦχος σύστασις τῶν βράχων της.

«Κ ο λ ι ο μ ι» (τό). Παράλια τοποθεσία βορειοδυτικὰ τῆς Πάργας σὲ ἀπόστασι 5—6 μιλίων. Ψαρότοπος.

«Κ ο ρ ο μ π ό λ ι» (τό). Ἐλαιόφυτη περιοχὴ στὶς βορεινὲς παρυφῆς τῆς Πάρ-

ργας μὲ περίφημη δμώνυμη βρύση. Ἀπὸ τὸ ὄνομα παλαιοῦ ἰδιοκτήτου.

«Κ ο ὦ λ ι α τοῦ Ἀμπετιν Πασσά» (ἦ). Σημεῖο ὅπου τὸ ἀρχοντικὸ τοῦ Πασσά πού ἔδωσε τὸ ὄνομά του. Τώρα εἶναι χτισμένο ἐκεῖ τὸ Δημοτικὸ Σχολεῖο τῆς Ἀγίας Κυριακῆς.

«Κ ο ὦ λ ι α τοῦ Βάλτου» (ἦ). Ἐρείπια τουρκοῦ μεγάρου («Κοΐλιας») ὅπου «Κοῦλια τῆς Ζελανίτσας» «Κοῦλιες» (τοποθεσία) κ.λ.π.

«Κ ο υ τ σ ο ὦ λ ο ι» (οί). Τρεῖς παραθαλάσσιοι βράχοι μυτεροὶ καὶ στηνοὶ σὰν κολῶνες μετὰ «τοῦ Μπάγκα». Τὸ ὄνομά τους ἀπὸ τὸ σχῆμα τους διότι κούτσυλος καὶ κουτσουλιά=περίττωμα πουλιῶν.

«Κ ο ρ κ ο τ σ ά κ ι» (τό). Περιοχὴ μὲ ἐλα ὁπερίβολα ὅπου ὁ δρόμος Πάργας—Ἀνθούσας κοντὰ στὶς παρυφῆς τῆς πόλεως. Τὸ ὄνομα ἀπὸ τὸ ὄνομα παλαιᾶς Παργινῆς φάρμας (Κορκοτσάκης—Κορκοτσακαῖοι).

«Κ ρ ά κ ο υ ρ α» (τά). Ἐλαιόφυτη περιοχὴ πού ὠνομάστηκε ἔτσι ἀπὸ τὰ βράχια καὶ τίς καταπτώσεις της (λεξ. Τουρκ.).

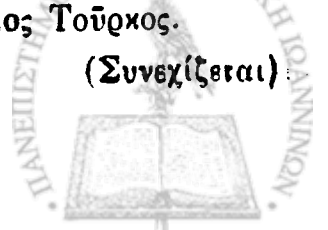
«Κ ρ έ μ α σ μ α» (τό). Κατάπτωσι κοντὰ στὴ δυτικὴ πλευρὰ τοῦ Κάστρου. Εἶναι τὸ σημεῖο ὅπου οἱ Παργινοὶ ἐπιβίβιστηκαν στὰ Ἀγγλικά πλοῖα καὶ ἔφυγαν γιὰ τὴν Κέρκυρα μετὰ τὴν πώλησι (κατὰ παλαιὰ χαλκογραφία τοῦ 1850).

«Κ ρ ε μ μ υ δ ά ς» (ὀ). Βραχονησάκι ἀπότομες ἀπὸ τὴ διάβρωσι τῶν κυμάτων πλευρὲς καὶ διαμπερῆ γράβα, πού ὀφείλ τὸ ὄνομα σὲ ἀγροκρόμμυδα (πρασσοῦληρες) πού ὑπάρχουν στὴν κορυφὴ του.

«Κ ρ υ ο ν έ ρ ι» (τό). Κολπίσκος ἀντολικὰ τῆς Πάργας πίσω ἀπὸ τὸ ὕψωμα τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου, ὅπου ἐκβάλλει καὶ κρὸ δμώνυμο ποταμάκι. Τὸ ὄνομα ἀπὸ παλαιὰ βρύση πού ὑπῆρχε στὴ δεξιὰ ὄχθη τοῦ ποταμοῦ καὶ χάθηκε ἐδῶ καὶ κάμψα χρόνια.

«Κ υ πα ρ ί σ σ ι τοῦ Τοῦρκο» (τό). Παραλιακὴ θαμνόφυτη περιοχὴ, τικὰ τοῦ Βάλτου, στό λιμὸ τοῦ Κάβο-Μοναστηρίου. Ἀπὸ ἓνα παλαιὸ κυπαρίτσι τελείως ξεραμένο σήμερα μὲ μιὰ μὴ φούντα στὴν κορυφὴ του, πού λένε δτι εἶχε φυτέψει κάποιος Τοῦρκος.

(Συνεχίζεται)

ΑΝΑΣΥΓΚΡΟΤΗΣΙΣ ΑΝΟΙΚΟΔΟΜΗΣΙΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΑΤΣΟΥΡΟΥ
ΟΙΚΟΝΟΜΟΛΟΓΟΥ

ΠΕΡΙ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΕΩΣ

(Αίτια, αποτελέσματα και υπολογισμός έσωτερικῆς και έξωτε-
ρικῆς μεταναστεύσεως εἰς τοὺς Νομοὺς εὐθύνης τῆς Υ.Π.Α.Η.)

ΚΑΛΑΙ ΣΥΝΕΠΕΙΑΙ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΕΩΣ

Ἡ μετανάστευσις πρὸς χώρας ὑποαναπτύκτους δίδει τὴν εὐκαιρίαν εἰς τοὺς μετανάστας ἀναπτύξεως ἐπιχειρηματικῶν πρωτοβουλιῶν, ἐνῶ εἰς χώρας πλέον προωδευμένας, σχηματισμοῦ κεφαλαίου, ὡς ἐκ τῆς διαφορᾶς τοῦ ἐπιπέδου ζωῆς.

2. Ἐπιτυγχάνεται πλέον ὀρθολογικὴ κατανομὴ τοῦ πληθυσμοῦ στὸν παγκόσμιον χῶρον, μὲ συνεπείας ἐπὶ τῆς διεθνοῦς συνεννοήσεως, εἰρήνης, φιλίας.

3. Διὰ τῆς μεταναστεύσεως ἐπέρχεται βαθμιαία ἐξίσωσις ὄρων διαβιώσεως τῶν λαῶν καὶ ἀναπτύσσεται παγκοσμίως τὸ πνεῦμα τῆς ἐργατικῆς συναδελφώσεως.

4. Περαιτέρω ἀναπτύσσεται ἡ ἀμίλλα μεταξὺ τῶν Κρατῶν ἀκριβῶς γιὰ νὰ συγκρατήσουν τὸν πληθυσμὸν τῶν διὰ συγκερασμοῦ τῶν κοινωνικῶν ἀντιθέσεων καὶ τῆς διαφορᾶς ἐπιπέδων ζωῆς πρὸς κοινων. ἰσορροπίαν.

5. Διὰ τῆς εὐρυτέρας ἐπικοινωνίας ἐργατῶν θὰ ἐπιλυθοῦν ἐντὸς τῆς Ε.Ο.Κ. καὶ ὅλα τὰ προβλήματα προσφορᾶς καὶ ζητήσεως ἐργασίας πρὸς εὐρυτέραν ἐξισορρόπησιν τοῦ ἐργατικοῦ μισθοῦ ἐντὸς εὐρωπαϊκοῦ πλαισίου καὶ μὲ ἀπώτερον ἀποτέλεσμα τὴν μείωσιν τῆς ἀνεργείας.

Καὶ τοῦτο, διότι, λόγῳ τῆς Ε.Ο.Κ. καὶ τῶν ἀνακατατάξεων, αἱ ὁποῖαι θὰ ἐπέλθουν ἐκ τῆς πλήρους ἐφαρμογῆς τῶν συνθηκῶν ἐνώσεως, θὰ τείνῃ νὰ ἐξαφανισθῇ κάθε φραγμὸς στὴν μετακίνησιν ἐργατῶν, θὰ δημιουργηθῇ εὐρυτέρα, ἐνιαία ἀγορὰ ἐργασίας, ἡ ὁποία θὰ διευρύνῃ τὰ σύγχρονα μεταναστευτικὰ ρεύματα μεταξὺ τῶν συνεταίρων κρατῶν πρὸς ἐξισορρόπησιν καὶ κάλυψιν τῆς ζητήσεώς της.

6. Ἡ ἐλευθέρω διακίνησις κεφαλαίων καὶ ἐργασίας μεταξὺ διαφόρων χωρῶν προκαλεῖ τάσεις ἐξισώσεως τῶν ἀμοιβῶν τῶν ἐργαζομένων καὶ τῶν τιμῶν τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς, κατὰ τὴν ἐξῆς ἔννοιαν: τῆς μὲν ἀμοιβῆς τῶν ἐργαζομένων πρὸς ὑψωτικὴν κατεύθυνσιν, παραλλήλως μὲ τὴν αὔξησιν τῆς παραγωγικότητος τῶν πλέον προηγμένων λαῶν, τῶν δὲ τιμῶν τῶν λοιπῶν συντελεστῶν πρὸς πτωτικὴν, λόγῳ τῆς πληθοπαραγωγῆς ἐκ τῆς διευρύνσεως τῆς ἀγορᾶς.

ΚΑΛΑΙ ΣΥΝΕΠΕΙΑΙ ΕΣΩΤΕΡΙΚΗΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΕΩΣ

2. Ἡ ἀκίνησις εἶναι ἀπονέκρωσις πολυτίμων δυνάμεων, συνεπαγομένη ἀτιμίαν καὶ νωθρότητα τοῦ πληθυσμοῦ.

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 424.

2. Ἡ μετανάστευσις ἐξάγει τὴν περιοχὴν ἀπὸ τὴν ἀπομόνωσι καὶ διασπᾶ τὰ δεσμὰ τῆς ἀποτελματώσεως τῶν χωρίων.

3. Αὐξάνει τὴν ἐθνικὴ συνοχὴ τοῦ λαοῦ διὰ τῆς γνώσεως τῶν λοιπῶν περιφερειῶν τῆς πατρίδος.

4. Ἡ γυνῶσις νέων πραγμάτων ὀρθολογεῖ τὴν ὀργάνωσιν τῆς ζωῆς χάριν εὐρυτέρων ἐπιδιώξεων.

5. Διὰ τῆς μειοναστεύσεως ἀμβλύνονται αἱ δημογραφικαὶ πιέσεις τοῦ πληθυσμοῦ. Οὕτως ἡ ἐσωτερικὴ μετανάστευσις θεωρεῖται καὶ ὡς ἀνακατάταξις τῆς κακῆς κατανομῆς τοῦ πληθυσμοῦ.

6. Συμβάλλει, ὡς ἐκ τῶν ἀνωτέρω, στὴν διαδικασίαν ἐξισορροπήσεως τῶν εἰσοδημάτων.

7. Ἐξάπλωσις καὶ διάδοσις νέων ἐφευρέσεων καὶ νέων μεθόδων ἐργασίας.

8. Συντελεῖ στὴν ἐντατικωτέρα ἐκμετάλλευσιν πεδινῶν περιοχῶν.

ΚΑΚΑΙ ΣΥΝΕΠΕΙΑΙ ΕΣΩΤΕΡΙΚΗΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΕΩΣ

1. Ἡ ἐσωτερικὴ μετανάστευσις αὐξάνει τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀστέγων καὶ γενικώτερον ἐπιτείνει τὰς συνθήκας στεγάζσεως.

2. Συντελεῖ στὴν ἐσωτερικὴν δυσφήμισιν ὠρισμένων ἀγόνων περιοχῶν τῆς χώρας.

3. Αὐξάνει τὸ ποσοστὸν τῶν ἀνειδικεῦτων ἐργατῶν.

4. Δημιουργεῖ γενικώτερα προβλήματα στὴν πολιτείαν ἢ συνεχῆς μετακλήσις καὶ ἀνακατάταξις κατὰ περιοχάς.

5. Κινδύνους ποικίλους, ὡς ἐκ τῆς ἀγνοίας πολλῶν πραγμάτων διὰ τοὺς ἐγκαθισταμένους — ἀκολουθοῦντας τὴν ἀστυφίλιαν—εἰς τὰς πόλεις.

6. Μιὰ ἐσωτερικὴ μετανάστευσις, μὴ προγραμματισμένη, προκαλεῖ ἴσως αὐξήσιν δημογραφικῆς πιέσεως εἰς ἄλλην περιοχὴν ἢ συμφορὴν ὠρισμένης περιοχῆς ἢ πόλεις.

ΧΩΡΑ ΠΡΟΕΛΕΥΣΕΩΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ

Α' ΚΑΛΑΙ ΣΥΝΕΠΕΙΑΙ

1. Διὰ τῆς μεταναστεύσεως ἐλαφρύνεται ἡ χώρα ἀποστολῆς ἀπὸ δαπάνας ἐπιδόματα, παροχὰς καὶ κερδίζει ἐμβάσματα, τουρίστας καὶ εἰδικευμένους ἐπανακάμπτοντας ἐργάτας.

2. Ἡ πυραμονὴ πλεονάζοντος πληθυσμοῦ ὀδηγεῖ εἰς καλλιέργειαν ἀγόνων ἐδαφῶν, προστατευτικὰ κρατικὰ μέτρα καὶ συνεπῶς αὐξήσιν τιμῶν καὶ κόστους ζωῆς.

3. Διὰ τῆς μεταναστεύσεως ὁ πληθυσμὸς εὕρισκει διέξοδον καὶ ἡ γενέτειρα ἀπαλλάσσεται κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν διαταραχῶν.

4. Ἡ μετανάστευσις, χωρὶς ν' ἀποτελῇ πανάκειαν, συντελεῖ εἰς τὴν ἀμβλύνωσιν τοῦ δημογραφικοῦ προβλήματος ἐπὶ ὑπαρχούσης ἀδυναμίας ἐπιτοπίου ἀπορροφῆσεως καὶ μὲ ἀπώτερον σκοπὸν τὴν διὰ τῶν προγραμμάτων οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως σμίχρυνσιν τοῦ χρόνου καὶ ἀριθμοῦ τῶν μεταναστῶν, ἐπὶ σκοπῶ ἐπανόδοῦ καὶ χρησιμοποίησεως τῆς πείρας τῶν ἐπαναπατριζομένων εἰς τὴν ἐκβιομηχανοποιουμένην σὶδ μεταξὺ πατρίδα τῶν.

5. Τὸ δημογραφικὸ πρόβλημα δημιουργεῖ ὑπερεπαγγελματισμὸν καὶ οὕτως ἔχομεν χιλιάδας θνησιγενεῖς μικροεπιχειρήσεις. Τούτων ὄλων ἡ μετανάστευσις εἶναι ἓν μέσον καταπολεμήσεως.

6. Ἐπέρχεται ἄνοδος μισθῶν, λόγω ἀκριβῶς τῆς ἐξόδου τῶν ἐργατῶν.
7. Ἡ οἰκογένεια τῶν μεταναστῶν βελτιώνει τὸ εἰσόδημά της καὶ δι' αὐτοῦ (τοῦ μετανάστου) ἔρχεται εἰς ἐπαφὴν μὲ ἀνώτερον πολιτισμόν.
8. Ἐγκατάλειψις ὀριακῶν ἐδαφῶν καὶ ἐπομένως αὐξήσις ἀποδοτικότητος τῆς ἐργασίας καὶ μείωσις ἐπιδοτήσεων ἐκ μέρους τοῦ κράτους.

ΧΩΡΑ ΠΡΟΕΛΕΥΣΕΩΣ

Β' ΚΑΚΑΙ ΣΥΝΕΠΕΙΑΙ

1. Διὰ τῆς μεταναστεύσεως ἐπέρχεται ἡ ἐκτόνωσις τῆς προσωπικότητος τῶν ἐγκαταλειπομένων περιοχῶν, αὐξάνονται οἱ λόγοι στασιμότητος τῆς ἐξελιξέως καὶ μειοῦνται αἱ πιθανότητες ἀλλαγῆς, αἱ ὁποῖαι ἐκπηγάζουν κυρίως ἀπὸ νέα καὶ δραστήρια πρόσωπα.

2. Ἀπογυμνώνονται πολλάκις περιοχαὶ στρατιωτικῶς χρήσιμοι.

3. Μειοῦται ἡ μέση αὐξήσις τοῦ πληθυσμοῦ γιὰ τὸ σύνολον τῆς περιοχῆς τῆς χώρας καὶ τοῦτο διότι: τὸ κέντρον βάρους τῆς αὐξήσεως εὐρίσκεται εἰς τὸν κυρίως μεταναστεύοντα νεαρᾶς ἡλικίας ἀγροτικὸν πληθυσμόν.

5. Ὄρισμένοι πολιτικαὶ ἀνακατατάξεις, ὡς ἐκ τῶν ἐπιδράσεων τῶν πόλεων καὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ γενικώτερον.

5. Ἐκ τῶν μεγάλων μετακινήσεων πληθυσμοῦ πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ ἐξωτερικὸν ἐκάστη ἀπογραφή πληθυσμοῦ ἐντὸς ὀλίγου χρόνου ἀχρηστεύεται σχεδόν, διότι ἀδυνατεῖ νὰ παρακολουθήσῃ—σὰν κάτι στατικὸ πὸ εἶναι—τὴν ὑπερδυναμικὴ ἐξέλιξι καὶ τὰς μετακινήσεις τοῦ πληθυσμοῦ καὶ πολλοὶ συντελεσται πηγάζοντες ἐκ τῶν δεδομένων της, καθίστανται ἀπρόσφοροι. Οὕτω διὰ τῶν μετακινήσεων διαταράσσεται ἡ σχέσις συνολικοῦ πληθυσμοῦ καὶ προσφερομένων ἐργατικῶν χειρῶν, ἡ σχέσις ἀστικοῦ καὶ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ κλπ.

6. Κακῶς ἐννοούμενοι ἐξευρωπαϊσμοὶ καὶ χαλάρωσις ἠθῶν.

7. Περιορίζεται τὸ ποσοστὸν τοῦ οἰκονομικῶς ἐνεργοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ, διότι κατὰ κανόνα μεταναστεύουν οἱ νέοι καὶ δὴ δι' ἀμφότερα τὰ φύλα. Οὕτω ἀντικαθίσταται ἡ ἐντατικὴ δι' ἐκτατικῆς καλλιέργειας μὲ ὅλας τὰς συνεπείας τούτου.

Τοῦτο δὲ συμβαίνει καὶ πέραν τῆς πρωτογενοῦς παραγωγῆς, δηλαδὴ καὶ τὴν δευτερογενῆ καὶ τὰς ὑπηρεσίας. Κυρία δὲ αἰτία τούτου εἶναι τὸ ὅτι οἱ εἰδικευμένοι εὐρίσκουν καλλίτερον ἡμερομίσθιον εἰς τὸ ἐξωτερικόν.

8. Ἐνῶ μειώνει ἀπολύτως τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐνεργῶν γυναικῶν τῆς πρωτογενοῦς κυρίως παραγωγῆς, αὐξάνει τὸ ποσοστὸν συμμετοχῆς αὐτῶν ἐναντι τῶν ἀνδρῶν, διὰ τρεῖς λόγους:

α) Διότι οἱ ἄνδρες μειοῦνται ταχύτερον.

β) Διότι πάντα ὑπάρχει κεκριμένη συμμετοχὴ γυναικῶν εἰς τὴν πρωτογενῆ παραγωγὴν, μεγαλυτέρα τῆς συνήθως δηλουμένης.

γ) Ἡ συμμετοχὴ τῶν γυναικῶν εἰς τὴν πρωτογενῆ παραγωγὴν καὶ εἰς τὰς καθ' αὐτὸ χειρωνακτικὰς ἐργασίας εἶναι ἀνάλογος τῆς καθυστερήσεως τῆς περιοχῆς, ὅπου ἡ μηχανοκαλλιέργεια δὲν ἔχει ἀκόμη εὐρέως διαδοθῆ, μειοῦσα ἀναλόγως καὶ τὰς ἀνάγκας εἰς γυναικεῖας ἐργατικὰς χεῖρας.

9. Δεδομένου ὅτι ἡ μετανάστευσις εἶναι ἀνάλογος τοῦ ὑποαναπτύκτου τῆς περιοχῆς, ἔχομεν ἕνα ἀκόμη λόγον αὐξήσεως τῶν ἐργαζομένων γυναικῶν εἰς τὰς καθυστερημένας περιοχάς, λόγω μεταναστεύσεως τῶν ἀνδρῶν κυρίως.

ΧΩΡΑ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΥ**Α' ΚΑΛΑΙ ΣΥΝΕΠΕΙΑΙ**

1. Προσέρχονται νέοι, άκμαίοι και παραγωγικοί δι' εργασίας και ανάπτυξιν. Ούτω δίδεται ή εύκαιρία αξιοποιήσεως άλλων κλάδων άργούντων μέχρι τούδε και γενική αύξησις δυναμικότητος.

2. Πυκνοῦνται αί νεαράι ηλικίαι τοῡ πληθυσμοῡ δια τῶν μεταναστῶν.

3. Αὐξάνονται οἱ ειδικευμένοι εργάται, καθ' ὅσον εἶναι ἐπιθυμητοὶ κατὰ προτεραιότητα. Ἄλλὰ καὶ δια τῶν ἀνειδικεῦτων λύονται πολλὰ προβλήματα δευτερευουσῶν ἐργασιῶν εἰς τὰς προηγμένας χώρας.

4. Διὰ τὴν αὐξήσιν τῆς παραγωγῆς τῆς ἐκάστη βιομηχανικῆ χώρα τῆς Ε.Ο.Κ. θὰ ἔπρεπε νὰ πληρώσῃ ὑπερωρίες καὶ νὰ αὐξήσῃ οὕτω τὸ κόστος παραγωγῆς τῶν προϊόντων τῆς. Διὰ τῆς μεταναστεύσεως ὁμως διατηρεῖ τὸ χαμηλὸ κόστος τῶν βιομηχανικῶν τῆς προϊόντων διότι εὕρισκῃ συνεχῶς ἐργατικὰς χεῖρας καὶ μάλιστα εἰς χαμηλὰ ἐπίπεδα μισθῶν.

5. Εἰς περίπτωσιν εὐρωπαϊκῆς ὑφέσεως—παρ' ὅλον ὅτι τοῦτο δὲν φαίνεται πιθανόν— οἱ ξένοι εργάται ἀποτελοῦν διὰ τοὺς ἐντοπίους σημαντικὸν περιθώριον ἀσφαλείας καὶ παραμονῆς εἰς τὰς θέσεις των, διότι αἱ ἀπολύσεις θὰ ἀρχίσουν καὶ θὰ πλήξουν κυρίως τοὺς ἀλλοδαποὺς εργάτας.

ΧΩΡΑ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΥ**Β' ΚΑΚΑΙ ΣΥΝΕΠΕΙΑΙ**

1. Πιθανῶς οἱ μετανάσται νὰ εἶναι μέθυσοι, φυγόδικοι, ἔκφυλοι, κλπ. με ὄλας τὰς συνεπείας τούτων.

2. Δι' αὐτῶν πλήττονται τὰ συμφέροντα τῆς ἐπιτοπίου ἐργατικῆς τάξεως, καθ' ὅσον τοὺς ἀναγκωρίζονται δικαιώματα.

3. Δημιουργία πληθώρας προβλημάτων ἐκ τῆς ἀθρόας προσελεύσεως ὡς στεγάσεως, ἀσφαλίσεως κ.λ.π.

ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΕΩΣ

1. Αἱ πολλαὶ διατυπώσεις διὰ τὴν μετανάστευσιν (π.χ. δικαιολογητικὰ ἔγγραφα, αὐτοπρόσωπος παρουσία καὶ μετάβασις, ἔξοδα κλπ.).

2. Λόγοι συναισθηματικοί, παράδοσις ἢ ἀδυναμία προσαρμογῆς, ὁ φόβος τοῦ ἀγνώστου (ἐνίοτε ὑποκειμενικός), ἐξαρτώμενος καὶ ἀπὸ περιγραφῆς τῶν ἤδη μεταναστευσάντων, κρατοῦν τὸν πληθυσμὸν (κυρίως τοὺς ἀγρότας) εἰς τῶν τόπων των.

3. Ἡ μακροχρόνιος ἀδράνεια καὶ παθολογικὴ προσκόλλησις εἰς μίαν κακῶς νοουμένην ἰσορροπίαν τρόπου ζωῆς δημιουργεῖ περιχαράκωμα συντηρητισμοῦ, δισταγμοὺς «ἀπογειώσεως» καὶ μείωσιν τῆς κινητικότητος (εὐρύτερον νοουμένης).

4. Τὸ γεγονός δι' ὃ δὲν ἐγκαταλείπει κανεὶς εὐκόλα τὴν γενέτειρα ἢ τὴν ἰδιόκτητον (ἔστω μικρὰν) ἀκίνητον περιουσίαν χάριν ἐνὸς κόσμου μεμακρυσμένου καὶ ἀγνώστου.

5. Σημαντικὴν ἀνάσχεσιν τοῦ μεταναστευτικοῦ κύματος ἐπιφέρει καὶ ἡ μεγάλη προσήλωσις πρὸς τὴν ἰδιαιτέρα πατρίδα (π.χ. Ἡπειρώτες).

6. Αἱ δαπάναι μετακινήσεως καὶ ἐγκαταστάσεως.

7. Ἡ ἀνοδος τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου, ἢ ὑπαρξίς περιφερειακῆς βιομηχανίας ἢ μεταλλείων καὶ γενικώτερον προϋποθέσεων βελτιώσεως.

8. Τέλος οἱ κίνδυνοι τῶν πόλεων καὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ, τοὺς ὁποίους πρέπει νὰ ὑπολογίζουσι οἱ ἐγκαταλείποντες τὴν ὑπαιθρον καὶ δὴ:

α) Εἰς τὰς πόλεις αἱ περίοδοι οἰκονομικῆς κρίσεως εἶναι ὀξύτεροι ἢ εἰς τὴν ὑπαιθρον.

β). Τὸ στεγαστικὸν πρόβλημα εἶναι ἐπίσης ὀξύτερον, ἐντονώτερον δὲ προκειμένου περὶ ὀλοκλήρων οἰκογενειῶν.

γ) Ὁ τιμὰριθμος εἶναι ὑψηλότερος.

5. Οἱ περιορισμοὶ τῶν ξένων κρατῶν δι' ἐργάτας ἀλλοδαποὺς χάριν τῆς πρωτεριάδιτος τῶν ἐντοπίων.

6. Τὰ μέτρα τὰ ὁποῖα λαμβάνουσι αἱ δεχόμεναι μετανάστας πόλεις ἢ περιοχαί, λόγῳ τῶν δημιουργουμένων προβλημάτων νέων κατοικιῶν, ἀσφαλίσεως, ὑγείας, δημοσίας τάξεως κλπ.

ΜΕΤΡΑ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΥ

ΧΩΡΑ ΠΡΟΕΛΕΥΣΕΩΣ

1. Περιορισμοὶ δι' ἐξετάσεων, περιορισμοὶ κατὰ περιοχὴν προελεύσεως, ὡς καὶ ἀριθμητικὸς ἐτήσιος περιορισμὸς.

2. Διοργάνωσις εἰδικοῦ γραφείου ἐνιαίας μεταναστεύσεως καὶ ἐπαναπατριμοῦ.

3. Λήψις μέτρων ἀποθαρρυνόντων τὸν μετανάστευσιν τῶν εἰδικευμένων καὶ χρησίμων ἀμέσως εἰς τὴν χώραν.

4. Διακοπὴ πάσης διευκολύνσεως τῶν μεταναστευόντων ἢ χρηματοδοτήσεως πρὸς αὐτοὺς καὶ διαφώτισις αὐτῶν ἐπὶ τῶν δυσχερειῶν τῆς ξένης.

5. Συνδυασμὸς ὄρων μεταναστευτικῶν συμβάσεων πρὸς ὄρους ἐμπορικῶν συμβάσεων, καθὼς καὶ συμβάσεων προσελεύσεως κεφαλαίων.

6. Γενικῶς, ἂν καὶ δὲν δικαιολογοῦνται περιοριστικὰ μέτρα πρὸς ἀνάσχεσιν τοῦ μεταναστευτικοῦ ρεύματος, ἄλλο τόσο δὲν ἐπιτρέπεται νὰ λαμβάνωνται μέτρα ἐνθαρρυντικὰ τῆς μεταναστεύσεως.

ΜΕΤΡΑ ΚΑΤΑΠΟΛΕΜΗΣΕΩΣ (ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΥ)

ΧΩΡΑ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΥ

4. Πολλάκις παρεμποδίζεται—στὶς Η.Π.Α. διὰ σειρᾶς ὄλης Νόμων ἀπὸ πολλῶν ἤδη ἐτῶν—ἡ εἴσοδος, διότι ἀντιμετωπίζεται ἐνίοτε θέμα ἀπασχολήσεως τοῦ ἰδίου πληθυσμοῦ.

2. Ἐπιβάλλεται περιορισμὸς δι' ἐξετάσεων ὑγείας, ἠθικῆς, ἡλικίας, εἰδικότητος.

3. Τρόποι διαλογῆς καὶ παρεμποδίσεως τῶν χρησιμοποιούντων τὴν μετανάστευσιν ὡς μέσον τυχοδιωκτισμοῦ.

Ἡ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΙΣ ΑΝΑΓΚΑΙΑ ΔΙΕΞΟΔΟΣ ΔΙΑ

ΤΑΣ ΥΠΑΝΑΠΤΥΚΤΟΥΣ ΧΩΡΑΣ

Τοῦτο προβάλλει εὐκόλως ἐξ ὄρων μέχρι τοῦδε ἐγράφησαν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἐπομένων:

Τὸ μέγεθος τοῦ πληθυσμοῦ ἐκάστης περιοχῆς πρέπει νὰ εἶναι ἀνάλογον πρὸς τὰ δεδομένα οἰκονομικὰ καὶ τεχνικὰ μέσα τῆς ἐκάστοτε περιοχῆς καὶ ἐποχῆς, ὥστε ἡ ἀπόδοσις τῆς ἐργασίας καὶ τὸ κοινωνικὸν ἐπίπεδον διατροφῆς νὰ εὐρίσκειται εἰς ἓνα ἱκανοποιητικὸν ἐπίπεδον. Καὶ τοῦτο, διότι ἡ ἀνθρωπίνη ἐργασία δὲν εἶναι τόσον ἀποδοικώτερη ὅσο πικνότερος εἶναι ὁ πληθυσμὸς, διότι καὶ ἐνταῦθα ἰσχύει ὁ νόμος τῆς μὴ ἀναλόγου ἀποδόσεως. Ἄρα εἰς ἕκαστον τόπον, ἀναλόγως καὶ τῶν φυσικῶν καὶ τεχνικῶν μέσων αὐτοῦ, ἀναλογεῖ ΟΡΤΙΜΟΝ πληθυσμοῦ. Αἱ δὲ σύγχρονοι ἐξελίξεις ἀπαιτοῦν ὅπως ἡ δυναμικότης τῆς κοινωνικῆς παραγωγῆς αὐξάνει ταχύτερον τοῦ ρυθμοῦ αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ.

Ἄν λοιπόν, λόγῳ φυσικῶν αἰτίων ὑπάρχει ἀδυναμία προσαρμογῆς τῆς παραγωγῆς καὶ τοῦ ἐπιπέδου ζωῆς πρὸς τὸν ὑπεράριθμον πληθυσμὸν τῆς περιοχῆς, εἶναι ἀνάγκη προσαρμογῆς τοῦ πληθυσμοῦ—διὰ μειώσεως—πρὸς τὴν παραγωγικὴν ἱκανότητα τῆς περιοχῆς. Τὸ δὲ κατὰ κεφαλὴν εἰσόδημα—συμμέτρως καὶ δικαίως κατανεμημένον—εἶναι ἐκ τῶν σαφῶν δεικτῶν τῆς ἀναπτύξεως μιᾶς περιοχῆς.

Παρ' ἡμῖν, ἡ ἐπ' ἐσχάτων γιγαντωθεῖσα μετανάστευσις, εἶναι ἀναγκαία συνέπεια ἀκριβῶς τῆς ἀδυναμίας τοῦ περιβάλλοντος—ἐκ πολλῶν αἰτιῶν—νὰ ἐξασφαλίσῃ εἰς τὸν πληθυσμὸν τοῦ τὰ μέσα ἀνωτέρας διαβιώσεως. Διὸ βαίνομεν εἰς τὴν ἐπὶ μέρος ἐξέτασιν τῶν λόγων, οἱ ὅποιοι καθιστοῦν τὴν μετανάστευσιν ἀναγκαίαν διέξοδον.

1. Ἡ μακροχρόνιος προσφορὰ ἐργασίας, αὐξάνεται ἀπὸ τὴν φυσικὴ αὐξήσιν τοῦ πληθυσμοῦ (διαφορὰ γεννήσεων—θανάτων) καὶ μειοῦται ἐκ τῆς μεταναστεύσεως ἐξωτερικῆς καὶ ἐσωτερικῆς δι' ἐκάστην περιοχὴν ἢ Κράτος.

Ἄρα, ἂν δὲν ἔχωμεν ἀναλόγους νέας ἀποσχολήσεις ἢ αὐξήσεις τῶν καλλιεργησίμων ἐδαφῶν καὶ εἰδικώτερον αὐξήσιν τῆς ζητήσεως ἐργασίας ἐν ὑπαίθρῳ—ἐνθα ὑπάρχει ἡ μεγαλυτέρα γεννησιμότης—ἀντισταθμίζουσα τὴν μακροχρόνιον φυσικὴν αὐξήσιν τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ, ἡ μετανάστευσις ἀποτελεῖ ἀναγκαίαν διέξοδον. Καὶ τοῦτο, διότι ὁ ἀγροτικὸς πληθυσμὸς ἐκάστης περιοχῆς πρέπει νὰ εἶναι τόσος ὥστε ἡ δημογραφικὴ πίεσις νὰ εἶναι μικρὴ, μὴ ἐξαντλοῦσα τὸ ὄριον ἐλαστικότητος τῆς περιοχῆς διὰ νὰ ἐκδηλοῦται μόνον πρὸς ἀνάπτυξιν.

2. Ἡ πικνότης τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ ἐκάστης περιοχῆς τείνει νὰ προσαρμοσθῇ πρὸς τὸ ἐπίπεδον τῆς κοινωνικῆς ζωῆς τῆς περιοχῆς. Ἄν λοιπόν τοῦτο εἶναι χαμηλὸν θὰ ἔχωμεν μεταφορὰς πληθυσμῶν καὶ ἀνακατατάξεις μέχρις ἐξισορροπήσεως. Ἄρα ἡ πικνότης μιᾶς περιοχῆς εἶναι καὶ ἐνδεικτικὴ τοῦ ὕψους τῆς ἀναπτύξεως καὶ προόδου τῆς. Ἀναλόγως δὲ τοῦ μεγέθους πικνότητος τοῦ πληθυσμοῦ θὰ ἀναζητήσωμεν ἐκεῖ τὴν γεωργίαν, βιοτεχνίαν, βιομηχανίαν. Τὸ ἐπίπεδον ὅμως τοῦτο κοιν. ζωῆς προσδιορίζουν τὰ κοινωνικὰ μέσα, ὡς τὸ φῶς, ὕδρευσις, ἀποχέτευσις, ὑποδομὴ κλπ., διότι: γιὰ νὰ γίνουν εἰς ἀραιοκοτωκίμενας περιοχάς, χρειάζεται προηγμένον ἐπίπεδον πολιτισμοῦ καὶ εὐημερίας, καθ' ὅσον εἶναι δαπανηρὰ καὶ βραδείας ἀποδόσεως. Δηλ. αἱ δαπάναι εἶναι τόσον ἀσύμφοροι ὅσον ἀραιότερος εἶναι ὁ πληθυσμὸς. Καὶ προκειμένου περὶ ὑποαναπτύκτων κρατῶν αἱ δυσχέρεια ἀντιμετωπίσεως τῶν δαπανῶν ὑποδομῆς εἰς ὄρεινὰς ἢ ἀραιοκατωκίμενας περιοχάς ἐρημώνουν αὐτὰς περισσότερον διὰ τῆς μεταναστεύσεως.

3. Μιὰ μεγάλη ἢ καὶ διαρκῶς βελτιουμένη κατὰ κεφαλὴν ἀπόδοσις τῆς πρωτογενοῦς παραγωγῆς ἐπιτρέπει ἀντίστοιχον μείωσιν τῶν ἀγροτῶν ἄνευ συνεπειῶν ἐπὶ τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας. Καὶ τοῦτο, διότι, ἂν ἡ αὐξήσις τῆς ἀποδόσεως, ὡς ἐκ τῆς ἐμπειρίας, τῶν νέων μεθόδων καλλιεργείας καὶ τῶν μηχανικῶν μέσων εἶναι ταχύτερα τῆς αὐξήσεως τῆς καταναλώσεως, λόγῳ τοῦ διαρκῶς βελτιουμένου ἐπιπέδου ζωῆς καὶ τῆς αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ—τὰ ὅποια ὄντως συμβαίνουν—πρέπει νὰ δεχθῶμεν μείωσιν τῶν γεωργῶν.

Δεδομένου δέ, ὅτι ἔχομεν ἐλαχίστην αὐξήσιν πληθυσμοῦ ἐν σχέσει μετὰ τὴν

ταχείαν αύξησιν μηχανικῶν μέσων καὶ συνεχῶς πλουτιζομένην ἐμπειρίαν εἰς μεθόδους καὶ εἶδη καλλιέργειας, ἢ μείωσις τοῦ γεωργικοῦ πληθυσμοῦ εἶναι φυσιο-λογικὴ καὶ ἡ μετανάστευσις, ἐσωτερικὴ ἐν προκειμένῳ, κανονικὴ συνέπεια.

4. Ἡ μὴ δημιουργία νέων (βιομηχανικῶν κυρίως) ἀποσχολήσεων—ἀναλόγων τοῦ ρυθμοῦ τῆς ἐτησίας αύξήσεως τῶν ἐργατικῶν χειρῶν—καὶ ἡ χρονία ἀνεργία, ἣτις ἐνδημεῖ παρ' ἡμῖν, ἔχει σοβαρὸ ἀντίκτυπο καὶ εἰς τὸν ἀγροτικὸν κόσμον, διότι: σὺν τοῖς ἄλλοις στενεύει τὴν ἐσωτερικὴν ἀγορὰν καὶ ἐλαττώνει τὴν ζήτησιν ἀγροτικῶν προϊόντων ἀπὸ τὸν πληθυσμὸν τῶν πόλεων. Ἄλλὰ καὶ δυσχεραίνει τὴν μεταπήδησιν τῶν ἀγροτῶν στὴν ἐσωτερικὴν βιομηχανία καὶ γενικώτερον εἰς τὴν Β/γενῆ καὶ Γ/γενῆ παραγωγή. Ἀποτέλεσμα τούτου εἶναι ἡ φυγὴ πρὸς τὸ ἐξωτερικὸν καὶ ἡ ὄξυνσις τῶν σχέσεων ἐργασίας καὶ κεφαλαίου.

5. Προκειμένου περὶ περιοχῆς, τῆς ὁποίας ἐκ διαφόρων λόγων ἡ οἰκονομικὴ ἀνάπτυξις εἶναι ἀσύμφορος, μὴ δυναμένη νὰ παραγάγῃ εἰς τιμὰς ἀνταγωνισμοῦ (Ἕπειρος), ἡ μετανάστευσις καὶ πάλιν εἶναι ἡ μόνη διέξοδος. Μόνον πὸ μὴ προπαίδευσις καθίσταται ἀπαραίτητος προκειμένου ὁ πληθυσμὸς νὰ ζητήσῃ ἄλλοῦ εὐκαρίας ἀπασχολήσεως ὡς εἰδικευμένος πλέον ἐργάτης.

6. Ἡ ἀνάπτυξις τῆς τεχνικῆς εἰς τὴν ἀγροτικὴν οἰκονομίαν συντελεῖται πάντοτε ἀργότερα ἀπ' ὅτι εἰς τὴν βιομηχανίαν. Ἄλλ' ἡ τεχνικὴ τῆς γεωργίας (μηχανές) καταστρέφει ἢ χειροτερεῖ τὴν θέσιν τῶν μικροκαλλιεργητῶν. Ὁ δὲ μικρὸς γεωργικὸς κλῆρος—ὁ ὁποῖος παρ' ἡμῖν ἀποτελεῖ τὴν πλειονοψηφίαν καὶ δὴ ἐν Ἕψει ὑπὸ νόμον μορφῆν—ἐπιζῆ μὲ ἀπίστευτες στέρησεις, μὲ ἐξάρτησιν ἀπὸ τὴν Τράπεζαν καὶ τὸν καιρὸν, μὲ κατασπατάλησιν ἐργασίας τοῦ γεωργοῦ καὶ τῆς οἰκογενείας του καὶ μὲ μοναδικὸ πλεονέκτημα μὴ μικρὴ ἐπιφανειακὴ αὐτοτέλεια. Ἐνεκα τούτων ἡ φυγὴ ἀποτελεῖ δι' αὐτοὺς γέφυρα διασώσεως καὶ γιὰ πᾶν ὑποανάπτυκτον κράτος ἀσφαλῆ δικλείδα ἀποφυγῆς πολλῶν συνεπειῶν.

7. Ἡ βιομηχανία εἶναι ἡ κυρία σφαῖρα κοινωνικῆς παραγωγῆς πὸ καθορίζει—ὅπου ὑφίσταται—τὴν ἀνάπτυξιν ἐν ἀλληλοεξάρτησιν καὶ κυριαρχίᾳ ἐπὶ τῶν ἄλλων σφαιρῶν παραγωγῆς. Αὐτὴ πολλάκις στηρίζεται καὶ εἰς μίαν ἰσχυρὰν γεωργικὴν παραγωγήν, ἀλλὰ κυρίως ἡ βιομηχανία εἶναι ἐκείνη πὸ ρυθμίζει τὴν ἔκτασιν τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς καὶ ἡ κρίσις ἢ ἔλλειψις τῆς βιομηχανίας συνεπάγεται κρίσιν καὶ εἰς τὴν ἀγροτικὴν παραγωγήν. Ἐνεκα τούτων ἡ μὴ βιομηχανοποίησις μιᾶς χώρας καθιστᾷ περιττὴν τὴν παραγωγήν ὠρισμένων ἀγροτικῶν προϊόντων, μὲ συνεπείας τὴν ἔλλειψιν ζητήσεως ἐργατικῶν χειρῶν εἰς τὴν ὑπαίθρον, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀδυναμίαν ἀπορροφήσεώς των εἰς τὰς πόλεις—λόγω ἀκριβῶς ἔλλειψεως τῆς βιομηχανίας—μὲ ἀποτέλεσμα τὴν φυγὴν πρὸς τὴν βιομηχανοποιηθεῖσαν Δ. Εὐρώπην.

Περὶ βιομηχανίας ἄς λεχθοῦν καὶ τὰ ἀκόλουθα:

Αὐτὴ ἀνδροῦται πάντοτε μέσα στὸ θερμοκήπιον τῆς ἐσωτερικῆς—μικρᾶς ἐν ἀρχῇ—ἀγορᾶς τῆς ἀγοραστικῆς δηλαδὴ δυνάμεως τῆς χώρας. Καὶ ἕνας δασμὸς διαπαιδαγωγήσεως εἶναι πάντοτε ἀπαραίτητος γιὰ τὰ πρῶτα βήματα, γιὰ νὰ μὴν ἔχωμεν ὅ,τι ἐπ' ἐσχάτων μὲ τὴν ὑψικάμινον.

Πάντα ταῦτα δεικνύουν τὴν ἀλληλοεξάρτησιν τῶν διαφόρων κλάδων καὶ τὴν λεπτὴν ὑφήν καὶ ἐσωτερικότητα τῆς οἰκονομίας καὶ τοῦ ἀλληλενδέτου αὐτῆς ὡς συνόλου, ὡς καὶ ποῖαι προϋποθέσεις πρέπει νὰ πληροῦνται καὶ ποῖα σειρὰ μέτρων πρέπει νὰ ληφθῇ γιὰ νὰ συγκρατηθῇ τὸ κύμα τῆς φυγῆς, τὸ ὁποῖον καθίσταται ἀναγκαῖον, ὡς ἐν ἐκτάσει ἐλέχθη. Ἡ δὲ ἐπέκτασις τῆς βαρείας βιομηχανίας καταστέλλει ἀναλόγως καὶ τὸ κύμα τῆς φυγῆς.

ΜΕΤΡΑ ΘΕΡΑΠΕΙΑΣ ΓΕΝΙΚΩΣ

Ἐνταῦθα πρέπει νὰ προχωρήσῃ τις εἰς εἰσηγήσεις ζυγισμένας εἰς τὴν πλά-

στιγγα τοῦ ἐφικτοῦ, χωρὶς ὑπερτίμησιν δυνάμεων, ἀγνοία τῶν ἐλληνικῶν δυνατοτήτων καὶ πραγματικότητος καὶ χωρὶς νὰ προβλέψῃ τὴν διαδικασίαν τῆς γραφειοκρατίας ποὺ εὐδοκίμει παρ' ἡμῖν καὶ γίνεται αἰτία τὰ γεγονότα νὰ προτρέχουν τῆς διοικήσεως.

Ἐπὶ πλέον πᾶσα ἐξαγγελία ἢ προγραμματισμὸς ἔργων τροφοδοτεῖ ἀπαιτήσεις καὶ συνεπάγεται ὑποχρεώσεις, ἢ δὲ ἐφαρμογὴ εἶναι πάντοτε ἂν ὄχι ἀκατόρθωτος, τοῦλάχιστον δύσκολος.

Περαιτέρω κάθε ἀποτελεσματικὴ ἐνέργεια εἶναι καὶ συνάρτησις καὶ τῶν ἱκανοτήτων τῶν προσώπων, τὰ ὁποῖα τὴν συνθέτουν. Καὶ ὡς γνωστόν, ἡ μετανάστευσις μᾶς στερεῖ ἀκριβῶς ἀπὸ τὰ ἱκανώτερα στελέχη.

Πάντοτε δὲ ἡ (μέτρησις καὶ) γνῶσις τοῦ ἐφικτοῦ καὶ τῶν δυνατοτήτων εὐνοοῦν τὸν πρόσφορον συνδυασμὸν καὶ συντονισμὸν τῶν διαθέσιμων πόρων ἀναπτύξεως καὶ κυρίως ὅταν ἡ στενότης ἀκριβῶς τῶν πόρων εἶναι ἡ κυρία αἰτία καθυστερήσεως.

Οὕτως, ἐν ἀρχῇ, ἐνδείκνυται παραμερισμὸς τῶν βραχυχρονίων καὶ μεμενωμένων διεκδικήσεων, ἀλλαγὴ τῶν συνθηκῶν τῶν ἀγροτῶν καὶ σύνταξις εὐρύτερων προγραμμάτων ἀναπτύξεως.

Ἔνεκα τούτου ἡ κυρία προσπάθεια πρέπει νὰ στραφῇ πρὸς τόνωσιν τῆς ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας καὶ ἐνίσχυσιν μεταξὺ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς ἰδέας τῆς ἀλληλεξαρτήσεως τῶν συμφερόντων.

Οὕτω π.χ. μία πόλις (ἢ ἡ δημιουργία αὐτῆς) δὲν εἶναι ἀπαραίτητος βᾶσις ἀναπτύξεως μιᾶς περιοχῆς, ἀλλ' ἀπλῶς εὐκαιρία καὶ, δευτερευόντως, προσδιορισμὸς μιᾶς μείζονος περιφέρειας. Ἡ δὲ βιομηχανικὴ αὐτῆς ἀνάπτυξις ἐπιφέρει δευτερευόντως καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τόσον τῆς πρωτογενοῦς παραγωγῆς ὅσον καὶ τῶν ὑψηροῦν.

Περαιτέρω αἱ δημόσιαι πρέπει νὰ στρέφονται εἰς ἐκπαιδευτικὰ προγράμματα τεχνικῆς παιδείας πρὸς αὐξήσιν τῶν ἱκανοτήτων τοῦ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ καὶ τοῦτο, διότι: α) χάριν τῆς παραγωγῆς εἰδικευμένου ἐργατικοῦ δυναμικοῦ, τὸ ὁποῖον σπανίζει εἰς ὑποαναπτύκτους περιοχὰς καὶ β) πρὸς ἀνάπτυξιν δι' αὐτοῦ τομέως τῆς μεταποιήσεως, καθ' ὅσον ἡ ἔλλειψις φυσικῶν πόρων εἶναι δεδομένη.

Τέλος ἡ προσπάθεια πρέπει νὰ τείνῃ εἰς μείωσιν τῆς ἀνεργείας καὶ ἐπομένως τῆς μεταναστεύσεως, διὰ τῆς ἐπιδιώξεως ὠρισμένου ἐτηρίου ρυθμοῦ ἀναπτύξεως τῆς οἰκονομίας (ἀρχετὰ ὑψηλοῦ) τεθέντος ὡς στόχου.

ΕΙΔΙΚΑ ΜΕΤΡΑ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΦΥΓΗΣ ΕΚ ΤΩΝ ΧΩΡΙΩΝ

α) Ἐξηλεκτρισμὸς, τιμαὶ ἀσφαλείας, ἀσφάλισις, ψυχαγωγία, βιβλιοθήκαι, δωρεὰν παιδεία.

β) Βελτίωσις ἀγροτικῆς κατοικίας, χωρίου, ὁδοποιίας, ὑποδομῆς, μεταφορῶν, πύκνωσις συγκοινωνιῶν.

γ) Ὁργάνωσις συνεταιρισμῶν διὰ κατεργασίαν καὶ πώλησιν προϊόντων, διεκδίκησιν δικαιωμάτων, διέφουσιν πιστοληπτικῆς ἱκανότητος καὶ ἐπιφανείας, κατὰκτησις εὐρύτερων ἀγορῶν.

δ) Ἀνάπτυξις χειροτεχνίας, ἀνίσχυσις τοπικῆς αὐτοδικήσεως.

ε) Βελτίωσις τῆς θέσεως τῶν νέων καὶ τῶν γυναικῶν.

στ) Δημιουργία προϋποθέσεων ἐξισορροπήσεως πρὸς τὴν ζωὴν τῶν πόλεων.

ζ) Ἡ ἀνάπτυξις τῆς κοινωνικῆς προνοίας καὶ βελτίωσις τῶν συνθηκῶν διαβίωσως καὶ τῆς παιδείας πρέπει νὰ προχωρῇ παράλληλα μετὰ τὴν πρόοδο καὶ τὴν ἐθνικὴ παραγωγικότητα.

η) Ἡ χορήγησις ὑπὸ τῶν προηγμένων λαῶν χαμηλοτόκων δανείων ἢ δωρεῶν δι' ἐπιτόπιον δημιουργίαν συνθηκῶν ἀποσχολήσεως.

θ) Τέλος οἱ ἔγγειοι βελτιώσεις, καλλιέργειαι κηπευτικῶν, δενδροκομία, γεωργικαὶ βιομηχανίαι (π.χ. κονσερβοποιία, χαρτοποιία γαλακτοκομία) βιοτεχνία, καλλιτεχνικὴ βιοτεχνία.

ΜΕΣΑ ΚΑΤΑΠΟΛΕΜΗΣΕΩΣ ΤΗΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΕΩΣ

ΤΩΝ ΑΓΡΟΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ

- α) Ἐγγειωβελτιωτικὰ ἔργα δι' αὔξησιν καὶ βελτίωσιν τοῦ γεωργικοῦ κλήρου.
- β) Αὔξεις ἀγροτικῆς πίστεως, μείωσις ἐπιτοκίων, αὔξεις ἐπιδοτήσεων, εἰσαγωγή βελτιωμένων ζώων.
- γ) Προσδιορισμὸς ἱκανοποιητικῶν τιμῶν ἀσφαλείας.
- δ) Ἐνίσχυσις καὶ προστασία μικροῖδιοκτητῶν.
- ε) Βελτίωσις ἀγροτικῶν συντάξεων καὶ ὄρων ἀγροτικῶν ἀσφαλίσεων, ὡς καὶ ἐπέκτασις τῶν κοινωνικῶν ὑπηρεσιῶν πρὸς τοὺς πένητας.
- στ) Ταχίση ἀποκατάστασις ἀκτημόνων.
- ζ) Κατασκευὴ ἔργων ὑποδομῆς πρὸς βελτίωσιν συνθηκῶν διαβιώσεως.
- η) Περιφερειακαὶ βιομηχανίαι.
- θ) Ἐνίσχυσις τῆς παιδείας.
- ι) Συμπερασματικῶς ἀπαιτοῦνται μέτρα καταπολεμήσεως ἀνεργίας (διαφορῶν καὶ ἐποχιακῆς) ἀποσυγκέντρωσις καὶ ἀξιοποίησις τῆς περιφερειακῆς διοικήσεως καὶ ὑποδομῆ εὐρεία.
- ια) Φορολογία, ἢ ὁποία νὰ μειώνη τὰ κίνητρα τῶν ἐπιχειρηματιῶν πρὸς ἐπενδύσεις.
- ιβ) Αὔξεις τῆς ἀμέσου φορολογίας μὲ μείωσιν τῆς ἐμμέσου.
- ιγ) Πολιτικοὶ θεσμοὶ ὑποβοηθοῦντες τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐλευθερίας καὶ πρωτοβουλίας.
- ιδ) Ἐνθα ἐλλείπουσιν αἱ δυνατότητες καὶ προοπτικαὶ (π.χ. Ἡπειρος) βιομηχανικῆς ἀναπτύξεως, πρέπει νὰ ἐπιδιώκεται ἀνάπτυξις τῆς γεωργίας, βιοτεχνίας καὶ ὑποδομῆς.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

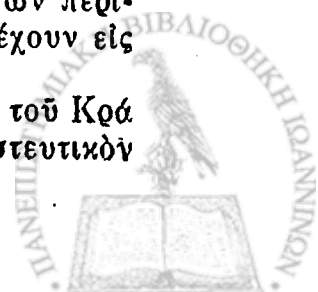
Ἡ μετανάστευσις ἀφορᾷ τὸν πληθυσμὸν καὶ ἐπ' αὐτοῦ στηρίζεται ἡ οἰκονομία καὶ ἡ πρόοδος παντὸς λαοῦ καὶ δι' αὐτὸν οἰκονομεῖ τό τε Κράτος καὶ πᾶν ἄτομον.

Πᾶσα λοιπὸν ἀραίωσις ἐξασθενεῖ τὰς βάσεις, τὰς προϋποθέσεις καὶ τοὺς συντελεστὰς τῆς παραγωγῆς καὶ ἐκβιομηχανοποιήσεως.

Ἐνεκα τούτου ἡ πληθυσμιακὴ πολιτικὴ ἐκάστης χώρας δύναται νὰ ἔχη ἀντικτύπους καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν χωρῶν. Ἀλλὰ ἀμέσους συνεπειὰς θὰ ἔχει πρὸ πάντων διὰ τὴν ἴδια.

Ἐνα δὲ ἐλάχιστον πληθυσμοῦ εἶναι πάντοτε ἀπαραίτητον καὶ διὰ λόγους γοήτρου καὶ ἀσφαλείας, ἀλλὰ καὶ αἱ πόλεις — προκειμένου περὶ ἐσωτερικῆς μεταναστεύσεως — δὲν δύνανται ἐπ' ἀπειρον ν' αὐξάνουν καὶ δὴ εἰς βάρος τῶν περιφερειῶν, αἱ ὁποῖαι πρέπει παραλλήλως νὰ συμβάλλουν καὶ νὰ συμμετέχουν εἰς τὴν γενικὴν ἀνάπτυξιν.

Πάντα ὁμως τὰ ἀνωτέρω δὲν εἶναι ἄσχετα, ἀλλ' ἀπόρροια τῆς ὑπὸ τοῦ Κράτους ἀκολουθουμένης πληθυσμιακῆς πολιτικῆς. Ἀκριβῶς δὲ τὸ μεταναστευτικὸν

ρεύμα, εισαγωγικόν και εξαγωγικόν, είναι και συνέπεια τῆς κρατικῆς πληθυσμιακῆς πολιτικῆς. Τῆς πολιτικῆς δὲ αὐτῆς ἔχομεν τὰς κάτωθι διακρίσεις:

- α) Ποσοτικὴ (αὐξητικὴ) πληθυσμιακὴ πολιτικὴ.
- β) Ποιοτικὴ (δυναμικὴ) » »
- γ) Πληθυσμιακὴ πολιτικὴ ποσοτικὴ καὶ ποιοτικὴ.
- δ) Οὐδεμία (ἢ κακὴ) πληθυσμιακὴ πολιτικὴ (ἐκ διαφόρων ἐκάστοτε λόγων).

Τὸ τελευταῖον δὲ εἶναι καὶ τὸ χειρότερον καὶ διὰ τὰ Κράτη καὶ διὰ τοὺς ὑπηκόους των.

Ἄλλ' εἰδικώτερον:

1. Παρὰ τὴν γνώμην πολλῶν, ὅτι ἐνίοτε μία κινητικότης τοῦ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ (προκειμένης ἐσωτερικῆς μεταναστεύσεως) εἶναι ὡς ἓνα ὠρισμένο βαθμὸν ἐπιβεβλημένη χάριν τῆς περιφερειακῆς ἰσορροπίας.

2. Ἄν καί, πέραν τούτου πολλάκις, ἡ ἐπίτασις τῆς ἀνεργίας (ἄλλου προσταδίου μεταναστεύσεως) δυνατὸν νὰ φαίνεται διογκωμένη ὡς ἐκ τῆς ὀργανώσεως καὶ τῶν συνδικαλιστικῶν περιορισμῶν.

3. Ἐπειδὴ ἔχει ὑπολογισθῆ ὅτι ἡ ἀποσχόλησις ἐνὸς εἰδικευμένου ἐργάτου δημιουργεῖ ἀποσχόλησιν καὶ διὰ 3 ἀνειδικεύτους.

4. Ἀλλὰ καὶ ἔνεκα τοῦ γεγονότος, τὸ ὁποῖον πολλοὶ ὑποστηρίζουν, ὅτι ἓνα πλεόνασμα ἐργατικοῦ δυναμικοῦ κατὰ περιοχὴν εἶναι ἀπαραίτητον γιὰ νὰ κινητοποιήσῃ τοὺς βιομηχάνους πρὸς ἐπενδύσεις εἰς τὰς ὑποαναπτύκτους περιοχάς, ὅπου ἐλπίζουν νὰ εὑρουν εὐθνην ἐργασίαν, ἐφ' ὅσον θὰ ὑπάρχουν ἐκεῖ «ἐφεδρεῖες πρὸς στράτευσιν καὶ ἔτοιμες πρὸς ἐκγύμνασιν».....

Ἡ μετανάστευσις ὑπὸ τὴν παροῦσαν—καὶ προβλεπομένην διὰ τὸ ἐγγὺς μέλλον—ἐπιδημικὴν αὐτῆς μορφήν, πρέπει νὰ ἀποτραπῆ ὅπωςδὴποτε, ἔστω καὶ ἂν ὑπάρξῃ συνεχὴς ἐκπαίδευσις τοῦ πληθυσμοῦ ἀντιστοιχοῦσα πρὸς τὰς μελλοντικὰς ἀνάγκας τῆς ἐποχῆς καὶ τῆς χώρας καὶ εἰς ἰκανὸν βαθμὸν, ὥστε δι' αὐτοῦ νὰ πιστεύεται ὅτι θὰ ἐξασφαλισθῆ ὄχι μόνον ἡ ἐπιβίωσις τοῦ ἔθνους, ἀλλὰ καὶ ἡ πρόοδος, ἐξύψωσις καὶ εὐζωία αὐτοῦ.

Ἐπὶ πλέον: 1) Ἡ διερεῦνησις τῶν εὐκαιριῶν ἀποσχολήσεως καὶ ἡ δημιουργία νέων βιομηχανιῶν εἶναι ἀπαραίτητος καὶ ἐκ τοῦ λόγου ὅτι, ἐν περιπτώσει εὐρωπαϊκῆς ὑφέσεως—πρᾶγμα ἀπίθανον σήμερον—αἱ ἀπολύσεις θὰ ἀρχίσουν πρῶτα ἀπὸ τοὺς ἀλλοδαποὺς ἐργάτας καὶ διὰ τὰς χώρας προελεύσεώς των θὰ δημιουργηθῆ ἓνα νέον προσφυγικὸν πρόβλημα.

2) Μία ἐντονος ἐπιτάχυνσις τοῦ ρυθμοῦ οικονομικῆς καὶ βιομηχανικῆς ἀναπτύξεως τῆς χώρας διὰ καταλλήλου νομοθεσίας, δύναται κάλλιστα νὰ ἐκμεταλλευθῆ τὴν μετανάστευσιν καὶ τὸ «ἀνθρώπινον κεφάλαιον» αὐτῆς ὡς ἑξῆς: Ἀφοῦ καλέσῃ δι' ἐργασίαν τοὺς ἐν τῷ μεταξὺ εἰδικευθέντας μετανάστας, ἡ μετανάστευσις ἐν συνεχείᾳ θὰ λάβῃ τὴν μορφήν ὁμαδικῆς μετεκπαιδεύσεως εἰς τὴν ἀλλοδαπήν ἐπὶ τῷ σκοπῷ εἰδικεύσεως πρὸς χρησιμοποίησιν κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν αὐτῶν εἰς τὴν ἑλληνικὴν βιομηχανίαν.

Οὕτω δηλ. θὰ δημιουργηθῆ μία διαδικασία μετεκπαιδεύσεως τμήματος τοῦ ἑλληνικοῦ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ, θὰ ἀνανεοῦνται ὁ μεταναστεύων πληθυσμὸς καὶ

καὶ δὲν θὰ αὐξάνει ὁ ὄγκος αὐτοῦ, καθ' ὅσον θὰ ἐπιστρέφῃ συνεχῶς τὸ πλεόν εἰδικευμένον τμήμα τῶν μεταναστῶν.

3. Ἀλλὰ δύναται παραλλήλως νὰ ἀρχίσῃ καὶ ἐφαρμογὴ εἰδικῶν προγραμμάτων ἐκπαιδεύσεως καὶ εἰδικεύσεως τοῦ πληθυσμοῦ, ὥστε καὶ οἱ μετανάσται νὰ φεύγουν κατηρητισμένοι καθ' ὅσον εὐκολώτερον εὐρίσκουν ἐργασίαν καὶ καλύτερον ἀμείβονται.

Αἱ συνέπειαι τοῦ τελευταίου θὰ ἔχουν διὰ τῶν ἐμβασμάτων εὐρύτεραν ἀπήχῃν καὶ εἰς τὸ κοινωνικὸν σύνολον τῆς πατρίδος τῶν.

Καὶ τοῦτο, διότι ἡ μετανάστευσις εἶναι ὄντως ἀνησυχητικὸν φαινόμενον καὶ ὑπὸ τὰς δύο αὐτῆς μορφάς:

1. Ἐσωτερική: α) Διότι στὴν 10ετίαν 1951—1961 τὸ 1/12 (ἐν δωδέκατον) τοῦ πληθυσμοῦ τῆς ὑπαίθρου ἔχει μεταναστεύσει πρὸς τὰς πόλεις καὶ τὸ φαινόμενον συνεχίζεται καὶ β) Ὅταν στοὺς δέκα ($\frac{1}{10}$) Ἀθηναίους εἶχεν ἐκ πατρὸς πάππον κατοικοῦνται εἰς Ἀθήνας ἤτοι ἦτο γνήσιος «γκάγκαρος»;

2. Ἐξωτερική: Ὅταν ἀναλογισθῇ κανεῖς, ὅτι τὴν τελευταία 4ετία μετενάστευσαν εἰς τὸ ἐξωτερικὸν καὶ κυρίως στὴν Δ. Εὐρώπῃ (Γερμανίαν) 300.000 Ἕλληνες δι' ἀναζήτησιν ἐργασίας.

* * *

Φιλοδοξοῦμεν νὰ πιστεύωμεν, ὅτι ἐντὸς τῶν ἐλληνικῶν δυνατοτήτων, διὰ τῆς ἀναπτύξεως τῆς ἰδιωτικῆς ἐπενδυτικῆς πρωτοβουλίας τοῦ προγραμματισμοῦ τῆς προσελκύσεως κεφαλαίων καὶ πρὸ παντὸς διὰ τῆς ἐκμεταλλεύσεως τῶν μεγάλων πλεονεκτημάτων καὶ δυνατοτήτων τῆς φυλῆς, ὅλα θὰ ἐξελιχθοῦν κατ' εὐχὴν, ὥστε ὄχι μόνον τὸ ἐναπομείναν ἐργατικὸν δυναμικὸν νὰ ἀπασχοληθῇ, ἀλλὰ καὶ οἱ μετανάσται νὰ παλινοστήσουν γιὰ νὰ προσφέρουν τὰς τεχνικὰς τῶν γνώσεις καὶ τὴν εὐρωπαϊκὴν τῶν ἐμπειρίαν.

Εἰς τὴν παροῦσαν ἐργασίαν, μὲ βάσιν πάντοτε τὰ δεδομένα τῆς κατὰ Κοινότητα μεταναστεύσεως τῶν Νομῶν εὐθύνης τῆς Υ.Π.Α.Η., προσπαθήσαμε νὰ δώσωμεν ἓνα ὀργανικὸν σύνολον ἐπάνω στὸ τρέχον θέμα τῆς μεταναστεύσεως.

Κάθε κεφάλαιον εἴτε ρητῶς εἴτε σιωπηρῶς αὐτὰ εἶχε ὡς βάσιν καὶ δι' αὐτῶν ἐπροχώρησε ἡ ὅλη ἐργασία.

Πάντως ἡ προσπάθεια καὶ φιλοδοξία ἡμῶν ὑπῆρξε διπλή. Τὸ μὲν νὰ διαφωτισθῇ ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερον τὸ ἐν λόγῳ θέμα, τὸ δὲ νὰ μελετηθῇ καὶ ὑπολογισθῇ ἰδιαιτέρως ἡ ἐσωτερικὴ μετανάστευσις ἐκ τῶν Νομῶν τῆς Υ.Π.Α.Η.

Εἰς τὰ πλαίσια δὲ τῆς προσπάθειας αὐτῆς ἔγινε ἡ ὅλη ἐπεξεργασία τοῦ θέματος.

Εἶναι βέβαιον δὲ ὅτι τὰ κενὰ καὶ αἱ παραλήψεις τοῦ παρόντος εἶναι ἀρκετά.

Οὕτω π.χ. δὲν ἐξητάσθησαν χωριστὰ τὰ αἷτια μεταναστεύσεως κατὰ φύλλον καὶ τὰ κίνητρα ὡς πρὸς τὶς γυναῖκες ὡς π.χ. αἱ δυσχέρειαι ἐνὸς γάμου εἰς τὴν ἐπαρχία λόγῳ τοῦ θεσμοῦ τῆς προικῆς, ὄχι τῆς ἀνεχειρίας τοῦ πληθυσμοῦ, ὡς καὶ ἡ ἀυστηρότης τῶν ἠθῶν γιὰ τὶς πλεόν «ζωηρὲς» ἐξ αὐτῶν κ.λ.π.

Ἐν κατακλείδι δὲ δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι ἡ τάσις αὐξήσεως τῆς μετανα-

στεύσεως εξωτερικού παρά τὰ ἐμπόδια καὶ δυσχερείας τῆς ὀφείλεται ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἔλλειψι ἀπασχολήσεως, γῆς, εὐκαιριῶν ἐπιτοπίου μορφώσεως, ἀπολαύσεων, χαμηλοῦ εἰσοδήματος κ.λ.π. — καὶ εἰς τὸ γεγονός ὅτι ἡ ἐργασία εἰς τὸ ἐξωτερικὸν —παρὰ τὰς φήμας περὶ τῶν δυσχερειῶν τῆς — εἶναι ἐκ τῶν προτέρων βεβαία καὶ ἐξησφαλισμένη διὰ τῆς «κάρτας ἐργασίας».

Ἀντιθέτως πρὸς τὰ ἀστικά κέντρα μόνον μία «ὑπόσχεσις» πρὸς ἐργασίαν δίδεται ἐνίοτε.

Ἐνεκα τούτων ἡ μετανάστευσις ἔλκει τὴν μετανάστευσιν κυρίως δὲ διότι:

α) Αἱ πληροφορίες θεωροῦνται ἀκριβέστεραι ὅταν προέρχονται ἀπὸ συγγενεῖς ἢ ὁμοχωρίους μεταναστεύσαντας ἤδη.

β) Δι' αὐτὸν ὑπάρχει μία βάσις στηρίξεως γιὰ τὶς πρῶτες δύσκολες μέρες.

γ) Δημιουργεῖται μεταξὺ τῶν κατοίκων τῶν χωρίων ἄμιλλα καὶ ἀνταγωνισμός.

δ) Διότι τὸ πλεῖστον τῶν παλινοστούντων ἔχει ἐπιτύχει.

Ἡ δὲ ροπὴ πρὸς μετανάστευσιν ξεπέρασε ἤδη τὰ κυρίως οἰκονομικὰ κίνητρα καὶ ἔλαβεν γενικωτέραν ἐπιδημικὴν μορφήν μετακινήσεως τοῦ πληθυσμοῦ. Καὶ τοῦτο διότι σήμερον ἄρχισαν νὰ ἀκολουθοῦν τὸ ρεῦμα καὶ ἄνθρωποι ἐκ τῶν πλέον εὐκαταστάτων περιοχῶν ἢ κοινοτήτων εὐνοηθέντων ἐκ τῆς φύσεως ἢ τοῦ Κράτους. Οὕτω τὰ ἀρχικῶς οἰκονομικὰ κίνητρα ἐπεξετάθησαν τώρα σὲ προσπάθεια ἀπαλλαγῆς ἐκ τοῦ ἐπαγγέλματος ἢ καλυτέρας ἀμοιβῆς καὶ ἀνετωτέρας διαβιώσεως.

Ἐπειδὴ δὲ ἐλάχιστες εἶναι οἱ κοινότητες τῶν ἄνω Νομῶν, αἱ ὁποῖαι δὲν συμμετέχουν ἀκόμη στὸ ρεῦμα τῆς μεταναστεύσεως ἐξωτερικοῦ καὶ διόσπαρτες εἰς ὅλα τὰ σημεῖα αὐτῶν δηλ. πεδινά, καὶ ὄρεινά, κεντρικὰ καὶ ἀπομακρυσμένα, εἰδικώτεροι κανόνες δὲν δύνανται νὰ ἐξαχθοῦν. Εἰς τοῦτο συντελεῖ καὶ τὸ γεγονός πολυμορφίας τῶν συνθηκῶν τοῦ γενικῶς χαμηλοῦ εἰσοδήματος καὶ μικροῦ γεωργικοῦ κλήρου, καὶ γενικώτερον τῆς ὀρεινότητος τῆς περιοχῆς καὶ ἡ ἄγνοια τοῦ μεγέθους τῆς ἐσωτερικῆς μεταναστεύσεως μετὰ τὸ 1961,

Δυσχερεῖς δὲ εἶναι καὶ αἱ προβλέψεις περὶ ἐκάστου Νομοῦ ἢ περιοχῆς λόγῳ τῶν ἀνωτέρω πλὴν τῆς γενικῆς περὶ συνεχίσεως μὲ τὸν αὐτὸν ὑψηλὸν ρυθμὸ τῆς φυγῆς.

Ἐνεκα ὅλων αὐτῶν, μία γενικωτέρα ἐρευνα ἢ μία ἀπογραφή περιλαμβάνουσα ὁλόκληρον τὴν χώραν ἢ δείγμα ἀντιπροσωπευτικὸν καὶ ἱκανὸν εἶναι ἀπαραίτητος σήμερον. Καὶ τοῦτο διότι θὰ διερευνηθοῦν, ὑπολογισθοῦν καὶ ἀξιολογηθοῦν οἱ τελευταῖες τάσεις τῆς μεταναστεύσεως καὶ θὰ ληφθοῦν χρήσιμες πληροφορίες ἐπὶ ὅλων τῶν αἰτίων, συνθηκῶν καὶ κινήτρων, ὡς καὶ ἐλκτικῶν παραγόντων τῆς μεταναστεύσεως ἐξωτερικοῦ καὶ ἐσωτερικοῦ Εὐρωπαϊκῆς καὶ Ὑπερπόντιου, ἀπαραίτητες εἰς τὸ κράτος καὶ τοὺς ὑπευθύνους τῆς καταρτίσεως τοῦ προγραμματισμοῦ ἐθνικοῦ καὶ περιφερειακοῦ.

ΣΥΝΟΛΟΝ, ΔΙΑΡΘΡΩΣΙΣ ΚΑΙ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΙΣ ΤΩΝ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ

Έτη	Σύνολον	Μειανάσαι εκ του δυναμικού της μεταποιη-σεως	Ποσοστόν % επί του συνόλου	Χ Ω Ρ Α Π Ρ Ο Ο Ρ Ι Σ Μ Ο Υ			Μή δηλώ-σαντες			
				Υπερωκεάνιοι χώραι	Ευρωπαϊκαί χώραι	Λοιπαί χώραι				
			Σύνολον % επί του συνόλου	Σύνολον % επί του συνόλου	Σύνολον % επί του συνόλου					
1955	29.787	2.647	8,9	19.772	66,4	6.068	20,4	3.747	12,6	200
1956	35.349	3.154	8,9	23.147	65,5	7.780	22,0	4.181	11,8	242
1957	30.428	2.586	8,5	14.783	48,6	13.046	42,9	2.415	7,9	184
1958	24.521	3.418	13,9	14.842	60,5	6.567	26,8	2.998	12,3	114
1959	23.684	4.209	17,8	13.781	58,2	6.713	28,3	2.696	11,4	494
1960	47.768	17.132	35,9	17.764	37,2	26.927	56,4	2.848	6,0	189
1961	58.837	26.994	45,9	17.336	29,5	39.564	67,2	1.730	3,0	207
1962	84.054	47.267	56,2	21.959	26,1	60.754	72,3	1.141	1,4	190
1963	100.072	54.070	54,0	24.459	24,4	74.236	74,2	1.113	1,1	264

1) Σημαντικόν είναι τὸ ποσοστόν τῶν μεταναστῶν τῶν προερχομένων ἐκ τοῦ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ τῆς μεταποιήσεως, τὸ ὁποῖον συνεχῶς αὐξάνει καὶ ἀποτελεῖ τροχόπεδον εἰς τὴν οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν τῆς χώρας.

2) Μείωσις μόνον τῆς μεταναστῶν πρὸς ὑπερωκεανίους χώρας, ἀλλὰ μὲ συνεχῆ αὐξήσιν τοῦ ἀριθμοῦ μετανα-στευόντων.

Π Ι Ν Α Κ

Δεικνύων τὴν συνοδικὴν μετανάστευσιν (έσωτερικὴν—έξωτερικὴν)
τῶν Νομῶν τῆς Υ.Π.Α.Η. τῆς 10ετίας 1951—1961

ΝΟΜΟΣ	Πληθυσμὸς ἀπογραφῆς	Αὔξησης πληθυσμοῦ 10ετίας	Συντ/τῆς πραγμα- τικῆς αὐξήσεως	Συντ/τῆς φυσικῆς αὐξήσεως	Υπολ/μος πληθ. 1961 μεταν. 1951-1961	Ἐξωτερικὴ μετανάστ. 10ετίας 1951-1961	Ἐσωτερικὴ μετανάστ. 10ετίας 1951-1961	Συνολικὴ μεταν. 10ετίας 1951-1961 καὶ ἔξωτ.
ΑΡΤΗΣ	72.717	82.630	9.913	1,35	1,72	85.250	450	2.170
ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ	47.299	52.125	4.826	1,00	2,06	57.100	1.500	3.475
ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	153.748	155.326	1.578	0,10	1,37	175.000	2.500	17.174
ΠΕΡΕΒΕΖΗΣ	56.779	62.523	5.744	1,00	1,82	67.150	550	4.077
ΗΠΕΙΡΟΣ	330.543	352.604	22.061	0,65	1,63	384.500	5.000	26.896
ΚΕΡΚΥΡΑ	105.414	101.770	3.644	0,33	0,79	113.800	2.150	9.880
ΔΕΥΚΑΣ	30.477	28.980	1.497	0,50	0,97	33.450	350	4.120
Υ.Π.Α.Η.	466.434	483.354	16.920	0,36	1,42	531.750	7.500	40.896

- 1.—Διὰ τὸ 1961 ὑπολογίσθη ἡ ἔσωτερικὴ μετανάστευσις μόνον τοῦ ἄου τμηήνου ὡς συμπίπτουσα μετ' τὸν χρόνον διεξαγωγῆς τῆς ἀπογραφῆς 1961.
- 2.—Ὡς συντέλεστὴς φυσικῆς αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ ἐλήφθη ὁ μέσος τοιοῦτος τῆς βετίας 1956—1961.
- 3.—Ἡ τελευταία στηγὴ δεικνύουσα τὴν συνοδικὴν μετανάστευσιν (έσωτερικὴν—έξωτερικὴν) προκύπτει ἐκ τῆς διαφορᾶς τοῦ προβλεπομένου πληθυσμοῦ διὰ τὸ 1961 (βάσει φυσικῆς αὐξήσεως) καὶ τοῦ πραγματικοῦ ἐκ τῆς ἀπογραφῆς 1961 πληθυσμοῦ.
- 4.—Τέλος ἡ ἔσωτερικὴ μετανάστευσις εἶναι ἡ διαφορὰ τῆς ὡς ἄνω ὑπολογισθείσης συνοδικῆς μεταναστεύσεως καὶ τῆς ἔσωτερικῆς.
- 5.—Διὰ τὴν ἔσωτερικὴν μετανάστευσιν ἐξ ἑκάστου Νομοῦ πρέπει νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι αὐτὴ εἶναι ἡ ἀλγεβρικὴ διαφορὰ ἑξόδου ἐξ αὐτῶν καὶ εἰσόδου εἰς αὐτούς. Εἰς τὸ τελευταίον συμπληρωματικῶς εἰσφέρονται καὶ οἱ ἐπαναπαρισθέντες μετὰ τὴν ἀφίξιν τοῦ ἐμφυλίου πολέμου (1951 καὶ ἐντεῦθεν).
- 6.—Ὅμοίως εἰς τὰ πεδινὰ τῶν Νομῶν Ἄδριης—Πελοπόννησου, ἔχομεν εἰσορὴν ἐξ ὀρεινῶν περιοχῶν ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἀλλὰ καὶ ἐξ ἄλλων Νομῶν.

Π Ι Ν Α Ε

Τῆς διαφορᾶς νομίμου πληθυσμοῦ (ἐγγεγραμμένων εἰς τοὺς ἐκλογικοὺς καταλόγους) καὶ πραγματικοῦ ἐκ τῆς ἀπογραφῆς πληθυσμοῦ

Ἀποτελέσματα ἀπογραφῆς 1961

Ν Ο Μ Ο Σ	Πραγματικὸς πληθυσμὸς	Νόμιμος πληθυσμὸς	Διαφορὰ
Ἄρτης	82.630	88.150	5.520
Θεσπρωτίας	52.125	56.134	4.009
Ἰωαννίνων	155.326	184.212	28.886
Πρεβέζης	62.523	65.953	3.430
Ἠπείρου	352.604	394.449	41.845
Κέρκυρα	101.770	115.949	14.224
Λευκάς	28.980	35.029	6.049
Υ.Π.Α.Η.	483.354	544.851	61.497

Παρατηρήσεις:

1) Ὁ ἀριθμὸς τῶν δημοτῶν ἐκάστου δήμου προκύπτει ἂν ἀφ' ἐνὸς ἀφαιρηθῆ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἑτεροδημοτῶν καὶ ἀλλοδαπῶν καὶ προστεθῆ ὁ ἀριθμὸς τῶν ὁμοδημοτῶν (τῶν ἐγγεγραμμένων εἰς τοὺς ἐκλογικοὺς καταλόγους), ἀλλ' ἀπογραφέντων εἰς ἄλλον δῆμον ἢ κοινότητος (τοῦ αὐτοῦ ἢ ἄλλου Νομοῦ) καὶ τῶν δηλωθέντων ὑπὸ τῶν οἰκογενειῶν των ὡς προσωρινῶς ἀπουσιάζοντες εἰς τὸ ἔσωτερικόν.

2) Ἡ διαφορὰ τοῦ τόπου κατοικίας καὶ τοῦ τόπου ἀσκήσεως τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων ὀφείλεται α) εἰς τὴν ἐπιθυμίαν πολλῶν ἀτόμων νὰ ἀσκοῦν τὰ πολιτικά των δικαιώματα εἰς τὸν τόπον γεννήσεώς των, β) εἰς τὴν μέχρι πρό τιος ὑφισταμένη διάταξιν διὰ τῆς ὁποίας ἀπηγορεύετο ἡ μεταφορὰ τοῦ ἐκλογικοῦ δικαιώματος εἰς τὴν περιοχὴν πρωτευούσης διὰ τοὺς μετὰ τὸ 1919 ἐγκατασταθέντας.

3) Ἐνεκα λοιπὸν τούτων ἡ διαφορὰ νομίμου καὶ πραγματικοῦ πληθυσμοῦ τῆς ἀπογραφῆς 1961 καθ' ὅσον δὲν ὀφείλεται εἰς μετακινήσεις ἐντὸς διαφόρων κοινοτήτων ἢ δήμων τοῦ αὐτοῦ Νομοῦ ἢ γειτονικῶν Νομῶν τῆς αὐτῆς περιοχῆς (ἐν προκειμένῳ Ἠπείρου) δεικνύει τὴν ἐσωτερικὴν μετανάστευσιν. Ἀκριβῶς δὲ τὸ γεγονός ὅτι ὑπερβάλλει τὴν κατὰ διαφορετικὸν τρόπον προηγουμένως ὑπολογισθεῖσαν ἐσωτερικὴν μετανάστευσιν ὀφείλεται καὶ εἰς τοὺς προαναφερθέντας λόγους τῶν μετὰ τὸ αὐτοῦ Νομοῦ μεταναστεύσεων.

4) Ἡ διαφορὰ νομίμου πληθυσμοῦ καὶ πραγματικοῦ εἶναι τῆς ἐνταῦθα παρουσιαζομένης, διότι ὁ πραγματικὸς πληθυσμὸς εἶναι διογκωμένος περιέχων καὶ τοὺς κατὰ Νομὸν στρατιώτας.

Ἀποτελέσματα απογραφῆς 1961
Πίναξ.—Τῆς πυκνότητος τοῦ πληθυσμοῦ καὶ ἀναλογίας
πεδινῆς γεωργικῆς γῆς κατ' ἄτομον

Ν Ο Μ Ο Σ	Κάτοικοι	Ἐκτασις εἰς χλμ.2	Πυκνότης ἀνὰ χλμ.2	Πεδινὰ ἐκτάσεις εἰς στρ-	Κατὰ κεφ. πεδινοῦ στρέμματα
Ἄρτης	82.630	1.504	55	298.900	3,6
Θεσπρωτίας	52.125	1.528	34	79.300	1,5
Ἰωαννίνων	155.426	4.913	32	162.700	1,05
Πρεβέζης	62.523	1.055	59	349.800	5,6
Ἡπείρου	352.604	9.000	39	890.700	2,5
Κερκύρας	101.770	605	168	402.900	3,95
Λευκάδος	28.980	320	91	53.600	1,85
Υ.Π.Α.Η.	483.354	9.925	49	1.347.200	2,8

Παρατηρήσεις:

1) Ὁ παρῶν πίναξ ἐκρίθη ἀναγκαῖος, διότι ἡ πυκνότης τοῦ πληθυσμοῦ πολλάκις ἀναφέρεται εἰς τὴν ὀλην ἀνάπτυξιν τῆς ἐργασίας καὶ εἶναι λίαν χρήσιμος εἰς τὴν γνῶσιν τῶν δημογραφικῶν κατὰ περιοχὴν γνώσεων.

2) Δεικνύει τὴν μεγάλην διαφορὰν πυκνότητος πληθυσμοῦ μεταξὺ Ἡπείρου καὶ Ἰονίων Νήσων.

3) Ἐξηγεῖ ἓνα τῶν λόγων τῆς συνεχοῦς μειώσεως τοῦ συνολικοῦ πληθυσμοῦ Κερκύρας—Λευκάδος.

4) Δικαιολογεῖ τὴν (διὰ τῆς σχετικῶς ἀνεκτῆς ἀναλογίας πεδινῆς γῆς κατ' ἄτομον ἐν σχέσει μὲ τὴν Ἡπειρον) μεγάλην πυκνότητα τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Κερκύρας.

5) Ἐμφαίνει τοὺς Νομοὺς τῆς Υ.Π.Α.Η., ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μετανάστευσις (ἐσωτερικὴ—ἐξωτερικὴ) δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς περισσότερον φυσιολογικὴ.

Π Α Ρ Α Ρ Τ Η Μ Α

1. — Τὴν 2αν ἕως 10ην Ἀπριλίου 1964 ἔλαβε χώραν εἰς τὴν Μαδρίτην εὐρωπαϊκὸν Σεμινάριο Μεταναστεύσεως, τὰς ἐργασίας τοῦ ὁποίου παρηκολούθησαν ἀντιπροσωπείαι 12 εὐρωπαϊκῶν κρατῶν. Γενικὸς εἰσηγητὴς ἦτο ὁ Ἕλληνας κ. Ἡλίας Δημητράς τοῦ Ὑπουργείου Συντονισμοῦ, ὡς καὶ ὁ κ. Χρ. Κοσσέρης.

2. — Συζητηθέντα θέματα

α) Εἰσηγητικὴ ἔκθεσις καὶ προγράμματα κοινωνικῆς βοήθειας (Δημητράς) εἰς τὰς χώρας προελεύσεως καὶ προορισμοῦ.

β) Προσόντα προσωπικοῦ ἀσχολουμένου μὲ τὰς μεταναστεύσεις.

3. — Περίληψις γενικῶν συμπερασμάτων

α) Ὀφείλεται κυρίως εἰς τὴν ἀνοδικὴν πορείαν τῆς Δ. Εὐρώπης καὶ μὲ ἐπιπτώσεις τόσοις εἰς τὰς χώρας προελεύσεως ὅσον καὶ τὰς χώρας ὑποδοχῆς.

β) Δι' αὐτῆς ἀφ' ἑνὸς τροφοδοτεῖται ἡ ἐκβιομηχανοποιηθεῖσα Δ. Εὐρώπη, ἀλλὰ ἐπιτυγχάνεται καὶ ἡ εἰδίκευσις τῶν μεταναστῶν μὲ πρόβλεψιν ἐπιστροφῆς τῶν.

γ) Σύναψις διμερῶν συμφωνιῶν ἐπιβοηθητικῶν τῆς προσαρμογῆς τῶν μεταναστῶν καὶ ἀντιπροσωπεύσεως αὐτῶν εἰς τὴν συνδικαλιστικὴν κίνησιν τῆς χώρας ἐγκαταστάσεως.

4. — Ἐνημέρωσις ὑποψηφίων μεταναστῶν

α) Ἀπαιτοῦνται πληροφορίες ἀντικειμενικαὶ καὶ διαφωτιστικαὶ χωρὶς ὑποτιμήσεις τῶν μειονεκτημάτων τοῦ ξενητεμοῦ.

β) Δημιουργία καταλλήλων γραφείων ἢ ὑπηρεσιῶν διὰ τὴν συγκέντρωσιν τῶν ἄνω πληροφοριῶν καὶ διοχετεύσεως εἰς τοὺς ὑποψηφίους μετανάστας, χάριν τῆς διαφωτίσεώς τῶν.

γ) Προσανατολισμὸς τῶν ὑποψηφίων μεταναστῶν εἰς τὰς συνθήκας τῆς βιομηχανίας καὶ στοιχειώδης ἐκμάθησις τῆς γλώσσης.

5) Ὑποδοχὴ καὶ βοήθειαι πρὸς τοὺς μετανάστας

α) Εὐμενὴς ὑποδοχὴ καὶ κατάλληλος μεταχείρισις τῶν μεταναστῶν.

β) Βοήθειαι πρὸς τὸν μετανάστην ἕως ὅτου προσαρμοσθῇ στὸ νέον δι' αὐτὸν περιβάλλον.

γ) Χρησιμοποίησις διὰ τὰ ἄνωτέρω καταλλήλου ἐπιλογῆς προσωπικοῦ γενικῆς καὶ εἰδικῆς καταρτίσεως.

6. — Συστάσεις καὶ εὐχαὶ τοῦ Συνεδρίου

α) Κατάρτισις νέων διμερῶν συμβάσεων σύμφωνα μὲ τὴν συμβουλευτικὴν γνώμην τῶν ὀργανισμῶν κοινωνικῶν ὑπηρεσιῶν.

β) Προστασία τῶν οἰκογενειῶν τῶν μεταναστῶν.

γ) Ἐπιμόρφωσις κοινωνικῶν στελεχῶν μεταναστεύσεως.

7. — Συμπεράσματα διὰ τὴν χώραν μας

α) Ἡ ἐν Ἑλλάδι διογκομένη μετανάστευσις χρήζει ἐπείγουσας ὁργανώσεως καὶ κατὰ τὰ τρία στάδια ἤτοι ἀναχωρήσεως, παραμονῆς, ἐπιστροφῆς.

β) Ὑπογραφή διμερῶν συμφωνιῶν βάσει τῶν ὁποίων εἰς τοὺς Ἑλληνας μετανάπτας θὰ ἀνατίθενται θέσεις κατάλληλαι πρὸς ἐπαγγελματικὴν ἐξειδικεύσιν.

γ) Δημιουργία κέντρων βοήθειας τῶν μεταναστῶν ἐντὸς τῶν χωρῶν παραμονῆς των καὶ δημιουργίαν σχολείων ἢ ἀποστολὴ Ἑλλήνων διδασκάλων ἐντὸς τῶν Γερμανικῶν σχολείων.

δ) Συνεργασία μετὰ τῶν γερμανικῶν ἐθελοντικῶν ὑπηρεσιῶν μεταναστεύσεως χάριν βοήθειας τῶν μεταναστῶν.

ε) Μελέτη καὶ ὑποστήριξις τοῦ θέματος τῆς μεταναστεύσεως ὑπὸ τοῦ Κράτους.

8. — Διὰ τοῦ ἀνωτέρω Σεμιναρίου ἐγένετο μίᾳ ἀκόμῃ προσπάθεια μελέτης τοῦ θέματος τῆς μεταναστεύσεως καὶ ἀπεδείχθη ἡ σημασία τὴν ὁποίαν ἀποδίδουν τὰ διάφορα κράτη (εἴτε ὑποδοχῆς εἴτε προελεύσεως μεταναστῶν) εἰς τὰ προβλήματα ποὺ δημιουργεῖ ἡ μετανάστευσις.

Αἱ δὲ σκέψεις, ἀπόψεις καὶ ἀποφάσεις τοῦ Συνεδρίου τῆς Μαδρίτης θέτουν τὰς βάσεις μιᾶς ἐνιαίας μεταναστευτικῆς πολιτικῆς ἐκ μέρους τῶν Ἑυρωπαϊκῶν Κρατῶν, χάριν τῆς εἰρήνης καὶ φιλίας τῶν λαῶν καὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς ἐργατικῆς τάξεως. Τὰ περισσότερα δὲ τῶν συζητηθέντων θεμάτων καὶ προβλημάτων ἔχουν ἀναλυθῆ ὑπομερῆστα ὑφ' ἡμῶν εἰς τὴν παροῦσαν ἐργασία.

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ

(Ἀπὸ τὸ πρῶτο μέρος (προηγ. τεύχος) τῆς δημοσιεύσεως τῆς ὡς ἄνω μελέτης)

Σελίς 428,	στίχος 4ος,	ἀντί: 0,4 ⁰ / ₀ ,	διορθωτέον εἰς: —0,4 ⁰ / ₀
» 428,	» 6ος,	» 1,7 ⁰ / ₀ ,	» —1,7 ⁰ / ₀
» 428,	» 6ος,	» 1952	» 1962
» 429,	παρατηρ. πίνακος 1η, 2α σειρά,	ἀντί: ἑξωτερικοῦ,	διορθωτέον εἰς: ἑσωτερικοῦ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΟΜΗΡΟΥ ΠΕΛΛΑ

ΣΤΑΥΡΟΥΛΑ

(ΔΙΗΓΗΜΑ)

Στο ξόδι του Όμηρου Πέλλα (24 του Δεκέμβρη 1962) ή κωμόπολη της Σκύδρας Έδέσης γνώρισε μιάν πρωτόφαντη κοσμοσυρροή. Άνθρωποι άπλοι από τὰ χωριά του κάμπου, συννεφιασμένα πρόσωπα από την όρεινή περιοχή, μπόλλιες κατάμαυρες που άσπρίζανε που και που από τὸ ξαφνικό χιόνι, ένα πένθος γενικό στους δρόμους και στά μπαλκόνια, στις ταράτσες και στις σκάλες τῶν σπιτιῶν, συνώδευε άμίλητο, τὸ νεκρὸ στὸν τάφο.

Άπό τὸ χωριὸ Καμήνη Γυναίκα Τριφυλίας ὁ ἴδιος, ἐδῶ στη Μακεδονία από τὸ '39 ὡσε τὸ '62, με ὀρισμένα ὀδυνηρὰ διαστήματα διακοπῆς λόγω «έγγενῶν» δυσκολιῶν, ἔζησε, προβληματίστηκε, δημιούργησε και πέθανε ἀφίνοντας πίσω του αὐτὴν τὴν διαπίστωση: ὁ Όμηρος Πέλλας (φιλολ. ψευδώνυμο τοῦ Όδυσσέα Γιαννόπουλου) ὑπῆρξεν ὁ πραγματικὰ πνευματικὸς ἡγέτης τῆς περιοχῆς με καταβολές παγκοσμίων ιδιοτήτων, ποιητῆς, συγγραφέας, καλλιτέχνης, πολυσχιδῆς πνευματικῆς ἀξία με βαθύτατα οὐμανιστικὰ ιδεώδη, σύγχρονη συνείδηση ἐν ἐργηγόρσει, ένα πάθος χαρᾶς και μιὰ ἀνθρώπινη παρουσία ὄλο προσφορά.

Τὰ «άπαντα» με τὸ πολύκροτο STALAG VIC τοῦ Όμηρου Πέλλα, που γρήγορα θὰ ἐκδοθοῦν, θὰ ἐδραιώσουν τὴ θέση στὴν μεταπολεμικὴ μας λογοτεχνία, αὐτῆς τῆς τόσον γνήσιας και τόσον προικισμένης πνευματικῆς φυσιογνωμίας που τόσο πρόωρα χάθηκε. Τὸ διήγημα που ἀκολουθεῖ, ἀποτελεῖ μιάν από τις προσπάθειες τοῦ συγγραφέα ν' ἀναστηλώσει τὴν προπολεμικὴν ἀγροτικὴν γενεαλογία τῆς χώρας μας—μιὰ «συμφωνία λυγμῶν» ὅπως συνήθιζε νὰ λέει.

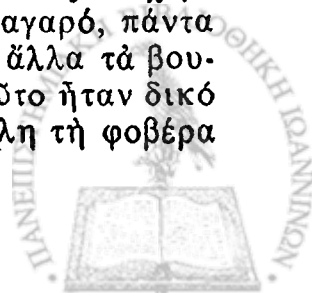
ΜΑΡΚ. ΜΕΣΚΟΣ

Κεῖνο τὸ ἀπόγεμα τὰ γυρίσαμε τὰ πρόβατα, ὅπως κάθε μέρα, κατὰ τις «Τσοῦκες» κι' ἐμεῖς περάσαμε τὴν πέρα μεριά, πήραμε τὸ παλιὸ μυλαύλακο, πιάσαμε τὸ φρύδι τοῦ βράχου ἀπάν' ἀπὸ τις «Σπηλιές» κι' ὕστερα κόψαμε τὸν ἀνήφορο και μπήκαμε στὸ κάψαλο, τὸ καμένο δάσος που ξαναφύτρωνε μὰ ἦταν μικρὸ ἀκόμα. Τῶχαμε ἀπὸ μέρες μελετήσεις, σήμερα θ' ἀνεβαίναμε στὴν κορφὴ τῆς «Κούρβουλα» θὰ πατούσαμε τὸ βουνό, τὸ πελώριο βουνὸ που χρόνια τώρα με προκαλοῦσε εἴτε τ' ἀγνάντευα ἀπὸ τὴ ράχη στὸ χωριὸ, εἴτε μετροῦσα τὸ ὕψος του με δέος ἀπὸ τὴ ρίζα του, στὸ ῥέμα.

Εἶχε κι' ἄλλα βουνὰ γύρω, τὰ βουνὰ τῆς Ἀντρίτσαινας και τῆς Ἀρκαδιάς, θάπρεπε νάταν ψηλότερα, ἔπιαναν νοτιότερα χιόνι, ὅμως στὸ μάτι φαίνονταν πρὸ μικροκαμωμένα, τοῦτο ὄρθωνε τὸ λαρὺ του ὄγκο ψηλότερ' ἀπὸ κεῖνα που φαίνονταν σάν ψεύτικα, σάν ἀπὸ πυκνὸ

καπνὸ, σὰ γιαλί, ξαίρω γώ, σάν αὐλο πῶγμα, ἐνῶ τοῦτο, ὀλόρθο φοβερὸ νόμιζα πὼς στὴν κορφὴ του κόβει' ἀπότομα κι' ἀπὸ πίσω γίνονται κοσμογονικά πράγματα—ἀπὸ κεῖ ἐρχόταν ἡ βροχὴ, ἐκεῖ πίσω ἄστραφτε και βροντοῦσε. Κάτι φορές πρόβελναν ἀπὸ κεῖ κάτι σύννεφα και χύμαγαν σάν ἄτια τὸν κατήφορο κι' ὕστερα γίνονταν κουρέλια που σέρνονταν και σκίζονταν και τυλίγονταν και ξετυλίγονταν μέσα στά δέντρα, σὰ σάβανα βαντασμάτων και περνάγαν και περνάγαν, κι' ἐγὼ μαζευόμουνα κουβάρια και τὰ βουνὰ και τὰ δέντρα παίρναν ἀλλοιώτικην ὄψη, φοβόμουνα μὴν ἦρθε ἡ Δευτέρα παρουσία και σηκώθηκαν οἱ νεκροὶ και σέρνουν τὰ σάβανά τους.

Άλλοτε πάλι, στ' ἀπόβροχο, τὸ βουνὸ ἐρχόταν κοντά, νὰ ἄπλωνες τὸ χέρι θὰ τ' ἄγγιζες, πλυμένο, λαγαρό, πάντα ὅμως φοβερὸ και βαρὺ. Τ' ἄλλα τὰ βουνὰ ἦταν μακρινὰ, ξένα, τοῦτο ἦταν δικό μας, οἰκεῖο, θελκτικὸ μ' ὄλη τὴ φοβέρα

του, ένα κοντινό μυστήριο γιομάτο πρόκληση. Είχε και μιὰ δική του γεωγραφία τὸ βουνό, ἄλλο πράγμα ἀπὸ τὴ Γεωγραφία ποὺ κάναμε στὸ σχολειό, μᾶς τὴν ἔμαθε ὁ παπούλης. Τὸ πραγματικὸ μπερδευόταν μὲ τὸ φανταστικὸ, τὸ φυσικὸ μὲ τὸ ὑπερφυσικὸ κι' ἔφτιαναν ἔτσι τὸ πρόσωπο τοῦ βουνοῦ, σκοτεινὸ καὶ φοβερό, θελκτικὸ κι' ἀποκρουστικὸ, πάντα ὁμοσφοβαρό, δὲ σήκωνε παιγνίδια.

Χαμηλά, στὴ ρίζα, ἦταν τ' ἀπρόσιτα «κατώγεια», κανεὶς δὲν τὰ πάτησε. Ἦταν κάτι πελώρια κοφτὰ βράχια—μόνο τὸ βουητὸ τοῦ νεροῦ ἀκουγόταν, τὸ χειμῶνα γινόταν μούγκρισμα, τὸ ρέμα μούγκριζε σὰν ἀκράτητο θεριό, τὸ καλοκαίρι ἀνάσαινε ἀπαλά, γλυκὰ σὰν τραγούδι, τραγουδοῦσαν, λέει, οἱ νεράϊδες τὰ μεσημέρια,—πάνω ἀπὸ τὰ βράχια ἦταν ἕνα ἴσιωμα ἴσαμ' ἕνα ἀλώνι, ἢ «Νεραϊδόλακκα».

Πιὸ δῶ, ἦταν οἱ «Τροῦπες» πάλι βράχια γεμάτα σπηλιές, προσιτές. Ἦταν καὶ μιὰ τροῦπα ποὺ δὲν ἤξαιρε κανεὶς ποῦ ἔβγαινε. Μιὰ φορὰ ἕνας μπῆκε νὰ βρεῖ ἔν' ἀρνὶ ποῦχε μπεῖ μέσα, καὶ δὲ ξαναφάνηκε. Ἐνας τσοπάνος βεβαίωνε πὼς μέσα ἦταν σὰ σπίτι, γιομάτο κόκκαλα—ἄλλος ἔλεγε πὼς ἐκεῖ τρώγανε τὰ κλεμμένα σφαχτὰ οἱ κλέφτες, ἄλλος πὼς ἦταν κόκκαλα ἀνθρώπων ποὺ τοὺς κουβάλησαν ἐκεῖ οἱ νεράϊδες, ποῦ νὰ βρεῖς ἄκρη!

Ἦστερα τὸ ρέμα μαλάκωνε, ἦταν τοῦ Μαγιώτη ὁ μύλος, παρατημένος ἀπὸ τότε ποὺ πέθανε ὁ Μαγιώτης, ὁ μυλωνάς. Πῆγαν μὲ ἀλέσματα, ὅταν ἀνοιξαν τὴν πόρτα τὸν βρήκανε πεθαμένο. Ἦταν ἕνας παράξενος ἄνθρωπος. Ζοῦσε μοναχὸς του στὸ μύλο, κανεὶς δὲν ἤξερε ποῦθε ἦρθε. Παντρεύτηκε στὸ χωριό, πῆρε ἕνα σπιτάκι προῖκα, ἔκαμε ἢ γυναίκα του δυὸ παιδιά, ἄλλα τρία πέθαναν μικρά, ὁ ἴδιος ὁμοσφοζοῦσε πάντα στὸ μύλο. Στὸ χωριὸ ἀνέβαινε ποῦ κι' ἀριά. Εἶχε φτιάσει ἕνα λαγοῦτο μὲ κισσόξυλο κι' ἔπαιζε, τραγούδαε καὶ καλά. Στὸ πανηγύρι ἐρχόταν στὸ χωριὸ κι' ἔπαιζε. Μιὰ φορὰ κόντεψε νὰ σκοτώσει ἕναν ξένο ποὺ ἔβγαλε νὰ τοῦ δώσει χρήματα, μόνο κέρασμα δεχόταν—ἔπινε πο-

λύ. Τὸν ἐθάψανε ἀγκαλιὰ μὲ τὸ λαγοῦτο του, τῷχε ζητήσῃ, ὁ μύλος ρήμαξε ἀπὸ τότε, λέγανε πὼς ἦταν στοιχειωμένος, ἦρθε κι' ἕνας ἀπὸ τὴν Ἀμερικὴ κι' ἀνοιξε ἄλλο μύλο μέσα στὸ χωριὸ μὲ πετρελαιομηχανή, ἔμεινε ἢ ἱστορία τοῦ Μαγιώτη, κι' ἢ πετρώμενη φτερωτὴ ποῦ τὴ ζωγράφιζα ὅταν μεγάλωσα καὶ μοῦ κόλλησε ἢ μανία νὰ γίνω ζωγράφος καὶ γύριζα μὲ κάτι μπογιές καὶ χαρτὶ νὰ «κυνηγῶ τὴν ὁμορφιά», πέρναγα τὸν ἑαυτὸ μου σπουδαῖο, οἱ ἄλλοι μὲ εἶχαν γιὰ λοξό, ἄς εἶναι, πέρασε γρήγορα ἐκτὸς ἀπὸ κάτι ἐπιβιώσεις, εὐτυχῶς λιγοστὲς κι' ἀραιές.

Παραπάνω ἔπιανε τὸ κάβαλο, στὴ μέση ἦταν «οἱ Θανάσηδες» δυὸ πέτρες μεγάλες ποὺ χωρίζαν καλὰ ἀπὸ τὸ χωριὸ ἀγνάντια. Ὁ ἕνας Θανάσης εἶχ' ἔρθῃ ἀπὸ ξένο χωριὸ σῶγαμπρος στὸ δικό μας, εἶχε πάρει μιὰ ξαδέρφη τοῦ ἄλλου τοῦ Θανάση ποὺ ἦταν ἕνα παλληκάρι ὡς ἐκεῖ πάνω, ὁ πρῶτος ἦταν κακοσοῦσουμος καὶ βερέμης, ἦτανε καὶ σῶγαμπρος, δὲν τοῦδιναν μιᾶς πεντάρας σημασία. Εἶχανε μιὰ διαφορὰ γιὰ ἕνα σύνορο στὰ χωράφια τσακώθηκαν—οἱ χωριάτες, μπορεῖ νὰ σκοτωθοῦνε ἀδέρφια γιὰ μιὰ πιθαμὴ γῆς, ἢ γῆ δὲν εἶναι ἀπλᾶ ἕνα χτήμα τοῦ χωριάτη, εἶναι μιὰ σχέση ποὺ δημιουργεῖται σὰ συγγένεια αἵματος, πιὸ δυνατὴ ἀπὸ τὴ συγγένεια ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους ἀφοῦ τούτῃ σβύνει γιὰ τὴ γῆ, δὲν ξεχωρίζεις εὐκολα ποῖος εἶν' ἐξάρτημα τοῦ ἄλλου, τὸ χῶμα ἢ ὁ ἄνθρωπος; Ἀπάνω, λοιπὸν στὸν καυγᾶ ὁ μέγας ὁ Θανάσης ἔχαστοῦκησε τὸ μικρὸ—«ἄει στὸ διάβολο μαγάρα, δὲ φτάνει ποῦ μᾶς μαγάρισες τὸ χωριό, μᾶς κάνεις καὶ τὸν ἔξυπνο ἀπὸ πάνου»—ἐκεῖνος τὸ κατάπιε τότε. Ἦστερ' ἀπὸ λίγες μέρες ἐκεῖ ποὺ περπατάγε ὁ μέγας ὁ Θανάσης μὲ τὸ τοφέκι στὸν ὤμο, τὸ βραδάκι, πῆγαινε γιὰ φύλαμα, βγαίνει μπροστὰ του ὁ μικρὸς πῖς' ἀπὸ τὴν πέτρα, μὲ τὸ τοφέκι ἐκεῖνος.—Τώρα θὰ σοῦ δείξω ἐγὼ ποῦ εἶναι μαγάρα, καὶ τράβηξε. Πρόφταε καὶ κατέβασε τὸ τοφέκι ἀπὸ τὸν ὤμο καὶ τράβηξε κι' ὁ ἄλλος—ἦταν ν' αἰ-

σμένος κυνηγός. Πήγε να πιάσει κι' αὐτὸς τὴν πέτρα κι' ἐκεῖ ἔπεσε, ἔπεσαν κι' οἱ δυὸ στὶς πέτρες. Ἄκουσαν ἀπὸ τὸ χωριὸ τὶς τουφεκιές, νοιάστηκαν, δὲν ἐξηγούνταν κείνη τὴν ὥρα, τοὺς εἶχαν καὶ ἰδεῖ μερικοί, πῆγαν καὶ τοὺς ἔφεραν σ' ἓνα λιόπανο καὶ τοὺς δυὸ—τοὺς ἔθαψαν καὶ τὴν ἴδια μέρα δίπλα-δίπλα. Μαζὶ τοὺς ἔκλαψαν οἱ γυναῖκες τους—μᾶς τᾶλεγε ὁ παπούλης ποὺ ἦταν στὴν κηδεία. Μοῦ μένει ἡ ἐντύπωση ἀπὸ τὴν ἀφήγηση τοῦ παπούλη πὼς δὲν ἦταν δυὸ φονιάδες, ἀλλὰ δυὸ θύματα μιᾶς ἀνελέητης μοίρας, μιᾶς δύναμης πᾶν' ἀπὸ τὸ ἀνθρώπινο, σὰν τὸ φουσκωμένο ποτάμι, σὰν τὸν κεραυνό, σὰν τὴ γῆ.

—Τὸ χῶμα καὶ τὸ νερὸ δὲ μετριῶνται, ἔλεγε ὁ παπούλης. Γιὰ τὸ χῶμα καὶ γιὰ τὸ νερὸ χαλαλίστηκαν ζωές, χαλαλίστηκαν νιάτα!

Κι' ἄλλα πολλὰ μᾶς ἔλεγε ὁ παπούλης κάθε βράδι ποὺ βγαίναμε στ' ἀλώνια νὰ περιμένουμε τὰ πρόβατα ποὺ ἐρχόνταν πίσω βόσκοντας. Ὅλη του τὴ ζωὴ τὴν πέρασε στὰ πρόβατα. Λέγανε πὼς καὶ στὸ γάμο του τὸν ἔχασαν μιὰ στιγμή.

—Ποῦ ἦσουν α γαμπρέ; τὸν ρώτησαν.

—Πετᾶχτηκα μέχρι τὴ ράχη νὰ ἰδῶ τί κάνουν τὰ πρόβατα.

Καὶ στὰ πρόβατα πέθανε. Τὸν τάραιξε μιὰ διάρροια, φάρμακο δὲν εἶδε ποτέ του, τὸν βρῆκαν κοκκαλωμένο σὲ μιὰ λούζα, ἀναγκάστηκαν νὰ τοῦ σπάσουν τὰ πόδια γιὰ νὰ τὸν βάλουν στὴν κάσσα. Ἡ γριά του, ἡ μανίτσα, δὲν εἶχε ἀνάκαρο νὰ κλάψει, μόνο στεκόταν μαρμακιασμένη, σὰν ἀναίσθητη, μόνο ποῦ καὶ ποῦ ἔλεγε, σὰν νὰ τὸν μάλλωνε τὸν παπούλη:—Ἄει μαῦρε γέρο! κι' ἀναστένναζε. Οἱ ἄλλοι γύρω ἦσαν ἀπασχολημένοι μὲ τὴ διαδικασία τῆς ταφῆς, τυπικὰ καὶ εὐσυνείδητα, βιάζονταν πότε νὰ τελειώσουν, ὅπως βιάζονταν πότε νὰ τελειώσει τὸ πότισμα, τὸ ράντισμα—θυμᾶμαι ποὺ ἔσκαβαν τὸν τάφο κι' εἶχαν στήσει ἓνα κουβεντολόϊ σὰ νὰ σκάβαν γιὰ νὰ φυτέψουν ἀμπέλι. Κι' ὁ παπούλης ὅπως πάντα μὲ τὰ γένεια ψαλιδισμένα, μὲ τὸ στόμα ρουφηγμένο—δὲν

εἶχε κανένα δόντι—μικρότερος ἀπὸ ζωντανός, μιὰ χούφτα πρᾶμα, οἱ πατοῦσες του γυρισμένες πρὸς τὰ μέσα—στὰ ἐφτά του χρόνια περπάτησε, ἦταν ἀπὸ γεννησιμιοῦ του ἄπλερος, κακοζάκανος. Γι' αὐτὸ δταν ἔβρισκε ζόρια, φώναζε τὸν ἀδερφό του τὸν Ἀλέξη, λίγο μεγαλύτερο ἀλλὰ ξοκουσμένο παλληκάρι στὴν περιφέρεια. Αὐτὸς κι' ὁ Τσίγκας. Μιὰ φορά, τ' Ἀη-Γιωργιοῦ πιαστήκανε σ' ἓνα ἀλώνι καὶ παλεύανε ἀπὸ τὸ μεσημέρι καὶ τὸ βράδι ποὺ σουρούπωσε κανένας δὲν ἔλεγε νὰ παραδοθεῖ. Δώσανε τὰ χέρια κι' ἔγιναν μπραζέρηδες. Στὰ ζόρια, λοιπόν, ὁ παπούλης φώναζε τὸν Ἀλέξη. Μιὰ φορά εἶχαν στήσει μάχη ἀληθινὴ μὲ τὸ Στρίγκα, ἐκείνο τὸ δέντρο εἶχα πιάσει, μᾶς ἔκανε τοπογραφία τῆς μάχης. Εἶδε τὸν κίνδυνο, μπήζει τὴ φωνή:

—Ναί, ναί, ἔλα γρήγορα! Ἀπὸ πάνω νὰ τοὺς βάλουμε στὴ μέση! Ἄκουσες, Ἀλέξηηη! Ψέματα δὲν τοῦχε μιλήσει κανεῖς. Οἱ κλέφτες ὅμως, ὅπως τῶχε ὑπολογίσει ὁ παπούλης, φοβήθηκαν πὼς θᾶρθει ὁ Ἀλέξης καὶ φύγανε, ἔκανε καὶ τὸ παλληκάρι ὁ παπούλης—τοὺς φοβέριζε καὶ τοὺς κυνήγαε, τουφεκώντας στὸν ἀέρα. Ὁ Στρίγκας λυμαίνονταν τὴν περιοχὴ—ἄλλωστε ἡ κλεψιὰ λογαριαζόταν παλληκαριά. Δὲν ἔκλεβε ὅποιος δὲν μπορούσε. Ἄν δὲν ἔκλεβες δὲν ἔβρισκες νύφη, ἦσουν ἀχρεῖαστος, παρακατιανός. Ὁ Στρίγκας, μόνο τὸν Ἀλέξη φοβόταν, καὶ δὲ γλύτωσε.

Εἶχε πιάσει μιὰ φορά κάτι κλαράκια καὶ περίμενε νὰ περάσει ὁ παπούλης μὲ τὰ μπροστινὰ σφαχτὰ ποὺ εἶχαν καὶ τ' ἄρβαλα, νὰ κόψει τ' ἄλλα ποῦρχονταν πίσω καὶ νὰ τὰ πάρει. Ὁ παπούλης, τὸν πῆρε τὸ μάτι του, ὁ ἄλλος δὲ μπορούσε πιά νὰ κρυφτεῖ, χαιρετήθηκαν καὶ περπάταγαν μαζί. Κάποια στιγμή ὁ Ἀλέξης κάτι εἶπε ἀπ' ἀγνάντια στὸν παπούλη. Τοῦτος τοῦ ἀπάντησε, ὅμως ἔβαλε καὶ μιὰν οὐρὰ Ἀρβανίτικη: ἔρδε καρ πράπα (1), ἐννοώντας τὸ Στρίγκα, ποὺ δὲν κατάλαβε τίποτα. Ὁ Ἀλέξης

1. Ἔρχεται ἀπὸ πίσω.

δμως κατάλαβε. Μόνο όταν σὲ λίγο, τινάχτηκε μπροστά του, ὁ Ἀλέξης τὸν ζώσανε τὰ φίδια, τί νάκανε δμως; Τοῦπε μόνο:

—Ἄν ἔχεις θεό, μὴ μὲ σκοτώνεις. Ἄν μὲ ξαναἰδεῖς κατὰ δῶ νὰ μὲ λειανίσεις τὰ χέρια.

—Θὰ σοῦ τὰ λειανίσω τώρα, καὶ μὲ δυὸ στυλιαριῆς τὸν ξάπλωσε, τοῦ τσάκισε τὰ δυὸ χέρια καὶ τὸνα πόδι. Φώναξε ὕστερα τῆ γυναῖκα του κι' ἔφερ' ἓνα λιόπανο καὶ τὸν κουβάλησαν στὸ χωριό, τὸν ἐδέσανε μὲ ἄπλυτο μαλλὶ καὶ καλάμια καὶ τὸν στείλαν στὸ χωριό του. Οὔτε ξαναπάτησε κατὰ τὰ μέρη μας. Μέχρι ποῦ πέθανε εἶχε κουσοῦρι στὸ περπάτημα. Δὲν ἦταν πιά γιὰ μεγάλες δουλειές, μόνο καμμιά κόττα μέσα στὸ χωριό, ἴσα ποῦ μαγάριζε. Μιά φορά μπήκε τῆ νύχτα στὸ κοτέτσι ἑνὸς ἀνηψιοῦ του, ἐκεῖνος τὸν πῆρε χυμπάρι καὶ τὸν ἔπιασε τὸ μισὸ μέσα τὸ μισὸν ἔξω ἀπὸ τὸ κοτέτσι. Τοῦδωσε μερικές, ὁ Στρίγκας—«βάρουμε ρε παιδί ἐδῶ ποῦ μ' ἔφερε ὁ διάβολος» ἔλεγε. Μόνο ὅταν ὁ ἄλλος τὸν ὕφησε, τινάχτηκε ἀπὸ τὰ πούπουλα κι' ἦταν νὰ φύγει γιὰ τὸ σπίτι του, θυμήθηκε τὴν τιμὴ τοῦ κλέφτη. Γύρισε τὰ μάτια μὲ παράπονο καὶ

—Πῶς νὰ πάω στὸ σπίτι χωρὶς κόττα, ρε ἀνηψιέ; εἶπε.

Μόνο ὅταν ἦρθε ὁ Βενιζέλος κι' ἔβαλε μπρὸς τὶς ἐξορίες, γιὰ ἓνα κασιόκι ὁ μῆνες ἐξορία στὴ Ζάκυνθο, σταμάτησε ἡ κλεψιά, ξέπεσε καὶ τὸ εἶδος. Κάτι ἀπομεινάρια πῆγαν νὰ ξεθαρρέψουν στὴν ἀρχὴ τῆς Κατοχῆς, ἀπειλήθηκε... ἀναγέννηση, χτύπησαν ὅμως ἀποφασιστικὰ οἱ ἀντιστασιακὲς ὀργανώσεις, ξεπάστρεψαν 2—3 σκόρπια, κόπηκε ὀριστικά. Στὰ χρόνια τοῦ παπούλη βρισκόταν σὲ ἀκμὴ, γίνονταν μάχες δλόκληρες μὲ θύματα κόποτε καὶ νεκρούς, σχεδὸν πάντα τραυματίες. Ἔτσι τὸ βουνὸ ἔπαιρνε κι' ἓνα ἠρωϊκό, ἐπικὸ χαρακτήρα.

* * *

Κινήσαμε, λοιπόν, κεῖνο τὸ ἀπόγευμα νὰ καταχτήσουμε τὸ βουνό—ἐκάνε μιὰ ζέστη κακιά, ζεματοδσε ὁ ἥ-

λιος. Περάσαμε τὶς πέτρες τῶν Θανάσηδων, ἦταν δυὸ κοινότατες πέτρες, τίποτα τὸ ξεχωριστό, περάσαμε τὴ βατόλακκα καὶ βγήκαμε στὸ «Λυκοχορδόν». Σταματήσαμε στὸν ἥσκιο μιᾶς ἀριῆς, δὲν εἶχαμε ἀνάκαρο νὰ προχωρήσουμε παραπάνω, κι' ὡς φρυγόμεστε ἀπὸ τὴ δίσπα. Λίγο ἀκόμα καὶ θὰ φτάναμε στὴ Σμουρτίτσα ὅπου εἶχε μιὰ βρυσούλα, μιὰ κλωνιά νεράκι—ἐκεῖ ἦταν τὸ γρέκι τοῦ Κατσίρου, δμως δὲν ἀντέχαμε οὔτε βῆμα παραπάνω. Κάτσαμε, λοιπόν, νὰ πάρουμε ἀνάσα στὸν ἥσκιο.

Κάτω βούιζε ἡ ρεματιά, ἀπέναντι, χαμηλότερα ἀπὸ μᾶς, τὸ χωριό. Νόμισα πῶς ἤμουν ξένος κι' ἔβλεπα τὸ χωριό μας γιὰ πρώτη φορά—εἶχα ἓνα παράξενο αἶσθημα. Ὑστερα χαμήλωνε πάλι ὁ τόπος κι' ὕστερα ξαναὑψονόταν, σὰν κατακόρυφο γιαλί, ἡ θάλασσα. Σ' ἓνα μέρος φαινόταν ἡ ἀκρογιαλιά, μιὰ ξανθὴ λουρίδα—ἡ ἀμμουδιά. Πρώτη φορά ἔβλεπα τὴν ἄκρη τῆς θάλασσας, μέχρι τότε τὴν περνοῦσα σὰν ἓνα κρυστάλλινο πῶμα ποῦ ζώνει σὰν τεῖχος ὑγρὸ τῆ γῆ, ἄκουγα μόνο τὸ μουγκρητό τῆς τὸ ἄγριο τὸ χειμῶνα. Ἐκεῖ στὴ ρίζα τοῦ βουνοῦ, στὴν ἄκρη στὴ θάλασσα μοῦδειξε ὁ Γιάννης τὴ χώρα, ἤξαιρε αὐτός, πῆγαιν' ἐκεῖ στὸ Γυμνάσιο, ἦταν μεγαλύτερος ἀπὸ μένα. Πῆγε καὶ τὴν ἄλλη χρονιά, ὕστερα τοὺς ψόφησε ἡ φοράδα, περίμεναν νὰ τοὺς κάμει καὶ μουλαράκι ποῦ θὰ τὸ πουλοῦσαν γιὰ τὸ δικά του τὰ ἔξοδα—σταμάτησε γιὰ λίγο—τάχα—ἔμεινε στὸ χωριὸ 2—3 χρόνια, ὕστερα πῆγε χωροφύλακας, ἔμπλεξε στὴν πόλη μὲ μιὰ νόστιμη ὑπηρεσιούλα, τὸν πάντρεψαν μὲ τὸ ζόρι, τὸ ἔδιωξαν ἀπὸ τὴν ὑπηρεσία. Γύρισε στὸ χωριό, ἄνοιξ' ἓνα μαγαζάκι, κάνει καὶ τὸ γραμματέα τῆς Κοινότητος καὶ βάλθηκε νὰ γιομίσαι τὸν τόπο παιδιὰ, προπαντὸς κορίτσια, πάντρεψε μέχρι τώρα 2 ἀπὸ δαῦτα, ἓνα τὸ σπούδασε—«Ἐπίστήμων μαῖα»—ἄρχισε καὶ τίς... ἔξαγε γές, ἔφυγαν ἔν' ἀγόρι κι' ἓνα κορίτσι γιὰ τὴν Αὐστραλία, ἔχει κι' ἓνα κορίτσι χαζό, αὐτὸ τὸν στενοχωρεῖ.—Αὐτὸ δὲ θὰ μπορέσω νὰ τὸ βγάλω ἀπὸ πα-

μου, μουλεγε μιὰ φορά, τ' ἄλλα, καθένα μὲ τὴν τύχη του, ἔχει ὁ θεός—τί ἔχει ὁ Θεός, εἶναι ἄλλη ὑπόθεση. Ἄς εἶναι τότε ἦταν ἐν' ἀγόρι λιγομίλητο καὶ σκεπτικό—καθόμαστε στὸν ἥσκιο τῆς ἀριάς καὶ ἀγναντεύαμε τὴ θάλασσα.

Ξαφνικὰ ἀκούστηκε ἓνας κρότος πού πλησίαζε—τρίζαν τὰ ξερὰ φύλλα,—κι' ἐν' ἀγκομαχητό, ζεμύτισε μιὰ χελώνα, πίσω ὁ ἀρσενικός πού τὴν εἶχε πάρει ἀποκοντὰ λαχανιάζοντας καὶ κλαψουρώνοντας. Στομάτησαν μιὰ στιγμή μπροστά μας, παίξαν τὰ ματάκια τους ἀμφίβολα, ἐκείνου τοῦ εἶχε βγεῖ ἡ γλῶσσα, τὸ στόμα ἀνοιχτὸ ἔδειχνε ἀποκαμωμένος, ὅμως ξεκίνησε ἀμέσως ὅταν ξεκίνησε ἐκείνη καὶ ξανάρχισε τὸ λαχάνιασμα καὶ τ' ἀγκομαχητό.

Μπροστά μας πρὸς τὰ κάτω ἦταν ἐν' ἄλωνάκι μικρό, ὄχτος ἀπὸ τὸ πάνω μέρος, γκρεμὸς στὸ κάτω χεῖλος μέχρι κάτω τὶς «Σπηλιές», κάποτε οἱ καρβουνιάρηδες εἶχανε στήσει ἐδῶ καμίνι. Ἐμποδισμένα ἀπὸ μᾶς τὰ δυὸ ζωντανὰ βοβόλησαν στὸν καμινότοπο καὶ πήραν τὴν ὄχτη, ἔφτασαν στὴν ἄκρη. Τὴν ἔξοδο τὴν ἐφράζε ἓνα κουτσουράκι, κάτου ἔχασκε ὁ γκρεμὸς, ἔκαμε ἡ μπροστινὴ νὰ στρίψει πίσω, τῆς ἐφράζε τὸ δρόμο, τὸ σερνικό, τὴ στένεψε, σταμάτησ' ἐκείνη καὶ τὴν ἀνέβηκε. Ἡ σβυσμένη του ἀναπνοή, γίνηκε πιὸ κοφτὴ, οἱ κινήσεις του γίνηκαν γρήγορες, σὲ μιὰ στιγμή—ἔμεῖς κρατούσαμε, θυμοῦμαι, τὴν ἀναπνοή—ἔγινε πιὸ βίαιος, σὰν τάνυσμα, ξαφνικὰ τὸ ξύλο ὅπου στηρίζονταν ἡ θηλυκιὰ ὑποχώρησε καὶ ἰτὰ δυὸ ζούδια χάθηκαν στὸ γκρεμό.

Τὴν ἴδια στιγμή ἓνα Ἄααα! ἀκούστηκε ἀριστερά μας, κι' ἓνα κορίτσι τινάχτηκε πίσω ἀπὸ τὶς λουζες, πέρασε τ' ἄλωνι κι' ἔφτασε στὸ μέρος πού πέρασαν τὰ ζωντανούλια, ἔσκυψε καὶ κύτταζε τὸ γκρεμό—ἀκουγόταν ὁ κρότος ποῦκταναν ἀκούκαλα κατρακυλώντας.

Φαίνεται πὼς κινήθηκαμε καὶ μᾶς ἔκουσε γιατί γύρισε τὸ κεφάλι, περιλάβασε τὸ μάτι ἐρευνητικὰ καὶ φοβισμένα καὶ ὕστερα τὸ σταμάτησε πάνου μας. Καρφώθηκε λίγο, περπάτησε ἀπὸ

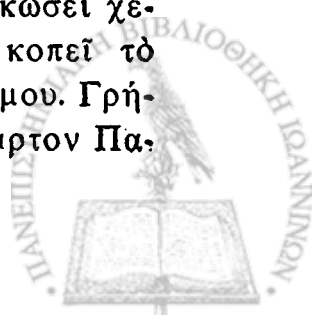
τὸν ἓνα στὸν ἄλλο σὰν γεράκι, σὰ φίδι, ἔτσι ἐρωτηματικό, σὰν ἀρπαχτικό καὶ πάντα τρομαγμένο σὰ ζούδι τοῦ λόγου, σηκώθηκε ἀπότομα καὶ χάθηκε στὸν ἀνήφορο πίσω ἀπ' τὶς ἀσφάκες.

Τὴν ξαίραμε, ἦταν ἡ Σταυρούλα τοῦ Κατσιρίου. Τὴν εἶχα προλάβει κι' ἐγὼ στὸ σχολεῖο. Ἐρχόταν μέχρι τὴν τρίτη τάξη, δὲν ἦταν κακὴ μαθητρία, στὴν Ἀριθμητικὴ μάλιστα ἦταν πολὺ καλὴ, στὴν ὀμιλία δυσκολευόταν, ἄλλωστε δὲν πολυμιλοῦσε. Μόνο πού ἦταν πάντα ἀχτένιστη, φοροῦσε πάντα τὸ ἴδιο φουστάνι, φαίνεται δὲν τῶβγανε οὔτε στὸν ὕπνο, τὰ μάτια σκιαγμένα, σὰν νὰ ἦταν σὲ ξένον τόπο, σὰν ζούδι, πού τῶφεραν ἀπὸ τὸ λόγγο καὶ βρέθηκε ξαφνικὰ ἀνάμεσα σ' ἀνθρώπους. Ἦταν πολὺ φτωχιά. Ὁ πατέρας τῆς εἶχε κάτι λίγα χωραφάκια, πιὸ πολὺ ζοῦσε ἀπὸ τὰ γίδια. Ὁ ἴδιος ζοῦσε πάντα στὰ γρέκι, μὲ τὰ γίδια. Κανεὶς δὲν ἤξερε πόσα εἶχε.

—Ἄει χάσου, χάσου ἀπὸ μπροστά μου. Ἄλλη δουλειὰ δὲν ἔχεις, ἀπαντοῦσε ἀπότομα ἂν τὸν ρωτοῦσες πόσα γίδια ἔχει, τῶχε γρουσουζιά. Ζοῦσε μαζί τους, κουβέντιαζε, τοὺς ἔλεγε νὰ μὴν πᾶνε στὶς ζημιές, στοῦ Κόρδα τοὺς κήπους, θὰ μᾶς κάμει μήνυση. Ὅταν πιάνονταν καὶ πάλευαν τὰ τραγιά, ἔμπαινε ἀνάμεσα.

—Δὲ ντρεπόσαστε, παλιοπράματα νὰ τσακωνόσαστε σάμπως νᾶσαστε Γιαννιτσάνοι—οἱ Γιαννιτσάνοι τσακώνονται ὀλοένα.

Μιὰ φορά τοῦφαγε τὸ τσακάλι ἓνα κατσικι. Μάλωσε μὲ τὸ γιό του τὸ μεγάλο τὸ Γιώρη—εἶχε δυὸ παιδιὰ καὶ τὴ Σταυρούλα—ἐκεῖνος τὸν ἔδειρε. Καιρὸ παιδευότανε νὰ βρεῖ ἂν ἔκαμε καλὰ ὁ γιός του, πού τὸν ἔδειρε. Μονολογοῦσε ἐκεῖ στὴ βοσκή: —Καλὰ μοῦκαμε τὸ παιδί, νὰ χάσω τὸ κατσικι σάμπως νᾶμαι παιδαρέλι. Ὑστερα τῶβρισκε ἄλλοιῶς. —Ναὶ ἀλλὰ εἶμαι πατέρας του, τὸν παλιάνθρωπο! Νὰ σηκώσει χέρι στὸν πατέρα του. Νὰ τοῦ κοπεῖ τὸ χέρι, νὰ μὴ λειώση, Παναγία μου. Γρήγορα μετάνοιωνε πάλι.—Ἡμαρτον Πα-

ναγία μου, μή μ' άκοδς. Είχε δίκιο τὸ παιδί, ἐγὼ φταίω. Κοτζάμ άντρας. Καὶ τὸ καταριέμαι κιόλας. Κι' ὕστερ' ἄλλοιῶς πάλι, πῆγε νὰ τρελλαθεῖ. Μέχρι πὸν βρέθηκε κάποιος καὶ τοῦπε πὼς τοῦ χρειαζόταν τὸ ξύλο, δὲν τὸν σκότωσε κιόλας!

—Καλά λές, δὲ μὲ σκότωσε τὸ παιδί, καλὰ μοῦκαμε—ἰσορρόπησε.

Πολλὰ λέγονταν γιὰ τὴν λαιμαργία του. Ἦταν λέγαν ἀχόρταγος, ὅσο νάχε μπροστά του τῶτρωγε.

Μιά φορά τὸν ἔστειλαν τὰ παιδιά στὴ χώρα μ' ἓνα φορτιὸ ξύλα νὰ τὰ πουλήσει καὶ ν' ἀγοράσει ψωμί καὶ καμμιά σαρδέλλα νὰ τοὺς φέρει, αὐτοὶ δούλευαν σ' ἓνα χωράφι πὸν ἀγόρασαν τότε—τὸ ξεχέρσωναν.

—Ποῦναι τὸ ψωμί, τὸν ρώτησαν ὅταν γύρισε τὸ μεσημέρι.

—Θέλω σκότωμα, ρὲ Γιώρη. Τῶφαγα!

Πράγματι πούλησε τὰ ξύλα, ἀγόρασε δυὸ ψωμιά καὶ σαρδέλλες, στὸ δρόμο, μπουκιά-μπουκιά τῶφαγε ὅλα. Κόντευε νὰ σκάσει ἀπὸ τὸ πολὺ νερό, ἄναψαν μέσα του οἱ σαρδέλλες. 10 ἦταν; 15; κάτι τέτοιο.

Ἐνας βεβαίῳνε πὼς βρῆκε μιὰ φορά τὴ γυναίκα τοῦ μπαρμπα-Κατσιρίου, χωμένη σ' ἓνα λάκκο, σκεπασμένη ὡς τὸ λαιμὸ μὲ πέτρες. Τὴν εἶχε σκεπάσει νὰ πεθάνει γιὰτὶ τὸν εἶχε ἀφήσει τὴν περασμένη μέρα χωρὶς ψωμί—τοῦφερνε κάθε μέρα στὸ γκρέμι, ὁ ἴδιος δὲν πῆγαινε στὸ σπίτι.

Ἐγὼ τὸν θυμᾶμαι κάποτε-κάποτε πὸν περνοῦσε ἀπὸ τὸ σπίτι γιὰ νὰ πάει σ' ἓνα χωράφι, τὸν φώναζε ἡ μητέρα, κι' ἔμπαινε στὸ σπίτι. Τοῦδινε κι' ἔτρωγε, ἔπινε καὶ κρασάκι—πὼς τὸ φχαριστιότανε ὁ καημένος.—Νὰ ζήσεις—εὐχότανε. Ἐσεῖς εἴσαστε νοικοκυραῖοι, τόχετε τὸ ψωμάκι σας καὶ τὸ κρασί σας, τί ἀνάγκη ἔχετε; Ἐκείνη τοῦβανε κι' ἄλλο κρασί, ὅλο εὐχαριστίες ἦτανε. Ὅταν ἔμαθε πὼς πέθανε ἡ μητέρα, ἤρθε στὸ σπίτι.

—Εἶχες καλὴ μάνα, μοῦπε. Μοῦδινε καὶ ψωμί καὶ κρασί ὅποτε περνοῦσα. Καλὴ γυναίκα. Ψυχοπόναε, Θεὸς σχω-

ρέστην. Θεὸς σχωρέστην.

Λέγαμε τότε γιὰ τὴν πολυφαγία του καὶ γελοῦσαμε. Ὅταν ὕστερ' ἀπὸ χρόνια ἔκαμε μῆνες ὀλόκληρους νὰ φάω σωστὸ φαγητὸ κι' ἔτρωγα καμμιά φορά μιὰ κατσαρόλα σουπα καὶ δὲν στόμωνε ἢ πείνα, τὸν κατάλαβα τὸ μπαρμπα-Κατσιριο. Τί νὰ σοῦ κάμει ὁ καημένος! Μὲ τὸ ψωμάκι χόρταινε. Κι' ἔν ἔφτιαναν καμμιά φορά φαγητὸ θᾶταν ἀλάδωτο, ἴσα πὸν νὰ μυρίζει λαδάκι. Τὶς πιὸ πολλές φορές ὁμως θᾶτρωγε ψωμί κι' ἐλιές ἢ κρεμμύδι ἢ τυρί. Καὶ τοῦτο εἶναι φορές πὸν τὸ γλύφουν πρῶτα νὰ γελάσουν 2—3 μπουκιές κι' ὕστερα τὸ δαγκώνουν. Νὰ ἀρμυρίσει τὸ στόμα νὰ γλυστρήσει ἢ μπουκιά... Πόσες φορές παίρναμε τὸ κομματάκι τὸ τυρὶ καὶ τὸ γλύφαμε πρῶτο μιὰ-δυὸ φορές κι' ὕστερα δαγκώναμε, νὰ γελάσουμε περισσότερες μπουκιές. Πόσες φορές κόβαμε τὸ ψωμί στὰ δύο, βαφτίζαμε τὸ ἓνα, τὸ μικρὸ, τυρὶ καὶ γελάγαμε τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτὸ μας! Τὰ κρεμμύδια τ' ἄψητα τὰ λέγαμε περιστέρια, τὰ ψημένα στὴ φωτιά, μοσκάρια! Μακρύνουμε ὁμως πολὺ. Ἄλλὰ ἔτσι εἶναι. Τῶνο φέρνει τᾶλλο, ὅλα εἶναι δεμένα, ἢ ζωὴ δὲν εἶναι κομμάτι—κομμάτι ξέχωρο, ἀρχὴ καὶ τέλος, ὅπως τὴν παρουσιάζουν οἱ συγγραφεῖς—ἀνοίγουμε τὴν αὐλαία κλείνουμε, χειροκροτήματα. Ἐνα πρᾶγμα εἶναι συγκρατητὸ, συνεχές, ἀδιόκοπο, ἀτελείωτο. Ἄλλὰ ἄς γυρίσουμε στὴ Σταυρούλα.

Ὅταν πῆγαινε στὴν τρίτη τάξη, πῆθανε ἡ μάνα της, ὁ πατέρας της τὴ κράτησε στὸ σπίτι, νὰ κάνει τὴ νοικοκυρά. Μιά φορά μόνο τὴν εἶχα δεῖ σ' πανηγύρι. Εἶχε πιάσει μιὰ γωνιά ἐν σπιτιοῦ κι' ἀπὸ κεῖ ἔβγανε τὸ κεφάλαι καὶ κύτταε τὸ χορὸ στ' ἁλώνι. Ἰσα πὸν νύχτωσε κι' ἔφυγε πάλι γιὰ τὸ γυρὸ. Ἐκεῖ ἔμενε πάντα. Ἐπλενε τὰ ροχα, ἔφερνε ξύλα, μαγέρευε, τάιζε τὰ κότες, ὅ,τι δουλειές μπορεῖ νάχει ἐν ξωχάρικο σπίτι. Κάθε ἀπόγεμα μόνι: Σταυρούλα εἶχε γλέντι. Τῶστηνε ὁ τραγοῦδι, βούϊζε ἢ χούνη καὶ ἴσαμε φέρεμα, κάτω. Θυμᾶμαι τὴ φωνὴ της,

ταν δυνατή, κάπως άγρια μὰ καλή, ἀπὸ μακριά.

Σηκωθήκαμε καὶ ξαναπιάσαμε τὸν ἀνήφορο. Ὅταν περάσαμ' ἔξω ἀπὸ τὸ καλύβι τοῦ Κατσίρου, στὴ Σμουρτίτσα, ἢ Σταυρούλα τρωγότανε μ' ἕνα γουρούνι πὸ εἶχε διπλωθεῖ στὸ σκοινί του καὶ δὲ νόγαγε νὰ ξεδιπλωθεῖ. Ἦπιαμε νεράκι καὶ τραβήξαμε.

Φτάσαμε στοῦ Ντεληζιά τὸ πηγάδι, οὔτε φίδια, οὔτε πηγάδι καλὰ—καλὰ. Ἐνας λάκκος εἶχε μείνει γεμισμένος μὲ χῶματα, φραγμένος ἀπὸ ἀγκάθια. Ἐδῶ μέσα δούλευε ὁ θεῖος ὁ Βασίλης πὸ ἀρρώστησε, ἔπαθε πνευμονία καὶ πέθανε—τὸν θυμᾶμαι. Ξανθός, κοκκινοπρόσωπος, μὲ χρυσᾶ δόντια. Ἀπὸ τὴν Ἀμερική, τόσα χρόνια πὸ ἔκαμε, αὐτὰ τὰ χρυσᾶ δόντια οἰκονόμησε, ἕνα ρολοῖ μὲ καδένα χρυσῆ—μ' ἔστελναν συχνὰ νὰ τὸν ρωτήσω τὴν ὥρα—κι' ἕνα τουφέκι, χωρὶς κοκκόρια. Πέθανε νέος ὁ θεῖος Βασίλης, ζήτησε νὰ τοῦ φέρουν νὰ στολιστεῖ μόνος του, ξυρίστηκε καὶ κυττάχτηκε στὸν καθρέφτη, τὸν θυμᾶμαι πὸ ψαλίδιζε τὸ μουστάκι—σὲ λίγο πέθανε. Ἡ θεία ξαναπαντρεύτηκε, πῆρ' ἕναν φτωχό, μικρότερό της, τὴν ἔδερνε μὲ τὸ σκεπάρνι, στὴν κατοχὴ σκοτώθηκε κι' ἐκεῖνος, ἔμεινε δεύτερη φορὰ χήρα, τώρα δὲ βλέπει κιόλας, σέρνεται μέσα σ' ἕνα χαμοκέλι περιμένοντας τὸ τέλος, σάν κούκος μοναχῆ—δὲν ἔκαμε παιδιά.

Παραπάνω ἔπρεπε νάναί ἡ κορφή, οὔτε γκρεμὸς κοφτός, οὔτε ἐρέβη. Κατέβαινε μαλακὰ ὁ τόπος, ἀκούστηκε ἕνας κόκκορας πὸ λαλοῦσε. κάτι σκυλιά γαύγιζαν, ἕνας ἄνθρωπος φώναζε—τὸ παιδί του σίγουρα—νὰ γυρίσει τὰ γίδια κατὰ τ' ἄλώνια, ἕνας γαῖδαρος γκάριξε, ὅμοια σάν τὸ δικό μας τὸ χωριό.

Κι' ἀπέναντι τὰ βουνά, πόσο χαμηλὰ βαινόταν, τώρα πὸ τὴν πατήσαμε, ἡ διπλή μας κορφή! Μιὰ πικρὴ γεύση διάγευσης, ἕνα κενὸ ἀπὸ τὸ γκρέμισμα ἑνὸς ἰδῶλου, ἦταν ὅ,τι ἀπόμεινε στὴν ψυχὴ μας. Πόσες φορές δοκίμασα ἀργότερα τὸ αἶσθημα τοῦτο. Κι' ὅμως πάντα κυνηγάμε τίς κορφές. Ἀδιόρθωτοι, ἀθεράστοι!

Πήραμε τὸν κατήφορο γιὰ τὸ γυρισμό. ἔπρεπε νὰ βιαστοῦμε νὰ μὴ νυχτώσουμε, κόντευε νὰ βασιλέψει ὁ ἥλιος—γιάλιζε χρυσὰ θαμπωτικά λαμπρὸ τὸ Ἴόνιο, Δυτικά.

Ὅταν περάσαμε κοντὰ στὴ Σμουρτίτσα, ἢ Σταυρούλα ἦταν ἀνεβασμένη σ' ἕνα κλαρὶ φυτρωμένο ὀρίζοντια σ' ἕνα βράχο καὶ τραγουδοῦσε. Ἦταν τόσο συνεπαρμένη ἀπὸ τὸ τραγούδι πὸ οὔτε μᾶς πῆρε εἶδηση. Κάπου κάπου σταματοῦσε κι' ἄκουγε τὸν ἀντίλαλο τῆς ρεματιᾶς—ἔλεγε ἕνα τραγούδι μονότονο, μακρόσυρτο, θλιβερό, ὅλο μοναξιά καὶ παράπονο. Δὲν ἦταν καθόλου ἄγρια. Τὸ πρόσωπό της—πάντα ἀχτένιστα τὰ μαλλιά κι' ἀνακατωμένα—εἶχε ἕνα φῶς, ἦταν ἤρεμο, σχεδὸν χαρούμενο. Τίποτ' ἄλλο δὲν ἀκουγόταν. Ἡ Σταυρούλα κι' ἡ φωνὴ της.

Τραβήξαμε βιαστικά, σουρουπῶματα ἡμασταν στὸ χωριό. Ὅλο τὸ δρόμο, κι' ἀργότερα ὅταν μεγάλωσα κι ἔφυγα ἀπὸ τὸ χωριό, μὲ βασάνιζε τούτη ἡ εἰκόνα: Ἐνας ὀλομόναχος, ἔρημος ἄνθρωπος, ἕνα κορίτσι ὀλομόναχο πὸ τραγουδαίει σ' ἕνα ἄγριο μέρος, δαρμένο ἀπὸ τοὺς ἀέρηδες τὸ χειμῶνα καὶ τὸν ἥλιο τὸ καλοκαίρι. Πῶς νὰ γεμίσεις μέρες ὀλόκληρες, μὲ τὴ φωνὴ σου μονάχα; μῆνες, χρόνια; Γιατί ἡ καημένη ἢ Σταυρούλα πέρασε χρόνια ἔτσι μέχρι πὸ ἦρθε ξαφνικὰ τὸ τέλος, πιὸ σκληρὸ ἀπὸ τὴ ζωὴ της.

Στὰ 1945, τὸν Ἀπρίλη—εἶχε περάσει πιά ἡ κατοχὴ—τὴ βρήκανε σκοτωμένη σ' ἕνα τσαγδούρι, λίγο παρακάτω ἀπὸ τὴ Σμουρτίτσα. Τὰ χέρια της δεμένα σ' ἕνα κλαρὶ, τὰ πόδια τσακισμένα, τὰ ροῦχα ξεσκισμένα, τὸ κεφάλι λυωμένο μὲ μιὰ μεγάλη πέτρα πὸ βρέθηκε πλάϊ, μὲ κομμάτια μυαλὸ κι' αἷματα. Τὴν εἶχανε βιάσει—θὰ πρέπει νάτανε τουλάχιστο δυὸ—ἦταν πολὺ γεροδεμένη. Θᾶχανε παλέψει πολὺ, τὰ κοντόκλαδα γύρω ἦταν ἄλωνισμένα, καὶ τὸ χῶμα κατ' ἀπὸ τὸ κορμί της σκαμμένο. Τὰ χεῖλια της ἦταν καταματωμένα, τᾶχε κόψει μὲ τὰ δόντια.

Κανεῖς δὲν ἔμαθε ποτὲ ποιὸς ἢ ποι-

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ Η ΠΕΙΡΟΤΙΚΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΚΙΝΗΣΙΣ

Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Με βάση την υπόσχεση που δόθηκε από την Κυβέρνηση, στις προεκλογικές και μετεκλογικές εξαγγελίες της, εκατοντάδες υποψηφίων σπουδαστών υπέβαλαν φέτος τα δικαιολογητικά τους για να φοιτήσουν, αν επιτύχουν, στη Φιλοσοφική Σχολή Ιωαννίνων. Φαίνεται όμως πως η λειτουργία της Σχολής θα καθυστερήσει και υπάρχει κίνδυνος να μη λειτουργήσει καθόλου το χρόνο αυτό. Οι δυσκολίες προέρχονται, όπως λέγεται, από ατέλεια του προς ψήφιση νόμου και τις χρονικές απαιτήσεις που προϋποθέτει η εκλογή καθηγητών. Είναι, φυσικά, υπέρ της Κυβερνήσεως, το γεγονός ότι θέλει να λειτουργήσει η Σχολή κατά τρόπο άριστο και να καταβάλλει φροντίδες γι' αυτό. Άλλα και μια απαγορευτική του Ήπειρωτικού λαού, πάνω στο φλέγον ζήτημα της Σχολής, τη στιγμή μάλιστα που τόσο θόρυβος γίνεται για τη λειτουργία του Γ' Πανεπιστημίου στην Πάτρα, πρέπει να επισύρει την ιδιαίτερη προσοχή της Κυβερνήσεως και των Ήπειρωτών Υπουργών και βουλευτών. Η Σχολή πρέπει να λειτουργήσει φέτος, έστω κι' αν μετατεθῆ ἡ ἡμερομηνία έναρξεως της λειτουργίας της για μερικούς μήνες, γιατί ἐφ' ὅσον δόθηκε τὸ δικαίωμα στους σπουδαστὰς νὰ υποβάλλουν αἰτήσεις γιὰ νὰ φοιτήσουν στὴ Σχολή, ἡ Κυβέρνησις δεσμεύτηκε μὲ μιὰ ἀκόμα ὑποχρέωσις, πέραν ἀπὸ ἐκείνη πὸν ἀπορρέει ἀπὸ τὴν ὑπόσχεση πὸν ἔδωσε στὸν Ήπειρωτικὸν λαόν. Τί θὰ ἀπαντήσῃ π.χ. στοὺς σπουδαστὰς πὸν θὰ ἐπιτύχουν καὶ θὰ θελήσουν νὰ φοιτήσουν στὴ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ Ἰωαννίνων; Ἐπαναλαμβάνουμε, πὸς κατανοοῦμε τὶς δυσκολίες πὸν ὑπάρχουν, ἀλλὰ ἄλλο τόσο πιστεύουμε πὸς, ἂν ὑπάρξῃ ἐνδιαφέρον καὶ θέλησις, ὅλα τὰ ἐμπόδια εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπερπηδηθοῦν. Γιὰ λόγους συνεπείας, Κυβερνητικοῦ συμφέροντος ἀλλὰ καὶ ἀνάγκης ἰκανοποιήσεως ἑνὸς Πανηπειρωτικοῦ πόθου, ἡ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ πρέπει νὰ λάβῃ σάρκα καὶ ὄσθα ἐ φ έ τ ο ς.

ΔΙΑΤΗΡΗΤΕΑ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΣΤΗΝ ΗΠΕΙΡΟ

Πρέπει ιδιαίτερα νὰ ἐξαρθῆ ἡ μεγάλη σημασία καὶ νὰ χαιρετισθῆ θερμότατα ἡ ἀπόφασις τοῦ Ήπειρωτῆ ὑφυπουργοῦ Προεδρίας τῆς Κυβερνήσεως κ. Γ. Μυλωνᾶ, μὲ τὴν ὁποία ἀνακηρύχτησαν διατηρητέα ἱστορικὰ μνημεῖα καὶ

ἀρχαιολογικοὶ χώροι στὴν Ἠπειρὸν μᾶς πολεοδομικὰ κειμήλια καὶ ἀρχαῖα ἔργα ἀρχιτεκτονικῆς, ὅπως γεφύρια κλπ. Ἡ πατρίς μᾶς ἡ Ἠπειρὸς ἔχει πάρα πολλὰ τέτοια μνημεῖα, γιὰ τὰ ὁποῖα γιὰ κακὴ τύχη δὲν ἔχει μὴ ὡς τώρα ἡ προσοχὴ πὸν ἔπρεπε. Σὲ πᾶσι πολλὰ ἀπ' αὐτὰ, ὁ πανδαμάτορας χρόνος συνεπίκουρος τὰ δυσάρεστα γεγονότα τῆς

οὐκ ἐπὶ τῆ σκότῳσαν, τουλάχιστον δὲν πιάστηκε κανεὶς. Μίλησαν γιὰ ἓνα βουβὸν κι' ἄλλον ἓνα πὸν ἔφυγαν τότε κοντὰ ὕστερα γιὰ τὴν πόλιν καὶ δὲν ξανάρθαν στὸ χωριὸν—τοὺς εἶχαν, εἶπαν, δεῖ ἐκεῖ γύρω κείνη τὴν ἡμέρα. Ἐπειδὴ ἦταν ἀπὸ τὸ χωριὸν καὶ τοὺς γνώρισε ἡ Σταυρούλα, γι' αὐτὸ τῆ σκότῳσαν. Ἄλλος

κάτι ἄκουσε, ἄλλος κάτι εἶδε, ὅταν τιόνταν δὲν ἤξαιραν, τίποτα, οἱ κανὴν ἦταν πονηροὶ, ὀργιάζαν κάτι ὀργᾶσεις παντοδύναμες, τὸ μελᾶ σουρὸν ρεύεις;

Κι' ὕστερα—χάθηκε ὁ κόσμος; Σταυρούλα—πάει, λησμονήθηκε κιὸν Μιὰ Σταυρούλα. Ἐνα ζουδάκι.

λεμικῆς ἀναταραχῆς καὶ τὴν ἐγκληματικὴ ἀδιαφορία μας, ἔχουν γίνει ὡς τώρα καὶ ἑξακολουθοῦν νὰ γίνονται ἀπερίγραπτες φθορές. Ἦταν καιρὸς πιά νὰ σταματήσῃ αὐτὸ τὸ κακό. Ἐπρεπε πρὸς τὰ τέτοια κειμήλιά μας νὰ νὰ στραφῇ ὁ σεβασμὸς ὄλων μας καὶ νὰ τὰ καλύψῃ γιὰ προστασία ἢ κρατικὴ μέριμνα. Οἱ ἐνέργειές του αὐτὲς δείχνουν καὶ ἐνδιαφέρον καὶ ἀγάπη γιὰ τὸν Ἑπειρωτικὸ ἠῶρο. Δὲν μπορεῖ ὅμως νὰ μὴ τονισθῇ ἐδῶ πῶς, πέρα ἀπ' τὰ μνημεῖα ποῦ ἀναγράφονται στὴν παραπάνω ὑποθυρικὴ ἀπόφαση, ὑπάρχουν καὶ πολλὰ ἄλλα τέτοια ποῦ ἢ ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη ἐπιβάλλει νὰ προστατευθοῦν καὶ νὰ διατηρηθοῦν. Διατηροῦμε τὴ βεβαιότητα πῶς ὁ κ. Μυλωνᾶς πολὺ σύντομα θὰ ὀλοκληρώσῃ τὴν τόσο ἐθνικὴ αὐτὴ προσπάθειά του.

Κ. Π. Α.

**Κ Ρ Ι Τ Ι Κ Η
ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ**

Δέσπωσ Καρβέλη: «Τὸ πανηγύρι τῆς λευτεριᾶς»

Ἐνα ἐξαιρετικὸ βιβλίον ποῦ μπορεῖ νὰ δοθῇ στὰ χέρια τῶν παιδιῶν μας καὶ ἰδιαίτερα στὰ χέρια τῶν Ἑπειρωτόπουλων χωρὶς κανένα δισταγμὸ καὶ χωρὶς καμμιὰ ἐπιφύλαξη εἶναι τὸ μὲ τὸν παραπάνω τίτλον βιβλίον τῆς κ. Δέσπωσ Καρβέλης. Γράφω ἔτσι, γιὰτὶ εἶναι γνωστὸ πόσο ἐγάλη ζημιὰ μποροῦν νὰ κάνουν στὰ νεαρὰ ἄτομα βιβλία γραμμένα γιὰ παιδιά, ἀλλὰ ποῦ δὲν ταιριάζει στὰ γούστα τους καὶ μὲ ἤχι ἠθοπλαστικὸ περιεχόμενον. Τὸ κακὸ ἀνάγνωσμα πολλὰς φορὰς, χωρὶς νὰ τὸ καταλαβαίνουμε, δηλητηριάζει μὲ τὸ χειρότερον τρόπο τὴν εὐπλαστὴ καὶ ἀθάνα παιδικὴ ψυχὴ.

Τὸ βιβλίον τῆς κ. Δ. Καρβέλης ἀποτελεῖ ἕνα ὁμορφον καλοτυπωμένον καὶ καλοδεμένον τόμον γιὰ ἐλεύθερον ἀνάγνωσμα τῶν παιδιῶν. Ὁ ἐκδοτικὸς οἶκος Βασιλείου παρουσιάζει αὐτὸ μ' ὄλα τὰ προτερήματα ποῦ πρέπει νάχη τὸ καλὸ παιδικὸ βιβλίον σὲ περιεχόμενον, τύπωνμα, τεχνολογία, δέσιμο κλπ.. Μέσα στὶς 80 σελίδες του εἶναι ἀπλωμένα 27 κεφάλαια ποῦ ἀποτελοῦν μιὰ πολὺ ὁμορφὴ ἱστορία ἀπ' τὸν πόλεμον τοῦ 1912—13. Διαβάζοντάς το, μεταφέρεται ὁ ἀναγνώστης στὶς ἡρωϊκὰς πράξεις τῶν Ἑλλήνων ἐκείνης τῆς ἐποχῆς, μεταπηδαῖ μὲ τὴ φαντασία του στὴν ἀγωνία τοῦ σκλαβωμένου Γιαννιωτικου πληθυσμοῦ, ἐκτιμᾷ τὴν αὐτοθυσίαν τῶν Ἑπειρωτῶν παλληκαριῶν. Γενικὰ φρονηματίζεται ἐθνικὰ.

Ἡ συνάδελφος Δέσπω Καρβέλη εἶναι γνωστὴ στὸν ἐκπαιδευτικὸν κόσμον τῆς πατρίδας μας ἀπὸ ἄλλες ἐργασίες της. Εἶναι ἡ δασκάλα ποῦ ἔχει ἐπίγνωση τῆς παιδαγωγικῆς καὶ πολιτιστικῆς τῆς ἀποστολῆς. Ἐχει ἐγκύψει μὲ πολλὴν ζῆλον καὶ ἀφοσίωσιν στὸ δασκαλικὸν της ἔργον. Ἰδιαίτερα τὴ χαρακτηρίζει σ' ὄλο τὸ διά-

στημα τῆς διδασκαλικῆς τῆς ὑπηρεσίας ἢ μεγάλῃ ἀγάπῃ τῆς γιὰ τὰ παιδιά. Καὶ τὸ βιβλίον τῆς αὐτῆς: «Τὸ πανηγύρι τῆς λευτεριᾶς», καθὼς γράφει, τὸ ἀφιερώνει στὰ παιδιά «ὡς ἕνα δείγμα τῆς ἀγάπης της».

Τὸ βιβλίον τῆς κ. Καρβέλης τραβάει τὸν ἀναγνώστη, γιὰτὶ ἔχει περιεχόμενον μὲ ἐνδιαφέρον, ἀλλὰ καὶ γιὰτὶ εἶναι γραμμένον μὲ λογοτεχνικὴν χάριν. Ἡ συνάδελφος κατέχει πολὺ καλὰ τὰ ἱστορικὰ σημεῖα μέσα στὰ ὁποῖα ἔβαλε γιὰ πρόθεσίν της νὰ κινήθῃ, ἀλλὰ ταυτόχρονα παρουσιάζει τὴν ἀφήγησίν της μὲ τέτοιον τρόπο, ὥστε νὰ ἐκπληρώνει αὐτὸ ἄριστα τοὺς σκοποὺς γιὰ τοὺς ὁποῖους γράφτηκε. Ἀποτελεῖ σημαντικὸν παιδικὸν ἀνάγνωσμα πολὺ διδακτικόν. Ἐκτιμῶντας ὄλα τὰ παραπάνω πλεονεκτήματά του εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ τονίσω πῶς δὲν πρέπει νὰ ὑπάρξῃ Ἑπειρωτόπουλον ποῦ νὰ μὴ τὸ διαβάσῃ. Στὴν ἐκλεκτὴν συνάδελφον ἀξίζουν θερμὸτατα συγχαρητήρια.

Δημ. Βακάλης: «Ἑλληνικοὶ παλμοὶ»

Τὸ Δημοτικὸν σχολεῖον—εἶναι πανθομολογούμενον αὐτὸ—δὲ μορφώνει μὲ τὴν καθ' αὐτὸ διδακτικὴν ἐργασία τῆς καθιερωμένης διδασκαλίας στὴ σχολικὴ αἴθουσα. Ὑπάρχουν διάφοροι μορφωτικοὶ τρόποι παράλληλα μὲ τὴν διδακτικὴν ἐργασία ποῦ φέρνουν ἄριστα ἀποτελέσματα, ὅταν αὐτοὶ τίθενται σ' ἐφαρμογὴ μὲ τὸν κατάλληλον τρόπον ἀπ' τὸ δάσκαλον. Ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς συγκαταλέγεται καὶ ἡ σχολικὴ γιορτή. Πόσο μεγάλη μορφωτικὴ δύναμις ἔχει αὐτὴ ἔχει τονισθῇ πολὺ ὡς τώρα. Ἀλλὰ, παρὰ τὴν τόσο πλατιά διατυπωμένη γνώμη γιὰ τὴν ὠφελιμότητά της, δὲν μπορεῖ κανένας νὰ μὴ παραδεχθῇ πῶς τὸ θέμα αὐτὸ παρουσιάζει ἀρκετὰς δυσκολίας. Οἱ δυσκολίες αὐτὲς ὡς ἕνα σημεῖον μποροῦν νὰ ξεπεραστοῦν ὅταν ὁ δάσκαλος μπορεῖ νάχη στὴ διάθεσίν του ἕνα καλὸ ὁδηγόν. Ἐναν ὁδηγόν ποῦ θὰ τοῦ δίνῃ τὸ κατάλληλον καὶ ἐπίκαιρον καὶ μορφωτικὸν ὕλικον γιὰ μιὰ γιορτή. Καλὰ θὰ ἦταν ὅλοι οἱ δάσκαλοι νάταν ἱκανοὶ καὶ φυσικὰ προικισμένοι ὥστε νὰ μὴ ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ τέτοιους ὁδηγούς. Στὴν πραγματικότητα ἐλάχιστοι εἶναι ποῦ διαθέτουν αὐτὸ τὸ ταλέντον.

Ἐναν πολύτιμον βοηθόν γιὰ τὸ δάσκαλον σχετικὰ μὲ τὸ θέμα τῆς σχολικῆς γιορτῆς ἀποτελεῖ τὸ βιβλίον τοῦ συνάδελφου κ. Δημ. Βακάλης μὲ τὸν παραπάνω τίτλον: «Ἑλλήνοὶ παλμοὶ», ποῦ περιέχει ποιήματα καὶ ἔμμετρον διάλογον. Ὁ κ. Βακάλης κατέγινε μὲ εὐσυνειδησίαν καὶ μόχθησεν ἀρκετὰ νὰ διαλέξῃ καὶ νὰ ἐπεξεργασθῇ παιδαγωγικὰ καὶ λογοτεχνικὰ τὸ κατάλληλον ὕλικον ποῦ ταιριάζει γιὰ ὅλες τὶς γιορτὰς ποῦ γίνονται στὸ σχολεῖον κατὰ τὴ διάρκειαν τῆς σχολικῆς χρονιάς: 28 Ὀκτωβρίου, 25 Μαρτίου, γιορτὴ τῶν ἐξετάσεων καὶ σ' ἄλλες ἐθνικὰς γιορτὰς. Ἡ ἐπιστημονικὴ ἐμβριθία μὲ τὴν ὁποῖαν ἐπεξεργάζεται ὁ κ. Βακάλης τὰ θέματα μὲ τὰ ὁποῖα καταπιάνεται, εἶναι γνω-

στή. Δέν παραθέτει μακρόσυρτους διάλογους και άχρηστους σέ πολλές περιπτώσεις, όπως παρατηρεί κανένας σέ τέτοιου είδους βιβλία. Όσα διαλαμβάνονται στό βιβλίο είναι άπ' αυτόν δοκιμασμένα στή σχολική πράξη. Όσα παραθέτει τά παραθέτει μέ τή βεβαιότητα πώς ώφελούν. Η προσπάθειά του διαφαίνεται καθαρά. Θέλει νά βοηθήση τόν "Έλληνα δάσκαλο νά πετύχη στό σκοπό του μέ τήν άποτελεσματικότητα τής σχολικής γιορτής. Τό βιβλίο του κ. Βακάλη, κατά τήν ταπεινή μου γνώμη, είναι άξιοπρόσεχτο. Άνήκει στά καλύτερα βιβλία του είδους αυτού πού κυκλοφορούν τόν τελευταίο καιρό. Άξίζουν θερμότατα συγχαρητήρια στόν έκλεκτό συνάδελφο γιά τήν τόσο χρήσιμη προσφορά του. Όλοι οι συνάδελφοι και ιδιαίτερα οι Ήπειρώτες θά ώφεληθούν πολύ στή δουλειά τους άπό τό βιβλίο αυτό του κ. Βακάλη.

ΚΩΣΤΑΣ Η. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Έταιρεία Θρακικών Μελετών—Βραβείον Άκαδημίας Άθηνών 1954 (Άριθ. 110), Βραβείον Ζάππα τής έν Παρισίους Έταιρ. Έλλην. Σπουδών 1958, Βραβείον Πατριάρχου Άλεξανδρείας ό Σταυρός Ευάγγελιστού Μάρκου 1959.

Κωνστ. Άθ. Διαμάντη: «Θράκες Άγωνιστάι κατά τήν Έπανάστασιν του 1821» (Β' μέρος). Άνάτυπον έκ του 29ου τόμου του Άρχείου του Θρακικού λαογραφικού και γλωσσικού θησαυρού (1963). Άθήναι, 1963, σελ. 176.

Ξεπερνά κάθε έπαινο ό έκδοτικός όργανος τής Έταιρείας Θρακικών Μελετών, πού άρχισε τήν έκδοτική τής προσπάθεια μέ πάθος και έφτασε στήν 11η έκδοσί της μέ τό έργον του κ. Κ. Άθ. Διαμάντη «Θράκες άγωνιστάι κατά τήν έπανάστασιν του 1821».

Ό σ. άσχολεΐται μέ τήν δράσιν μιās πλειάδος άγωνιστών τής Θράκης κατά τόν άγώνα του 1821, στηριζόμενος σέ έγγραφα, ήτοι πιστάς μαρτυρίας. Τό ύλικόν του βιβλίου κρίνεται πολύτιμον γιά τούς μελετητάς και αυθιανούς συντάκτας μιās «Ίστορίας τής Θράκης» και γενικώτερον «Ίστορίας τής Ελλάδος κατά τήν έπανάστασιν του 1821».

Βορειοελλαδική Βιβλιοθήκη αρ. 4.

Τριαν. Δ. Θεοδωρίδου: «Άννα Τριανταφυλλίδου ή μεγάλη Μακεδόνισσα» (Βιογραφία). Πρόλογος Ι. Μ. Παναγιωτοπούλου, Άθήναι, 1963, σελ. 128.

Ό σ. μέ τήν βιογραφία τής Άννας Τριανταφυλλίδου μās δίνει μιιά αυθεντική διδασκαλική παρουσία του άμέσου παρελθόντος. Στήν θετική προσφορά του έκπληρώνει ένα

χρέος στήν προσωπικότητα τής φτασμένης παιδαγωγού. Μέσα στις 128 σελίδες του τό βιβλίο παρουσιάζει έπαγωγικά τήν ζωή και τό πλούσιο έργο τής Α. Τριανταφυλλίδου. Έτσι έχομε μπροστά μας ένα ζωντανό ένθουσιασμό ένσαρκωμένο σέ μιιά Δασκάλα. Άπό τήν βιογραφία αυτή πολλά θά πάρουν οι άναγνώσται.

Α. Πεταλά—Πατρινού Νηπιαγωγού Διευθυνούσης Σπουδών Σχολής Νηπιοκόμων: «Άγωγή του παιδιού» (προσχολική ήλικία), Άθήναι, 1963, σελ. 172.

Τό έργο τής σ. προλογίζει ό κ. Κ. Σαρόγλου, Ύφηγητής εις τό Πανεπιστήμιον Άθηνών, Δ)ντής Π.Ι.Κ.Π.Α.

Η έποχή μας άσχολεΐται πολύ μέ τήν άγωγή του παιδιού. Πολλά βιβλία κυκλοφορούν μέ θέματα γνωσιολογικά και μεθοδολογικά παιδείας. Η μεγάλη αυτή ένασχόλησι μαρτυρεί: α) ότι εύρισκόμεθα έξω άπό τήν «ούσία» τής Παιδείας και μās βασανίζει τό «φαίνεσθαι», πού είναι φυσικό νά μη μās ίκανοποιή. β) ότι άναζητούμε στήν μέθοδο τόν ένθουσιασμό του Δασκάλου, ένψ τό παιδευτικό πάθος δίνει ζωή στήν μέθοδο. Έτσι έχομε πλήθος παιδευτικών βιβλίων, πού αυξάνει τόν σάλο και μās άπομακρύνει άπό λύσεις ριζικές και θετικές.

Μέσα στόν σημερινό παιδευτικό κυκεώνα πολλά προσφέρει ή «Άγωγή του Παιδιού» τής κ. Α. Πεταλά—Πατρινού. Πρόκειται γιά μιιά έκλαϊκευμένη έκδοσι παιδαγωγικών γνώσεων του παιδιού τής προσχολικής ήλικίας γιά τό εις ρύτερο κοινό, ιδιαίτατα άπευθύνεται στις μητέρες, τίς νηπιαγωγούς και τούς δασκάλους, πολλά όμως προσφέρει και σέ κάθε άναγνώστη.

Στέργιου Σκιαδά: Σμύρνη (δευτέρα έκδοσι) (ποιήματα). Έκδόσεις «Τό Έλληνικό βιβλίο», Άθήνα, 1962, σελ. 48.

Ό γνωστός ποιητής κ. Στέργιος Σκιαδάς έκυκλοφόρησε τό 1953 σέ πρώτη έκδοσι τό ποίημα «Σμύρνη». Στήν επανέκδοσι βελτίωσε ώς σμένους στίχους και έκαμε μιιά προσθήκη ποιημάτων, πού έγγραψε άργότερα και έδημσίεισε σέ φιλολογικά περιοδικά και έφημερίδες.

Όλα άποτελούν νοσταλγικό τραγούδι, ή τριωτικού λυρισμού, μέ σημαδιακή γνήσια ποίητική έκφρασι. Ό πόνος τής χαμένης Σμύρνης βρήκε στό πρόσωπο του κ. Στ. Σκιαδά, μιιά τίς καλλίτερες χορδές τής Νεοελληνικής ποίητικής παρουσίας. Η συγκίνησις τής ποιητικής συλλογής παρουσιάζει έπικαιρότητα σήμει με τόν συνεχιζόμενο ξερριζωμό των Κωνσταντινουπολιτών άπό τούς Νεοτούρκους.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΘΕΟΧΑΡΗΣ

